SZABADSÁG

MARX-ENGELS
LENIN-SZTÁLIN
M.D.P.
II. KONGRESSZUSA
1951. FEBR. 24.

SZABADSÁG

SZABADSÁG

MAGYAR ÍRÓK ANTOLÓGIÁJA

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1951

Szerkesztették

BARABÁS TIBOR *GERGELY SÁNDOR*

FÖLDEÁK JÁNOS *MÁTÉ GYÖRGY*

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Műszaki felelős: Illés Endre • Kötésterv: Csillag Vera

730/LD01 - Révai-nyomda Budapest V, Vadász-utca 16. (Felelős: Puskás Ferenc)

A Magyar Dolgozók Pártja
II. kongresszusának
a magyar írók

ELSŐ RÉSZ

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL..

SZÓZAT

Hazádnak rendületlenűl
Légy híve, óh magyar ;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kivűl
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, mellyen annyiszor
Apáid vére folyt:
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Itt küzdtenek honért a hős
Árpádnak hadai;
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
A hosszu harc alatt.

És annyi balszerencse közt,
Oly sok viszály után,
Megfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán.

S népek hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
„Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!"

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog,
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százezrek ajakán.

Vagy jőni fog, ha jőni kell,
A nagyszerű halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.

S a sírt, hol nemzet sűlyed el,
Népek veszik körűl,
S az ember millióinak
Szemében gyászkönyűl.

Légy híve rendületlenűl
Hazádnak, óh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kivűl
Nincsen számodra hely ;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

BÁNK BÁN

(Részlet)

TIBORCZ

Ő csordaszámra tartja gyülevész
Szolgáit! épenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kivánna; sok
Meráni, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhütőktől, s mi egy
Rossz csőszt alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmulatságokat ád szünetlen,
Úgy, mintha mindég vagy lakodalma
vagy
Keresztelője volna: és nekünk
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó merániak legszebb lovon
Ficánkolódnak, — tegnap egy kesej,
Ma szürke, holnap egy fakó: — nekünk
Feleség- s porontyainkat kell befogni,
Ha veszni éhen nem kivánkozunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
Úgy, mintha mindenik tagocska bennök
Egy-egy gyomorral volna áldva: nékünk
Kéményeinkről elpusztulnak a
Gólyák, mivel magunk emésztjük el
A hulladékot is. Szép földjeinkből
Vadászni berkeket csinálnak, a-
Hová nekünk belépni sem szabad;
S ha egy beteg feleség vagy egy szegény
Himlős gyerek megkívánván, lesujtunk
Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek;
És aki száz meg százezret rabol,
Bírája lészen annak, akit a
Szükség' garast rabolni kényszerített.

BÁNK

Hogy úgy van!

TIBORCZ

Ők monostort, templomot
Építenek, hol úgy sipolnak, úgy
Megzengenek, hogy a zarándokok
Táncolni kénytelenek a sáros utcán;
Nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,
Melyben magát az ember egy becses
Védszent előtt mutathatná meg a
Templomban.

BÁNK

Oh, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORCZ

Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
Meg kell tanulnunk írni; mert az íly
Szegény paraszt az úr elébe nem
Mehet be többé — úgy rendelte Béla
Király, s merániak hasznát veszik
Hisz összekarmolázná a szegénynek
Patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
Törvénytudó felírja a panaszt:
Ki írja fel keserves könnyeinket,
Hogy jó királyunk megláthassa azt. — —

BÁNK

Te Isten!

TIBORCZ

El kellene pirulniok,
Midőn ezüst-arannyal varrt övek
Verődnek a lábszáraikra, mert
Véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
Kötnének inkább a hasokra — leg-
Alább csak úgy külsőkép is mutatnák
A gyászt azon szegény nyomorultakért,
Kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
A sírba döntenek —

BÁNK

Tűrj békeséggel —

TIBORCZ

Tűrj békeséggel, ezt papolta az
Apáturunk is sokszor: boldogok
A békeségesek, mert Isten fiainak
Hivatnak — úgy de tömve volt magának
A gyomra. Istenem! mi haszna? ha
Szorongat a szegénység: a pokolt
Nem féljük — a menyország sem jön oly
Szép színben a szemünk elébe.

BÁNK

Kirontjuk a korlátokat, — lezúzzuk
A jó barátot, ellenséget; és
Aztán ha célra értünk, sírni kell csak:
Szánom keserveitek, emberek!

TIBORCZ (nevetve)

Te szánsz, nagyúr? oh a magyar se
gondol
Már oly sokat velünk, ha a zsebe
Tele van — hisz' a természet a szegényt
Maga arra szánta, hogy *szülessen, éljen,*
Dolgozzon, éhezzen, sanyarogjon és —
Meghaljon. Úgy van, úgy! ismerni kell
Az életnek sorsát, minek —
Előtte megtudhassuk szánni is.

HEGEDŰS GÉZA

FÜGGÖNYÖS ABLAKOK MÖGÖTT

„Az erdőntúli veszedelem" című regényből

AZ ABLAKOK jól el voltak függönyözve, nehogy kiszüremkedjék a gyanútkeltő fény. A leterített asztalon, karos gyertyatartóban kettős láng égett. Ezt ülték körül a fojtott hangon beszélő emberek. Az asztalfőn barátcsuhában Tamás diák ült, kétfelől mellette: Mester János és Bonczhidai Péter, a házigazda, izgatott szemével, hetyke bajuszkával, előreugró orrával. Körül pedig ott ültek Tordai Márton meg Johannes Wolfgang ötvöslegényei, s egy-ketten kisebb műhelyekből is. — Bálint már tudta azt is, hogy más napokon a cserzővargák és csizmadiák legényei gyűlnek itt össze s ismét máskor a fegyverkovács és páncélkészítő céhekből találkoznak azok, akiket ilyenkor aludni vélnek.

Tamás előtt nagy papírhalom. De papír van valamennyiök előtt. Mert mindeneknél fontosabb, hogy aki még nem ismeri a betűket, az itt megtanuljon írni és olvasni. Erre tanítja őket Tamás. Két, vagy három betűt minden összejövetelkor meg kell tanulniok, be is kell gyakorolniok, mert másutt nincs alkalmuk a gyakorlásra. Ha ezzel megvannak, akkor kerülhet sor a Bibliára, amelyet íme magyar nyelven ismerhetnek meg. És végül szó esik majd arról, hogy mi lesz a teendő.

De mindenekelőtt, még a betűvetés előtt, azt akarja hallani mindenki, hogy mi hír a vidékről, mi hír Kardos Jákob felől, mit csinálnak a Marosvölgy román felkelői és adott-e már valami jelet Budai Nagy Antal?

Tamás ma nem tud lényeges újdonságot. Bonczhidai Péter napok óta nem volt el a városból, nem akarja gyanússá tenni magát a folytonos utazgatással. Tudják róla a városban, hogy birtokainak nagyrészét erőszakkal és fondorlattal elvette a vajda. Azt a keveset pedig, ami megmaradt, igazán nem kell naponként látogatni. Ezért hát módjával lépi ide-oda át a város kapuját. Most azt várják, hogy már Budai Nagy Antal küldje a maga hírnökét.

— Hát Bíró Balázs hol van? — kérdi egy hang.

Tamás mosolyog:

— Most nem tudom, merre lehet, de abban nyugodtak lehettek, Bíró Balázs mindig tudja, hogy éppen hol kell lennie.

Akkor aztán megkezdődött a tanulás. Tamás körbejárt az asztal mellett és előrajzolta húdtollal a betűt. A nehézmarkúak kezét megfogta és úgy magyarázta, hogyan kell kanyarítani a vonalakat, hogy a puha, kihegyezett toll ne nyomódjék széjjel és tintafolt se hulljon a papírra. Nagyon kis betűkkel kellett írniok, mert a

drága papírból, melyet Tamás hozott a tarisznyájában, csak kevés jutott egy embernek. A sárgaszínű tintát napközben Bonczhidai Péter maga keverte, vízből és rozsdából.

Bálintnak nehezen ment ez a mesterség, keze sehogyan se tudta jól tartani a tollat. Elértette azonban, hiszen jól megmagyarázták: szükséges az írás-olvasás ahhoz, hogy az ember tudhassa, mi van a világban. Aki maga nem tudja elolvasni a Bibliát, annak a papok azt magyarázhatják, amit akarnak. Ezért hát görcsös elszántsággal hajolt a papiros fölé. Ma már könnyebb volt, mint amikor kezdte.

Laposan nézett a többiekre, azoknak sem ment sokkal jobban, csak a mindenben ügyes Mester János mozgatta elég könnyedén a marokrafogott írószerszámot. Bonczhidai pedig nem írt, őt már gyermekkorában megtanították erre. A nemesúrfi előbb hátradőlve ült a székén és figyelte a többiek igyekezetét, majd maga is felállt és nézte, hol kell segítenie. Odament Bálinthoz és megfogta a kezét.

Bálint keze megrezzent, a tollból nagy tintacsöpp hullt a papírra. Összeharapta ajkát, nem nézett fel, nyakán érezte a nemes ifiúr mosolyát. Mérges volt rá. Amaz este óta, hogy Eszter először említette nevét, élt benne a gyanú, hogy Bonczhidai Péter nem tarthat igazán ővelük. Lehet, hogy tényleg gyűlöli a vajdát, van valami személyes elintézni valója vele, de mi köze lehet a mozgékony szemű, szaglászó orrú, bajuszkás nemesnek az ő megalázottságukhoz? — De hát semmi rosszat nem tudott Bonczhidai Péterről. Életét kockáztatva vitte és hozta a híreket, otthont adott Tamás diáknak, aki tanítja őket. Utasításokat közvetít Mester Jánosnak, meg a többi céh vezető legényének. Ezek az utasítások onnét jönnek, a készülődő falvakból. Hol Kardos Jákob neve lebben föl közöttük, hol a titokzatos hírű Bíró Balázsé, hol meg ismét és ismét az a név, amelyet akkor Eszter említett: Budai Nagy Antal. Bonczhidai Péter úgylátszik híven szolgálja őket. De miért?

Nem lehetett most ezen töprengeni, oda kellett figyelni az írásra és Bonczhidai Péter vezette Bálint kezét, amíg be nem gyakorolta a betűt.

Ezután következett a Bibliaolvasás. Nagy csend borult reájuk, amikor Tamás megint elfoglalta a főhelyet és szétnyitotta a nagy paksamétát s az ünnepélyes némaságban magyarul csendült fel az íge:

— Jöjjön el Te országod...

(Tamás latinból fordította az evangélium szövegét s minthogy a latin nyelvben nincs névelő, elmaradt a fordításból is. Ez ugyan szokatlan volt a fülnek, de még ünnepélyesebbnek tűnt.)

— Jöjjön el Te országod — ismételték mormolva, s kiki arra az eljövendő országra gondolt, amelyben nincs birtokból kiforgató vajda, aranyért végrehajtató püspök, más kezemunkáján gazdagodó céhmester. Jöjjön el Te országod, amely végre nem Csáki László, nem Lépes György, de még csak nem is Tordai Márton országa, hanem a jobbágyoké, céhlegényeké, népből csődített katonáké.

A Szentírás szavai, ahogy azt a templomban hallották, mindig az urak igazát bizonyították, de ahogy Tamás felolvasta nekik a szöveget, amelyet maguknak nem volt szabad eddig forgatniok, egyszerre minden az ő igazukat hirdette. Ezért nem

volt szabad bárkinek is olvasni a Bibliát! De hiszen a legtöbbjük eddig nem is tudta elolvasni. Hát ezért kell most megtanulniok az írás-olvasás mesterségét.

Lelkük minden szóra kitárult, s amikor Tamás összehajtotta a nagy köteget, szomjas szemmel fordultak feléje, hogy beszéljen.

Tamás pedig beszélt. Lelke eltellett az ígével. Amióta itt élt nagy titokban Bonczhidai Péter házában s napközben fordításán dolgozott, esténként pedig a céhlegényeket oktatta, napról-napra jobban tudta tennivalóját. Tanúja volt, amint az elvetett mag a lelkekbe hullván csírázni kezd. A szó nyomán megalázott emberek jobban érzik megaláztatásukat és tudják, hogy közeledik a cselekvés ideje. A szónak irányt kell mutatnia. Az írástudó feladata, hogy kimondja a szót.

Tamás beszélt. Szólt a messze Angolországban élt tudós Wicliffről, aki azt hirdette, hogy mindenki maga olvassa a Szentírást és ne hallgasson a papok magyarázatára. Szólt azután Husz Jánosról, aki tanította a népet s ezért a császár, aki ma is császár és ma is király, máglyára vitette. Beszélt azután a husziták nagy háborújáról, Zsiskáról, aki győzelemre vezette a népet, leromboltatta a nemesurak házait, feldúlta azokat a gőgös iskolákat, amelyekben csak urakat tanítottak úri hiábavalóságokra, de iskolát építtetett minden faluban, hogy a nép minden fia tanulja meg az írás-olvasást. Beszélt a nagyszombati híres történetről, amikor a huszitahadak szembenálltak a magyar király seregeivel és íme, reggelre nem volt, aki harcoljon, mert a magyar katonák Bíró Balázs vezetésével átmentek a huszitatáborba és együtt foglalták el Nagyszombatot. Onnét kitessékelték a nemeseket és polgárokat, berendezték maguknak a várost, az emberek maguknak dolgoztak és maguknak szolgáltattak igazságot. Mikor azután öt évvel később a királyi hadak körülvették Nagyszombatot és úgylátszott, ott vész mindenki, egy borús éjszaka az ostromlott nép megintcsak Bíró Balázs vezetésével kisurrant az ostromló hadak között. Még azt is magukkal tudták vinni, ami a maguké volt. Reggelre a nemesurak üres falakat találtak...

A hallgató arcok kigyúltak a hőstörténet hallatán, együtt harcoltak Zsiska seregével a megalázók ellen és boldogan nevettek föl, amikor megtudták, mikép ültette fel Bíró Balázs a nemesurakat.

Tamás Bíró Balázstól hallotta ezt a történetet, de úgy látta maga előtt, mintha ő is ott lett volna.

És azután beszélt a nagy árulásról. A szabadság nem kellett mindenkinek, csak azoknak, akik a földeken, vagy a műhelyekben dolgoznak, egy-egy írástudó diák híven kitartott mellettük, de a hozzájuk csatlakozott nemesurak, meg a városi mesterek nem tűrhették, hogy nem értük és nem nekik dolgozik a nép. Nekik csak azért kellett a harc, hogy megszabaduljanak a császártól és nagybirtokostól, de helyettük ők akartak a nép nyakára ülni. S amikor a nép már sokat győzött, a nemesek és polgárok elárulták a népet...

Bálint éles szeme Bonczhidaira villant, de Bonczhidai tekintete, akárcsak a többieké, Tamás ajkán csüggött.

És azután elkövetkezett a lipáni csata története, ahol elvérzett az annyi győzelmet látott sereg. Zsiska akkor már halott volt, utóda, Prokop, elesett a csatában, elestek a többiek is. Akik pedig életben maradtak és foglyul estek — ama kilencszáz vértanú — máglyán égtek meg. A győztes nemesek és az árulók együtt gyújtották rájuk a tüzet.

A felháborodás halk moraja zúgott az asztal körül. A gyertyák már megrövidültek, az árnyékok kísértetiesen ingtak-lengtek a falon. A kezek ökölbeszorulva készültek a visszaütésre. Mindenki tudta, hogy az az ütés Lipánnál nemcsak a cseh népet érte, lesújtott az minden megalázottat és az öklök visszaütni készültek.

Tamás pontosan érezte, hogy mit éreznek a többiek: egy volt már velük. És most felemelkedett Mester János és halkan — hogy túl ne hallassék a lefüggönyözött ablakon, — de méltóságosan és visszavonhatatlanul mondotta:

— Barátaim! A harc nem szűnt meg és nem is szűnik meg, amíg van megalázott az ég alatt. A tűz most itt lángol fel újra! Ég már javában Alsó-Fejér erdeiben, világít a Maros és a Szamos mentén. Ugyanaz a tűz ez, amelyről azt hitték az urak, hogy elaludt a lipáni máglyák tüzével.

Bálint elragadtatva figyelte, milyen szépen beszél Mester János és tudta, hogy a többi is ugyanezt az elragadtatást érzi.

— Barátaim! Kardos Jákob, — aki Alsó-Fejérben vezeti az új harcra a népet, most a magyar és román jobbágyokat — valamikor Zsiska katonája volt és az ő háborúját folytatja. Az a Bíró Balázs, aki Nagyszombatban, ama nagyszerű történet hőse volt, itt van valahol közöttünk, megtörténhet, hogy bármelyik napon beállít ide, ebbe a szobába és azt mondja nekünk: itt van már az idő, visszaüthetünk. És Zsiska katonája volt, a nagy háború egyik hőse volt ő is... — A nevet csaknem suttogva mondta, de vele suttogta a többi is:

— Budai Nagy Antal.

GERGELY SÁNDOR

A HÁRMASKÖNYV

„A nagy tábor" című regényből

NAGYBOTÚ LŐRINC ott állt az asztalfőn Dózsa György mellett. Előtte óriási pergament-tekercs, amelyből apró fonalak lógtak ki... A papocska rikkantására kitört riadalt mereven szembenézte, türelmetlenül topogott a helyén s lecsapta a rengeteg írást az asztalra. De az istenkísértő lárma csak akkor ült el, amikor felnyitotta a pergamentet s fejét a betűk fölé buktatta.

Azzal kezdte szavait, hogy : keresztes paraszthad az országban már többször is összeverődött. Vagy hatvan esztendeje Kapisztrán János barát vezette a legnagyobbat Nándorfehérvár alá, fölmenteni a várat a török nyomás alól. Akkoron az ország zászlósurai mindenben kezére jártak a szegénységnek, hadd menjen az halni helyettük a végvárak alá. Akkoron egy jobbágytelek becse nem volt nagyobb egy termő gyümölcsfáénál. Nagyon megbiztatta a jobbágyot a zsákmány is, amit az urak ígértek neki. Még jobb lesz az élete, biztatták néki és ivadékainak is, ha elmúlik a törökvész! Hogyne ment volna szegény. Győzelmet ugyan vett az ellenségen a jobbágyság, de a zsákmányt a fővezér, Hunyadi János, magának prédálta s a szegény, már aki megérte, hogy élve hazakerülhetett a falujába, csak azt látta, a becse már egy termő gyümölcsfával sem ér föl.

— De mégegyszer fölvirradt néki: Mátyás király kecsegtette. Híre járt, hogy ez a Hunyadi-ivadék a szegénységgel, a kis, meg a középnemesekkel gondol, csak azért gyüjti a parasztsereget, mert ki akarja irtani a nagy urakat. Ezer meg tízezer paraszt állt a seregébe, ahol a kis- meg a középnemesek voltak a dandárosok, meg száznagyok. Tömlöcbe is került sok főpap, sok zászlósúr, de ettől meg nem könnyebbedett a terhe a szegénynek, aki csak hullajtotta vérét, megvette Mátyás úrnak Bécset, Olmützet, Brünnt, Boroszlót s lettenek urak, zászlósurak tízével néhai jobbágyok s kurtanemesek: Kinizsi, Zápolya, Drágffy, Újlaky, Bornemissza, Kanizsay, meg mások. De a sok ezer vitéz, meg a rengeteg jobbágy csak úgy élt, mint annakelőtte. Már nem termett az ő fája többet, csak fele gyümölcsöt s azt is elprédálta Corvin Mátyás, aki nehéz kardhatalmat tartott. A nagy urak ellen is! De azt is csak azért, mert úgy vélte: amit a parasztról lenyúzhatnak, jó lesz néki is. S csakis néki! S előle ne orozza el a zászlósúr! A szebb életből, a nagyobb kenyérből, amit a Hunyadi-ivadék ígért, semmi sem lett. Maroknyi nemes, meg paraszt zászlósúrrá lett, hogy legyen porkolábja a népnek. Lettek is.

— Most újra itt a jobbágyhad. Szép halállal kecsegtetik megint. Búcsús halál-

lal. De már ezt is sajnálják tőle. Már szeretnék visszaterelni a falvaiba a fölkelt jobbágyot. S a zászlósurak megint csak nem vetik magukat a törökvész elébe. Mert nagyobb leszámolás elé készülnek ők itthon...

— A birok azért megyen, hogy vajjon az országnak olyan királya legyen-e, akinek az országlása idején nyolcvan vagy száz kiskirály nyúzza a népet, vagy pedig olyan egy, aki rávetemedik valamennyi nagy úrra, csak azért, hogy egyedül ő szedhesse a vámot, az adót, a tizedet arról a gyümölcsfáról, amelyik már korhadni kezd, mert a föld, amelyben gyökeret vert, mocsarat eresztett a vértől, könnyütől... Nemcsak azért rohannak rá az urak a kereszt alá igyekvőkre s nemcsak azért készülnek Csanád, meg Győr, meg annyi más vár körül az úri táborok, hogy a parasztot az eke szarva mellé visszaűzzék, hanem mert tartanak tőle: újra eljövendő az az idő, amikor néhány száz új porkoláb-alvezérrel, egyetlen egy rettentő nagyúr vaskeze új paraszti sereget rontat az ő országnyi birtokaikra.

— Híresztelik... — mondta Lőrinc s aprókat biccentett fejével szavaihoz. — Igen, híresztelik, hogy mink, keresztesek, titkon, szert paroláztunk Zápolya Jánossal!

— Még nem — dünnyögte maga elé Keselyűmező ura, Huszti Benedek.

— Sohase — szinte kiáltozta Száleresi. — Sohase kötünk véle szert. Orgyilkos, lator, méregkeverő Zápolyával, sose!

Ragyogó vasvértjében felpattant a beregi hadnagy, Halábory János. Fölugrott a deáknemes is. S megrohanták Száleresi Ambrust, aki dühtől fuldokolva káromolta még mindig Zápolyát..., de a két nemes rohama elől az asztal túlsó oldalára menekült.

— Orgyilkos-é, méregkeverő-é, lator-é Zápolya úr, vagy nem, nem a mi dolgunk — mondta Lőrinc.

— Dej'szen ilyet ne mondjon róla senki! — üvöltötte Huszti. — Mert bélit ontom.

Vetéshy Miklós átölelte és csitítgatta a megvadult embert. Az asztal körül egyre halkulóbban fészkelődtek az urak és Mészáros Lőrinc egymásbaharapott szájára tapadt szemük.

— Mink nem adunk parolát senkinek. Csak Dózsa Györgynek — kezdte újra Lőrinc. — S ő is csak addig vezérel minket, amíg a keresztesek java vezérli őt. Zápolya, akárki, nékünk nem gondunk.

— Dej'szen uram, — szólt közbe a bihari hadnagy, Csengery László — mink nemesurak is termő gyümölcsfa vagyunk, ahogy kegyelmed mondta — elakadt, fölállt, kissé testesedett már és kövérkés arca zavart volt. — Az a, termő gyümölcsfa, de mán kerítik el előle a földet, ahol a gyökere férne. Mink ezért keltünk fel.

— S ezen csak Zápolya segíthet? — kérdezte hirtelen Turkevey Ambrus.

A kérdéstől egészen megzavarodott a nemesúr. De most felugrott Huszti Benedek s az italozástól vérmes arca lángolni látszott.

— Hallja csak... — mondta s hangja megreszketett nagy felindultságában. — Igen, vegye értésére Ambrus uram, mink nem várhatjuk, amíg a nagyurak egé-

szen a földünkre vetemednek. Vár a mi kis birtokunk s ahhoz mi elővárat árkolunk ellenük.

— S ezt csak Zápolyától várhatja kegyelmed? — kérdezte újra Ambrus s még mindig mosolygott, mintha uszítaná a megvadult embert. — Csakis tőle, úgy-e?

A máramarosi hadnagy, mintha biztatást olvasott volna Ambrus kérdéséből, ordította:

— Tülle! Tülle is! Meg a seregtül. A keresztes seregtül. Aki rámén a zászlósurakra.

— Bátyám, ejnye.— Vethésy Miklós lányos képét elborította a vér, amikor rászólt. — Csak a gyomrából szól kegyelmed?

— Onnan — csapott az asztalra Huszti. — Onnan. Ott az igazság.

Sokan nevettek. Nevettek: felszabadulva s menekedve a lappangó és ki-kitörni akaró vész elől. Dózsa arcába követ falazott a nyugalom. Ambrus szájáról le nem tűnt a mosoly. Lőrinc csak állt és nézte, egyenként mérve a tanács tagjait. Dózsa Gergely lesütötte a szemét előle s az asztal végén szinte ugrásra készülve figyelte a harcot a darócruhás ember.

Lőrinc megütötte az asztalt s indulattalanul tovább beszélt:

— A jobbágymilliók adótlan, nyúzatlan emberként élnének, olyan király alatt, akinek minden készülete ezért a jobb életért legyen. Főurak és főpapok nélkül való életet akarnak s vezetőket, tanítókat, akik parancsolnak véle, hogy ezen az úton haladjanak s maradjanak. Mert még nem tudják maguktól az utat... Még akkor se, ha már elindították őket rajta. Kik vezérkedjenek az élükön? Olyanok, akik észben, jóságban, vitézségben, meg a jó eszelésben kiválnak közülök. Meg olyanok, akik ha nem is alja szülőktől valók, de látják és fölfogják, hogy nemcsak falás, rablás, nyúzás és a gyöngék fölött való latorkodás az élet sava-borsa, hanem a rájukbízott nyájat gyámolítani, védeni és vezérelni. S mink, itt a tanácsban, a táborban s szerte az országban a seregeknél, deákok, polgárok, mesteremberek, papok és nemes urak: mink leszünk a nép vezérei. S nemcsak elővárat szerzünk így kis birtokunk köré, de egy rengeteg nagy ország lészen a miénk. Valamennyiünké. És akkor olyan gyümölcsfa borul virágba, amely alatt nyáron megpihenhet s dolga után őszkor dúsan lakomázhat belőle mindenki. Kinek mekkora a bendője!... Mondják s hírit terjesztik, hogy Zápolya János, a király, a zászlósurak s a főpapok ellen készül. De tán azért, hogy egy ilyen csudálatos gyümölcsfát virágoztasson? Tán igen, de ott aztán ő állna strázsát. Ő s porkolábjai szednék a vámot s adót alatta... Ha ilyen fa Zápolya alatt megnőhetne! Mert csak ott rügyezik, virágzik s ontja termését ez a nagy fa, ahol a király meg a szolgái csak azért állnak körötte, hogy rendet tegyenek, nehogy a lakmározók vadabbja a szelidebbet elorrontsa onnan... No, de minémű dolgunk Zápolyával? Mink nem ültünk véle tanácsba, nem is ülünk. Nem kértük szándékát, ő se a miénket, de... — s elnyujtotta az előtte fekvő rengeteg pergament-tekercset. — Az ő nagy hitesének a szándéka itt van! Ez itt Werbőczy István erdélyi ítélőmesternek, a vajda legfőbb titkosának nagy eszelése

arról, hogy milyen országot és életet szánt Zápolya úr kardja alá. Hét esztendeig mívelkedett rajta ítélőmester urunk. Itt vagyon vélekedése a nagy fa áhítozóiról s ítélete is rólunk, szegény bűnösökről. Már ítélt is rettentően, pedig pert se jelentettek előbb ellenünk.

Maga elé igazította a pergamenthalmot s kissé elhúzta legfelső lapját, ott virítottak a piros festékkel írott vastag betűk képei:

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSJOGÁNAK HÁRMASKÖNYVE

— Húsvétra készült el a munka, amelynek forrásai országgyűlési rendelkezések, királyi kiváltságlevelek, bírói ítéletek, krónikák, szentatyák írásai, a német jogtár: a Summa Legum, Justinianus Pandactal és Justitioi, meg Gracianus decrétumai.

— Tanácsurak, barátaim! Mit mond Werbőczy mingyá az elején? Vajjon miért koldus máma a jobbágy? Vajjon azért, mert nyúzzák, herélik, csonkítják s elkötik egy helyről a másikra, miként a jószágot? Úgy felel erre Werbőczy uram, az első könyv harmadik részének a harmadik meg az ötödik szakaszán, hogy a jobbágy, aki egynemzetségű volt a nemessel, büntetésből lett jobbágy, mert nem védte az országot az ellenség ellen... Hát nem védte? Hunyadi alatt? Mátyás alatt? Meg száz éveken át ki volt a zászlósurak hadának a java? A csatlóssereg! De ha meg akarta védeni az urak engedelme nélkül, ha fegyvert leltek nála, karját csapták el.

Össze-vissza kiabáltak, nevettek az urak. Végre felállt Huszti Benedek.

— Hadd lám azt a... — magához húzta a tekercset, rátalált a sorokra, mormogva böngészte a latin szavakat, aztán lecsapta a tenyerét. — A szakramentumát, Werbőczynek!... de nagyot füllentett őkegyelme — s édesdeden kacagott.

— No meg utána mingyá... — olvasta tovább Lőrinc. — Aki nem száll fegyverrel hadba, azt pallossal kell levágni.

— Ő járt-e vajjon hadba? — kérdezte szelíden Aszalói Kecskés Tamás.

— Istennyilába — mondta kedvetlenül Halábory János. — Prókátor ű és mégse vigyáz a saját szavára. Hiszen ha fegyverbe áll a jobbágy, akkor meg azért nyúzná.

Nagyon nekividámodtak az urak, csak Dózsa Gergely állt fel s kesernyésen mérte a sátor hosszát-szélét.

— Az első könyv második részének első szakasza azt parancsolja, hogy „A házunkat is ezüsttel béleljük ki" — ismertette tovább a pergamenthalmot Lőrinc.

Zavartan, indulatosan tekintgettek egymásra az urak s csak nevettek, nevettek.

— Heti négy-öt napi úrdolga s csak szombaton-vasárnap dolgozzék magának a jobbágy...

Erre elcsitult a jókedv. Szinte rémülten bámultak maguk elé nemes-uraimék. Aztán lárma kerekedett:

— Ha még jobban nyúzzák, még kevesebbet dolgozik... Inkább az erdőbe veszi magát... Ha van esze... Elmegyen jobb tájakra... Néptelenné leszen az

ország... Csak a nagyúr bírja... Nagy bandériumaival őrizteti a jobbágyot... Meg elköti, elhajtja a kisurak népét... A földjét meg elperli...

— Első könyv százharmincadik rész harminckilencedik fejezet: — olvasta Lőrinc a zaj elültével. — Egy falunak egy kútnál több nem jár...

— Nézd má meg te — lökte meg a bihari hadnagy, Huszti Benedek urat.

— Az anyja krisztusát! — mondta az írástudó úr. — Úgy van a... Utolsó betűig. Beledöglik így a jobbágy. Ha meg ű pusztul, hová jutunk? Megveszett Werbőczy. Meg ez!

— Egy disznó megér egy forintot — lapozott tovább Lőrinc. — A jobbágy esküje sem érhet egy forintnál többet.

Úgy vágta erre az öklét az asztalra Dózsa György, hogy beleriadt mindenki. Gergely megállt keringélésében, ferdén megnézte bátyját és odaugrott a joghalomhoz.

— Nézze meg mán Huszti uram ezt is.

Keselyűmező ura sápadtan hajolt a tekercs fölé.

— Úgy van, az anyja krisztusát, ahogy olvasta Lőrinc uram! Bottal kötöm én meg ennek a Werbőczynek a fara koszorúját!

SORBA MARKOLTA valamennyiük tenyerét Lőrinc. Amikor elért a sorban az utolsóhoz, Vethésy Miklóshoz, a legényke átölelte s szájon csókolta a papot.

— Néki szól — kiáltotta Lőrinc. Jobbjában a fiú keze volt s balját fogta Dózsára — Néki, Györgynek szól ez a csók, ez a parola. Ő az én sugalmazóm!

Félrecsapta most Boldizsár diák az ajtón a bőrtakarót. Nyitott fekete posztóköpenyben, amely alól kiszürkült daróczekéje, vonakodva jött be egy ember. Süvegét a kezében tartotta. A kardos emberek láttán elmosolyodott. Megállt az asztal előtt és hangosan mondta, hogy az északi hegyek aranybányáinak robotosai évszázadokon át családként élnek és dénáronként rakják össze nyomorúságos bérükből a pénzt, amiből eltartják a munkában, vagy az öregségtől nyomorékká lett hozzátartozóikat. Így gyűlt össze ezernél több aranyforintjuk. Ebből lisztet, gabnát, bort, szalonnát vásáltak s két nagy naszádot raktak meg holmival. Már az éjjel Vác alá értek a hajók. Az egyik itt Rákoson, a másik meg Balogh Gábor szentendrei táborának rakja ki terhét. Maradt még kétszáz aranyuk. Ezt elhozta.

Köpenye alá nyúlt. Nagy bőrtarisznyát kapcsolt le szíjairól s az asztalra tette.

— Izeni a mi családunk: lesz má, aki ellássa aggjainkat és a dologtól betegeket — újra megcsillantak nagy, erős fogai. — Fogadjátok el tőlünk szegény ajándékunkat szegények fejedelmei.

Kezét szorongatták, kézről-kézre adták és meg-megölelgették a tanácsbéliek a messzi hegyek küldöttjét. S amikor legvégén Dózsához vetődött, mély hangon, megilletődve mondta a vezér:

— Többet adtatok nékünk, mint amennyit a legnagyobb zászlósúr adhatott volna. Mer ti adtátok.

Most már tódultak kifelé.

DÓZSA GYÖRGY BESZÉDE A CEGLÉDI PIACON

Ha a nemes útra indul,
ha megtér a hosszú útról,
mikor elmegy, mikor megjön,
sír a paraszt kint a földön.

Ha a nemes lakomázik,
ugrál vígan, parolázik,
lódít serleget a falra,
a paraszt jajdul föl arra.

Ha a nemes szomorkodik,
halálról ha gondolkodik,
térdre zöttyen, úgy bókolgat,
klastromot rak a papoknak,

akár büsul, akár vidul,
lány után ha kukurikul,
kezesíti kösöntyűkkel,
fizetni a parasztnak kell.

Ha böjtöl, ha házasodik,
ha beteg, ha szaporodik,
nyaka közé a parasztnak
újra új adót akasztnak.

Még akkora, mint az arasz,
nyögi terhét már a paraszt,
ér alig tizenkét tavaszt,
érzi ustorát a paraszt.

Ha a birtokán tanyázik,
lovat ugrat, agarászik,
míg csak a föld hátán lépdel,
rajtunk jár sok háznépével.

Átkot hoz még halottan is,
lopó, csaló, rabló, hamis,
fejére ha száll malaszt is,
a paraszt fizeti azt is.

Kis sorsomból magas polcra
léptem én világos dombra,
szertenéztem, hogy ott álltam,
mást se láttam a világban.

Nyílott szájunk jajpanaszra?
dögölj, rúgtak a parasztba,
korbács pattant, a torokba
rekedt a szó, fojtogatva.

Na, nem értjük a beszédet!
Elég is ennyi, testvérek,
balta, csép, már hadarólap
magyarázza igazunkat.

Vérszopó, dög, elég ennyi,
farkasféreg valamennyi,
testvéreim, — hajlokát-is,
szélbe szórjuk a porát is!
Segél Krisztus minket!

Elképzelem, így szólt s nagy bajszát
törölve,
néz a futó égre, majd a zajló földre.
Homlokán a harag rőt koszorújával
s szinte tántorogva nehéz igazával
indul Temesvárra süllyedni jeltelen
szörnyű mocsaradba, magyar történe-
lem!
S mint egy barát írta harcairól
szólván:
nyomában ott tolong százhúszezer
sátán.

AZ TÖRÖK ÁFIUM ELLEN VALÓ ORVOSSÁG

CYRUS KIRÁLY, mikor Croesustól Sardis városát vitatta volna, azt írja a história, a városnak megvételekor egy vitéz magára Croesus királyra akadván, s nem tudván ki légyen, meg akarja vala ölni; Croesus király fia, aki egész életében néma vala, és soha egy szót azelőtt nem szólhatott vala, ott találkozván akkor lenni az atyja mellett, látván veszedelmét atyjának, megszólala a vitézhez, mondván neki: Ne bántsd a királyt. Valyon nem hasonló-e az én mostani felkiáltásom, édes Nemzetem, te hozzád? Látok egy rettenetes sárkánt, mely méreggel, dühösséggel teli, kapóul és ölében viseli a magyar koronát; én csaknem mint egy néma, kinek semmi professióm a mesterséges szólásra nincsen, felkiáltok mindazonáltal, ha kiáltásommal elijeszthetném a dühös sárkánt, kiáltván: Ne bántsd a magyart! Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne is kiáltson fel utolsó veszedelmeden? hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon? hogy senki utolsó halállal való küzködéseden egy biztató szót ne mondjon? Egyedül leszek-e én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet? Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretet reám tette, imé kiáltok, ime üvöltök: hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz! Imé tudomást tészek előtted, nagy Isten, mindent, akit tudok kikiáltok, hogy éntülem elaluvásomért nemzetem vérét ne kérd elől, amint megfenyegettél az nagy Ezekhiél prófétával.

De mi dolog ez, magyarok, hogy nemcsak az őrállótok jelentségét hallván, hanem magatok szemével a veszedelmet látjátok, s mégis fel nem serkentek mély álmotokbul? Úgy hallom, a tengerimedve oly bátorságos és gond nélkül való a menykő félelemtől, hogy mikor legjobban dörög is az ég, a mentül magasabbra, kősziklára felhág és ott édesdeden aluszik. Avagy talám ilyen securitással vattok ti is? Ugy vagyon. Az borostyánfának is írják a naturalisták menykő ellen való bizodalmát; úgy vagyon, azért is attuk magunkat ennek a laurusnak árnyéka alá, hogy megmaradhassunk. De félek rajta, hogy a fátum ennek a nemes ágnak az erejét megtompította csak a mi veszedelmünkre is, vagy hogy hervad belső titkos okokbul gyükere. Ha azért okvetetlen bizodalmat nem találunk csak a mezítelen reménységben, szükséges, hogy oltalmat nézzünk magunknak emberségében és vigyázásunkban Isten után. A pacsirták példája adjon okot nekünk a mi magunk bizodalmában, mely ha nem lesz, héjában reménljük szomszédoktul s más idegen barátinktul segítséget. De még az Istentül is tunyául kérni segítséget vétek és bolondság, amint bölcs Demosthenes néha mondja: Nam non modo Deus, sed ne amicus quidem rogandus est, ut dormitandi cuiquem aut desidi praesidio sit. Magyarok, tinéktek szólok. Ez a rettenetes sárkány, a török,

Váradot, Jenőt tőlünk elvette, sok ezer magyar lelket rabságra vitt, sokat a kardnak élivel emésztett meg; Erdélt, koronánknak egy legszebbik boglárát, felprédálta, zavarta, fejedelmét eltiporta, gázolta nemzetünket, országunkat, mint egy erdei kan a szépen plántált szőlőt. Kérdezkedjetek mostan egymástul, kit illet ez a veszély, kit fenyeget ez a háború? Ha feltaláljuk azt tiszta elménkkel, hogy ez nem a mi nyavalyánk, ámbár hallgassunk, bízzuk másoknak discretiojára oltalmunkat. De ha az oktalan állatok a magok barlangjoknak bántódásáért, a magok kölyköknek elviteléért készek a halált szenyvedni: mennyivel minékünk inkább, kik dicsősséges magyar vérnek maradékai vagyunk, az mi atyánkfiaiért, atyáinkért, anyáinkért, feleségünkért, gyermekünkért, hazánkért meg kell indulnunk, halálra is, ha kévántatik mennünk, mégis legalább bosszút ezen a dühödt eben állanunk.

OH EGEK! oh Isten! mért is hoztál ki minket Scitiábul, holott ottan avagy nem bomlottunk volna meg ennyire az Campaniában, avagy ha bomlottunk volna is, nem látott volna ennyi világ minket magunk rosszasága miatt veszni. De ha nincs haszon a panaszolkodásban, és a haszontalan való fohászkodásban, nyuljunk a remediumokhoz, ha vagyon ; s vagyon is penig, ha akarunk, mert noha az mi magunk népét az mint mostan vagyon, jól leábrázoltam, ugyan mindazonáltal, ha kérded: kit kévánok s micsoda nemzetet akarok oltalmomra, azt mondom: a magyart kévánom. Miért? azért mert ez a legalkalmatosabb, legerősebb, leggyorsabb és, ha akarja, legvitézebb nemzetség. Kétszáz esztendeje leszen immár, hogy a magyar törökkel harcol; hányszor a török császárok személyek szerint sok száz ezer emberekkel jöttek országunkban, csak az egy szultán Szulimánnak is, ki legvitézebb császár vala az ottomán nemzetben, öt expeditioja volt, de mégis Isten nem hagyott mindnyájunkat elveszni; az mi veszett is, többire békesség alatt s frigynek színe alatt veszett, hogysem hadakozásban. Azért magyart kévánok oltalmomra, nem indust, nem gramantát, sem olaszt, sem németet, sem spanyort. Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak, tegyük régi helyére és méltóságára: militarem disciplinam: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, és ha kevessen vagyunk is, nem olyan kevessen azért, hogy a török ebekkel meg ne bánassuk, hogy ily semminek tartott minket. Szükséges volna ugyan, hogy ezt a hadi tudományt bővebben megexplicálnám, de mivel arra most nincs nekem intentióm, hogy particuliter examináljam, in genere mondok valamit, amit én tudok, hogy amely talentumot Isten énnekem adott, ne ássam el haszontalanul a földben. Ezelőtt is penig írtam egy kis tractatust, kinek neve Vitéz Hadnagy, de csak magamnál tartom, mert én nem látok olyat, ki gyönyörködnék az olvasásban, maga bizony semmibül úgy ember nem tanulhat, mint abból. Én nem praetendálok annyit tudni, hogy mindeneket taníthassak, mert az én experientiám kicsiny és csak egynéhány csatábul áll, de olvastam s hallottam annyit, hogy némelyeknél, úgy gondolom, többet tudok. Azoknak írom ezért eztet, hogy amint mondám, talentomomat el ne rejtsem, hanem aki hasznát veheti, vegye, aki nem, lássa legalább bennem a jó kévánságot. Minnyájunknak kell ehhez szólnunk, mert mikor ég a ház, mindentül

jó néven vétetik, ha vizet hoz oltani; mennyivel inkább most szükséges a segítség, a jó tanács és a jó operatio!

Szükséges azért, hogy a magyar nemzet, ha ettül a fenforgó vésztül meg akar szabadulni, ha magának, posteritásának megmaradást kéván, tartson fegyvert kezében; de nem úgy mint eddig, hanem jóval is másképpen. Mert nem elég az, hogy minden particuláris embernek legyen fegyver a házánál, noha annak is úgy kell lenni, hanem hogy az ország tartson egy armadát lábon készen, aki minden felé, minden órában, minden szempillantásban, télen, nyáron oda mehessen, ahová szükség kévánja. Ez minden fundamentomja a mi megmaradásunknak, azért erről többet is kell szólanom.

GÁRDONYI GÉZA

DOBÓ ESKÜJE

Az „Egri csillagok" című regényből

AKKOR AZTÁN Dobó fölkelt.

Az aranyos sisakot a fejére tette, a vörös bársony kapitányi palástot a vállára. És balkezét a kardján nyugtatva szólott:

— Kedves barátaim és védő társaim, a falakat láttátok, most már a falakon belül levő erőt is ismeritek. Ebben a várban van most a maradék ország sorsa.

A teremben csend volt. Minden szem Dobón függött.

— Ha Eger elesik, utána nem állhat meg se Miskolc, se Kassa. Az apró várakat lerázza a török, mint a diót. Nincs többé ellenállás. És akkor Magyarországot beírhatja a történelem a halottak könyvébe.

Komor szemmel pillantott körül és folytatta:

— Az egri vár erős, de ott a szolnoki példa, hogy a falak ereje nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében. Nem a várat mentek védeni, hanem, hogy zsoldot kapjanak. Itt csak az öt pattantyús német, de ezek is derék emberek. Itt mindenki a hazát védi. Ha vér kell, vérrel. Ha élet kell, élettel. De ne mondhassa azt ránk a jövendő nemzedék, hogy azok a magyarok, akik 1552-ben itt éltek, nem érdemelték meg magyar nevet.

Az ablakon beereszkedett a nap és rásugárzott a falon függő fegyverekre s a falak mellett rudakon álló páncélokra. Tündöklött tőle a kapitány aranyos sisakja is. Gergely mellette állott. Az ablakra pillantott, aztán a szeméhez emelte a tenyerét, hogy a vezérre nézhessen.

— Azért hivattam össze kegyelmeteket, — folytatta Dobó, — hogy mindenki számot vethessen magával. Aki többre becsüli a bőrét, mint a nemzet jövendőjét, nyitva még a kapu. Nekem férfiak kellenek. Inkább kevés oroszlán, mint sok nyúl. Akinek reszket az ina a közelgő zivatartól, hagyja el a termet, mielőtt tovább szólanék, mert meg kell esküdnünk a vár védelmére olyan esküvel, hogy ha azt megszegi valaki, meg ne állhasson holta után az örök Isten szeme előtt.

Félrenézett és várt, hogy mozdul-e valaki?

Nem mozdult senki.

A feszület mellett két viaszgyertya állott. Az apród meggyujtotta.

Dobó tovább beszélt:

— Meg kell esküdnünk egymásnak az örök Isten szent nevével ezekre a pontokra...

Egy ív papirost vett fel az asztalról és olvasta:

— Először: akármiféle levél jön a töröktől, el nem fogadjuk, hanem a vár népe előtt olvasatlanul megégetjük.

— Így legyen! — hangzott a teremben. — Elfogadjuk!

— Másodszor: mihelyt a török megszállja a várat, senki neki ki ne üvöltsön; bármit kiáltoznának be, arra semminemű felelet ne hangozzék, — se jó, se rossz.

— Elfogadjuk!

— Harmadszor: a várban a megszállás után semmiféle beszélgető csoportosulás se kint, se bent ne legyen. Se ketten, se hárman ne suttogjanak.

— Elfogadjuk!

— Negyedszer: az altisztek a hadnagyok tudta nélkül, a hadnagyok a két kapitány intézkedése nélkül a csapatokon nem rendelkeznek.

— Elfogadjuk!

Egy érdes hang szólalt meg Fügedy mellett:

— Valamit ide szeretnék betoldani.

A szóló Hegedüs volt, Serédynek a hadnagya. Az arca ki volt vörösödve.

— Halljuk, — szóltak az asztalnál.

— Azt ajánlom, hogy a két kapitány viszont a hadnagyokkal mindig egyetértésben intézkedjen, valahányszor úgy fordul a sor, hogy akár védelemben, akár más fontos intézkedésben, a hadnagyok közül csak egy is tanácskozást kíván.

— Az ostrom szünetében elfogadom, — szólott Dobó.

— Elfogadjuk! — zúgták rá mindannyian.

Dobó folytatta:

— Utolsó pont: aki a vár megadásáról beszél, kérdez, felel, vagy bármikép is a vár megadását akarja, halál fia legyen!

— Haljon meg! — kiáltották égő szemmel. — Nem adjuk meg a várat! Nem vagyunk zsoldosok! — hangzott mindenfelől.

Dobó levette az aranyos sisakot. Hosszú szürke haját végigsimította. Intett a papnak.

Bálint pap fölkelt. Fölvette az asztalon álló kis ezüst feszületet.

— Esküdjetek velem, — mondotta Dobó.

A teremben mindenki a feszület felé nyujtotta esküre emelt kezét.

— Esküszöm az egy élő Istenre...

— Esküszöm az egy élő Istenre, — hangzott az ünnepi mormolás.

— Hogy véremet és életemet a hazáért és királyért az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlít. Sem pénz, sem ígéret meg nem tántorít. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebbvaló parancsolatának. Isten engem úgy segéljen!

— Úgy segéljen! — zúgták egyhanggal.

— És most magam esküszöm, — harsogta Dobó kigyulladó szemmel, s két ujját a feszületre emelte, — esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden gondolatomat! minden erőmet! minden csepp véremet! Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be a testemet, Ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem állnám.

Minden kard villant. Egy-lélekkel kiáltották:

— Esküszünk! Esküszünk! Mink is így esküszünk.

ADY ENDRE

ESZE TAMÁS KOMÁJA

Gábor fiam Bécsé,
Oda is van nőve.
Őrzse lyányom a Krisztusé,
Papok szeretője.

Morva grófé földem,
Asszonyom a sírban.
Menjünk, menjünk Munkács felé,
Már eleget sírtam.

Nincsen e világon,
Nem maradt már semmi:
Esze komám, ideje már
Rákócziért menni.

Magyar bolondoknak
Bolond útját járom,
Bécsi lator lett a fiam,
Pap-céda a lyányom.

Váradon gyaláznak,
Bécsben kinevetnek,
Ciberén élt Esze komám,
Mondok egyet kendnek.

Urak, papok dölyfét,
Im, eleget tűrtük,
Gyomrunkba a sok bánatot
Már eleget gyűrtük.

Rákóczi, akárki,
Jöjjön valahára:
Kígyóinknak, Esze komám
Lépjünk a nyakára.

NÉVTELEN SZERZŐ

SZEGÉNYLEGÉNY ÉNEKE

1. Nincs becsületi a katonának,
mint volt régen a kurucságnak.
Vajjon, vagyon-é hírével a Méltóságnak,
hogy sok vitézek,
próbált legények
rossz becsben vagynak?

2. Szegénylegénynek olcsó a vére,
három rézforint szegénynek bére;
azt sem költheti el soha szegény végtére,
melyért méreg,
kínzó féreg
forr a szívére.

3. Igen kedveltük a kurucságot,
oly igen kaptuk mintegy jóságot,
gondoltuk, hogy ezzel nyerünk szép szabadságot,
oltalmazzuk
s szabadítjuk
szegény hazánkot.

4. Mely dolog bizony meg is lett volna,
Magyarországot megnyerhettük volna,
ha sok fondorkodó urak nem lettek volna,
ily romlásban,
kárvallásban
nem estünk volna!

5. Szegénylegényből tisztek tétettek,
az ellenséggel kik szemben mentek.
Míglen a pártos urak meg nem verettek,
mint sárkányok,
oroszlánok
mégis küzdöttek.

6. Egy szegénylegény volt Esze Tamás,
magát megvonó jó Bóné András.
Urunk mellett voltak ezek mintegy lelki más,
Jánki Péter,
Zöld Demeter
voltak mind darázs.

7. Legelsőbben is Munkácsban jutánk,
az udvarházhoz, urunkhoz szállánk,
Montikukuli hadától megnyomattatánk,
de Karafát,
német generált
halálra hajtánk.

8. Törökkel próbált híres Karafát
egy szegénylegény mintegy merő fát
a földre leejté kardra nőtt karját,
melyért hada,
német tábora
fordítá száját.

9. Tisza, Debrecen ékes környékén
Nádas, Berettyó vizes mellyékén,
mind, kik lakoztak Tisza mellyékén,
mind hajtottuk
s hódoltattuk
hozzánk elején.

10. Tisza mellyékén lévő rút hada
a vármegyékkel mind ránk támada.
Kőrösi Pap István magát frissen forgatá.
Német Mihály
hajóra száll
s mind összevágá.

11. Hires Huszt vára Máramarosban
miképpen esék birodalmunkban:
Mi szegénylegények voltunk csak alattomban.
Magam láttam,
tokos uram
futott pallosban.

12. Ha mikor voltál kincses Erdélyben,
német testhalmot láttál sok helyben:
mind szegénylegény kezei vágták azt egyben.
Urunk hada,
Fejérvára
bizonyság ebben.

13. Várod alját is sok szegénylegény
vérével festé sok helyét szegény.
Hogy úr esett volna, nem látta napfény,
Nosza, szegény
vitéz legény,
légy hű halálig.

14. Tisza mellyékén mely dolgok estek,
mely sok németek, rácok elestek,
Halas, Kecskemét erről bizonyságot tehet:
szegény katonák,
nem nagyurak,
sok sebben estek.

15. De vajjon ki volt mind Bécs aljáig?
Ki nyargalódzott Ausztriáig?
Szegénylegény, nem úr lova, futott mindaddig,
Nosza, vitéz,
no, kardra kéz!
Légy hű halálig!

16. Ők verték széllyel Rabutin hadát,
Ricsán generált elfogtuk magát.
Vajjon, kik verték rá maga kastélyát?
Udvarnépét,
szép cselédjét,
elfogták magát.

17. Ama pántlikás német urakot,
varju gránátéros kavallérokot:
szegénylegényből lőtt vitéz vágta azokat,
tárházakból
palotákból
húzták hajokat.

18. Hires Rabutin, Kassa városát
sürün lőtteti, Forgács bástyáját.
Uram, segélj! — S küldé az Ur az ő szolgáját:
Esze Tamást,
mert nem volt más,
s megtartá Kassát.

19. Győr alatt sok szép hada marada,
akit Forgács pénzen elada,
mely pénzt is nagy esküvéssel el is tagada,
kit Simonnak,
barátjának
raka vállára.

20. Ha valaholott voltanak csodák,
mind kivül-belül estek szép próbák,
szegénylegények magokat frissen forgaták,
csak szegények,
s nem urfiak,
véreket onták.

Geréb László közlése.

AZ ESTVE

A napnak hanyatlik tündöklő hintaja,
Nyitva várja a szép enyészet ajtaja.
Haldokló sugári halavánnyá lésznek,
Pirult horizontunk alatt elenyésznek.
Az aranyos felhők tetején lefestve
Mosolyog a híves szárnyán járó estve,
Mélynek új balzsammal biztató harmatja
Cseppecskéit a nyílt rózsákba hullatja.
A madárkák meghült fészkeknek szélein
Szunnyadnak búcsuzó nótájok rendjein.
A kis filemile míg magát kisírta,
Szomorúan hangicsált fészkén a pacsirta.
A vadak, farkasok ülnek szenderedve,
Barlangjába belől bömböl a mord medve.

Ah! ti csendes szellők fuvallati, jertek,
Jertek füleimbe ti édes koncertek;
Mártsátok örömbe szomorú lelkemet;
A ti nyájasságtok minden bút eltemet.
Lengjetek oh kellő Zephyrek, lengjetek,
Lankadt kebelembe életet öntsetek!
Mit érzek?... míg szólok, egy kis nyájas szellet
Rám gyengén mennyei illatot lehellett.
Suhogó szárnyával a fák árnyékinál
Egy füszerszámozott theatrumot csinál,
Mellybe a Gráciák örömmel repülnek,
A gyönyörüségnek lágy karjain ülnek;
Hol a csendes berek barna rajzolatja
Magát a hold rezgő fényénél ingatja.
Egy szóval e vidám melancholiának
Kies szállásai örömre nyilának.

Késsél még setét éj komor óráiddal,
Ne fedd bé kedvemet hideg szárnyaiddal:
Ugyis e világba semmi részem nincsen,
Melly bágyadt lelkemre megnyugovást hintsen;

Mikor a világnak lármáját sokallom,
Kevélynek, fösvénynek csörtetését hallom,
Mikor az emberek körültem zsibongnak,
S kényektől részegen egymásra tolongnak.

Bódult emberi nem, hát szabad létedre
Mért vertél zárbékót tulajdon kezedre?
Tiéd volt ez a föld, tiéd volt egészen,
Mellyből most a kevély s fösvény dézmát vészen.
Mért szabtál hát határt önfiaid között:
Látd-é, már egymástól mind megkülönözött.
Az „enyim", a „tied" mennyi lármát szüle,
Miolta a „miénk" nevezet elüle.
Hajdan a termő föld, mig birtokká nem vált,
Per és lárma nélkül annyi embert táplált,
S többet: mert még akkor a had és veszettség
Mérgétől nem veszett annyi sok nemzetség.
Nem volt még koldusa akkor a törvénynek,
Nem született senki gazdagnak, szegénynek.
Az igazságtévő határkő és halom
A másét bántani nem hagyó tilalom
Nem adott még okot annyi sok lármára,
Mert az elégség volt mindennek határa.
Nem állott volt még ki a kevély uraság,
Hogy törvényt hallgasson tőle a szolgaság;
S rozskenyérhajból is karácsonyja legyen,
Hogy az úr tortátát s pástétomot egyen.
Nem bírt még a király húsz, harminc milliót,
Nem csikart ki tőlük dézmát és porciót,
Melyből boldogokká tudja őket tenni,
Azaz tonkin fészket legyen miből venni.
Nem búit el a fösvény több embertársától,
Hogy ment legyen pénze a haramiától,
Akit tán tolvajjá a tolvaj világ tett,
Mert gonosz erkölccsel senki sem született.
Nem is csuda, mert már a rétek árkolva,
És a mezők körül vannak barázdolva;
Az erdők tilalmas korlát közt állanak,
Hogy bennek az urak vadjai lakjanak;
A vizek a szegény emberekre nézve
Tőlök munkált fákkal el vagynak pécézve.

Te vagy még egyedül, oh arany holdvilág,
Mellyet árendába nem ád még a világ,
Te vagy még, éltető levegő, amellyen
Indsenéri duktus nem járt semmi hellyen.
Téged még, oh legszebb hangú szinfónia,
Ingyen is hallgathat minden ember fia;
S titeket, oh édes erdei hangzások,
Hallhatnak a szegény pásztorok s munkások,
Mikor a mesterség gyáva hangjainál
A kényes nagy világ fárasztó bált csinál.

Oh áldott természet! oh csak te vagy nékem
Az a tetőled nyert birtokom s vidékem,
Mellynek én örökös földesura lettem,
Mihelyt teáltalad embernek születtem.

BACSÁNYI JÁNOS

A FRANCIAORSZÁGI VÁLTOZÁSOKRA

1789

Nemzetek, országok! kik rút kelepcében
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében;
S gyászos koporsóba döntő vasigátok
Nyakatokról eddig le nem rázhattátok;
Ti is, kiknek vérét a Természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
Jertek! s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párisra vessétek!

BARABÁS TIBOR

MAGYAR JAKOBINUSOK

A „Magyar Jakobinusok" című drámából

(A királyi tábla ülése 1794 április 27-én. A Ferencesek budai rendházának refektóriumában. Nagy boltívek, lőrésszerű ablakok, évszázados falak. Hosszú és széles, zöld posztóval borított asztal, karszékek, a közepen díszesebb az elnöknek. A bírák osztrák és magyar viseletben vegyest. Az elnök széke felett Ferenc császár hatalmas arcképe. A tábla elnöke Ürményi József királyi személynök.)

ÜRMÉNYI: *(Valamennyien felállnak.)* Őfelsége Ferenc császár és király, Csehország és az örökös tartományok urának nevében, valamint ősi alkotmányunk szellemében a királyi tábla ülését megnyitom. *(Leülnek.)* Hozzák be a viceispánt...

HAJNÓCZY: *(A vádlott ülőhelyéig, padjáig megy, ott meghajol és szótlanul leül.)*

ÜRMÉNYI: Kegyelmed hónapok óta szótalan. Ma a királyi tábla ítéletet hoz. Kíván-e szólani, számít-e kíméletre, kíván-e kegyelmet?

HAJNÓCZY: Gonosz világban hasztalan a szó...

NÉMETH: Majd megoldom én a nyelvét. Azt mondták mind, hogy álmodoztak. Álmodozott? Hát a 48 vádlott, a véres fölkelés terve, szervezkedésük tizenkét megyében. Hát tekegyelmed nem álmodozott, ezt itt nyomban a szemébe mondják.

HAJNÓCZY: Ugyan ki?

(Nyéki Németh int, beeresztik Sehyt és Strohmeyert.)

HAJNÓCZY: Sehy... Strohmeyer...

SEHY: Parancsoljanak velem.

NÉMETH: Vallotta, hogy az egyén lakásán, azt hívén, hogy kendben forradalmi társára talált, felhívást intézett a néphez. Igen, véres lázadásra izgatott a császár és a főrendek ellen...

SEHY: Ez mind igaz. Úgye viceispán úr. Kegyelmed tollbamondta a felhívást és így szólt: „Adja tovább, de csak egynek és biztos személynek."

HAJNÓCZY: És kegyelmed továbbadta egy biztos személynek...

SEHY (a bírák felé): Barkó Vince tábornok úrnak, az ő megbízottja voltam.

HAJNÓCZY: Megbízottja... mennyi tapintat... és ez volt az a nagy szerep, amire vágyott. Szegény féreg, örök mellékszereplő. Hisz Dégen úr Bécsben régen megelőzte és száz ügynök, Pergen és Saurau grófok minden embere minket szimatolt... Azért ne csüggedjen Sehy... Kicsiny volt a szerep,

de olyan aljas, hogy néha — úgy hihette — felért egy főszereppel... Strohmeyer úr, kedves házigazdám, ilyen a polgárok vendégszeretete. Most már értem, miért menekült Sopronba Teréz...

STROHMEYER: Mindenünkkel a császárnak tartozunk! *(Sehy, Strohmeyer el.)*

NÉMETH: Tehát szemébe mondták és nem tagadja...

ÜRMÉNYI: Még most sem szól mentségére, tettének indokát nem adja?

HAJNÓCZY: Hallgattam eddig, de ennyi gonoszság szóra késztet, hogy jó emlékem maradjon legalább... Aszódi pap volt az apám.. Komor és magányos gyermek valék... Könyveket bújtam, kerültem társaim, a kert végében ábrándoztam, mint a beteg gyermek. Volt a falunkban egy kis nyomorék parasztfiú, Ambrusnak hívták. Mindenkor üldözték a vad falusi kölykök. Egyszer a pataknál látom, közrefogják a garázda fiúk és ütik-verik. Egy percig megkövülten álltam, aztán neki, ütöttem, csépeltem őket és ők minket, míg mind a ketten véresre verettünk. A gonoszok elfutottak és a szegénynek még folyt az orra vére, de már mosolygott reám. Azóta mindig a szegények mellett, mindig a jobbágyok oldalán. Csoda-e, ha köztársaságról álmodoztam, egy új jogról, amely jobb a réginél. Van-e tisztességes ember, kinek élete során legalább egyszer az igazság még nem jutott eszébe.

NÉMETH: Nekem soha...

HAJNÓCZY: Könnyű az ilyen élete... de én szánakozásra születtem, az enyém azért oly nehéz.

ÜRMÉNYI: Mentségére mit szól?

HAJNÓCZY: Amit eddig mondtam, az lenne a mentségem, s ha nem vették észre, minek még szólanom? De hadd mondjak valamit társaim ügyében. Én nem vagyok álmodozó ember. Bevallom, engem a jobbágyság sorsa lázított és a jezsuiták sötétsége is! Ám Martinovics képzelgő, mint a gyerek, nappal is álmodik. A képzelgés merőben elvakítja.

NÉMETH: Álokoskodás. Van ember, aki magát vágja meg?

HAJNÓCZY: Bizony, van, ha tanult volna az úr ivás helyett, mint én tevém, a históriából tudhatna száz ilyet... De fővádló úr, ne féljen, nem kérek kegyelmet, legyen kegyelmedé a fejem... *(Hajnóczyt kivezetik.)*

ÜRMÉNYI: Hogy a vád és védelem állítására felelhessünk, hadd szóljon a többi vádlott is. Kérjük Szentmarjayt.

SZENTMARJAY (fejét sem hajtja meg, keményen megfogja a fakorlátot és Ürményi szeme közé néz): Hónapok óta mindig csak beszéd. Mit fecsegtek ennyit?

NÉMETH: Megfizet ezért!

SZENTMARJAY: Nem akkor fizetünk meg, amikor bátrak vagyunk, hanem ha gyávák. Hát ítélhetne felettünk a tábla, ha a magyar kész lenne a köztársaságra?...

ÜRMÉNYI: Rendreutasítom. Szóljon a mentségére inkább...

SZENTMARJAY: Az én mentségem nagyságtoknak amúgysem számít. Beszéljem el, mit éreztem, mikor Rousseauban olvasám, hogy a királyi jog nem isteni,

a népből eredt és azé lesz ismét. Vagy mit akkor, midőn Lajos feje Párisban lehullott. Évszázad óta az első királyi fej. Megünnepeltem ezt a Margit szigetén... És Jourdan és Hoche győzelmeit! Reggelente a Marseillaise-t fütyültem. A tiszta ész és erkölcs köztársaságát akartam, egy Ausztriától szabad államot, országot, amelyben minden ember egyformán szabad.

NÉMETH (gúnyosan): Ez a mentsége?

SZENTMARJAY: Nem, ez csak indokom. Oly ostobának képzel, hogy ilyen ember előtt mentséget keresek vagy kegyelmet? Nagyságos bíróság, talán nem jakobinus erény, de büszkébb vagyok annál, semhogy életemért, amelyhez isteni jogom van, a nép jogait bitorló császáriakhoz folyamodjam...

ÜRMÉNYI (felugrik): El innen. *(Elviszik Szentmarjayt.* Katonák... Hozzátok Őz Pált, a fiatalt.

ŐZ PÁL (fiatal, barna, karcsú): Kívánságukra megjelentem.

ÜRMÉNYI: Utólszor megkérdezzük, mit hoz fel védelmére... mely érveket...

ŐZ PÁL: Mit védekezzek, minek? Érveimet már hozzák a fegyverek. A forradalom serege átlépte a határt. Nem halljátok ide a trombitákat? A század marsol és én véle. A trónok ledőlnek, győz a köztársaság...

ÜRMÉNYI: Ki innen, ki ezekkel a sátánfajzatokkal!

NÉMETH: Megmételyezettek, gazok...

(A katonák húzzák, taszigálják Őz Pált az ajtó felé, az visszakiált.)

ŐZ PÁL: A köztársaságért! A népért! Magyarok!...

BERZSENYI DÁNIEL

NAPOLEONRA

Nem te magad győztél, hanem a kor lelke — szabadság,
Melynek zászlóit hordta dicső sereged.
A népek fényes csalatásba merülve imádtak,
S a szent emberiség sorsa kezedbe került,
Ámde te azt tündér kényednek alája vetetted,
S isteni pálmádat váltja töviskoszorú.
Amely kéz felemelt, az ver most porba viszontag:
Benned az emberiség úgye boszulva vagyon.

KÖLCSEY FERENC

HUSZT

Bús düledékein, Husztnak romvára, megállék;
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövendővel komolyan vess öszve jelenkort:
Hass, alkoss, gyarapits: s a haza fényre derül!

EGY GONDOLAT BÁNT ENGEMET...

Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban, párnák közt halni meg!
Lassan hervadni el, mint a virág,
Amelyen titkos féreg foga rág;
Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!
Legyek fa, melyen villám fut keresztül,
Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;
Legyek kőszírt, mit a hegyről a völgybe
Eget-földet rázó mennydörgés dönt le...
Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megúnva síkra lép,
Pirosló arccal és piros zászlókkal
És a zászlókon eme szent jelszóval:
„Világszabadság!"
S ezt elharsogják,
Elharsogják kelettől nyugatig,
S a zsarnokság velök megütközik:
Ott essem el én,
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
A trombita hangja, az ágyudörej,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva. —
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassú gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
A hősöket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!

PETŐFI SÁNDOR NAPLÓJÁBÓL

Pest, március 17, 1848.

ÉVEK ÓTA nemcsak kirekesztőleges olvasmányom, reggeli és esteli imádságom, mindennapi kenyerem a francia forradalomnak története, a világnak ez új evangyéliuma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit. Minden szavát, minden betűjét szívembe véstem, és ott benn a holt betűk megelevenedtek, és az élethez-jutottaknak szűk lett a hely, és tomboltak és őrjöngtek bennem!

A tűzokádó hegy közepébe kellene tollamat mártanom, hogy napjaimat, napjaim gyötrelmeit leírhassam!

Így vártam a jövendőt, vártam azt a pillanatot, melyben szabadsági eszméim és érzelmeim, szívemnek ezen elkárhozott lelkei elhagyhatják a börtönt, kínszenvedésök helyét... vártam e pillanatot; nemcsak reméltem, de bizton hittem, hogy el fog jőni. Tanúbizonyságaim erre a költemények, melyeket több mint egy év óta írtam. Nem okoskodás után, de azon prófétai ihletből — vagy ha úgy tetszik, nevezzük állati ösztönnek — mely a költőben van, világosan láttam, hogy Európa naponként közeledik egy nagyszerű, erőszakos megrázkódtatáshoz. Ezt többször leírtam, még többeknek elmondtam. Senki sem hitte jövendölésemet, sokan kinevettek érte, átaljában ábrándos golyhónak neveztek, de azért folyvást élt bennem ama hit, s úgy voltam, mint az állatok a földindulás vagy napfogyatkozás előtt.

Politikai életünket távolrul néztem, vagy rá sem néztem, amiért részint egyoldalúsággal, részint bűnös egykedvűséggel vádoltak. A rövidlátók! Én tudtam azt, amit ők nem tudtak, és azért szánakoztam a napi politika kurjogató hősein, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak; tudtam, hogy az ő fényes tetteik és fényes beszédeik nem egyéb, mint homokra rajzolt kép, melyet a bekövetkezendő viharnak első lehellete elsöpör; tudtam, hogy ők nem azon nagy színészek, kik a világ színpadán az újjászületés óriási drámáját eljátsszák, hanem csak a decoratorok és statisták, kik a függönyöket aggatják s a színpadra székeket és asztalokat hordanak.

Magamba zárkóztam, mint elzárkózik tornyába a csillagász, s a földről az égre vetettem szemeimet, a jelenből a jövőbe. Egyszerre leszakadt az ég a földre, jelenné lett a jövendő... a forradalom kitört Olaszországban!

A mint nézték a jövendőmondók a gyermek Jézust a jászolban, oly lelkesedéssel és áhítattal néztem én ezen új meteort, ezen délifényt, mely születésekor is nagyobbszerű volt minden éjszaki fénynél, s melyről meg volt írva lelkemben, hogy be fogja utazni a világot.

És úgy lőn. Olaszországban tölté gyermekségét, vándorolt fölfelé, egyszerre Párizsban termett, mint férfi, s onnan kikergette Lajos Fülöpöt, miként Krisztus az adóvetőket Jeruzsálem templomából.

Oh mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték s Franciaország respublica!...

Egy Pesttől távol eső megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte... rohanta meg e hír szívemet, fejemet, lelkemet, idegeimet.

— Vive la république! kiálték föl, aztán némán, merően álltam, de égve, mint egy lángoszlop.

Amint eszméletemet visszanyertem, egy aggodalom kezdett bántani — a jelszó ki van kiáltva, gondolám, ki tudja, mi nem történt, vagy történik, míg én haza érek! nélkülem kezdődjék a forradalom? hah!

Nyakrafőre siettem a fővárosba... reszketve, lélekzet nélkül értem haza...

Általános volt a lelkesedés, de még semmi sem történt ...

Nagyot lélekzettem, mint a búvár, midőn a víz alól fölmerül.

A forradalom lángja becsapott Németországba, egyre tovább harapózott, végre Bécset is fölgyújtotta, Bécset!... és mi folyvást lelkesedtünk ugyan, de nem mozdultunk. Az országgyűlés igen szépeket beszélt, de a beszéd bármilyen szép, csak beszéd és nem tett. Pesten március 14-én az ellenzéki kör gyűlést tartott, mely ősi szokás szerint eredménytelenül oszlott szét. E gyűlésben indítványoztatott, hogy a tizenkét pont petícióképpen fölnyújtassék a királynak, még pedig rögtön, de az akkor virágzott táblabírói szellem Pontiustól Pilátusig akarta vinni a dolgot, úgy hogy valamikor a huszadik században lett volna vége. Egyébiránt jó, hogy így történt... micsoda nyomorúság, kérni akarni, midőn az idő arra int, hogy követelni kell, nem papirossal lépni a trón elé, hanem karddal!... a fejedelmek úgysem adnak soha semmit, azoktól, amit akarunk, el kell venni.

Én nem voltam jelen az ellenzéki kör gyűlésén. Akkor este Jókai mondta el eredményét, vagyis eredménytelenségét nagy keserűséggel és teljes levertséggel. Hallatára magam is elkeseredtem, de el nem csüggedtem.

Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt, bátor, lelkesítő, imádott kis feleségemmel, ki mindig buzdítólag áll gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló. Azon tanácskoztunk, mit kell tenni? mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mingyárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!

Logicailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind fő kötelessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni! a többit istenre bízom és azokra, kik rendelve vannak, hogy a kezdetteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem. Holnap ki kell vívnunk a sajtószabadságot! és ha lelövöldöznek? isten neki; ki várhat ennél szebb halált?

E gondolattal aludtam el. Korán reggel az ifjak kávéházába siettem. Az úton Vasvári Pállal találkoztam, mondtam neki, hogy menjen Jókaihoz s ott várjanak meg együtt engemet. A kávéházban még csak néhány fiatalember volt, kik nagy

búsan politizáltak. Bulyovszky Gyulát, ki közöttük volt, meghíttam Jókaihoz, a többieknek meghagytam, hogy az érkezőket tartsák itt, míg vissza nem jövünk.

Haza menvén, előadtam szándékomat a sajtó rögtöni fölszabadításáról. Társaim beleegyeztek. Bulyovszky és Jókai proclamatiót szerkesztettek. Vasvári és én föl s alá jártunk a szobában. Vasvári az én botommal hadonászott, nem tudva, hogy szurony van benne; egyszerre kiröpült a szurony egyenesen Bécs felé, anélkül, hogy valamelyikünket megsértette volna.

— Jó jel! kiáltánk föl egyhangúlag.

A mint a proclamatió elkészült s indulófélben voltunk, azt kérdém, micsoda nap van ma?

— Szerda, felelt egyik.

— Szerencsés nap, mondám, szerdán házasodtam meg!

Lelkesedéssel és a sors iránti bizalommal mentünk vissza a kávéházba, mely már tele volt ifjakkal. Jókai a proclamatiót olvasta föl, én nemzeti dalomat szavaltam el; mind a kettő riadó tetszéssel fogadtatott.

(A nemzeti dalt két nappal előbb, március 13-kán írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság március 19-kén akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükségtelenné válván, elmarad. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.)

A kávéházban azt határoztuk, hogy sorra járjuk az egyetemi ifjúságot, s majd teljes erővel kezdjük meg a munkát. Először az orvosokhoz mentünk. Szakadt az eső, amint az utcára léptünk s az egész késő estig tartott, de a lelkesedés olyan, mint a görögtűz: a víz nem olthatja el.

Az orvosi egyetem udvarában ismét fölolvasta Jókai a proclamatiót és én elmondtam a nemzeti dalt. Innen a mérnökökhöz, ezektől a seminariumba a jogászokhoz vonult a számban és lelkesedésben egyaránt percenként növekvő sereg. A seminarium csarnokában elénk állott egy professzor, és azt mondta nagy pathossal:

— Urak a törvény nevében...

Többi szavait elnyelte a sokaság mennydörgő kiáltása, s a tisztelt tanár többé nem juthatván szóhoz, szépen elkotródott. A jogászok rohantak ki az utcára, hogy velünk egyesüljenek. Közülük Vidács emelt szót, elmondta, hogy professoraik a tartandó lakomábani részvevést eltiltották kicsapási büntetés mellett. Kacaj és boszankodó kifakadások a hallgatóságban. De a lakoma már csak mellékes dolog volt. Jókai ismét fölolvasta a proclamatiót s a tizenkét pontot, s én velem elszavaltatták a nemzeti dalt. Mindkettőt fanatikus lelkesedéssel fogadták, s a refrainban előjövő „esküszünk"-öt mindannyiszor visszaharsogta az egész sereg, mely a téren állt.

— Most menjünk egy censorhoz, és vele irassuk alá a proclamatiót és a nemzeti dalt! kiáltott valaki.

— Censorhoz nem megyünk, feleltem; nem ismerünk többé semmi censort, el egyenesen a nyomdába!

Mindjárt beleegyeztek és követtek.

Landerer nyomdája legközelebb volt hozzánk, oda mentünk. Jókait, Vasvárit,

Vidácsot és engem neveztek kiküldötteknek, hogy a sajtót lefoglaljuk. Mi megtettük azt a nép nevében, s a tizenkét pontot és a nemzeti dalt rögtön nyomni kezdték. Ez alatt kinn lelkesítő beszédeket tartottak Egresi Gábor, Degré, Vasvári, Jókai stb. Dél felé elkészültek a nyomtatványok s ezrenként osztattak szét a nép között, mely azokat részeg örömmel kapkodta. Délután három órára gyűlést hirdettünk a múzeum terére, s a sokaság eloszlott.

A szakadó eső dacára mintegy 10,000 ember gyűlt a múzeum elé, honnan a közhatározat szerint a városházához mentünk, hogy a tizenkét pontot magokénak vallják a polgárok is és velünk egyesüljenek. A tanácsterem megnyílt, s megtelt néppel először. Rövid tanácskozás után a polgárság nevében aláírta a polgármester a tizenkét pontot, s az alant álló sokaságnak az ablakból lemutatta. Óriási kitörése a lelkesedésnek!... Egyszerre az a hír szárnyal, hogy a katonaság jön... körülnéztem, hogy az arcokat vizsgáljam, egyetlen egy ijedt arcot sem láttam... minden ajkon e kiáltás: fegyvert! fegyvert!

Ezen, különben alaptalan hír, oly fölindulást okozott, hogy Nyári Pál és Klauzál tovább beszéltek egy óránál, a nélkül, hogy beszédeikből egy-egy töredék mondatnál többet hallottunk volna.

— Budára, Budára!... a helytartó tanácshoz!... nyittassuk meg Stancsics börtönét!... Budára!...

Ezek voltak a nép leginkább és legtöbbször hallható kiáltásai. Végre választmány neveztetett ki Budára menendő, s a helytartó tanácsot fölszólítandó, hogy a censurát rögtön eltörölje, Stancsicsot szabadon bocsássa, s a katonaságnak rendeletet adjon, miszerint ügyeinkbe semmi szín alatt be ne avatkozzék. A választmány tagjai: Egresi Sámuel, Gyurkovics Máté, Irányi Dániel, Irinyi József, Kacskovics Lajos, Klauzál Gábor, Molnár György, Nyári Pál, Petőfi Sándor, Rottenbiller Leopold, Staffenberger István, Tót Gáspár, Vasvári Pál.

A választmány legalább húsz ezer ember kiséretében fölment Budára a helytartó tanácshoz, és előadta kívánatait. A nagyméltóságú helytartó tanács sápadt vala és reszketni méltóztatott, és öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett. A katonaságnak kiadatott a tétlenség iránt a rendelet, a censura eltöröltetett, Stancsics börtönajtaja megnyílt. A rab írót diadallal hozta át a töméntelen sokaság Pestre.

Ez volt március 15-ke. Eredményei olyanok, melyek e napot örökre nevezetessé teszik a magyar történetben. Események folytatásának ez közönséges volna, kétségkívül, de tekintve annak, a mi volt, kezdetnek, nagyszerű, dicső. Nehezebb a gyermeknek az első lépést megtennie, mint mérföldeket gyalogolni a meglett embernek.

NEMZETI DAL

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ős apáink,
Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
Népével Mózes bujdosott,
S követte, melyet isten külde
Vezérül, a lángoszlopot.
Újabb időkben isten ílyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, aki költő,
A néppel tűzön-vízen át!
Átok reá, ki elhajítja
Kezéből a nép zászlaját,
Átok reá, ki gyávaságból
Vagy lomhaságból elmarad,
Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
Pihenjen ő árnyék alatt!

Vannak hamis próféták, akik
Azt hirdetik nagy gonoszan,
Hogy már megállhatunk, mert itten
Az ígéretnek földje van.
Hazugság, szemtelen hazugság,
Mit milliók cáfolnak meg,
Kik nap hevében, éhen-szomjan,
Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig, folyvást küzködni kell. —
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szemeinket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéllel selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.

MÓRICZ ZSIGMOND

POZSONYI MESE

A „Rózsa Sándor" című regényből

A MÁGNÁSOK klubjában a korai órát tekintve már igen sokan voltak. Voltak, akik arról beszéltek, hogy 1845-ben s 46-ban mily rendkívül rossz termés volt, s a tavaszi jelek azt mutatják, az idén sem lesz jobb.

— Legalább ára lesz a termésnek — mondta egy mágnás. — Pest vármegyében akkor 22 bankó forinton alul nem lehetett kapni egy mérő búzát.

— De még szomorúbbak a viszonyok Beregben és Ugocsában — vetette közbe egy másik fiatal mágnás. — Ha ezekről beszélünk, éppen olyan, mintha Kelet-India valamelyik tartományáról lenne szó. Ezért alapítottunk egy felfedező társaságot mi ketten Béla barátommal, s a nyarat avval töltöttük s még a telet is, farsang végéig, hogy az ország különböző vidékeit megismerjük mint utazók, és világokat jelentő kalandokat szerezzünk. Elmentünk Parádra gróf Károlyi Györgyné látogatására, s onnan le a Hevesmegyében fekvő Tiszabőre, gróf Almássy Pali barátunkhoz, aztán meglátogattuk a báró Wenckheim családot Kőrös-Ladányon, gróf Csekonics Jánost Zsombolyán, sőt elmentünk Temesvárra, a buziási-fürdőre, Mehádiára, ahol fényes vendégkoszorút találánk együtt... A Herkules-fürdőből, nem törődve az intő szókkal, a Vaskapu szoroson át leírhatatlan fáradtsággal ereszkedtünk le a Hátszeg völgyébe Piskiig, Komáromi Gyuri barátunkhoz, aki ekkor ezen a jószágán időzött bájos feleségével, gróf Csáky Lálival...

De valami volt a levegőben, senki sem tudott tiszta szívvel figyelni világjáró kalandjaira.

Most berohan a fiatal Csetneky gróf, a Pepi, s halálsápadtan kapkod ki a zsebéből egy papírlapot, és adja át Miggay Pistának.

— Olvasd, olvasd!

Már mindenki megrettent. A bécsi események? Senki se akart már ilyen izgató dolgokról beszélni.

— Pesten revolutio! A hatvani-utcai Landerer nyomdából kiindulva a sajtószabadság tényleg proklamáltatott. Táncsicsot kiszabadította az ifjúság.

— Petőfi negyvenezer paraszt élén áll a Rákoson!

Csupa hihetetlen hír! Néma csönd!

— Dieser Petoefi, dieser Petoefi — dadogta, s felmutatta a papírt, amit valaki elkapott tőle, és olvasni kezdte az első sorokat:

Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?
Viszket-e úgy egy kicsit a nyakatok?

A mágnás ifjak felhördültek, s elrettenve nevettek össze.
— Ezek mi vagyunk?

Új divatú nyakravaló készül most
számotokra ...nem cifra de jó szoros!

A kaszinóból mindenki odatorlódott. A komoly, idősebb mágnások, akik maguk közt a legfontosabb tennivalókat beszélték meg, szintén előjöttek, s szivarozva állottak be a csoportba. A fiatal felolvasónak éles nagy hangja volt, s minden duplán, félelmetesen sikított a fülükbe.

Tudjátok-e mennyit kértünk titeket?
hogy iránt unk emberiek legyetek,
vegyetek be az emberek sorába...
Rimánkodott a szegény nép, s hiába!

— De hol a rendőrség? Hogy merészel valaki ilyen lázító hangon?!!!
— Ez mégis sok!
— Még csak ezután jön a java! — mondta a dadogó fiatal mágnás, aki a papírt hozta.

Állatoknak tartottátok a népet,
hátha most mint állat fizet tinéktek?
Ha megrohan mint vadállat bennetek,
s körmét, fogát véretekkel festi meg?

— Das ist Skandal! Ez nem türhető!
— El vagyunk késve!
De elveszett az egész dolognak a humora. A verssorok meghazudtolták, amit az emberek a versről tudtak. Hogy a vers, a költemény az érzelmek kifejezése, lira, epika... Szavak! Ez itt tűzvész, gyújtogatás. Ha ezt hallani fogják az emberek, kész a lázadás... Borzasztó...

Ki a síkra a kunyhókból milljomok!
Kaszát, ásót, vasvilládat fogjatok!
Az alkalom maga magát kínálja.
Ütött a nagy bosszúállás órája.

Nem lehet elképzelni, hogy ezek a főurak, akik egész életükben, bármit is tettek, csak tiszteletben, sőt szinte imádatban részesültek a nép részéről, s ha gyűlölet volt a hátuk mögött, azt ők mosolyogva szinte előnynek fogták fel, s úgy tartották, hogy kell is egy kis gyűlölet is az emésztéshez. Hogy ezek a Petőfi versét soronként mint puskalövést, bombát, robbanást érezték. Erre pedig még a magyar históriában példa nem volt.

Ezer évig híztak rajtunk az urak,

Minden sor borzalmasabb és irtóztatóbb.

Most rajtok a mi kutyáink hízzanak!

Nem lehetett tovább olvasni. Maga a felolvasó nem hitt a szemének. Lehetetlen, hogy ez a sor le legyen írva. Tollal, tintával, ahogy a szerződést írják, amit meg kell tartani, ahogy a törvényt, amit végre kell hajtani. Csak eddig szerződést és törvényt csak a birtokban lévő hatalmasok érdekében írtak s ez...

Vasvillára velük, aztán szemétre,
Ott egyék a kutyák őket ebédre!...

Van még ebben az országban élet, igazság, rend, jog?... Hát ezt a gazembert még nem akasztották fel? Ez él? Lehetetlen.

Valaki kitépte a felolvasó kezéből a papírt és széttépte.

Dühöngő kavargássá változott a terem.

De amikor már csillapodni kezdett a felhevült hangulat, mintha új tűzzel akarnák felgyújtani a hamvadni kezdő parázst, valaki berohant:

— Petőfi negyvenezer kaszás paraszttal áll a Rákoson!

Hirtelen némaság.

A legfontosabb kérdés e napokban az volt, hogy miként fognak megoldatni az úrbéri viszonyok? nem fogják-e az izgatók a parasztokat a nemesség ellen uszítani?

Kóválygó kétségek kerülgették az urakat.

Még soha nem gondoltak arra, hogy mennyire ellenséges és idegen elem között élnek. Hiszen ezek a parasztok, ezek a soha észre nem vett, figyelemben nem részesített jobbágyok, ezek mint feldühített vadak nyüzsögtek képzeletükben...

Remegés közben meglátják Széchenyit, aki az utcán éppen errefelé tartott.

Széchenyi nyugodtan ment a klub termében, benyitotta az ajtót, és ahogy végignézett a sápadt, didergő, gyomorrontásos mágnásokon, szarkasztikus mosolygással köszöntötte őket.

— Dicsőséges nagyurak, hát hogy vagytok?

Ezen a napon volt a szavazás a jobbágyság felszabadításáért.

Egyetlen szó, egy ellentmondás nélkül ment keresztül a javaslat. Pedig ha Petőfi verse nincs, akkor legalább is ellenzéke lett volna, ha mégakkora volt is a rémület a bécsi események miatt.

ZENITH

„A kőszivű ember fiai" című regényből

HÁROM ÓRA! Kezdődik a nappal.

A tüzérek óráikkal kezükben állnak az ágyúk mellett. Mély, álomülte csend van. A Svábhegy ligeteiből aláhangzik a fülemüle éjjeli csattogása.

Mikor aztán az óramutató a perczhez ér, egy pillanatban megdördül ötvenkilencz ágyú s a dörgést folytatja egy óriási kiáltás köröskörül: „éljen a haza!"

S azzal minden ponton kezdődik az ostrom.

A nap még nem világít; de világít a szörnyű reggelre ébresztett várvédők írtó tüzelése.

A svábhegyi főhaditanyáról látni, mint hömpölyög hangyabolyként a 34-ik honvédzászlóalj önkéntes csapatja fel a rés omladékain; a várfokról kartács-zápor fogadja őket; vissza, majd megint előre hömpölyögnek, felhatolnak a sánczra, szurony szurony ellen küzd már; az ellenfél visszaveri őket s leszorítja a résről. Hanem a várvédők tisztjei halva maradtak ott.

A másik két zászlóalj, a 19-ik és 47-ik a lábtókon halad előre. Közéjök osztva az önkéntesek. A körönd ágyúiból, a tornyacsok ablakréseiből lövik őket. Hasztalan: a lábtók oda vannak már támasztva a falnak, s a megindult hadoszlop ellenállhatatlanul tolja fel magát a hágcsó fokain; az itt közeledőket nem lehet visszafúzni, ezeket csak meg lehet ölni.

Egyik lábtón halad fölfelé Baradlay Ödön. Jobbjában kivont kardja. Azon a lábtón első volt. Nem hagyta magát mástól megelőzni.

Azon a helyen a várfalat az olasz zászlóalj egy csapatja védi.

Jól védi.

Míg a honvédek a lábtókat a falaknak támaszták, sok bajtársuk holttestén kellett átlépniök, s mikor már fölfelé haladtak, sok jajkiáltás hangzott a légben, amint a lelőtt vitéz a magasból aláhullott. Sokszoros halál, odalenn saját társainak fölfelé tartott szuronyai fogadják a leesőt.

Ödön haladt fölfelé, oly egykedvűen, mintha csak fogadásból haladna fel egy egyptomi pyramid fokain, ahol nem egyebet akarna bebizonyítani, mint azt, hogy nem szédül.

Amikor fölfelé tekintett, láthatá, hogy a hágcsó felső végénél a falon, félig rejtve a mellvédtől, áll egy katona, lövésre készen tartva fegyverét.

Ez az ő „átellenese".

A mint Ödön a hágcsó közepén jár, egyszerre a lába alatt elkiáltja magát egy ismerős hang:

— Hohó! Pátrónus uram! Én is itt vagyok!

A hangról Maussmannra ismert Ödön.

A vitéz tornász a hágcsón alulról kapaszkodik fölfelé, társainak hasmánt fordulva, s eléje kap Ödönnek. Megmutatja, hogy ő így is tud. Úgy mászik, mint egy macska, s nemsokára Ödön feje fölött a létra tetejére lódítja át magát s onnan kiált Ödönre diadalmas kacajjal:

— Az nem járja, pátrónus uram, hogy ön előttem menjen. Én kapitány vagyok, ön csak közlegény.

Ödön azonban ismét meg akarta előzni. Benne is feltámadt e burschikóz versenyzésre a vetélkedési ösztön. Amikor aztán az előrehaladt legionárius gyöngéden lenyomta Ödön vállát tenyerével.

— Pátrónus uram. Hagyjon engem elől menni. Nekem senkim sincs az egész világon.

S ezzel a szóval három fokot átszökött a lábtón.

Ama katona ott a várfokon arcához fogta a puskát s lefelé célzott.

Mausmann észrevette azt. Felkiáltott rá hetykén:

— Aztán jól célozz makaróni-evő! mert még különben meglősz.

A következő perczben eldördült az olasz fegyvere.

Mausmannak mind a két keze elereszté a hágcsó fokát. Fejét hátrafordítva kiáltá az utána jövő Ödönnek:

— Vigyázz! Aufg'schaut!

— Mi az? kiálta Ödön.

— A mi soha sem történt velem... Az, hogy meghalok.

Azzal hanyatt bukott Ödön fején keresztül.

Most azután Ödön megfeszített erővel haladt fölfelé.

A katona megtöltè fegyverét.

Csak pár ölnyire volt még tőle Ödön.

A katona egyenesen fejének tartotta a puskát. Belenézhetett a cső üregébe.

Még egy öl. Akkor a katona lábhoz ereszti a fegyvert, keblébe nyúl s a szurony hegyére feltűz egy fehér zsebkendőt.

A VÁR TÚLSÓ OLDALÁN, a várkert felől, a 61-ik zászlóalj ostromolt. A Grósz-féle ház falát törték keresztül, mely a várkert falához fekszik s e résen keresztül törtek fel a várkertbe.

A budai királyi kertet százados fák árnyékolják be, utai ősrégi puszpángbokrokkal szegélyezve. Déli oldala enyhe lejtőt képez, keleti meredélyén három terrasz emelkedik egymás fölé, miknek tömör oldalfalai szőlőlugassal, fügefaszőnyeggel vannak boldog időkben betakarva.

E napon hiányzott szőlőlugas és fügefasövény.

Az ostromlók egymás vállaira lépve kapaszkodtak fel; vagy szuronyaikat döfték a falak rovátkáiba, s társaik e vaslépcsőkön haladtak fölfelé.

A fák mellett, a dísz-cserjék között harczolt férfi férfi ellen. Az ostromlók elfoglalták a második terrasz ajtaját is. Onnan felnyomultak a kőlépcsőn. A védők fölmenekültek a harmadik terraszra.

Mikor aztán a honvédek a harmadik terraszt akarták megostromolni, egyszerre szemközt jön rájuk a váraldali kígyóút felől egy új ellencsapat.

Az ellenfél legvitézebb harczosai voltak azok, a Vilmos ezred négy szakasza.

Ezek a vízi védművektől jöttek, hol a pallizádokat már elfoglalták az ostromlók s a védők feladva a vár alatti harczot, siettek fel a várba, a benyomult győzteseket végerőfeszítéssel kivetni onnan.

A várkert terraszán összetalálkozott a két szemközt jövő csapat.

Az a tér, ahol összejöttek, a várkertnek azon oldala, melyet két rézsutos fal zár el külön szakaszként; olyan az, mint egy négyszög-udvar, a hajdani fejedelmi oroszlánrekeszek mintájára, a mikbe harczjátékok alkalmával összeeresztették a rostélyok fenevadait, oroszlánt, tigrist, párduczot, bikát, szarvorrut, hogy küzdjenek, míg a szűk, menedéktelen négyszög-udvaron egyik a másikat föl nem emészti.

Egy ilyen oroszlánrekeszbe jutott bele a két ellenséges csapat.

Csak akkor vették észre egymást, mikor az egyik innen, a másik onnan beugrált a meredek falon, melynek nincs kapuja.

A cserjék közt alig harmincz lépésnyi távolban látták meg egymást.

— Adjátok meg magatokat! — kiáltá a honvédőrnagy.

„Tüzelj, szuronyt szegezz!“ — felelt rá az osztrák kapitány.

S egymásra lőtt a két csapat.

Az osztrákoktól elesett a lövésre a kapitány és a hadnagy, a magyaroknál sebet kapott az őrnagy és még egy tiszt.

Sem magyar, sem osztrák nem ügyelt arra, ki esett el?

Richard felkapta egy elbukó honvéd szuronyos fegyverét s előre rohant a középúton.

Azon út oly keskeny, hogy szurony-küzdéshez csak egy pár embernek ád helyet: alatta, fölötte csúszós fűvel benőtt meredély, melyen nem lehet megállni a harczot. Tehát azon a keskeny téren kell végig verekedni a két csapatnak, míg az utolsó harczos túléli a másikat.

És halálig kell verekedni, mint a rekeszbe zárt fenevadaknak, mert a falveremből menekülni nem lehet.

Richard megvetette a lábát a puszpángbokrok között.

Kitűnő szuronyvívó volt. Azt tudta, hogy életét drágán fogja eladni.

De azért mégis meg fogják azt venni.

Ha ledöf tíz embert egymás után, a tizenegyedik csak elejti.

Az gondolatnak is szörnyeteg volna, egy embernek azt vállalni fel, hogy sorba egy egész hadcsapatát az ellenfélnek egyenkint leölje s maga utolsónak maradjon.

Mikor ott szembeállt a közelgő ellenféllel, végig villámlott Richard lelkén:

meg kell itt halni! S e villámfénynél egy percz ezred része alatt elbúcsúzott mindattól, amivel lelke tele volt: a győzelmi örömtől, a szép menyasszonytól ott a zárdában, s az alvó ellenféltől, kinek tett fogadását nem tudja beváltani.

Meg kell e helyütt halni bizonnyal.

Az első támadót letaszította szuronya az oldal meredélyén.

A másodikat visszalökte társai közé sebesülten.

A harmadik hirtelen visszahökkent s szuronyával felmutatott a fejük fölötti terraszra.

A harmadik terraszon, mely fejük fölött uralgott, egy közeledő szuronysor villogása látszott meg.

Új csapat közelít az oroszlánketreczhez.

A kit az a szuronysor meg fog támadni, veszve van.

De kié hát az a szuronysor?

A felkelő nap megfelelt rá.

A mint keleten egy felhőhasadék alul kilövelé sugarát, ama közeledő szuronysövény közül egy lobogó nemzeti szín zászlót világíta meg.

„Éljen a haza!" — hangzott e pillanatban a harmadik terraszon.

Az újon érkező honvédcsapat keresztül ugrált a mellvédeken, s a meredélyen alá, mint a hógörgeteg az ellenfélre, egy percz alatt összegomolyodott vele, s onnan lesodorták egymást egész az alsó kerítésig, a hol a minden oldalról körülfogott osztrák csapat, legyőzve, elnyomva, megadta magát.

Az a búzavirágszín egyenruhás alak, ki mint mentő angyal repül alá a füves meredélyen Richardhoz: — Baradlay Ödön.

Ott aztán egymás karjába omlanak.

— Nagyon, nagyon haragszom rád! — szól indulatosan Richard, s haragjában még jobban oda öleli testvérét.

A miért aztán az az öröme van, hogy bátyját nevetni látja.

A mi oly ritka tünemény.

— Hogy kerültél ide?

— A váron keresztül.

— Benn vagyunk a várban?

— Minden ponton.

— A várparancsnok?

— Az elesett.

— Ah, ti minden babért letéptetek előlünk!

— Még van egy levele. Mentsétek meg a lánczhidat.

— Igaz. Bajtársak, a lánczhíd elé!

— Isten veled. Ma még találkozunk. Én sietek a bécsi kapuhoz, ott még van egy makacs ellencsapat, a mit le kell fegyverezni. Ti zárjátok el az útját a lánczhídhoz.

Az a lánczhíd az ország egyik büszkesége; az építészet valódi diadala; világcsoda, mit a rhoduszi koloszszal egy sorban emlegetnek: most az forgott veszélyben,

A várparancsnok megmondá Budaváros kérelmi küldöttségének, hogy ha a vár elesik, ő e remekművét a világnak a levegőbe röpítendi. Szavait megörökítette a városi tanács jegyzőkönyve, melyben azok most is olvashatók.

S e fenyegetés komolyan volt mondva.

A négy lat ólom, mely a várparancsnokot a fő őrhely előtt leteríté, meggátolá, hogy azt ő hajtassa végre.

De maradt végrendeletének teljesítője.

Alnoch ezredes volt az; a vízi védmű oltalmazója.

Az ott egész napfeljöttéig védte a pallizádokat.

Akkor megpillantá ő is a magyar trikolórt a várormokon.

Arra beszegezteté ágyúit.

Futó menekvők a várból hírül hozták neki, hogy a várparancsnok elesett.

Akkor elhatározta, hogy ő fogja bevégezni a katastrophot.

Sietett a lánczhídhoz.

Néhány pillanattal elébb érkezett oda, mint a várkert felől sietö honvédek.

Előre futott, katonáit maga mögött hagyva.

Az, a ki legközelebb érte, Baradlay Richárd volt.

Futottak egymás nyomában, sebesen, mint őz után a farkas. Mind kettő tudta, miért fut.

Alnoch hamarább ért a czélhoz. Egy szekrény volt a budai hídoszlop közepébe félig beékelve. Arra a szekrényre fölugrott. Az volt a tűzakna nyílása, mely négy mázsa lőporral megtöltve, a roppant tömör oszlop összedöntésére volt szánva.

A tűzakna mellett állt egy sappeur, égő kanóczczal kezében.

— Bajtárs! — kiálta Richard az ezredesre.

— Nem vagyok az.

— Add meg magadat.

— Jer ide értem.

— Le vagytok már győzve.

— Én még nem.

— Biztosítom életedet, ha velem jösz.

— Én pedig biztosítom halálodat, ha közelebb jösz. Alattam a tűzakna.

Richard nem szólt többet, hanem közelebb lépett hozzá.

Ekkor az ezredes a közelében álló sappeurhöz fordult.

— Gyujtsd fel a tűzaknát.

Az árkász a Dunába dobta a kanóczot s elfutott.

Richard még egy lépést tett az ezredes felé.

Az kihúzta öve mellől pisztolyát, oda tartá a tűzakna torkához, s rá nézett a közeledőre.

A következő perczben úgy tetszett Richardnak, mintha a felkelő nap ezer czikczakot szökellve, szakadna le az égről, s az egész világegyetem az ő mellére zuhanna, egy vörös chaoszszá felbomolva, mely süketít, vakít és agyon nyom egy pillanatban.

Mikor nagyon sokára ismét fel tudott lélekzeni s szemeit felnyitá, oda találta magát ékelve a lánczhíd-oszlop és a karzatfák közé: feje fölött az ég egy nagy füsttömeggel volt beborítva, mely egyre magasabbra emelkedett, s terült széjjel, mint egy pálma koronája. Szeme előtt még mindig veres volt az egész világ s orrán, száján szivárgott a vér.

Feltekintett a lánczhíd-oszlopra. Az sértetlenül állt. Hanem a boltozat alatt ott feküdt egy fekete tömeg. Valaha emberalak, most egy darab szén, kezek nélkül, fej nélkül, ismerhetlenül.

A híd mindkét oldalán tódulva rohantak elő a honvédek.

Richard csodálkozott rajta, hogy nem hallja, mit kiáltanak?

REGGEL HAT ÓRA volt. Budavár minden ormán a trikolór lobogott. Pest minden utczáján az őrjöngő öröm diadalordítása kiáltott az égbe!...

PETŐFI SÁNDOR

A NEMZETHEZ

Konduljanak meg a vészharangok!
Nekem is egy kötelet kezembe!
Reszketek, de nem a félelemtől:
Fájdalom és düh hangzik szívembe'!

Fájdalom, mert düledék hazámra
Új viharnak közeledtét látom,
És düh, és düh, mert tétlenkedünk, mert
Nem szakad le szemünkről az álom.

Pillanatra fölriadt e nemzet,
S szétnézett; mi zaj van a világban?
És a másik oldalára fordult,
S mostan újra aluszik javában.

Ébredj, ébredj, istenverte nemzet,
Aki ott az elsők közt lehetnél,
S kárhozatos lomhaságod által
Mindig hátul és alant hevertél!

Ébredj, hazám, mert ha most nem ébredsz,
Soha többé nem lesz ébredésed.
S ha ébredsz is, annyi időd lesz csak,
Míg nevedet sírkövedre vésed!

Föl, hazám, föl! százados mulasztást
Visszapótol egy hatalmas óra.
„Mindent nyerni, vagy mindent veszítni!"
Ezt írjuk föl ezer lobogóra.

Oly sokáig tengődtünk mi úgy, hogy
Volt is nem is a mienk az ország;
Valahára mutassuk meg már, hogy
Senkinek sincs semmi köze hozzánk.

Vagy ha végzés, hogy el kell enyésznünk,
Irtsanak ki hát ezen világból!...

A haláltól, nem tagadom, félek,
De csupán a becstelen haláltól.

Haljunk meg, ha nem szabad már élnünk,
Haljunk meg oly szépen, oly vitézül,
Hogy azok is megsirassanak, kik
Eltörölnek a földnek színéről!

Legyen olyan minden ember, mintha
Zrínyi Miklós unokája volna,
Harcoljon úgy minden ember, mintha
Egyedül rá támaszkodnék honja!

Oh de akkor, akkor nem veszünk el,
Akkor élet és dicsőség vár ránk,
Akkor saját örök birtokunk lesz,
Ami után eddig csak sovárgánk.

Föl hazám, föl nemzetem, magyar nép!
Lépj a síkra gyorsan és egyszerre,
Mint a villám, oly váratlanul és
Oly erővel törj ellenségedre.

Hol az ellen, kérdezed? ne kérdezd,
Mindenütt van, ahová tekintesz,
S legnagyobb és legveszélyesebb az,
Ki mint testvér símul kebleinkhez.

Köztünk van a legnagyobb ellenség,
A cudar, az áruló testvérek!
S egy közülök százakat ront el, mint
A pohár bort az egy cseppnyi méreg.

A halálos ítéletet rájok!
Százezerszer sujtson bár a hóhér,
Bár a házak ablakán foly is be
Az utcáról a kiáradó vér!

Könnyű bánni külső elleninkkel,
Ha kivesznek e belső bitangok...
Félre most, lant... futok a toronyba,
Megkondítom azt a vészharangot!

ADY ENDRE

EMLÉKEZÉS TÁNCSICS MIHÁLYRA

Kend volt, Táncsics Mihály,
A mi kora lelkünk:
Attila ugarján,
Táblabírók földjén,
Szenvedő szerelmünk.

Kendet ostorozták,
Kutya se becsülte.
Mert kend senki se volt,
Mindenkiért hevült,
Paraszt-anya szülte.

Kendnek sok fájdalmát
Szívesen fájlaljuk,
S e fájó országban
Kendnek ős szerepét
Szívesen vállaljuk.

Kend bizony elporladt,
De mink, akik élünk:
Vagyunk bizalommal,
Vagyunk új Táncsicsok
S miként kend, remélünk.

Kend új rendet akart:
Mindenkit szeretni.
Mi más rendre vágyunk:
Vagy igaz világ lesz,
Vagy nem lesz itt semmi.

Kendet azért mégis
Áldjuk mint egy szentet.
Istenünk: az Eszme,
Haló porában is
Áldja-verje kendet.

A WALESI BÁRDOK

Edwárd király, angol király
Léptet fakó lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A welszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Welsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!
Kunyhói mind, hallgatva mint
Megannyi puszta sír. —

Edwárd király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend, amerre ment,
És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt:
Montgomery, a vár ura
Vendégli a királyt.

Vadat s halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh:

S mind amiket e szép sziget
Ételt-italt terem:
S mind ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisem
Kocint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti welsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim —
Elő egy welszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég welsz urak:
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el harag.

Szó bennszakad, hang fennakad
Lehellet megszegik. —
Ajtó megől fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tettidet
Elzengi, mond az agg,
S fegyver csörög, haló hörög
Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyűl az éji vad:
Te tetted ezt király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt
Hogy sírva tallóz, aki él:
Király, te tetted ezt!"

Máglyára! el! igen kemény —
Parancsol Eduárd —
Ha! lágyabb ének kell nekünk
S belép egy ifju bárd.

„Ah! lágyan kél az esti szél
Milford öböl felé;
Szűzek siralma, özvegyek
Panasza nyög belé.

Ne szűlj rabot, te szűz, anya,
Ne szoptass csecsemőt!..."
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanul
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék —
No halld meg Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly welszi bárd.

Emléke sír a lanton még —
No halld meg, Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng welszi bárd."

Meglátom én! — S parancsot ád
Király rettenetest:
Máglyára ki ellenszegül,
Minden welsz énekest!

Szolgái szétszáguldanak
Ország-szerin, tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. —

S Edvárd király, angol király
Vágtat fakó lován:
Körötte ég földszint az ég:
A welszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba welszi bárd:
De egy se' bírta mondani
Hogy: éljen Eduárd. —

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttetem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent
Se künn nem hallatik:
„Fejére szól, ki szót emel!
Király nem alhatik."

Ha, ha! elő síp, dob, zene,
Harsogjon harsona;
Fülembe zúgja átkait
A welszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz énekli hangosan
A vértanuk dalát.

SZONDI KÉT APRÓDJA

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifjú térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszűlet.
Zsibongva hadával a völgyben alant
Ali győzelem-ünnepet űlet.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba füzért,
Odaillőt egy huri nyakra."

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti sírván!"

...S hogy feljöve Márton, az oroszi pap,
Kevély üzenettel a bősz Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak, immár e puszta halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, ott lenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet. —"

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma,
Jóillatu fűszer és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!"

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond.
És pattog a bomba és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugovóra hajolt,
Immár födi vállát bíbor szinü kaftán.
Szél zendül az erdőn, — ott leskel a hold.
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!"

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát máglyára kihordat,
Harcos paripái nyihognak alant:
Szügyeikben tőrt keze forgat.

„Aztán, — no, hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kopiával hős Ali temette;
Itt nyugszik a halmon, — rövid az eset —
Zengjétek Alit ma helyette!"

Két dalnoka is volt, két árva fiú:
Öltözteti cifrán bársonyba, puhába:
Nem hagyta cselédit — ezért öli bú —
Vele halni meg ócska ruhába'!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
Lány-arcotok a nap meg nem süti nála,
Sátrában alusztok, a széltül is ó:
Fiaim, hozzá köt a hála!"

Hogy vítt ezerekkel, hogy vítt egyedül!
Mint bástya feszült meg, romlott torony alján:
Jó kardja előtt a had rendre ledűl,
Kelevéze ragyog vala balján.

„*Rusztem* maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgyugolyótól megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég,
Ali majd haragunni fog érte."

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
Kőmódra befolyván a hegy menedékét:
Ő álla halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dicséretibül az otromba gyaurnak?
Eb a hite kölykei! vesszeje vár
És börtöne kész Ali úrnak."

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte:
Irgalmad, ó Isten, ne legyen övé,
Ki miatt lőn ily kora veszte.

A KNYÁZ POTEMKIN

Fekete vizeken — hali-hé — hali-hó!
Száll a Knyáz Potemkin, a fekete hajó.
Süvítő szélvésznek a szemébe néznek
Jó hatszáz legények —
— Hali-hé — hali-hó! —
A fekete hajó.

Visz csempész dugárút vörös zászló alatt,
Tiltott rakománya a szabad gondolat.
Nyílt lázadást ringat, mint bölcső, fedelén
Hatszáz hajós legény —
— Hali-hé — hali-hó!* —
A lázadó hajó!

Batumnál megfúrták — hali-hé — hali-hó! —
Krim alatt fölrobbant s tovább ment a hajó.
A sárga vizeken vad örvény nyelte el —
Vaj' most hol vesztegel
— Hali-hé — hali-hó!
A babonás hajó?

Jár, jár szakadatlan, jár csendbe, csendetlen,
Tovaleng bordátlan, kering feneketlen,
És árbóca hegyén
Lobogója a lengő piros északi fény —
— Hali-hé — hali-hó! —
A hazátlan hajó!

És ahol megjelen és ahol partot ér,
Erőbe kap a kar, fölforr a tunya vér.
Gőg, gazság elsápad, szem nyílik, lánc szakad
És minden rab szabad —
— Hali-hé — hali-hó! —
A szabadság-hajó!

— Te ura viharnak, tengernek, hajónak!
Ha elhívni látod poétádat jónak,
Ha üt majd az órám — hali-hé — hali-hó!
— Pihenni mire jó? —
Hadd jöjjön el értem
Az a hajó!

A hatszáz legénnyel üljek ott egy sorba'
Mint a rózsák ülnek együtt egy bokorba.
Sívó pusztaságra, amely tikkad, szárad,
Vigyük el tavaszát a szabadulásnak,
— Hali-hé — hali-hó! —
Te örök szent hajó!

BABITS MIHÁLY

MÁJUS HUSZONHÁROM RÁKOSPALOTÁN

1

Pest utcái között rohanó nép, puskalövések,
rendőr, tört üvegek, népszava, forradalom.
Én egyedül tehetetlenül itt számlálom a percet
nincs hír, nincs ujság, villanyosom megakadt.
Néma falun lakom én, hol még az ebek sem ugatnak,
nem bőgnek tehenek, még a malac se visít.
Nádas eresznek alatta topázszemü tengericső csügg.
Hószinü fal, kék árny. Csend, csak a fecske csicserg.
Csak ha a villanyos átrohan itt (és mint a tehén bőg,)
sejteni a város szörnyeteges közelét.
Ám most alszik a táj: egy döglött villanyos állong.
Ó bús villanyosom! bús ez a néma világ!
Bús e méla falun az üres sínekre merengni.
Ó jövevény sínek, visztek-e még ma tovább?
Visztek-e még ma odáig, ahol most csörren az ablak,
hol most csorran a vér, forran a forradalom?
Hol zajgó tömegen most úr a néma Petőfi
s sarkra az Eszme kiáll isteni ríma gyanánt;
Hol tán, míg irom ezt, Magyarország nagy betegágyán
vér és kínok közt megszületett a Jövő.

2

Ó te Jövő, aki jössz és senkise sejti, hogy itt vagy;
jössz és senkise lát; jössz sürü fátyol alatt.
Mit hoztál, idegen? mit, mit viszel-el? van-e célod
vagy boros emberként ingatod útaidat?
Ah boros is vagy már ezer őrült eszme borától.
Álmodsz s kóros vágy szennyezi álmod izét!
Álom vagy magad: a múlt álma, ki halni szeretne,
s sír, hogy mindene fáj s nem lehet így betegen.
Jöjjön az elhazugult életre halálos igazság,
lesben az utcákon álljon a kósza halál:

Minden mindegy már! Zúgjon fel a tengerek alja!
hányódjon fel a geny! jöjjön legalább az igazság,
annyi hazugság és elmulatások után!
Jöjjön a lázálom, mely minden bűnt kibeszél majd:
egynek mondja: „Jogok gyáva barátja, remegj!"
Másnak: „Ajkaidon kopott szó lett a szabadság!
s szíved zsarnok volt, öklöd rossz kalapács."
Másnak: „Álnokul és önzőn fogtál kezet: íme
véres lett a kezed: moshatod a kezedet!"
Mindnek: „Félre vakult csökevény, s ti koholt ideálok!
Nem játék a világ! Látni, teremteni kell."

A MUNKÁSOTTHON HOMLOKÁRA

Ki itt belépsz, templomba lépsz be,
Szentség a munka és erő,
Ez a jövő nagy menedéke,
Embert egekbe emelő.
A munka, a rend és a béke,
Az életünknek lelke ő,
Csak az a bitang és hazátlan,
Ki here módra él magában.

Ki itt belépsz, jövőbe lépsz be,
Mely millióknak ád jogot,
Vérért, verítékért cserébe,
Hogy legyenek mind boldogok!
Hogy a gyalázott ember képe,
Ragyogjon, mint a nap lobog,
S a munka ne legyen robot csak,
De himnusza a dolgozóknak.

Ki itt belépsz, hozd el magaddal
Piros zászlónak a reményt,
Ki itt kimégysz, vidd diadallal
A mély hitet, vidd szerteszét.
Dolgozni föl, mind, lankadatlan,
Amíg az élet fénye ég!
Hirdessük: itt nem boldogul más,
Csak aki alkot, aki munkás!

ROHANUNK A FORRADALOMBA

Utólszor raktak katonákat,
Pandurt s vérebeket nyakunkba;
Végigkacag vidám testünkön
Győzedelmes tervünk: a Munka.
Mi megmunkáltuk, hajh, jól a lelkek,
Rabságok, sebek, búk és keservek
Izzadtságos, rossz magyar földjét
S ha most támadunk, le nem vernek.

A csúf Halált itt vetették el
Soha-soha ki-nem-kelésre
És ma mégis a Duna-tájon
Legbujább a harag vetése
S itt liheg a Halál virradatban,
Mint szabadulás hite a rabban,
Ez a legkülömb élet-sejtő
Ma nálunk jár-kél legvigabban.

Néztek bármerre, sorsot láttok
És isteni robbantó kedvet,
Élettel-kínáltak aggódnak
S buta haldoklók lelkesednek:
Nép készül az ó selejtes bűnre
S mielőtt a régi mód letűnne,
Már összefogva az új itt áll
Glóriásan és fölkészülve.

Minden a Sorsé, szeressétek,
Őt is, a vad, geszti bolondot,
A gyujtogató, csóvás embert,
Úrnak, magyarnak egyként rongyot.
Mert ő is az Idők kiküldöttje
S gyujtogat, hogy hadd hamvadjon össze
Hunnia úri trágyadombja,
Ez a világnak nem közösse.

Bécs, babona, gróf-gőg, irígység,
Keletiség, zsandár, alázat,
Egy Isten se tudná lefogni
Ereinkben ma már a lázat.
Ma még tán egymást összetévesztjük,
Holnap egy leszünk, észre se vesszük...
Ölés s tisztítás vágya gyúlt itt,
Tegyünk a tűzre, ébresztgessük.

Hallgassátok az esték zümjét
S friss sóhaját a reggeleknek:
Budapestnek futós uccáin
S falvak csöndjén dühök remegnek.
Süpped a föld, ha súlyosat hágunk,
Olyat látunk, amit sohse láttunk:
Oldódik a nyári melegben
Fagyos, keserves magyar átkunk.

Eljött hát végre a pusztánkba
Isten szent küldöttje: a Sátán.
Szűzek voltunk a forradalmak
Magas, piros, hős nászi-ágyán.
De bőrünk alól kisüt lobogva
Már vérünk, e bús, mindeddig lomha.
Csönd van, mintha nem is rezzennénk
S rohanunk a forradalomba.

MÁSODIK RÉSZ

ELŐRE MAGYAR PROLETÁROK!

CSÁK MÁTÉ FÖLDJÉN

Nyakatokon vad, úri tatárok
S mégis büszke a ti fejetek.
Frissek a vérben, nagyok a hitben,
Csák Máté földjén ti vagytok az Isten.
Előre, magyar proletárok.

Ami csak szépség s ami reménység,
Mind ti vagytok a Tisza körül.
Nincs a világon még annyi bánat
S annyi láncosa nincs még a világnak,
Mint itt és nincs annyi nagy éhség.

Éhe kenyérnek, éhe a Szónak,
Éhe a Szépnek hajt titeket.
Nagyobb igaza sohse volt népnek,
Hitványabb Nérók még seholse éltek.
Vagytok: a Ma, vagytok: a Holnap.

Én, beteg ember, csupán csak várok,
Vitézlő harcos nem lehetek.
De szíveteket megérdemeltem,
Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem:
Véreim, magyar proletárok!

ÖRKÉNY ISTVÁN

HAZAFELÉ

NYEVJÁNSZKBAN még november 9.-én se tudták az emberek, hogy Pétervárott kitört a forradalom. Pedig a Vörös Gárda a forradalom első óráiban megszállta a postát és elfoglalta a fővárosi távíróhivatalokat, de a nyevjánszki távirdász még 9.-én este ezt az unalomig ismert sürgönyt kapta:

„Pétervárott kisebb tüntetések, néhol fegyveres összetűzések. A kormány szilárdan ura a helyzetnek."

Ráadásul a távirdász még gondolt is egy nagyot, s mikor átírta a sürgönyt, egyszerűen kihagyta az első mondatot. Így aztán a nyevjánszki Munkástanács még 9.-én este se tudhatott többet a pétervári helyzetről, mint amennyi ebben a sürgönyben állt, vagyis, hogy a „kormány szilárdan ura a helyzetnek". Lehet ugyan, hogy más úton-módon is igyekeztek híreket szerezni, de ez nem volt könnyű feladat. Az „Auróra" hajóágyúinak dörgése nem hallatszik az Uralig, Nyevjánszk messze esik a nagy vasúti csomópontoktól, stratégiai jelentősége elég közepes. A 25 000 főnyi lakosság legnagyobbrésze munkás, akik az arany- és a vasbányában, a magasolvasztóknál vagy a hengerdében dolgoznak.

A szakmunkások oroszok voltak, a napszámos munkát, vagy ahogy az oroszok mondták, a „fekete munkát" jórészt hadifoglyok végezték, köztük 3500 magyar. Legénységiek, altisztek, hadapródok, mert a hadapród legénységnek számított. Reggel szuronyos őrök kísérték őket a bányákba vagy a vasmű kapuja elé, este visszamentek a táborba, a zsúfolt és egészségtelen barakokba. Mérhetetlen honvágy kínozta őket; torkig voltak a háborúval, a fogsággal, a vassal erezett földdel, a kormos felhőkkel, a koromtól megszürkült hótakaróval. Kék eget s búzaföldeket akartak látni, a kék ég valahogy összemosódott a szabadság gondolatával. Legnagyobb részük alföldi volt, mert egy szekszárdi huszárezredet idehoztak az oroszok, miután Galiciában szőröstül-bőröstül bekerítették őket.

November 9.-én épp úgy telt el az este, mint évek óta akármelyik másik este. Megették a levest, valaki elénekelt egy véget érni nem akaró, szomorú nótát, aztán, a csendesedő dal bölcsőjében, álomra szenderültek. Fáradtak voltak s örültek, hogy megint lenyomtak egy napot.

De éjfélkor három orosz jött be a táborba, a Munkástanács pecsétes engedélyével. A magyar barakkot keresték s a magyar barakkban egy fiatal hadapródot, Pelikán Gézát, aki bácskai gyerek létére tűrhetően beszélt oroszul. Nagynehezen meglelték a horkoló, szuszogó sokadalomban. Cibálták a lábát, míg föl nem ült.

— Jöjjön velünk, — mondta az egyik, akinek az arcát mintha ismerte volna a Martinból Pelikán.

— Hová?

— A Tanácsba.

A nyevjánszki Munkástanácsban nem akármiféle emberek ültek. Sok tapasztalt bolsevik akadt közöttük, még „ötösek" is, tapasztaltak az 1905-ös forradalomból. Ezeket szibériai száműzetésükből hozták át Nyevjánszkba, gyári munkára, a behívott munkások helyettesítésére. Egy öntő volt a titkár, szürkehajú, szürkeszemű s láthatóan igen keményfejű férfi.

— No Pelikán, — mondta — épp maga kell nekünk. Maga bent van a Vörös Gárdában, ugy-e?

— Bent.

— No ezért.

Aztán elmondta szép sorjában, hogy Pétervárott kitört a forradalom, Lenin elsöpörte Kerenszkit és a bolsevikok átvették a hatalmat...

— Honnan tudják?

— Tudjuk, — vonta meg a vállát a titkár.

— Sürgönyt kaptak?

— Sürgönyt is kaptunk, — mosolygott a titkár és odalökte a blankettát Pelikán elé.

„A kormány szilárdan ura a helyzetnek" — olvasta Pelikán. — Mi a fene, — tűnődött.

— Csak ez jött?

— Csak ez.

— És mégis?

— Mégis.

— Akkor jó, — mondta Pelikán, s a titkár kérdésére kijelentette, hogy mindenben kész segíteni a Munkástanácsot.

— Arról van szó, Pelikán, hogy még ma éjjel át kell venni a városban a hatalmat.

Pelikán a fejét vakarta. — Bajos, — dünnyögte mogorván. — De még milyen bajos, — tetézte a titkár, tudván, hogy a városban nemcsak hadifoglyok és munkások és illegális Vörösgárdisták vannak, hanem rendőrség és csendőrség és ráadásul egy rohamzászlóalj, melyet a júniusi napokban küldött a hadvezetőség a helyőrség megerősítésére. Ahány gyár, annyi tűzhányó az öreg Szent Oroszországban; sok kéz kell ahhoz, hogy oltani tudják a tüzet.

— Le kell fegyverezni a rohamzászlóaljat, — mondta a martinász. A titkár bólintott. — Hogy gondolkoznak odabent a foglyok?

— Rokonszenveznek, — vélte Pelikán. De a titkár legyintett. A rokonszenv szép dolog, de most nem sokra mennek vele. Most cselekedni kell, még hozzá gyorsan, ügyesen, fondorlatosan... Hadicsel nélkül nem győzhetik le a fegyveres túlerőt. És erre, épp erre kellene néhány fogoly... Be kell szivárogni a laktanyába;

elől egy pár fogoly, ami nem kelt föltűnést, nyomában a Gárda, szépen, csendesen. Ha szépszerével nem megy, akkor hadd jöjjön az utcai harc.

— Keltse föl az embereit, Pelikán. Ne sokat. Tizenötöt, huszat. De az megbízható legyen, az a pár...

Fél kettőre járt, mire visszatért a barakkba. Mindenki mélyen aludt. Felköltötte Somodait, Kutast, Csehet, Ostorost. Aztán még egy párat, de csupa huszárt. Egy szakaszvezetőt, aki vasas volt otthon, meg egy nyomdászt. Előadta, hogy miről van szó; a vállalkozás — mondta — nem veszélytelen. Lehet, hogy az őrség lőni fog.

— Nem biztos. Lehet, hogy nem fog lőni, — mondta valaki. Ezt Kutasnak hívták, huszártizedes volt. Négy gyerek meg az asszony várta odahaza; de azért ment. Csak a kapuban állt meg egy pillanatra.

— Azt mondja hadapród úr, hogy elveszik az uraktól a földet?

— Elveszik. A cárét, meg az urakét, meg a papokét.

— Az más — mondta Kutas, és — végső gondját is elvetve, — ment tovább. Csaknem három óra volt, mire odaérkeztek a laktanya elé. A kapu fölött egy halvány, szénszálas égő pislogott. A lámpa fénykörében állt az őr.

Csendesen ballagtak; elől Pelikán, mert csak ő tudott oroszul. Mikor odaértek, körülvették az őrt, lefogták, kicsavarták a kezéből a puskát és ráfogták.

— Fel a kezekkel. Ha megmukkansz, lelövünk.

Az őr megdöbbent. — Mit akartok?

Pelikán megnyomta a csengőt. „Csendesen" — intette az őrt. — „Politikai dolog."

Csörrent a zár, egy katona dugta ki a fejét. Kutas a nyakánál fogva kirántotta az utcára, szépen megfogta a fejét s Pelikán a homlokának nyomta a puska csövét. Az őr, a lámpa alól rámordult a társára:

— Meg ne mukkanj! Politikai dolog.

Ebben, úgy látszik, a másik is megnyugodott, s a húsz magyarból tizennyolc lábujjhegyen a sötét kapuboltozat alá lépett. Kettő kívül maradt az őrszemek mellett s a megbeszélt terv szerint megadta a jelt. Egy kis égő papírcsóva repült a levegőbe s erre a felfegyverzett nyevjánszki munkások hangtalanul körülvették a laktanyát...

Odabent egy szusszanás sem hallatszott. Megtalálták az őrség szállását és nesz nélkül szedték össze a fegyvereket. Félhomály volt, azok a régi, szénszálas lámpák alig adtak valami fényt. A magyarok nekibátorodtak és szobáról-szobára járva hordták le a puskákat a kapu alá. Kutas és Pelikán az étkezde felé mentek; köröskörül horkolás hallatszott, nyögés, forgolódás a priccseken... De a folyosón hirtelen szembetalálkoztak a napos tiszttel. Álmos arcán megdöbbenés.

— Mit akar itt, *pán?*

Pánnak, úrnak hívták akkor a foglyokat. — Add ide a puskádat — szólt rá Pelikán. Megnézte a rangjelzését; *porucsik* volt, azaz hadnagy. Végre megértette, hogy miről van szó.

— Riadó! — üvöltötte, de már elkésett vele. Nem volt ott már senkinek fegyvere, a hadnagynak sem. — Add meg magad, — szólt Pelikán eltökélten.

— Nem adom meg magamat.

Pelikán tanácstalanul nézett körül. Mit csináljanak, ha egyszer nem akar? Megfogták és bezárták egy sötét szobába. Míg meg nem adja magát, hadd pihenjen a boldogtalan...

Mire lementek, hallották, hogy a milícia meg a rendőrség letette a fegyvert s a Munkástanács átvette a városban az uralmat. Pelikán bement a Tanácsba, az öntővel akart beszélni; a többiek visszamentek a táborba, aludni egy jót. Észre se vették, hogy szuronyos őrség helyett ők maguk masíroznak négyes rendekben, fegyveresen. Egy éjszaka alatt kinőtt a földből a szabadság. Ők se foglyok immár, hanem Vörös Gárdisták, egyenrangú, büszke emberek...

Pelikán nem találta az öntőt a Tanácsban. A titkár azt mondta, hogy kiment a pályaudvarra, összetolatni egy szerelvényt, mert Orenburgot elfoglalták a fehérek... Ránézett Pelikánra és elhallgatott.

— Orenburgban vannak a fehérek? — kérdezte megdöbbenve Pelikán.

Ez rossz hír volt. Az ellenforradalom orenburgi győzelme azt jelentette, hogy a fehérek elvágták a vasútvonalat, elvágták Taskentet és a mai Alma Atát, elvágták egész Közép-Ázsiát... Még jó, hogy két munkás-zászlóalj azonnal fegyverbe állt és odakint már gőz alatt áll a szerelvény. Amiatt rohant ki az öntő a vasútra.

— Mondja csak, Pelikán. Maguk már csak névszerint foglyok, úgy-e?

— Persze. Csak névszerint. Mi szabad emberek vagyunk.

— És egytől-egyig kiképzett frontkatonák.

— Huszárok, — mondta büszkén Pelikán.

A titkár töprengeni látszott. — Mondja csak, — szólt azután — mit akarnak a foglyok?

— A foglyok — jelentette Pelikán — haza akarnak menni.

A titkár bólintott. Szürke szemén köd terjengett; a virrasztás és az izgalom vízpárája. — Nagyon megértem. De gondolják meg, hogy Orenburgban Dutov hetman kezébe került a Tanács... Orenburgban csak egy maroknyi munkás él, gazdag kozákoké arrafelé a föld... Orenburgban akasztják a munkásokat. Mit szólnak ehhez a foglyok?

Pelikán hallgatott.

— Hazafelé is Orenburgon át vezet az út.

Pelikán bólintott. Ez igaz...

— És mégis azt mondja, hogy szabad emberek lettek, Pelikán. De ez még csak félig igaz. Aki kijön a táborból, az szabad? És van-e egyáltalán szabad ember a földön, amikor Orenburgban a fal mellé állítják a munkásokat?

— Jól van, — morogta Pelikán. — Megyünk mi is. Adjanak fegyvert és megyünk.

— Összejön egy század?

— Összejön egy zászlóalj is.

A titkár fölírta. Megbeszélték, hogy a foglyok este kivonulnak a vasútra; ott megkapják a puskákat és négy darab géppuskát.

— Jobb lenne nyolc, — vélte Pelikán.

— Jobb lenne tizennyolc, — mondta a titkár. — De nincs, csak négy.

Ebben maradtak. Pelikán bement a táborba s előbb a németekhez szólt be. Elmagyarázta, hogy miről van szó. Akarnak-e csatlakozni? Negyvennégyen jelentkeztek, hogy akarnak; ehhez jött ugyanannyi osztrák alattvaló. Innen a török barakkba ment, ahol nehezen boldogult, mert a tolmács össze-vissza beszélt, de a végén szót értettek és előállt hetven ember. Elmennek Dutov ellen, mondták, de bort nem hajlandók inni semmi áron, mert az bűn ... Pelikán szavát adta, hogy bort nem kell inniok, nincs semmiféle italkényszer, csak Dutovot kell kiverni a városból és kész ... „Ez több, mint százötven ember" — gondolta és bement a magyarokhoz.

Késő délután volt, a barakk szuroksötét. Nem is tudta, éber-e vagy alszik az a tömeg, amelyhez beszél. Mire befejezte, csend lett, csak nagyvártatva szólalt meg egy hang. Azt kérdezte, hogy mi van Orenburgban.

— Ellenforradalom, — válaszolta Pelikán.

— Ahhoz minekünk semmi közünk, hadapród úr, — vélte az ismeretlen. De mások kérdezni kezdték, hogy ez a szó vajjon mit jelent. Mert ha vissza kell adni az uraknak a földet, az más. Akkor igenis van hozzá közünk.

— Vissza kell adni a földet, — jelentette ki Pelikán. — Csak a kommunisták adnak földet, senki más ... Tehát aki harcolni akar, jöjjön le a priccsről és sorakozzon a barakk előtt.

Ugyanaz a hang szólt, amely az előbb. — Szóval, mi a forradalommal mennénk?

— Azzal, — mondotta Pelikán. Köröskörül mozgás támadt. Sokan kászálódtak, csomagoltak. De a többség maradt a helyén, emésztette a dolgot, s hallgatott.

Ismét megszólalt az a hang, mely — úgy látszott — a barakk szószólója volt. — Ki vezeti a forradalmat?

— Lenin.

Gyufát gyujtott, odalépett. Hosszúbajuszú, marcona honvéd jött feléje. — Hogy hívják?

— Nagy Sándornak. Veszprém vármegye, Karakó.

— Éjfélkor indul a vonatunk. Eljön velünk?

— Én csak kubikos vagyok és nagy családom van otthon. Várnak erősen. Ezért aztán meggondolja az ember, hogy mit csinál.

Megcsavart egy cigarettát, a gyufa lángjánál körülnézett. Aztán belekiabált a sötétben veszteglő sokadalomba:

— Indulás, magyarok. Megyünk a vasútra ...

A vonat csak hajnalban indult, három napig döcögött és harmadnap is csak Orszk alá érkeztett. Igaz, hogy minden állomáson megállt, mert mindenütt felszállt egypár ember vagy hozzálöktek egy-két vagont. Orszkba már babiloni zsibongással értek; oroszok, magyarok, németek, bolgárok, és így tovább. A vonat kifutott az állomásról, aztán megállt. Az erdőből puskák ropogtak, kozák járőrök lőtték a szerelvényt. A havas töltésen, párszáz méterrel előttük, egy másik vonat is állt, a balti flottának egy zászlóalja. A tengerészek komisszárja átjött és megkereste a vasöntőt; közölte, hogy a felderítők szerint Orenburgból kivonták a kozákcsapatokat. Nyilván

az ő bekerítésükre készülnek ; nem tanácsos várakozni. Támadni kellett. A terep lápos, buckás, zsombékos. Rossz talaj a kozák lovasoknak. A nemzetközi zászlóalj elhagyta a szerelvényt.

A tengerészek a déli visszavonulást zárták el, egyelőre mint tartalék. Másfél órával később egy előretolt géppuska kezdte el a támadást; Nagy Sándor kelepelt ott fent, egy hóbucka mögé bújva. Mikor a lovasroham megindult, Nagyék visszavonultak, elérték a nemzetközi zászlóalj vonalait, aztán a többivel együtt törtek előre.

Négy géppuskájukból csak három maradt; az egyik bedöglött az első sorozatba. De a másik három széles pászmákat söpört a lovasok közt, a támadás megfeneklett, inogni kezdett, aztán felágaskodott egy ló és vágtában indult visszafelé . . . Nyomában öt, tíz, valamennyi kozák. Délnek fordultak, egyenesen szemközt a tengerészek félkörével; ezen a falon úgy loccsantak szét a menekülők, mint a hullám a sziklafalon. Két óra hosszat tartott a nemzetközi zászlóalj első összecsapása; két óra mulva szabad volt az út Orenburg felé.

— Úgy nézem, haza is mehetünk, — vélte Nagy Sándor, mikor a vonat befutott a városba.

Ezzel a gondolattal mindenki egyetértett. Hamarosan megindult a szerelvény Nyugat felé, minden állomáson újabb foglyokkal gyarapodva. Egy hónap mulva százezer magyar állt fegyverben a Vörös Gárda soraiban; harcoltak a Volgán Kornyilov ellen, összecsaptak Krásznovval és Mámontovval a Don középső folyásán. Múltak az esztendők, szívükben bokrosodott a honvágy, — de a honvágynál is erősebben lobogott bennük a vágy a szabadság után. Volt, aki másod- vagy harmadévre vetődött csak haza, akadt olyan is, aki soha. Vérük vöröse beleolvadt ama zászlók színébe, melyek — egy emberöltővel később — felszabadították a hazát.

ISTEN KEGYELMÉBŐL

C... Selo, 1917, június.

Isten kegyelméből,
Aki büszkén voltam,
Bús oroszok cárja:
Palota-toronyban
Porkoláb-lakattal
Vagyok most bezárva.

Isten kegyelméből,
Ki százezret vertem
Keserű lakatra:
Most a torony-börtönt
Saját porkolábom
Magammal lakatja.

Isten kegyelméből,
Boldog béke cárja,
Az lehettem volna.
Kalászos partok közt,
Mint a mese-folyó
Folyt volna a Volga.

Isten kegyelméből,
Ami kincset öltem
Öldöklő csatákba:
Minden muzsikomnak
Elszállt volna attól
A nyomorúsága.

Isten kegyelméből,
Ami erőt öltem
Pusztító hadakba:
Nyomorgó magának
Minden muzsik abból
Palotát rakhatna.

Isten kegyelméből —
De nekem vér kellett,
De nekem jaj kellett.
Anyák ájulása,
Fiak pusztulása
Bódító szerem lett.

Isten kegyelméből,
Ölje, falja egymást
A nyomorgók hadja!
Csak mi-szent-felségünk
Nebánts-virág-házát
Lakodalom lakja!

Isten kegyelméből —
Ó, világveszettség!
Ó, vérontó játék!
Palotám helyett most
Egy muzsik-kunyhóban
De szívesen hálnék.

Isten kegyelméből,
Valakik még vagytok
Isten büntetése,
Ti kevély kardotok
Úgy emeljétek fel
Békesség-szegésre:

Isten kegyelméből,
Visszacsap a mélyből
Rabszolgák haragja;
S palota toronyban
Ti is kerültök még
Porkoláb-lakatra.

(Krasznojarszk, 1917. VI. 4.)

NÉPSZAVAZÁS

AZ ALFÖLDI vagyontalan munkásság tudja, hiszi és vallja, hogy ő és osztálya teljesen és mélységesen el van nyomva s nemcsak most, a háború alatt, hanem mióta él, mióta apái élnek, s minden időben, ameddig az emlékezet visszanyúlik. Szegénységben született s a legnagyobb s legerősebb munka mellett is csak annyit bír megszerezni, amennyivel életét tudja fenntartani. Vagyona egyiküknek sincs. Van egy embernek egy rend ruhája, abban van télen-nyáron, hétköznap-vasárnap egyformán. Most katonaruhában jár, mert míg odavolt, a gyerekek elhasználták a régi ruhájának utolsó rongyát is. Egy pár csizmája, vagy bakancsa van, egy kalapja, vagy sapkája. Legfeljebb két rend fehérneműje, egy pipája, egy kés, egy borotva, esetleg egy drótkeretű pápaszem. De ez csak a nagy újságolvasóknak, akik szeretik a betűt búj ni, vagyis száz férfi közül kettő-háromnak. Rövidlátás ellen szemüvege senkinek sincs. Az asszonyoknak sincs több ruhájuk. Azelőtt még volt öt-hat szoknyájuk, de a háború alatt nem lehetett szerezni, vagy elnyűtt, vagy varrt belőle a kislányának, mert az is meztelen szegényke. Két ing, egy pár csizma, vagy cipő, két fejkendő, egy nagykendő télire. A gyerekek a nagyok elnyűtt ruháiban sínylődnek, télen nem tudnak kimenni lábbeli híján, ott ülnek a kemence mellett s sápadtak és sivalkodnak, mindig veszekedni kell velük, mert rosszak, mint a kutyák. Idegesség, züllött hangulat, komisz hang mindenfelé a családokban, mert éhesek, rongyosak. Mit esznek? Reggelire harapnak egy kis kenyeret, aztán délre főznek ebédet. Ebédre soha sincs csak egy étel: leves, vagy krumpli, néha tészta. A leves vagy keménymagosleves (híg víz, egy kevés, zsír nélkül pirított liszttel javítva), vagy cibereleves (korpa erjesztett, ecetesített leve), vagy krumplileves. Tészta leginkább krumplisgaluska, néha derelye. De nincs lekvár, nincs errefelé gyümölcs, hát csak ha valahol szereznek, vagy kapnak egy kis lekvárt. A krumplit vagy hajában főzik és sózva eszik meg, vagy paprikásnak csinálják (kicsit megpaprikázva párolják fedő alatt), vagy hámozva, sós vízben eszik. Mikor van kenyér, mindenhez harapnak kenyeret. Vacsorára semmit sem esznek, vagy csak egy kis kenyeret. Sietnek bebújni a dunna alá, se ennivaló, se tűzrevaló, se lámpábavaló, legjobb ha lefekszik a gyerek s a felnőttek is, legalább az ágyban kiizzad magának egy kis békét, álmot.

Ilyen viszonyok mellett a munkásság világszemlélete abban összpontosul, hogy meg kell szerezni s biztosítani a munkástömegeknek azt a minimális életlehetőségét, amiben él a közvetlen felettük álló réteg, a kisbirtokos napszámosok.

Ezeknek aránytalanul jobb dolguk van. Van egy kis házuk, kertjük, egy-két darabka földjük (csak a tíz hold alattiakat számítom). De már ezzel is gazdagok.

Nem fizetnek lakbért, mert akármilyen magas is az adó, mégsem fizetnek száz koronát egy évre lakásért, mint a háznélküliek. A földecskéjükben jóformán ingyen megterem a család számára való krumpli, a sertés számára való kukorica, a zöldség, sütőtök: valóságos kincs és gazdagság. Sőt, ha az isten jó termést ad, még eladni is van egy kis bab, egy kis krumpli, tudnak tartani néhány tyúkot s egy tojásért kapnak egy koronát.

Kívánja tehát a vagyontalan földmíves munkás, hogy neki is részt adjanak a bűvös „terülj asztalkám" selyemkendőből: a szent és életadó földből...

Mi történt negyvennyolcban? Az, hogy a néhány százezer főből álló nemesség, amely akkor minden jognak s hatalomnak, minden tulajdonnak birtokosa volt, felvette soraiba az alatta álló mély rétegeknek egy részét. Azt a földmegmunkáló népelemet, amely már akkor valósággal s tényleg kezében tartotta a földnek kis parcelláit, aki már eljutott a magántulajdonnak egy bizonyos bőségéhez, csak a törvényes joga hiányzott hozzá. A nemességnek nagy érdemül tudják be, hogy minden ellentmondás nélkül, belső forradalom nélkül végrehajtotta a földreformot. Pedig a nemesség csak azt ajándékozta oda a jobbágyságnak, ami már akkor régen a jobbágyságé volt, de ő még mindig zsákmányt húzott belőle. Erről az egész indokolatlan s védhetlen prédáról mondott le a nemesség, mert benne volt az idők áramlatában, hogyha sürgősen le nem mond, mindenről le kell mondania.

Lemondott tehát; az úrbéres jobbágyság végre magántulajdonába vehette a saját vérével s verejtékével munkált földeket.

De ennek a reformnak végrehajtásában két súlyos hiány állott elő. Első az volt, hogy csak a kisnemesség fizette le a természetes adót, a főnemesség, amelynek mérhetetlen uradalmain csak foltokban voltak jobbágyközségek, csak éppen annyit adott le, ami ezekhez a községekhez tartozott, a feltört s parasztok kezére adott kis területeket. Ellenben sértetlen s háborítatlan, sőt törvénnyel hitbizományilag védett birtokában maradt az óriás mezőknek, erdőknek, pusztáknak, vizeknek, hegyeknek, völgyeknek. Azóta eltelt hetven esztendő, ezeknek a nagy területeknek újabb nagy részeit törték eke alá s a főurak, akik negyvennyolcban nagylelkűen lemondtak a szerény jobbágytelkekről, annál nagyobb urak maradtak s még annál nagyobb urak, hogy a bocskoros nemesség kidőlt mellőlük.

A másik hiány pedig az volt, hogy a földreform negyvennyolcban a népnek csak egy rétegét elégítette ki. Csak a telkes jobbágyságot. Ellenben koldusszegényen, még koldusnál is szegényebben hagyta a zsellérséget, a pusztai pásztornépet s a gazdasági munkásságot. Azóta eltelt hetven esztendő, ezeknek a maradékai felszaporodtak s bevándorlással, illetve lesüllyedéssel még inkább gyarapodtak (mert hiszen sokkal többen zuhantak vissza a vagyontalan munkásság sorába, mint amennyi kiemelkedhetett belőle), s most egy óriási tömeg áll a Nagy Háború végén szilárdan s parancsoló tekintettel, fölemelt fővel s acélos erővel, hallgatva s várakozva a Birtokosok Osztálya előtt.

Állanak és várnak. Még nem szólanak, még csak várnak. Várják, hogy mi fog történni.

KAMJÉN ISTVÁN

MUNKÁSEMBEREK PÁRTJA

A „Mihály" című regényből

A PIACTÉREN rögtönzött emelvény állott, nemzeti zászlóval díszítve. Nemzetikarszalagos őrség irányította, igazgatta a tömeget, hogy minél többen elférjenek. A város szegénysége felvonult a térre, de eljöttek a polgárok is, kisebb-nagyobb csoportokba húzódva az emelvény körül.

Először Nyíri Imre, a nemzeti tanács helybeli elnöke ment fel az emelvényre. Nagy éljenzéssel fogadták. Ez a Nyíri Imre kádármester volt a városban, de volt vagy húsz hold földje is, azon is gazdálkodott.

— Adjon Isten mindenkinek... — kezdte nagy öblös hangján.

— Halljuk! Halljuk!... — hangzott mindenfelől.

Nyíri Imre előretámaszkodott az emelvény asztalára s nekieresztette a hangját.

— Emberek, vége a vérontásnak, vége a háborúnak. Magyarország köztársaság lett. Most már mindenrendű és rangú ember békében és egyetértésben hozzáfoghat a munkájához...

Nyíri Imre beszélt hosszan, békességre, rendre intette az embereket, szinte mint egy pap. Kezdetben még néhányszor megéljenezte az egész tömeg, de lassanként a szegényebbek egyre csendesebbek lettek, csak a polgárok, a gazdák folytatták a hangos helyeslést. A munkások, szegényparasztok, zsellérek valami keserű csalódást éreztek, valami mást vártak, nemcsak azt, hogy béke legyen, meg rend legyen. Pocsai Gábor, aki orosz fogságból került haza nemrégen, közbe is kiáltott egyszer hangosan, amikor Nyíri megint a rendet emlegette.

— Elegünk van nekünk az urak rendjibül! Más rend kell nekünk!

Kavargás támadt arrafelé, ahol Pocsai Gábor állt, helyeseltek innen is, onnan is. Nyíri Imre elhallgatott pillanatra, ő is arrafelé nézett, aztán izgalom nélkül folytatta a beszédet, de úgy, hogy egyben mindjárt válaszolt is Pocsai Gábornak.

— A köztársaság majd egy-kettőre megcsinálja a maga törvényeit s azok a törvények megmutatják, hogy milyen rend lesz itt. Mindenféle felforgatókat pedig nem tűrünk magunk között, mert a haza érdeke is azt kívánja, hogy rend és békesség legyen...

Szabó Miska is ott volt a gyűlésen, egy akácfa tetejéről hallgatta, nézte az eseményeket. Nagyapja nem tudott eljönni, mert elővette a derékfájás, mindent jól meg akart figyelni és érteni, hogy elmondhassa otthon, mi volt?

Nyíri Imre befejezte a beszédet, utoljára még éltette a köztársaságot s újra adjon istent köszönt a hallgatóságra.

Pár percig üresen állt az emelvény, de mellette a téren, ahol a nemzeti tanács emberei állottak, valami kavarodásféle látszott. A tömeg még várt, de nem tudta mi lesz, s valóban nem várt hiába, mert egyszerre csak Nagy Mátyás, a volt malomi munkás jelent meg a dobogón. Lett nagy meglepetés, a polgárok csoportjából innenonnan még nevetés is hallatszott, meg kiáltások, hogy hát ez meg mit akar itt? A szegények sokkal nagyobb tömege is meglepődött, de hirtelen fellobbanó bizalommal, örömmel nézték az új szónokot, amikor pedig Nagy Mátyás megszólalt, olyan harsogó éljenzéssel fogadták, amilyet Nyíri Imre egyszer sem kapott.

— Munkástestvérek! — így kezdte Nagy Mátyás a beszédet, s úgy folytatta, hogy az már valóban kedves lett a szegények szívének.

— Az urak, a gazdagok ezer esztendő óta sanyargatnak, pusztítanak bennünket. A szegény nép mást se kapott tőlük, mint puskatust, meg éhkoppot. Most is belevittek bennünket a maguk érdekeiért egy borzalmas vérontásba, hogy gyilkoljuk azokat, akik más országba épp olyan szegények, mint mink. Pusztítottuk egymást, azír, hogy a gazdagok még gazdagabbak legyenek...

Perceken át döbbent csendben hallgatták a szónokot, de három mondatot sem mondott, amikor felszabadult, kitörő éljenzés, lelkesedés felelt a szavaira. És Nagy Mátyás beszélt, maga is elragadtatva a nép lelkesedésétől, erejétől. Elmondta, hogy tényleg rendre van szükség, de olyan rendre, amely a szegény munkásembereket nem teszi a gazdagok prédájává.

— Tudunk mink a saját fejünkkel gondolkodni! Mink vagyunk többen, a dógozó emberek s majd mi rendet csinálunk — ezzel fejezte be.

Pocsai Gábor már közben előrefurakodott az emelvényig s most, hogy Nagy Mátyás befejezte a magáét, ő kezdett beszélni azonnal, csak onnan az emelvény aljától. Nyíri Imre, még egy páran a nemzeti tanács vezetőiből, Bogdán, a tanító, meg a jegyző odarohantak hozzá, el akarták hallgattatni, de az emberek hangosan követelték, hogy beszéljen. Erre nem tehettek mást, arrább húzódtak, így nézték fenyegető szemmel a fogságból hazajött katonát.

Pocsai Gábor nem beszélt sokáig, de amit mondott, az volt a legfontosabb ezen a napon.

— Emberek, azt mondta Nagy Mátyás munkástestvérünk, hogy nekünk kell rendet csinálni, szegényeknek. Ez az igazság! Én ott vótam Oroszországban, amikor ottan megcsinálták a szegények a rendet. Nekünk is úgy kell csinálni. Még pedig legelőször is pártot kell alakítanunk. Jöjjön minden szegény munkásember hónap reggelre a malomtérre, ott majd osztán meglássuk, mi a teendő. De az urakbul, a pógárokbul, nagygazdákbul nem kírünk!

Ezt mondta Pocsai Gábor a nagy csendben, aztán ahogy elkiáltotta az utolsó mondatot is, azonnal előresietett az emelvénytől s elvegyült a szegények kavargó tömegében.

Szabó Miska olyan gyorsan mászott le az akácfáról, hogy szinte lepottyant a földre, aztán már is szedte a lábait, s szaladt hazáig. — Hónap reggel a malom udvarra — hajtogatta magában. Ezt kell elmondani a nagyapjának.

TÓTH ÁRPÁD

AZ ÚJ ISTEN

Új isten szól hozzátok emberek!

Nem templomok setét hajóin úszó
Tömjén között ragyog fel tűz-szeme
Barnult szentképek arany keretéből,
Nem oltárok gyertyái közt fehérlik
Alabástrom közönnyel, hallgatag,
Hívők csókjától koptatott szobor,
Nem méla, hosszú, vont litániák
Cukros hullámát úntan szürcsölő
Egek lakója!
Nem!
Új isten ez!

Új isten szól hozzátok emberek!
Nem ég szülötte Ő! Nem mennyben él,
Nagymessze tőlünk, titkos ismeretlen,
Ki arca elé vonta az eget,
Mint egy hűvös, nagy, kékselyem palástot,
Nem!
Oh de nem is föld bálványa Ő,
Mint ama Mammon, aki ült hizott
Gőggel rajtunk s szájától milliom
Élősdi csáp kígyózott szerteszét
S a szürcsölő, szívó karok befonták
A szűzek testét s feltörték finom
Velőért a költő zengő agyát
S a gyárak vak, mély kéményén benyúlva
Átkúsztak a robotos termek odván
S felitták mind a könnyet és az átkot
S a lomha Rémben mind aranyra vált ez
És új éhséggé, bár a telt belek
Már a nehéz aranytól eldugultak
S a rothadó nagy testre már kiültek
Félelmes és aranyló hullafoltok...

Most új isten szól néktek emberek!

A véres földnek vére szülte Őt,
A sok kiomlott, sűrű, keserű
Vér összeállt a fájó földeken,
Testté tapadt, alakká tornyosult,
Vérszínü, nagy mezítelen alakká,
Ki országlépő tágra tárja lábát
S Földet rengésre tépő hangja zeng
Piros Keletről a sápadt Nyugatnak:
„Im eljöttem!
Eljött a Vörös Isten!"

És megy s dörgő léptére messze reszket
A sárga Szajna s medréből kicsap,
Jerichós visszhangot ver a vén Westminster
S az Óceán zöld üvegén vörösen
Előre rezg ezermérföldes árnya
S átfogja a Fehér Ház vak falát...

Hozsánna néked új isten, hozsánna!

Ismerj meg minket, tieid vagyunk!
A szíved hajtó élő, drága nedv,
A diadalmas vörös lüktetés
A mi bús vérünktől is gazdagult
S világra ömlő harsonád sodrába
Gyötört torkunk reszkető hangverésbe
Szerényen és mégis segítve simul:
A kicsiny, árva magyar jaj-patak
A messzezengő nagy moszkvai árba,
Mely most tisztára mossa a világot:

Hozsánna néked, új isten, hozsánna!

Legyen szavad teremtés új igéje,
Formáld át sáros, bűnös, öcska bolygónk,
Mit elrontott sok régi, úri isten!
Te istenek közt új és proletár
Formáld boldoggá pörölyös kezeddel, —
Emelj minket roppant tenyereidre
És a magad képére gyúrj át minket!

SOMLYÓ ZOLTÁN

BÖLCSŐDAL

Ott künn tavaszi lomb fakad,
A nyitott ablakok alatt,
Új szellő bomladoz a lombban
Aludj fiacskám, csak aludj nyugodtan!
Álmodj a szív vörös egéről!
Gazdaggá lett rongyos szegényről
Álmodj a fényes napsugárról,
Mely proletár szívekbe lángol!

Álmodj szelíden, csendesen.
Meg nem zavarhat semmisem.
Veled vagyunk mindannyian,
Eljött a te időd, fiam!

Míg robotra járt az apád,
Csak szégyenét hagyhatta rád,
Azt mondták rája, hogy ... ebadta! ...
Még a kutya is megugatta.
De hallod-e mit zúg a szellő:
Az idő késik, ámde eljő!
Megkondították a harangot
A baráttalan rongy bitangok!

Álmodj szelíden, csendesen.
Meg nem zavarhat semmisem.
Veled vagyunk mindannyian,
Eljött a te időd fiam!

Tevéled beszél most a szél
Te vagy az ok, te vagy a cél!
A bölcsődön egy orkán hajt át —
S vörös katona a te dajkád,
Az úri hintó hogyha vágtat,
Már nem piszkol be, mint apádat;
S a léha nőknek csipkefodra
Le nem röhög az asszonyodra ...

Álmodj szelíden, csendesen.
Meg nem zavarhat semmisem.
Feltámadtunk mindannyian,
Eljött a te idõd, fiam!

1919 MÁJUS

PETUR ISTVÁN meghajtotta magát a társaság előtt s csak ennyit mondott:
— Viszontlátásra. Legkésőbb egy óra múlva itt leszek.

És eltávozott, kemény mozdulattal csukva be maga után az ajtót.

Utána csönd maradt a szobában. Egy négyszögletű asztal körül négy úr és egy hölgy ült; zavartan néztek maguk elé, kerülték egymás tekintetét. Egy és ugyanazon pont körül feszültek mindannyiuk gondolatai, elfeledkezve a komor kérdésről, hogy mi lesz most velük és mindenkivel, akinek sorsával közösséget éreznek. Az az egy pont valami kis kellemetlenség, mely az imént történt, talán tíz perce lehet mindössze, olyasmi, amit ők incidensnek, affélnak szoktak nevezni. Petur István igen éles hangon mondta a társaságban jelenlévő másik úriembernek, akit itt, ezen az estén ismert meg, hogy: „na hát akkor tartsa a száját és ne beszéljen ilyen hülyeségeket!"

Az incidens így kezdődött s miután a sértett fél csupán egy kínos elpirulással reagált rá, körülbelül be is fejeződött, már ha az utólagos lelki hullámzásokat nem számítjuk a dolog lényegéhez. Petur István, a többiek egypercnyi zavara után tovább beszélt, nagy hévvel, szavait a házigazdához intézve. Szentül meg van győződve, — jelentette ki — hogy a gazemberek holnapután este már nem lesznek a városban. Holnapután reggel kiverik őket. Ész nélkül futnak majd, mert gyáva bitangok, de akit sikerül kézrekeríteni, azt mind elevenen fogják megnyúzni. Most elmegy megnézni, hogy minden rendben elő van-e készítve. És azután távozott.

A sértett fél Pestről jött a városba, vendégségbe néhány hétre, mert itt jobban lehet enni. Vályi-Veraseknek hívták, festőművész volt. Neuraszténiás fiatalember, érzékeny és félénk, igen jó lélektani érzékkel, a sértés pillanatában egyszerre fölmérte a sértő és maga közt lévő erőkülönbözetet, kiszámította az eshetőségeket s tudta, hogy semmi mást nem tehet, mint hogy hallgat. Anélkül, hogy bármit is tudott volna Petur Istvánról a nevén kívül s azon felül, amit egy óra óta belőle látott s tőle hallott, tisztában volt vele, hogy fékezhetetlen szenvedélyű emberrel került szembe. Mély karosszékben ült, az asztaltól kissé távolabb húzódva, a sértéstől kezdve egy mukk nélkül; úgy érezte, hogy bármely pillanatban elsüllyedhet a szégyentől s legjobban is szerette volna, ha — minek él az ilyen átkozottul tehetetlen ember! — csakugyan elsüllyed.

Petur távozása után az egy-két percnyi általános hallgatást a házigazda, Duhay Mátyás törte meg. Szelíden, símogatóan beszélt Vályi-Verasekhez:

— Kérlek, ne törődj vele. Mintha nem is hallottad volna. Tudod, így resz-

kettem, hogy valamit mondasz neki. És akkor az Isten mentsen meg tőle. Ez minden ok nélkül, egy enyhe kérdés miatt is képes pofonütni bárkit. Valóságos vadállat. Nem lehet vele szembeszállni s nem is érdemes. Mindnyájan zsebrevágtunk már tőle hasonló gorombaságokat.

Dr. Karakó, a városi főorvos, mosolyogva legyintett:

— Ajjaj. Én nem is szoktam figyelembe venni. Egyszerűen őrültnek tekintem és kész.

Duhay folytatta:

— Mondom, kérlek, hogy egy vadállat. De csak ha megdühödik. Mert különben a legjobbszívű ember, akit életemben ismertem. Nincs az a szívesség, szolgálat, amit a barátaiért meg ne tenne. Odaadja az utolsó ingét is annak, aki kéri. Mindenkinek a védelmére kel, aki bajba kerül, vagy akit igazságtalanság ér. Hogy azután ő is igazságtalanságokat követ el, az már a szertelenségén múlik.

Vályi-Verasek kínlódva nyöszörögte:

— Hagyjuk az egészet. Nem érdemes róla beszélni.

A háziasszony, Duhayné is közbeszólt:

— Igaza van. Nem kell erről tárgyalni. Föl volt hevülve, nem is nézte, hogy kihez szól, tekintheti úgy, mintha nem is magának mondta volna, hanem nekem — és nevetett.

De Duhay nem tudta abbahagyni:

— Majd meglátod, mire visszajön, már megbánja s valahogyan talán ki is engesztel. Ha akar, tud nagyon kedves is lenni. Csak ha valaki szembeszáll vele, azzal bánik el azután irgalom nélkül. Ez már, tudod-e, embert is ölt.

Az asszony pártfogólag egészítette ki:

— Na nem éppen ölt, mert tegye hozzá, hogy párbajban.

— Igen. Barátom, egy embernek karddal kettéhasította a fejét. De a szó szoros értelmében, úgy, ahogy mondom. Nem is bánja. Amikor egyszer szóbakerült, egyszerűen azt mondta: pimasz fráter volt, szemtelenkedett, megérdemelte.

Vályi-Verasek, mintha újra, utólag is, megrettent volna a veszélytől, melyben forgott, szemét meresztve kérdezte:

— De hát ki ez az ember?

A főorvos röviden akarta elintézni a felvilágosítást:

— Egy tipikus magyar úr. Duhaj, izgága, csapongó kedélyű, aki azt tesz, amit akar, mert azt hiszi, hogy neki mindent szabad. De ha akarom, azt is mondhatom, hogy egy őrült.

— Majd meg fogod ismerni — folytatta Duhay — és meg fogod látni, hogy rendkívül érdekes figura. A Jókai regényekben szerepelnek ilyenek, de kissé idealizáltan, mert azok mindig az igazság bajnokai, mind oly nemes jellemek, akik rettenthetetlen bátorsággal szállnak szembe a gonosszal, de hát a valóságban ezek a hősök nem egészen úgy festenek, mint a romantikus regényekben, mert valljuk be, tulajdonképpen önző, erőszakos terroristák. Én csak annyit állítok, hogy érdekesek, legalább is Petur az.

— Mi a foglalkozása? — érdeklődött Vályi-Verasek.

— Földbirtokos — felelte az asszony.

Duhay kiegészítette:

— Végzett földbirtokos.

A főorvos:

— Erősen végzett.

Duhay:

— Éppen most van levitézlőben. Ezerholdas birtoka volt a határban, de az egészet elverte. A rendes úri recept szerint nőkre, italra, cigányra. Ő volt a vármegye leghíresebb lumpja. Ivásban, éjszakázásban, azt hiszem, ő tartja a világrekordot. A háború előtt legendákat beszéltek róla, de ezek a legendák abban különböznek más legendáktól, hogy valóban megtörténtek. Sőt, ha a legenda azt mondja, hogy egy ültőhelyében megivott tíz liter bort, akkor biztosan tizenegyet ivott meg. Estéről-estére ott vacsorázott a Rezekben, zárórakor ment tovább, vitte magával a cigányokat, vitte a cimboráit, kiskocsmában folytatták reggelig...

Vályi-Verasek:

— Kiskocsma, szintén erkölcsi intézmény!

A főorvos:

— De államfenntartó!

Duhay:

— Ha megjelent a rendőr s okvetetlenkedett, megfogta és kihajította.

— Ezt is lehet?

— Te naivista! Hát mondd, hogy följelentette a rendőr. És azután?... De nem is jelentette föl, mert nem merte.

Kvassay nevetve:

— A rendőr nem volt tisztában a helyzettel, azért okvetetlenkedett. De amikor kidobták, akkor egyszerre tisztában lett a helyzettel.

A főorvos:

— Kinyílt a szeme.

Kvassay:

— Csak maradj a szakmádnál s mondd úgy, hogy lehullott szeméről a hályog.

— Úgy van, hályog.

Duhay kezének egy mozdulatával leintette a közbeszólókat, most már nekimelegedett az elbeszélésnek:

— A számlát persze mindig ő fizette. Pedig akárhányszor megesett, hogy reggelig nem hagyták abba a murit, hanem fölpakolta az egész társaságot kocsira, egyre vagy többre, már ahányan voltak, kihajtattak az országút melletti csárdába — itt odasúgta Vályi-Verasek fülébe a csárda nem szalónképes külön nevét, melyben egy diszkrét női testrész szerepelt a megfelelő díszítő jelzővel; a főorvos és Kvassay mosolyogtak, az asszony a lábánál heverő kutyát simogatta meg, mintha egy pillanatra kilépett volna a jelenlévők közül — és ott fölverte a csárdást és újra ivott s mű-

velte estig vagy másnap reggelig a maga tréfáit... Egyszer én is vele mentem s éppen ezt az esetet akarom elmesélni...

És itt Duhay az emlékezés gyönyörében kacagni kezdett:

— Négyen voltunk, rajta, már mint Peturon kívül mindnyájan el voltunk ázva, nemhogy alig álltunk a lábunkon, hanem majd kidőltünk a kocsiból.

— A Varga Feri ki is dőlt.

— Az nem akkor volt... Mondom, hogy cefetül álltunk már, de az Istennek nem engedett volna haza egyikünket sem, mert ilyenkor nem használt sem rosszullét, sem könyörgés, sem hivatkozás valami elmulaszthatatlan dologra vagy hivatalra, még a revolverét is ráfogta az emberre...

— Revolver persze mindig van az ilyen embernél, — ezt Vályi-Verasek vetette közbe.

— De még mennyire van. Töltött revolver nélkül soha egy lépést se! Szóval kikocsiztunk a csárdába, egy rozoga konflison, ezúttal cigány nélkül, mert a banda hajnalban megszökött tőlünk. A csárdást röviden úgy keltette föl, hogy ököllel beütötte a szobája ablakát.

— Kedélyes.

— Várj csak. Ez semmi. De amint beléptünk az ivóba, azután a különszobába, hát ott találtunk egy környékbeli bandát, azaz négy szál cigányt. Székeken ülve, asztalra borulva aludtak, mint a tej.

A főorvos:

— A tej tudniillik asztalra borulva alszik.

— Hát aludtak. Pista ezeket is úgy keltette föl, hogy előkapta a revolverét s belelőtt a mennyezetbe. Hát azt látni, ahogy azok a cigányok fölriadtak és fölugrottak, ahogy az egyik elkezdett jajveszékelni, a másik meg térdrevetette magát s úgy rimánkodott, hogy „jájjájjáj nagyságos úr, ne bántson bennünket, mink ártatlan zsenések vagyunk"... hát ez valami fölséges volt, sohasem felejtem el. Mit mondjak? Elmondhatatlan. Az az eszeveszett, tébolyult félelem. A pofáknak az a földöntúli, eltorzult rémülete a legpompásabb élményeim közé tartozik, amikben valaha is részem volt... Nem mondom, hogy nem volt brutális a dolog, de ha már megtörtént, hát örök veszteség lett volna nem látni. Azóta, ha bárhogy megijedek is, inkább megkukulok, de nem merek oly intenzíven félni... Ezután következett még csak a hecc. A heccek sorozata. Hárman egyszerre kijózanodtunk, mert olyan szörnyű röhögés rázott bennünket, hogy azt már csak színjózanul lehetett kibírni. Mi röhögtünk, Petur meg ezalatt óriási komolyan, egy mosoly nélkül, mint valami színpadi rendező, dirigálta az egészet. Mit mondjak? A cigányoknak föl kellett mászni a létrán a háztetőre, ott a ház gerincén egymás mögött lovagülésben elhelyezkedniök s azután úgy játszaniok. Ha valamelyik húzódozott, hogy fölmásszék vagy lassan mozgott, Petur arra mindig rálőtt, persze, csak úgy melléje, de a nyavalya törte szegényeket. Mondanom sem kell, hogy úgy lő, mint egy texasi bennszülött, de azért egy percig sem volt egyiknek sem biztos a bőre, mert az is megeshetett volna, mint a stukkjátékban, barátom, hogy az áldozat épp a labda, illetve golyó elé veti a farát. No,

de amikor már nem bírtuk a röhögést, bementünk a szobába tovább inni, meg valamit falni, azoknak meg azalatt odafönn zenélniök kellett. Egyszerre csak, vesztére, beállít egy alak, egy olyan vándorlegényszerű girhes figura, táskával a kezében, hogy fölhajtson egy pohár pálinkát. „Kicsoda maga?" Hát borbély, megy ki a tanyákra, intéző, ispán, meg mi a fenékhez. No, csak ez hiányzott még! A borbélynak is föl kellett másznia a tetőre s ott megborotválnia mind a négy cigányt. „Jájjájjájj nagyságos úr, csak ezt az egyet engedje el, inkább ingyen muzsikálunk!" Ahogy azok rémüldöztek! „Vérmérgezést kápok" — sírta az egyik. Még imádkozni is próbáltak, csakhogy Pista elengedje az operációt. De nem volt kegyelem, az amerikázó borbély mellé is odaeresztett egy golyót s az úgy dühösen, elkeseredve, reszketve, csaknem víz és szappanozás nélkül végignyúzta mind a négy cigányt. A bajuszukat is le kellett persze szednie, hisz éppen az volt a hecc. Képzeld el, négy feketebajuszú cigány, az egyiknek szakálla is volt, azt előbb le kellett nyírni, egy órán belül csupaszon s mindez fönn a háztetőn! Micsoda pofákat vágtak, hogy visítoztak és hogy nyöszörögtek.

— Na hát ez elég butaság volt! — jelentette ki az asszony. — Ezt nevezik a férfiak mulatásnak. És ilyesmiért érdemes nem aludni és annyi rengeteg pénzt elverni.

Vályi-Verasek fanyar képpel csodálkozott:

— Hogy az ilyen embert nem lövik le, mint a kutyát. Hogy nem akad valami elszánt alak, aki nem hagyja magát s leszámol vele. Szent Isten, mit lehet emberekkel művelni.

— Félnek tőle, barátom, mint a tűztől. Mindenki fél tőle...

— De valaki, aki úgyis öngyilkos akar lenni, megkockáztathatná...

— Ja, barátom, az öngyilkosnak saját magával van baja! — magyarázta a főorvos.

— Mindenki fél tőle. Talán én vagyok az egyetlen, aki nem félek. Mert én, őszintén megvallom, szeretem őt. Határozottan szeretem s ő is szeret engem, így azután előnyösebb helyzetben vagyok, mint más... Velem is megpróbált már szemtelenkedni, de én megmondtam neki: „nézd, kérlek, Pista, velem aztán ne ugrálj, mert én ki vagyok neked teljesen szolgáltatva, te sokkal erősebb vagy nálam, párbajozni pedig én elvből nem párbajozok, azt is tudod. Velem tehetsz, amit akarsz, de tudd meg, hogy ez rút visszaélés a fölényeddel".

— Én sem félek tőle, — mondta Duhayné.

— Maga, az egészen más, — szőtte tovább az asszony férje, — maga, mint nő, nem is félhet tőle. Maga jól tudja, hogy a nőkkel szemben a lehető legudvariasabb és legalázatosabb. Maga pofon is ütheti, egy szót sem fog szólni, hanem megcsókolja a kezét.

Az asszony mosolygott.

— Na... nem minden nővel olyan udvarias! — vetette ellen a főorvos.

— De minden úrinővel. A parasztnő s a cselédlány, az egészen más. Azokkal éppen olyan komisz, mint a férfiakkal.

— Ott van a Kara-Szabó Mária esete.

— Igen, azt összerugdosta és kidobta.

— Én vettem föl a látleletet. Még gondoltam is rá, hogy majd belém is belémköt, pedig én mint orvos, csak a kötelességemet teljesítettem.

— Az a Kara-Szabó Mária föl is jelentette könnyű testi sértés miatt...

Az orvos:

— Súlyosnak is beillett az! De hát annyi szívességre hajlandó voltam, hogy azt írtam a leletbe, nyolc napon belül gyógyul.

— És megbüntették? — firtatta Vályi-Verasek.

— Majdnem. De valahogy kibújt, mert kényszerítette a lányt, illetve a családot, hogy a leánnyal vonassák vissza a följelentést.

Duhay:

— De hogy ezt el ne felejtsem; egyszer akadt ám egy béreslegény, aki azt üzente neki, hogy leszúrja. Az is valami pofozás miatt. Tovább is adták hozzá az üzenetet, de úgy tett, mintha nem vett volna róla tudomást, mert a legényt sohasem vonta felelősségre. Ahogy mondják: nem igen forszírozta a dolgot.

— Talán ő is megijedt.

— Ki van zárva. Nem ismeri a félelmet!

A főorvos:

— Nem kell az ilyentől következetességet várni. Egy kereke hiányzik, vagy eggyel több van és punktum. Hisz én már alaposan ismerem, jobban, mint bárki más. Tudjátok, hogy rendőrorvos is vagyok s hatáskörömbe tartoznak azok a bizonyos hölgyek is. Ámbár nem mondok semmit, ha asszony nem lenne jelen, akkor sem mondanék. De utalok a derék Krafft—Ebing könyvére. Különben ezt sem mondom — s kezét a szájára tette.

Duhayné:

— Én nem hinnék az olyan fecsegéseknek. Én olyan egészségesnek látom Pistát, mint a makk.

A főorvos:

— Hát hiszen az ember lelki titkai nincsenek a homlokára írva.

— Mondja csak, duhaj — kérdezte az asszony, aki így becézte férjét, — hova ment most? Miben töri megint a fejét? Nem tetszik ez nekem.

Csend következett. A cseléd jött be a szobába, a feketekávés csészéket szedte le az asztalról s megkérdezte, mielőtt lefekszik, parancsolnak-e még valamit. Amikor a cseléd kiment s magával vitte a kutyát is, hogy lefektesse, Duhay savanyú ábrázattal szőtte tovább.

— Nekem sem tetszik. De nem azért, amiért magának, mintha valami túlságosan félteném, mert nem fog rajta még a pestis sem, hanem, hogy éppen most van nálunk, hogy innen megy el inspiciálni vagy mi a csodára, egy olyan ügyben, amelyhez semmi közöm.

És most suttogóra fogta a hangját:

— Valami fölkelést, vagy mit szerveznek. Én nem tartom okos dolognak, mert ha nem sikerül, akkor jó pár embernek beletörik a foga. De ez még hagyján, ez az

ő dolguk, de minek kell erről nekem tudni? Miért közli velem, ha csak általánosságban is, a tervet? Mi is, ahányan itt vagyunk, mind bajba kerülhetünk. Már pedig nekem igazán nincs semmi közöm semmiféle politikai cselekvéshez, én művész vagyok, én képeket festek, én festek a királyság alatt, én festek a köztársaság alatt, én festek a proletárdiktatúra alatt...

— Nana! — akasztotta meg Kvassay. — A proletárdiktatúra alatt aligha fogsz te festeni. Mert nem lesz majd, aki megvegye a képeidet.

— Miért ne lenne?

— Vagy azt hiszed, hogy az ilyen képek kellenek az elvtárs uraknak?

És rámutatott egy festményre, amely éppen vele szemben lógott a falon s egy sárgaruhás, színpadon dzsiggelő néger artistát ábrázolt.

Duhay nekihevült:

— Miért ne vennék meg? Szerintem ez egy nagyon jó kép. Kérdezd meg a Fényes bácsit, azt mondja, hogy egyike a legjobb képeimnek. Egy mozdulatot, egy pózt sikerült úgy megfognom, mintha pillanatfelvétel lenne s amellett mégsem másolás, mert nem egy mozgás holt keresztmetszete, hanem maga a mozgás, a táncoló néger egész dühödt, részeg toporzékolásával. Miért mondod, hogy nem vennék meg? Mert éppen ez a témája a képnek? Még akkor is azt mondom, hogy tudok én mást is festeni. És ha nem fogok festeni, akkor csinálok valami egyebet. Dolgozok. Elmegyek én kőtörőnek is, ha a kőtörésből lehet élni s ha nem nézik le a kőtörést.

Kvassay nevetett:

— Te, mint kőtörő! Nem olyan egyszerű az, barátom. És a kőtörésből aligha lehet úgy megélni, ahogy te szeretsz élni.

— Honnan tudod, hogy szeretek? Az ember úgy él, ahogy lehet.

— Szeretnélek meglátogatni az országúton, mint hathetes kőtörőt.

A főorvos:

— Nem az országúton, benn a városban, a Kossuth Lajos-téren. Egy kis interjút csinálni az újdonsült kőtörővel.

— Legyen szerencsém!

Az asszony a férjéhez:

— Ugyan ne beszéljen már ilyen butaságokat. Egy óráig sem bírná.

— Az első napon. De hat hét mulva már bírnám.

Kívülről kutyaugatás hallatszott. Majd léptek kongtak tompán a ház előtti kert vertföldes útján. Behallatszott Petur hangja is, aki az ugató Csomait barátságosan csitította. Csomai a szomszéd műteremlakásban lakó kolléga kutyája volt s szintén festőnek, egy bősz expresszionistának a nevét viselte. Kopogtatás, Petur belépett az ajtón. Kérdően néztek rá, egy szó el is hangzott:

— Na?

— Semmi. Még várni kell néhány napig. De ne beszéljünk erről.

Ebbe belenyugodtak. Összeesküvés, fegyveres fölkelés, legalábbis diszkrét ügy, de mindenesetre veszedelmes. Petur mégsem tudta magát türtőztetni:

— Ha ezek a zsiványok megbuknak, én saját személyemben leszek a hóhér. A kerékbetörés kuglizás ahhoz képest, amiket én ki fogok találni és meg is fogom csinálni.

Az asszony összeszorította a száját, hallgatott, majd ingerülten tört ki:

— Kérem, ne mondjon ilyeneket! Ilyesmit az ember, ha egyedül van egy szobában, akkor sem mond ki hangosan.

— Nagyságos asszonynak, kezét csókolom, mindig igaza van. Már el is hallgattam. Dehát... azért itt csak nem kell besúgástól tartanom? Talán csak vagyok itt akkora biztonságban, mintha egyedül, magamban káromkodnék?

És akaratlanul is Vályi-Verasekre esett Petur tekintete. Az elpirult. Még ez is? Mindnyájukat zavar öntötte el, Petur kivételével. Az asszony magyarázta:

— Igen, nálunk abszolut biztonságban van. De az elv a fontos. Az ember hallgat, mert úgy helyes.

— Hiszen már régen másról beszélek. Vályi úr, úgylátszik, neheztel rám. Vagy nem?

— Kéé-rem, szóra sem érdemes.

— Rendben van. Azért hát... szervusz! Iszunk rá egy-két pohár bort.

— Bort? — riadt fel az asszony.

Duhay:

— Bor nincs a háznál.

— Nincs? Úgylátszik, ti is kommunisták vagytok. Ha nincs, hát hozatunk.

— Honnan? Tudod, hogy éjjel nincs nyitva semmi.

— Itt a Weisz fűszeres a szomszédban. Föl kell verni.

— Na, ne komédiázz, Pista. Nem érdemes. Valami kellemetlenség lehet belőle.

— Micsoda kellemetlenség? Talán félsz? Majd azt mondod a hatóságaidnak, hogy veled ne kukoricázzanak, mert fölényben vannak. Erősebbek, tehát nem ütsz vissza, meg párbajozni sem párbajozol.

— Én nem félek, de nincs értelme. Kilenckor záróra van, most már elmúlt éjfél, még törvénytelen úton sem szerezhetsz italt.

— Háh!! Törvénytelen úton! Ne nevettesd ki magad, te szamár. Törvénytelen.

Az asszony segített az urának:

— De Pista, ne erőszakoskodjon. Lássa be, hogy amit nem lehet, azt nem lehet.

— Kezét csókolom, belátom, de azért mégis kérem, engedje meg, hogy csak egy litert, egy literecskét igyunk. Csak kevésről van szó. Iszunk előre, a medve bőrére. Úgy örülök, hogy nem tudnék ma úgysem aludni reggelig. Csak egy üvegecskével, nagyságos asszonyom.

— De ha egyszer nincs itthon.

— Azt már tudom. De van Weisznél.

— Az már régen bezárt és alszik.

— Majd fölkelti a Józsi.

— A Józsi is alszik.

— Azt majd fölkeltem én.

Már föl is állt, mosolyogva csókolta meg az asszony kezét, az nevetett s ez beleegyezést jelentett. Petur megindult kifelé, hogy megkeresse Józsit, a házkörüli mindenes szolgát.

Az ajtót nyitvahagyta, ellépett a kamrához, annak ajtaját fölvágta és üvöltve bekiáltott:

— Héj, Józsi, aufstén! Egy-kettő!

Kis szünet, mialatt Józsi álmából eszmélt s meggyujtotta a gyertyáját.

— Gyorsan, gyorsan! Cihelődj! Elmégy a Weisz fűszereshez, felcsöngeted s hozol három liter bort. Fehérbor legyen. Ne piszmogj soká!

Újra megjelent az ajtóban, türelmetlen várakozással állt, majd visszasietett a kamrához s behallatszott dühös cívódása:

— Mit csinálsz, te ökör? Mit nyavalyogsz azzal a csizmával? Hagyd a fenébe, menj át mezítláb.

Józsi valamit dünnyöghetett.

— Ne jártasd a szád, mert kiváglak. Ne, itt a pénz, ötszörös ár, amennyit csak akar és ugorj!

Megint megjelent az ajtóban, visszafordult, kifelé tekintett a borús éjben eltűnő legény után, majd betette maga után az ajtót.

Az asszony megkérdezte:

— Mezitláb ment el?

— Úgy hát. Persze.

Duhay megharagudott:

— Miért nem engedted, hogy a csizmáját felhúzza? Hideg van, alig nulla fölött, ez télnek is beillik. Még meghűl.

— Fenét hűl meg. Azért, mert te kényes vagy?

— De igen, szegény gyerek. Még megbetegszik.

Petur:

— Ebcsont beforr.

— Ebben a hideg sárban, lucsokban ott kell majd topognia a bolt előtt, míg föltápászkodik a boltos. — Ezt az asszony mondta.

Duhay:

— Szerintem nem is tápászkodik fel. Nem bolond.

Az asszony:

— Igen. Nem fog adni bort, ilyenkor.

A főorvos:

— Mert nem is szabad neki. Nem mer adni.

Petur:

— Ejnye! Elfelejtettem megmondani ennek a kölyöknek, hogy mondja meg, ki küldte... No, mindegy. Ezt a kis bort megisszuk, azután megyünk haza. Ronda hideg van odakünn. Csodálom, hogy nem fagy.

— Mintha az időjárás is megbolondult volna. Nem is emlékszem, hogy valaha is lett volna május elején ilyen hideg.

— A vörös májust egy kicsit besavanyította az idő.

— Pesten nagy szélvihar volt. Hallotta, hogy azt az újságírót agyonütötte egy kidőlt oszlop a Rákóczi-úton?

— Valami Párisnak hívták.

— Páris! Biztos, hogy zsidó volt.

— Nem kár érte.

— Csak annyiból, hogy annak is ezek a disznók az okai. De cudarul meg fogják járni. — Ezt Petur mondta.

Most mindenki hallgatott. Peturból újra kitört a vágy:

— Hej, ha egyszer sikerül ezt a bandát lekaparni az ország nyakáról! Egy esztendeig vérben fogunk fürödni.

— Csak nem kell annyit fürödni. Fürdőből is megárt a sok.

Ezt Duhay mondta. Petur szinte elképedt. Mereven ránézett Duhayra s ujját felemelve, fenyegetően tagolta:

— Te! Vigyázz magadra! Én nagyon szeretlek téged, pajtás, de figyelmeztetlek, hogy még az is cefetül megjárja, aki csitítani mer bennünket... Úgylátszik, nem vagy tisztában azzal, hogy a történelem legnagyobb gonosztettét követték el ezek a zsiványok.

Duhay mintha elsápadt volna:

— Kérlek, én nem védem őket! De az esztelenségnek sem vagyok barátja.

— Esztelenség! — ismételte Petur és elhallgatott.

Később Kvassay ezzel a kijelentéssel lepte meg a társaságot:

— Disznóság, amit ezek csinálnak az országgal, de viszont, ha az eszmét veszszük, már mint magának a kommunizmusnak az eszméjét, el kell ismerni, hogy az egy olyan gondolat, amelyben nagy igazság foglaltatik.

— Ugyan, ne tréfáljon! — csúfolta az asszony.

A főorvos:

— Ez, kérem, egyszerűen tévedés. Helytelen logikán alapszik. Mert a kommunizmus abból indul ki, hogy az emberek egyenlők. Már pedig én, mint orvos is, hitelesen kijelenthetem, hogy az emberek nem egyenlők.

Duhay:

— Csakhogy nem ilyen egyszerű a dolog. A ma élő emberek csakugyan nem egyenlők, de...

Petur közbevágott:

— Lárifári az egész. Az emberek nem egyenlők, mert van úr és van paraszt, munkás, szóval nép. A csürhét pedig mindig kordában kell tartani, mert másképp nem dolgozik.

És egy kis eszmecsere következett, amelynek Józsi visszaérkezése vetett véget. Ott állt az ajtóban Józsi, sáros, meztelen lábbal és üres kézzel.

— No, mi az? — kérdezte hirtelen Petur.

— Nem ad.

— Beszéltél vele?

— Igen, beszéltem. De nem ad. Azt mondja, nem nyitja ki ilyenkor a boltot, meg nem is szabad, hogy adjon.

— Megmondtad, hogy ki küldött?

— Igen, megmondtam. Hogy Petur nagyságos úr küldött.

— És erre azután mit mondott ő?

— Hogy nagyon sajnálja.

— Úgy. Na, majd megyek én is veled. És csakugyan nagyon fogja sajnálni. De majd azt, hogy nem adott.

Petur föl-alá járt a szobában, mert Józsi hirtelen eltűnt s nem bukkant fel újra.

— Azért ne okoskodj ám azzal a zsidóval, — intette Peturt Duhay — mert föl is jelenthet.

Petur kifordult a szobából s Józsiért kiáltott:

— Mit csinálsz már megint? Nem hagyod azt a csizmát!

— Hideg van, nagy sár, tessék megengedni...

— Nem ugrasz rögtön?!

Duhayné kiszólt:

— Pista, hagyja azt a legényt.

Duhay is:

— Miért nem engeded, hogy fölhúzza...

— Üsse meg a mennykő az ilyen maflát! Majd elmegyek én egyedül.

Elsietett.

A társaság másról kezdett beszélgetésbe. Az asszony megkérdezte Vályi-Veraseket, hogy mi a kedves étele, mert szombatra meghívja vacsorára. Étel, evés, kirántott sertésborda, meg hogy mindegy, minden étel jó, ha jól van elkészítve s a legfinomabb anyagokat használják hozzá; azután érdekes ez a kép, ez a dzsiggelő néger, az ember szinte hallja a fatalpak kattogását s benne van a képben a tánc eszeveszett gyorsasága; a szomszédban lakó Jármay mióta van a városban s min dolgozik, nagyon tehetséges fickó, hogyne, igen, igen, csak lusta disznó; szép itt, csak ha az eső esik, akkor végtelenül unalmas és térdig jár az ember a sárban; mióta ez a kommün van, alig lehet valamit kapni a piacon, a parasztok szabotálnak, nem kell nekik a fehérpénz; tulajdonképpen a fene tudja, miben törik fejüket Petur és társai, csupa volt tiszt és néhány intellektuel; van köztük, amint mondják, két zsidó is, egy ügyvéd és egy fateleptulajdonos...

— Soká marad ez a Petur.

— Úgylátszik, baj van, nem paríroz neki a Weisz.

Ezután is még jó idő eltelt, mire Petur megérkezett. Weisz boltos is jött vele, kezében és hóna alatt tartva a borosüvegeket, ötöt. Petur arca sápadt volt és tekintete szigorú. Amint kiszedte Weisz kezéből az üvegeket, egy percre egymás szemébe néztek, úgy a világosságban, mintha ez a tekintetváltás eddig, a sötétség miatt, még

elintézetlen maradt volna. Furcsa ellentét volt a tagbaszakadt, vastagnyakú, kissé alacsony Petur's előtte a sovány, magas, ádámcsutkás Weisz.

Az üvegek már az asztalon álltak s mikor Petur elfordult Weisztől, hogy újra a borral foglalatoskodjék, Weisz kifelé indult.

— Hóopp! Maga ittmarad, Mózsi! — süvített Weiszre Petur. — Nem lehet meglógni. Kicsit iszik velünk.

Weisz állt és komoran hallgatott. A háziasszony poharakat rakott az etazsérről az asztalra. Vályi-Verasek tekintete egy percre epedőn tapadt az asszony magas, szép alakjára — de arra gondolt, hogy föl kellene állni, elköszönni, menni innen haza. De nem bírt cselekedni, úgyis tudta, hogy hiába, erőszakkal marasztalnák. Miért is nem kapott az alkalmon, amíg Petur oda volt? Ezen töprengett, de nem tudott a kérdésre feleletet találni. Talán kíváncsiság tartotta vissza? Talán írt várt fájó sebére?

— Van-e víz, nagyságos asszonyom?

— Maga vízzel issza? Mióta?

— Én igen, csak vízzel iszom.

Az asszony kiment a konyhába s egy üveg vízzel tért vissza. Petur teletöltötte a poharakat borral, egy pohárba pedig csak vizet öntött. Koccintottak, ittak, Weisz állt az ajtó előtt, Petur fogta a vízzel telt poharat, odavitte Weisznek, a balkezében pedig a maga borospoharát tartotta:

— Na Weisz úr, koccintsunk!

Weisz félszegen állt s reszketett az indulattól, Kvassay elnevette magát és ő is belépett a heccbe:

— Na Weisz úr, ex!

— Kérem, én nem iszom. Sem bort, sem vizet.

Petur:

— Na-a? Soha?

— Most nem iszom.

— Na de Weisz úr! Az én kedvemért. Csak nem hagyja cserben a társaságot, amikor itt mindenki iszik?

Weisz állt, a mennyezetre nézett s tartotta kezében a poharat.

— Weisz úr, az én egészségemre! Hát arra se iszik? Weisz úr megsért!... Weisz úr, nézze, milyen szépen kérem magát. Maga meg milyen goromba. Ne legyen olyan makacs. Higgye el nekem, hogy úriember nem viselkedik így... Bocsásson meg, Weisz úr, ezt nem azért mondtam, mintha úriember lenne, hanem mert most úriemberek között van s úgy kell viselkednie, mint úriembernek. Weisz úr, higgyen nekem, én becsületszavamra mondom, úriember iszik, ha vele koccintanak.

Vályi-Verasek kivételével a többiek mind lehajtották a fejüket, hogy rejtsék a nevetésüket. Az asszony tagadólag rázta a fejét, mintha megintené magát, hogy nem helyes, amit tesz. De csak annál jobban nevetett. Vályi-Veraseknek az volt az érzése, hogy csak egy árnyalattal kellene más embernek lennie, csak egy centi-

méterrel, egy fokkal megtoldania önmagát s akkor előkapna egy revolvert — mert akkor talán lenne is nála — s szó nélkül lelőné az előtte ágálót.

Petur most szigorúbbra fogta a hangját:

— Mi lesz, Mózsi! Iszunk vagy nem iszunk. Barátom, ha nem iszik jószántából, akkor kinyitom a száját s betöltöm a gyomrába még a poharat is. Nézze, jobb, ha iszik, mert ha én öntöm, még cigányútra téved ez a finom, friss víz s akkor majd köhög Weisz úr. Na-a?

Weisznek rándult a szája, mintha keserű mosoly szaladt volna át rajta. Szájához emelte a poharat s ivott egy kortyot.

— Hohó! Weisz úr! Így kifizetni a szegény embert, nem járja. Maga csal, Weisz úr. Maga benne van a syungban. Életében mindig csalt, hát most is csalni akar. Hát nézze, ne vegyen engem palira. Nem vagyok én paraszt vagy napszámos, akinek visszaad egy koronából. Ez ennyi, ez meg annyi, a többi az enyém, vissza nem jár semmi, de itt van két fillér, fogja, szegényember és menjen Isten hírével, legyen szerencsém máskor is.

Feltörő nevetés, vékony női kuncogás.

— Hallja ezt? Most engem nevetnek ki. Mulatnak rajtam, Weisz úr, mert maga játszik velem, mint macska az egérrel. Ha a fejem tetejére állok is, hiába, maga fumigál engem. Csak úgy az ajkához érinti a serleget, mint a tenorista az operában. Talán a hangját félti? Attól tart, hogyha megszólal, hát gikszer lesz belőle?

Most Petur az asztalhoz lépett, újra töltött bort magának, elégedetten nézett végig a társaságon, észrevette Vályi-Verasek fanyar ábrázatát is, de ügyet sem vetett rá, savanyú, szamár fráter! Kiürítette a poharát:

— Így ni, Weisz úr. Gyerünk, gyerünk!

Most megragadta Weisz kezét, alaposan megszorította s a szájához tolta a vizespoharat; Weisz inni akart újra egy kortyot, de Petur az arcába zúdította az egész vizet s Weisz csakugyan elkezdett kínos rángatódzással köhögni.

— Látja? Maga csak nem hallgat az okosabbra. Mondtam, úgy-e, ha nem iszik, baj lesz... Na, nem jól sikerült, Weisz úr. Még nem megy. Majd beletanul. Úgy issza majd mindjárt... mint a vizet!

Kvassay harsogóan felkacagott, zsebkendőjével a könnyeit törölte. A többiek is nevettek. Vályi-Veraseknek is muszáj volt mosolyogni. Mindnyájan ittak, Petur komoly képpel töltötte meg újra Weisz Mózes poharát vízzel. Duhay nevetve próbálta leszerelni:

— Hagyd már. Elég volt.

— Dehogy volt elég. Mindnyájan megiszunk fél-félliter bort. Weisz úr is megiszik félliter vizet. Iszik ő is velünk. Azután majd eldicsekedhetik, hogy urakkal mulatott, koccintottak is vele. Mi az, félliter víz egy felnőtt embernek. Ennyi legalább kell a szervezetnek, úgy-e, főorvos úr?

A főorvos alig tudott szólni a kacagástól.

— Leg-a-lább! — zötyögött ki belőle s neki is potyogtak a könnyei.

Vályi-Verasek újra mosolygott, amit szégyelt önmaga előtt s úgy próbált fel-

mentést szerezni, hogy ezt gondolta: hisz ezek mind őrültek, még maga a boltos is!

Petur is elnevette magát. A belső hévtől most már egészen kipirult. Ivott, odavitte a poharat Weisznek. Weisz elfogadta a poharat, de kettőt lépett s letette az etazsérra. Petur felordított:

— Mi az, Weisz úr? Csak nem lázad fel?

— Kérem, én nem iszom, — tompa és reszkető volt a Weisz hangja.

— Ne-e-m?

Vályi-Verasek felállt, odalépett Peturhoz s megfogta a karját:

— Én kérlek most már, ne bántsd ezt az embert. Nagyon jól mulattunk, pompás legény vagy, de hagyjuk most már őt, hadd menjen haza, mi meg hadd maradjunk egy kicsit magunkra.

Petur meglepődve fordult Vályi-Verasek felé és bamba grimaszt vágott. Az folytatta:

— Úgy is van még beszélgetni valónk egymás közt is.

Duhay is közbelépett:

— Weisz, kérem, most már menjen haza és rám ne haragudjon. Maga az oka, amiért nem maradt otthon.

Weiszből valami szó akart kitörni, de elnyelte, fordult, hogy induljon.

— Itt maradsz, disznó! — ordította Petur.

De egy pillanat alatt mintha mást gondolt volna, fogta a kiürült üveget, Weisz kezébe nyomta s szaporán mondta:

— Na menjen Weisz, hozza ezt újra tele.

És úgy látszott, mintha azzal módot akart volna adni önmagának is, Weisznek is, hogy Weisz elsiessen s azután ne jöjjön vissza. De még be sem tette maga után Weisz az ajtót, amikor újra rákiáltott:

— Weisz!... álljon meg!

Weisz visszafordult, az üres üveget a nyakánál fogva tartotta, az a lábszárát érintve lógott lefelé.

— Vigyázzon ám és el ne essen, mert odakünn sár van és ha elcsúszik, könnyen eltörhet az üveg, mert... az üveg... nagyon törékeny holmi ám...

Ebben a pillanatban előrántotta revolverét és keresztüllőtte az üveget.

Durranás, füst, az üveg csörömpölve hullott a küszöbre. Duhayné felsikoltott, Weisz állt megmerevedve.

Petur nagyot kacagott, azután leült az asztalhoz.

— Mehet, Weisz úr.

Duhay, aki úgy érezte, hogy megnemtámadási szerződésben áll Peturral, fejcsóválva mondta:

— Miket csinál ez a vadmarha!

A főorvos harsány nevetéssel megadta a jelt, mindnyájan újra elkezdtek kacagni, annyira, hogy jóideig szóhoz sem jutottak. Weisz már nem volt látható.

Legelőször Duhay komolyodott el:

— Azért lőni marhaság volt. Hátha közelben jár egy vörösőr és meghallotta. Még kellemetlenség lehet belőle.

Petur legyintett:

— Csak ne respektáld olyan nagyon azt a vörösőrt. Nagyon bedőltél ennek a komédiának, amint látom. Proletárfarsang ez, barátom, azután majd jön a bőjt.

Az asszony:

— Ugyan hagyják, ne politizáljanak. Útálom ezt a folytonos politizálást. Majd egyszer vége lesz ennek is. Megsegít bennünket az Isten.

Duhay:

— De ha eltaláltad volna! Nem az üveget, hanem őt. A lábát, vagy hasbalőtted volna.

Petur nevetett:

— Tudod mit? Akkor pechje lett volna.

— Emlékszel, mikor az... izé csárdában, tudod már, átlőtted a klárinétos kalapját?

Petur elcsodálkozott.

— Mikor megborotváltattuk a bandát a háztetőn.

Petur csucsorította a száját, ráncolta a homlokát:

— Valami rémlik... de hogy kalapot lőttem át, arra nem emlékszem.

— A legfenomenálisabb pedig az volt, hogy a borbély, miközben a cigányokat borotválta, félt tőled és szüntelen rád pislogott. Úgy borotvált tehát, hogy nem is nézett oda.

Petur mosolygott:

— Igen, erre emlékszem. Azután énekeltettem lenn az ivóban a borbélyt. Hogy nekikerekedett a kedve s milyen betyárosan tudta elkurjantani, hogy: még az éjjel zsandárvérrel írom a nevemet ki.

És elkurjantotta most ő maga a nótát, elejétől végig, mind a két strófát.

— Szép nóta! Gyönyörű. Soha nem hallottam — rebegte Vályi-Verasek.

Duhay legyintett:

— Régi nóta. Sehol az országban nem ismerik, de itt a környéken gyakran hallottam.

— Szeretném megtanulni.

— Na, ide figyelj — ajánlkozott Petur s még egyszer elkezdte, most már igen halkan, énekelni a nótát: Ha bemegyek, ha bemegyek az abonyi csárdába...

Vályi-Verasek papírt keresett a zsebében s közben zavaros boldogságérzés öntötte el, amint Petur előzékenyen hozzáhajolt s lassan énekelt neki.

— Adj kérlek egy ceruzát! — rebegte Duhayhoz.

Ebben a percben elkezdett a kutya odakünn ugatni. Mind erősebben és erősebben. Benn elhallgattak, figyeltek. Erős kopogtatás hallatszott. Egymásra néztek.

— Lehet! — kiáltotta Duhay.

Nyílt az ajtó s egy egyenruhás vörösőr lépett be rajta. Sovány, magas, beesett-képű, középkorú ember.

— Jó estét — köszönt.

— Jó estét — viszonozta két-három hang.

Petur elfordította tekintetét a vörösőrtől. Az állt, megmerevítette az arcát:

— Mi megy itt, kérem? Dáridó?

És körülnézett a szobában, tekintete kissé elidőzött a borosüvegeken s poharakon. Duhay felelt:

— Nincs itt semmi dáridó. Üldögélünk s beszélgetünk.

— Azokban az üvegekben persze kútvíz van... Szabad egy poharat?

Az asztalhoz lépett, fölemelt egy poharat s megszagolta. Petur már belevágott:

— Ne szaglásszon itt semmit, bort ittunk. Nem tagadta le senki.

— Rendben van. És az alkoholtilalom?

Petur nem válaszolt. Hallgatni akart. Kvassay enyhíteni próbálta a helyzetet:

— Ugyan kedves barátom, ne legyen olyan szigorú. Az alkoholtilalmat, sajnos, mi is megtartjuk, mert nem áll módunkban inni...

A főorvos:

— Nem úgy, mint Sztupkó elvtársnak, aki a direktórium elnöke. Aki egyébként szintén megtartja, mikor alszik.

Kvassay:

— Az, hogy az ember véletlenül egyszer egy félpohár bort megiszik, még nem áthágása a tilalomnak... Igyék inkább maga is egy pohárral, jó az ilyen hidegben.

A vörösőr:

— Én nem iszom. Önök azonban itt mulatoztak, késő éjjel, hisz dalolást is hallottam. A hídtól is látni a kivilágított ablakokat...

Az asszony fölszisszent. Nincsenek becsukva a spaléták! Ki-be mászkálnak s egyiknek sem jutott eszébe!

— Valami lövést is hallottam, talán az is itt történt, vagy a fene tudja mi...

— Lövés? Na arról aztán igazán nem tudok. Pedig én itt ülök egész este az elvtársak közt.

A vörösőr gúnyosan mosolygott:

— Talán urak között?

— Jó, hát urak közt.

Petur mereven nézett le a földre. A vörösőr kissé zavart volt. Duhay még csak fokozta zavarát:

— Valamit én is hallottam, éppen mondani is akartam. De én meg éppen azt hittem, hogy talán maguk lőttek valaki után, nem is lehetett messze innen.

— Én nem hallottam semmit — jelentette ki meggyőző egyszerűséggel Kvassay. — Pedig nekem olyan fülem van, mint a nyúlnak.

A vörösőr nem tudta, hogy erőltesse-e most már a dolgot azzal a lövéssel, nem követ-e el ostobaságot vagy igazságtalanságot. De attól is tartott, hogyha hitelt ad ezeknek a beszédeknek, nevetségessé válik. Mert nagyon is ügyeseknek látszanak ezek a burzsujok! Tanácstalanul állott, szinte egészen kizökkenve abból az

egyenes vonalból, amelybe beállította magát. Legszívesebben elment volna, de ennek nem találta meg hamarjában a formáját. Talán leginkább az az aggodalom marasztotta még, hogy a távozása után majd nevetnek rajta.

— Igyon egy kis bort, — mondta az asszony hirtelen s már nyujtotta is feléje a poharat. És még hozzátette, — mi is oszlunk már és lefekszünk.

A vörösőr elfogadta a bort s a poharat egy hajtásra kiürítette. Duhay mosolygott:

— Én nem vagyok alkoholista, de azért azt tartom, hogy néhanapján nem rossz egy kis itóka, ugye, elvtárs?

A vörösőr ebben a pillanatban megbánta, hogy elfogadta a bort. Magyarázkodni volt kénytelen:

— Az alkoholtilalomra nem is azért van szükség, hogy senki soha ne ihasson egy pohár bort se, hanem hát annak egészen más... alapelve van — nem talált értelmesebb szót.

— És ez a vörösőrökre nem is vonatkozik, igaz-e? — zúdította rá Petur, felütve a fejét és szúró tekintettel tűzve a vörösőr szemébe. — Különösen, ha szolgálatban vannak, igaz-e? Valakinek csak el kell kobozni a burzsuj elől azt a mérget, igaz-e? Ahelyett, hogy hagynák, hadd ölje meg, hadd butítsa el s hadd döntse romlásba őket — igaz-e?

A vörösőr a feje búbjáig elpirult, még a füle cimpája is kárminpiros lett. Ajkába harapott s hangot sem tudott adni.

— Hagyd, kérlek, Pista. A vendéget nem illik megsérteni. Nagyon derék ember — így beszélt Duhay s föl is állt, odalépett a vörösőrhöz s pártfogólag verdeste meg a vállát.

— Hogyne, hogyne. Nagyon kitűnő ember. Sőt kiváló! Mondja, mi maga civilben? Suszter? Vagy szabó? — és Petur kacagott.

A vörösőr körül forgott az egész szoba. Kínjában kiejtette:

— Borbély.

— Á, brávó, Figáró, brávó, brávisszimó!... Mondd, te Matyi — ez a Duhay keresztneve volt — nem ez a derék hős beretválta meg azokat a cigányokat anno dacumal? Nagyon hasonlít arra a fickóra.

Duhay feszültnek érezte már a húrt s pislogott a szemével Petur felé, hagyja már abba. Petur bort töltött s nyujtotta a vörösőr felé. Az sápadt volt, a szeme égett. Csak egy-két pillanatig habozott, azután elvette a poharat s gyors mozdulattal kiöntötte a padlóra a tartalmát. Lefelé nézett, el is akarta hajítani a poharat, de azután mégis odavitte az asztalhoz és letette.

A vörösőr noteszt, ceruzát vett elő s Peturra mutatott az ujjával:

— Önt felírom. Igazolja magát!

Petur gúnyosan nevetett.

— Mi a neve?

— Nekem?

— Igen, magának.

— Balabán Athanáz! — és újra felkacagott.

A vörösőr várt. Sejtette, hogy ez a név is komédia. Azután:

— Valami írást kérek.

— Tőlem?

Odakünn megint ugatni kezdett a kutya. Figyelni kezdtek. Az ugatás gyors tempóban vált mind dühösebbé, hangos kiáltás: „rúgj bele a dögbe", lépések — az ajtó kopogtatás nélkül fölvágódott. Egyenruhás, alacsony, vézna emberke állt az ajtóban, mögötte a homályban többen mozgolódtak. A vézna emberkét látásból ismerték, a helybeli vörösőrség parancsnoka volt. Petur nem tudott kilépni szerepéből:

— Háh! Új vendégek érkeztek!

A parancsnok cvikkeres szemével nyugodtan ránézett Peturra, valami szürke, tompa szenvtelenséggel, de annál kérlelhetetlenebbül, ellenséges távolságból. Petur gyűlölettől torzított mosollyal állta ezt a tekintetet, de a másik szempárnak merevsége megmutatta, hogy sorsa elvégeztetett. A szobában ülők csalhatatlanul megérezték a pillanat tragikumát s még a lélekzetük is elállt.

A vézna emberke most az ajtó felé fordult érdeklődve, mert ott már az egyik őr rálépett az üvegcserepekre s lehajolva fürkészte, vajjon mi az. Azután a vézna emberke kérdezőn tekintett a szobában feszengve álló vörösőrre:

— Van valami jelenteni valója, Mihály elvtárs?

— Igen, van. Éppen most akarom az egész társaságot igazoltatni.

— Éppen most? Mióta van itt? Nemrég érkezett? Talán diskurált eddig? — és a parancsnok igen élesen nézett a vörösőr szemébe.

Az nagyon is határozatlanul mondta:

— Kikérdeztem őket...

Ez a határozatlanság sem tetszett a parancsnoknak.

— Bort ittak, látom.

Ez igazában kérdés volt, de senki sem felelt rá.

A parancsnok most meglepetésszerűen Vályi-Verasekhez fordult:

— Ön kicsoda?

Az asszony felelt:

— Vályi-Verasek Antal, festőművész. Vendégségbe jött Budapestről...

A parancsnok csodálkozva nézett az asszonyra:

— Nem magát kérdeztem.

— Vályi-Verasek vagyok — mondta ki fátyolos hangon a festő.

— Magukat ismerem — szólt a parancsnok az asszony felé. — Azokra vagyok kíváncsi, akiket még nem ismerek.

Petur felé intett a tekintetével.

— Ez az úr kissé illuminált. Olyan szalonspicce lehet — és gúnyosan nézett szét a szép nagy szobában. — És azt mondják, hogy részegségükben őszintén megmutatkoznak az emberek. Kissé gúnyosan fogadta az érkezésünket...

Hirtelen Mihály vörösőr felé fordult:

— Maga mi a csodát csinált itt eddig?

— Ivott velünk — közölte egyszerűen Petur.

— Úgy. Mindjárt gondoltam. Azért lettünk volna hát mi az új vendégek. Mennyit ivott?

— Egy pohárkával. Én adtam neki — sietett beleavatkozni az asszony.

— Hagyja, nagyságos asszonyom, ne vállalja magára. Nem lovagok ezek. Én adtam neki. De erőszakkal tukmáltam rá, nagyon kapálódzott, sehogy sem akart inni. Öntudatos proletár a szerencsétlen.

A parancsnok hidegen nézte Petur, hallgatott, mintha várta volna, hadd eressze meg egészen a kantárszárat.

Petur észbekapott s elhallgatott.

A parancsnok:

— Lövések is hangzottak ezen a tájon. A folyammérnökségi hivatalnál álló őr telefonon jelentette, hogy több lövést hallott innen a telep felől.

Mindenki csodálkozva bámult, egymásra nézegettek, tagadólag rázták a fejüket.

— Itt lövés nem történhetett! — vágott bele Mihály vörösőr, most már dacosan, szívében elpártolásra készen a parancsnoktól s az ügytől, amit az képviselt.

— Magát nem kérdeztem, mert maga hülye. Azonfelül korrupt is. Már mehet is. Menjen be a központba s majd holnap jelentkezzék nálam.

Mihály vörösőr szó és köszönés nélkül elindult.

Kvassay próbálta megismételni a Duhay trükkjét, mely egyszer már oly kitűnően bevált:

— Valami durranást én is hallottam, még pedig egész közelből. Hogy lövés volt-e, nem tudni, de aligha lehetett más...

Duhay is föltalálta magát:

— Én nem hallottam, pedig nekem olyan fülem van, mint a nyúlnak.

A parancsnok lesújtóan mosolygott. Kicsit gondolkodott, majd az egyik társához intézte:

— Mi a fenét csinálhattak ezek? Talán... célba lőttek üvegekre?

Odalépett az ajtóhoz, felnyitotta, gyufát gyujtott és kotorászott az üvegcserepek közt.

— Na, mindegy, nem lenne fontos, csak annyiban, hogy akkor valamelyiknél lőfegyver van... Talán mielőtt egyenként megmotoztatnám valamennyiöket...

— Tessék, itt van, nem hinném, hogy másnál is van itt revolver.

— Ezt be kellett volna szolgáltatni, már régen, záros határidő alatt. Még márciusban!

— Én a tanyákon tartózkodtam, semmiről sem tudtam.

A parancsnok megnézte a revolvert, ujjaival megforgatta a dobját.

— Egy golyó hiányzik. Szóval egy lövés történt, a többit, úgylátszik, Schwarcz elvtárs hozzáhallucinálta.

— Persze, hogy hiányzik. Én lőttem ki, sohasem tagadtam.

— Kérdeztem és nem felelt. A lövések felől is kérdezősködtem.

— Nem tőlem... Keresztüllőttem vele egy borosüveget.

— Hm. Ha ember nincs, jó a borosüveg is, mi?

És mintha valamennyi jelenlevőnek magyarázná, ördögi nyugalommal, de igazában talán csak szigorúan visszaparancsolta az indulatait:

— Nem érdektelen ember.

A revolvert a kabátzsebébe tette, rajta hagyva a kezét:

— Mi a neve?

— Petur István.

— Solymár elvtárs, írja fel valamennyinek a nevét és lakását. Petur István polgártársat pedig letartóztatjuk s visszük magunkkal.

— Engem?

Erre a kérdésre a parancsnok már nem felelt. Már rá sem nézett Peturra. Hanem Solymárhoz fordult:

— Meg kell bilincselni, mert a sötétben megszökhetik.

— Engem?

Mivel feleletet erre a csodálkozásra sem kapott, fékezhetetlenül, rekedt bőgéssel kezdett ordítani:

— Engem ti nem bilincseltek meg. Engem ti...

Ebben a pillanatban, mint elektromos kisülés, villant fel az értelme:

— Engem bevihettek. Be is zárhattok. Jó!

És mintha minden más elképzelhetetlen lenne a számára, lélekben nem akarta, nem tudta magát megadni:

— De... figyelmeztetlek benneteket, piszkos gazemberek, hogyha egyszer ennek a zsiványkalandnak vége lesz, ha egyszer lejár ez a pünkösdi királyságtok, akkor az Isten legyen nektek irgalmas.

A parancsnok:

— Meg kell bilincselni.

— Enge-e-m? Te csirkefogó, te vörös patkány, te-e-e...

Odaugrott a parancsnokhoz, arcát annak arca elé lökte, a szeme kidülledt, az egész feje vörös lett s jobbkezének egy hirtelen mozdulatával fölpeckelte a parancsnok állát. A parancsnok megtántorodott, de Petur már a következő pillanatban lezuhant s elterült a földön, mert a parancsnok villámgyorsan rántotta ki zsebéből a revolvert s annak fogantyújával halántékon vágta Peturt.

— Szent Isten! — sikoltott fel az asszony.

A fegyverükhöz kapó vörösőrök állva maradtak, a társaság tagjai riadtan ugrottak fel. Vályi-Verasek karosszékében valósággal megdermedt. A parancsnok megigazította a félrecsúszott cvikkerét:

— Kánya elvtárs, szaladjon el egy járműért. Amilyent leghamarább talál. Ha nem térne magához, azon viszik el, maga meg Solymár. De mindenesetre még akkor is meg kell bilincselni. Mert útközben is magához térhet s még akkor is megkísérelheti a szökést.

Az asszony elfojtott zokogással térdelt az elalélt mellé s kezét annak fejére tette. A főorvos is már mellette térdelt és sietve gombolta ki a gallérját, ingét; hanyatt fordította és halkan mondta az asszonynak:

— Nincs semmi baj, mindjárt magához tér... Vizet és egy törülközőt kérek.

Ebben a pillanatban már föl is nyílt Petur szeme s révetegen bámult a menynyezetre.

Vályi-Verasek még mindig nem mozdult, úgy vert a szíve, hogy azt hitte, mindjárt elájul. Halálfélelme mögül, mintegy messze távolságból megdöbbenve pillantott önmagára: ez lett hát a diadalmas örömből.

A parancsnok föl-alá járt, azután megállt Solymárral szemben:

— Külön fegyveres őr álljon a cellája előtt! És minden nyomozónak ki kell adni az utasítást, hogy a legszigorúbb kutatással derítsék ki egész jelenét és múltját. Kikkel érintkezik? Kikkel áll összeköttetésben? Átkutatni a lakást. Minden iratot, levelet le kell foglalni. A szomszédait, hozzátartozóit kihallgatni... Rendkívül veszedelmes alak! Csak rá kell nézni és már bizonyos lehet az ember benne, hogy a gaztettek egész légióját követte el egy életen át... Nem hiszem, hogy csalódnék, nekem kitűnő blikkem van.

Mikor már a parancsnok elhallgatott és közönyösen, gondolattalanul nézett maga elé, Duhay odasompolygott hozzá:

— Parancsnok elvtárs, az Isten szerelmére, mi lesz velünk?

A parancsnok csodálkozva tárta szét a két karját:

— Mi lenne?

— De hiszen mi nem csináltunk az égvilágon semmit. Oly ártatlanul estünk az egészbe, mint...

A parancsnok tünődve:

— Semmit. Alkoholtilalom áthágása, ez a legkevesebb!

— De hát ezért csak nem büntetnek meg bennünket?

— Az már nem ránk tartozik. Mi csak a jelentést tesszük meg.

— De mégis, mit gondol, parancsnok elvtárs?

A parancsnok megvetőleg mérte végig Duhayt:

— Nem olyan egyszerű az eset. A lövést s így közvetve a lőfegyvert is valamennyien egyöntetűen letagadták. Félre akartak bennünket vezetni. Hogy egyebet ne is mondjak.

Duhay körül forogni kezdett a világ. Szörnyűség! Minderre így nem is gondolt. Börtönbe vethetik. Vége van, megőrül, nem lehet elviselni!

— De miért van úgy megijedve? Csak nem képzeli, hogy levágják a fejét?

— Rettenetes! — Csak ezt tudta rebegni.

— Na látja! Maga is egy igazi ellenforradalmár.

Még ez is!

— Miért mondja ezt, parancsnok elvtárs?

— Mert úgy fél tőlünk!

És a parancsnok dermesztő gúnnyal mosolygott.

VÖRÖS MÁJUS

Égzengős szavakkal, hogy mindenki hallja,
lángoló betűkkel, hogy mindenki lássa,
szívem vérével, hogy a szívekbe szálljon,
ezt a nagy, kiharcolt Májust kikiáltom:
Eljött a nagy Május,
eljött a nagy Május!

Minden égtájaknak és mindegyik népnek,
a vérző földgolyón minden világrésznek,
minden nemzeteknek és minden hadaknak,
kik a szabadságért élnek s ha kell, halnak,
hirdetem, hogy eljött,
eljött a nagy Május!

És a gáncsolóknak és a reszketőknek,
akik tűnt századok emlékén tengődnek
és nem merik hinni, hogy szebb holnap érik,
lángbetűk lobogják a földtől az égig:
Eljött a nagy Május!
Eljött a nagy Május!

Eljött a nagy Május, világrengés szülte,
föld megindulása, égnek szakadása,
dübörögve jött el, félelmetes fénnyel,
poklokkal csatázva s győzve dicsőséggel,
jött a szabadító
nagy, igazi Május!

S mind a letiportak s föltámadó népek,
a vérzők, szenvedők, az ínséggel vertek,
évszázadok óta most először bátran,
szabad lélekkel a nagy szabad világban
ujjongva kiáltják:
Eljött a nagy Május!

Eljött a nagy Május, vér és könny özöne
nem hullott hiába. Eljött a nagy Május!
Amióta ember tapossa e földet,
soha még meg nem ért nagyobbat és többet,
szabadságunk fénye
ez a vörös Május!

Világrengés szülte, világrengés hajtja,
a vörös Keletről, a sápadt Nyugatra
és nincsen megállás és jaj a hadaknak,
kik a szabadságnak barrikádot raknak,
fölperzseli őket
a nagy szabad Május!
A nagy vörös Május!

TÁBORTŰZ MELLETT, VÖRÖS ŐRSÉGEN

Tábortűz mellett, régen, nem régen,
Szatmármegyében, Sárosmegyében,
Sokszor feküdtem vörös őrségen
Páston elnyúlva.
Fejem a nyergen, kezem a puskán
Hanem a szemem a csillagos égen.

Fegyvert pucoltunk, sebet kötöztünk,
Üszkös haragon szikkadt a könnyünk,
Sok jó elvtársunk nem ült már köztünk
Vörös őrségen.
Mégis dúdolva, mese és nóta,
Nyájas anekdóta járta közöttünk.

Éltét elszánta. Holnap meghalhat.
Uszítni őt már nem kell szavallat.
Életről szépet örül ha hallhat
Tábortűz mellett.
„Hát miért vérzünk, ha nem a szépért?
Mesélj Balázs Béla. Hűvös a harmat."

Hej regő rejtem, el ne felejtsem,
Vérben és szennyben, sírva is sejtsem.
Emberről álmunk el sohse ejtsem
Vörös őrségen.
Ígéret kincsét, emberszív báját,
Élet édességét szívemben rejtsem.

Miért harcolnánk, ha ez nem volna?
Bár elrabolva, bár elhantolva?
Hogyha mesém nem igazat szólna
Tábortűz mellett?
Lehetne — szépség bárhol is sejlik:
Énekembe vágyam mágnese vonja.

Regős, mit adsz te holnap csatára?
Tápláló hitet kenyereszsákba,
Robbanó álmot a patrontárba,
Vörös őrségen.
Hogy szerethessed, amért csatázol.
Nem ingyen indulunk, pajtás, halálba.

Tábortűz mellett most is mint régen,
Dalolgatok még vörös őrségen.
Mi szépet látok, mesélem szépen.
Kobzosnak dolga.
Fejem a nyergen, kezem a puskán,
Hanem a szemem a csillagos égen.

MADARÁSZ EMIL

CSIHAJDA

(Legenda 1919-ből)

Részlet

Ezer kilencszáz és tizenkilenc volt,
Május s májusi hangulat,
Mely tiszta csendes bokrétába fonta
A mély matrózi álmokat.
A mély matrózi álmok ott fakadtak
A kő-kaszárnya gyér, sovány füvén,
Hol is Csihajda Pál szavát figyelte
Húsz egynéhány vörös matróz-legény.

Csihajda Pál vörös matróz-parancsnok
Meséje halk, miként az este volt
És mélabús, mint amely fent barangolt
Az éji messzi tengeren — a hold.
— Egyszóval — mondja — titkos kis parancs jött,
Parancs, mely úgy szól: pont éjfél előtt
A kolostorban gyülekeznek össze
A tisztek, szóval összeesküvők.

Négyen: Szakács, Tót, én, Kozák, tehát négy
Matróz-gyerek s szintannyi karabély.
Szép csöndes járőr-sétaútra keltünk
S mikor a fákra ráborult az éj,
A klastrom előtt csendesen megállunk
S kopogtatunk a rezes kapufán:
— Ki zörög ott kint? — Mondom én: — A szovjet
S a nép zörög kint, nyisd ki, szentatyám!

Szovjet s a nép klastromban ritka vendég,
Főleg éjfélkor ; karabélyosan
S riadtan szól a pap-kapus s köhintve:
— Mi jót hozol ily későn, jó fiam?

Azt válaszoltam: — Kérek engedelmet
A zavarásért kulcsár-szentatyám,
De támadt bennünk némi érdek egy-két
Huszárattilás „szerzetes" után.

Pár úri, grófi „szent" után, ki nyilván
Klastromi bús magányban bujdos itt
S mert érző szív a jámbor tengerész-szív,
Megérti azt, ki árván bújdosik,
De mert a klastrom nappal sem világos,
Hát még éjféli sűrű éjszakán:
Megkérném, menjen előttünk s vezessen,
Lámpával persze, portás-szentatyám.

Szó ami szó — fájn tükrös, díszteremben,
Szent társaságban ott szenvedtek ők
Papok, borok, sültek között a tisztek,
Aranykardbojtos ittas szenvedők.
— Jó estét, — mondok s úgy teszek, mikéntha
Forrna bögyömbe irtó nagy harag, —
Az áldomásnak, lakomának vége!
Vége bizony! Felállni tiszturak!

Felállni — szótlan sorba mind felálltak,
Fegyelmezetten, szép egymásután
Csak egy nem állt fel. Helyben ülve mondta:
— Zichy vagyok, gróf, honvédkapitány.
Úr is, meg gróf is, tiszt is, meg huszár is,
Vésd hát eszedbe a következőt:
Zichy grófék vigyázz-ba sohse álltak,
Sohse — egy buta vadparaszt előtt!...

Így, szóról-szóra... szitkozódni kezdett,
Hogy a szovjetrend, proli, így meg úgy,
Hazudj — gondoltam — vitéz kapitány úr,
Járasd a szádat, gróf úr, csak hazudj.
— Népbiztos — mondta — kukoricacsőszből?
Kanász-fattyúból hadtest-megbizott?
Két hét s a hátad kellős közepéből
Vörös matróz úr, szíjjat hasitok!...

Nahát — sötéten s búsan szólt Csihajda —
Tudatlan, mondta, vadparaszt, buta...
Hát bizonyos, hogy semmikor nem voltam
S nem vagyok most se — arisztokrata,
Se gróf, se báró, ispán, szolgabíró
Se más hasonló nyúzó söpredék —
S lassan rátettem tenyerem a gróf úr
Vattás vállára s azt mondtam: — Elég!

— Elég, urak, a bizalmaskodásból,
Az idő nem vár, de fut ám szerfölött!
S hogy visszavettem, gyönge tenyeremmel
A méltóságos gróf úr is velejött.
Az idő nem áll, de áll a gróf fehéren,
Fehéren, mint a nullás búzaliszt.
— Manapság, mondom, ne szájjal hősködjön
Aki huszár s hozzá még, aki tiszt.

Manapság, mondom, csősznépek sorából
Ki is kerül pár ezred-megbizott,
Manapság éhes kocsis ivadékból
Lesznek a vörös generálisok,
Cselédből, holmi vadparaszti sarjból,
Kovácsból, ácsból főminiszterek
S megérjük azt is — huszárkapitány lesz
A legislegárvább kanászgyerek.

Így válaszoltam csöndes-mérsékelten,
Hadd lássa mind e cifra sok szemét,
Milyen a tiszt úr és milyen a matróz,
Milyen a gróf s másrészt a buta nép.
De... annyi szent, vörös matróz-vitézek,
Szép — szép a harc és szép a támadás,
Szép a roham és szép a Mannlicher, de
A diktatúra — nem csak méznyalás!...

— Természetes! — szólalt meg Tar Mihály, ki
Lenin hadában harcolt odaát:
— Minálunk, mondta, mármint hogy Oroszban
Első parancs volt: Puskát s oskolát!

S mikor Lenin a zászlót kézbeadta,
Vörösek, mondta, drága emberek,
Első parancs az a forradalomban:
Tanulj továriscs s fogd a fegyvered!...

Vagy úgy lehet — és Tar felállt sötéten,
Hogy tévedésben, mélyben élek én,
S tudósabb faj a matrózok fajánál
Nem létezik e sáros földtekén?
És nincs egyetlen tengerész-gyerek, ki
Rá ne trafálna hirtelen,
Hogy, teszem, hogy a Párisi Kommuna
Ki fia-lánya és mi fán terem?!...

...Köszönet néked, májuséj homálya
Tinektek is, oh, sötét házfalak
Hogy húsz-néhány derék jó tengerésznek
Arcpirulása mély titok maradt.
Mert csend a válasz, síri, temetői
S e csendbe jó Csihajda szólt eképp:
— Valamit tenni kell elvtársak, tengerészek,
Drága, tudatlan, vadparaszti nép!...

MISKOLC 1919

A kapun kézigránát csattant,
a falat puskagolyó verte,
az udvaron, mi három gyermek,
egymás lihegő szívét lesve
feküdtünk, lapultunk a földön —
de hirtelen világnagy csend lett
és — csend a csendben — ujra szállni,
sürögni kezdtek már a percek!

Fölkeltünk hát. S velünk a város.
Szemüket nyitották a házak:
nyíló ablakokkal köszöntve
a szabadító katonákat.
Vizet kértek: hogyan futottunk
feléjük a teli vödörrel!
s a víz is, ami földre loccsant,
csobogott, ugrott vad örömmel!

Kimertük volna mennyi kútja,
mennyi folyója a világnak,
Mikor azt mondták ránknevetve:
„Jól van, köszönjük, kis elvtársak.
S mikor a járdaszélre ültek,
könyökre dőlve, megpihenve,
akkor is úgy bámultunk rájuk
olyan magasba, mintha hegyre!

És szóltak újra. Elmesélték,
míly tájakat, míly harcot jártak,
hogy védjék, ami az övék lett,
az országot, a földet, gyárat.
(Szívemből bontom ki e képet,
szívembe ásva hordtam: mostan
tinéktek adom. Szeressétek!)

Így volt. Tizenkét éves voltam.
Így emlékszem én e seregre.
Soha bukásra, vesztett harcra,
mindíg, csak mindig győzelemre.
Mert nem is buktak ők, ha bukva,
de úgy is, akkor is csak győztek:
lépcsőt emelve mi-korunknak,
s a szocialista jövőnek!

RIDEG SÁNDOR

TOBORZÓ

A „Tűzpróba" c. regényből

A LEGJOBB HANGULAT közepén az elnöklő városi parasztember berekesztette a gyűlést és indítványozta, hogy menjünk ki a szabadba, mivel a terem szűknek bizonyult a résztvevők befogadására. S valóban több ember tolongott künn, mint amennyien benn egymás hegyén-hátán elfértünk.

Félórai szünet után az elkeseredett cigányt eltanácsolták a közelből és a szabad ég alatt folytatódott az ünnepi gyűlés. Az eddig elnöklő parasztember fölállt egy asztal tetejére és messzehangzó szavakkal beszélni kezdett:

— Elvtársaim! — kiáltott. — A tréfák ideje elmúlt! Veszélyben van az ország! Veszélyben van a nép joga és szabadsága! Veszélyben van az életünk! Ha azt akarjátok, hogy a régi urak hatalma visszatérjen, tétlenül nézhetitek, hogyan foglalják el idegenek az országot, de tétlenül kell néznetek majd az akasztófák ezreit is, amivel titeket és fiaitokat kordába szorít az ellenforradalom... Az úri világ eddig még minden forradalmat véresen veretett le és most sem mond le bosszújáról, ha föltámadni engedjük. Nem tudja megbocsátani, hogy a garasos béren tengődő nép egyszer azt mondta: elég volt...

A régi jó világ urai most az országot árulják és idegen fegyverek segítségével akarnak visszaülni nyakunkra és jaj lesz nekünk és maradékainknak, ha ez a végső harcunk elbukik...

Álljatok be a Vörös Hadseregbe!...

A visszhang kétezernyi ember torkán harsogott:

— Éljen a Vörös Hadsereg! Éljen a nép!...

A gyűlésen elhangzott beszédek leírását nem tekintem föladatomnak, de a gyűlést követő három nap alatt minden eddig leszerelt fiatalember katonának jelentkezett.

Magam, bár még nem voltam tizennyolcéves sem egészen, megjelentem apámmal a közeli tót falucskában működő sorozóbizottság előtt. Egy sárból vert alacsony házikó udvarán gyülekezett a nép, katonatisztek, politikai megbízottak s nem tudom, kik fogadták a jelentkezőket. Egy tiszt és egy civil ember beszédet mondott a tömeg előtt. Lelkesedésben most sem volt hiány. Egész életünkben nem lelkesültünk annyit, mint most egy óra alatt. S mikor a beszélő szónokok elhallgattak, előlépett apám és csak azt mondta:

— Nem azért állok be újra katonának, hogy a dologtól szabaduljak. Nem fegyverrel, de kaszával is kiűzzük az ellenséget az országból!

Ennyit mondott apám. A nép izgatottsága tetőfokra emelkedett.

A katonatisztek apám elé léptek és a kezét szorongatták. A tömeg pedig ismét hallani kívánta volna, de apám a véleményénél nem akart többet mondani s elhúzódtunk hátra az emberek közé.

— Jól megmagyaráztam nekik? — kérdezte tőlem apám. — Anyád azt hiszi, hogy a számat se tudom kinyitni, mert nem szátyárkodok mindig, mint a vénasszonyok.

Ebben a pillanatban minden lelkesedésemmel csodáltam apámat. Majdnem irigyeltem őt.

Megvártuk a sorozás végét és főképpen föllelkesedve, nagy csapatban indultunk hazafelé. A fiatalok vörös pántlikával díszítették kalapjukat és összeölelkezve daloltak haza, amint ez sorozás után szokás volt, csak a daluk nem hasonlított a régi regrutadalokhoz. Erre úgy emlékszem, mintha tegnap hallottam volna:

Fönn az égen sötét felhők szállnak,
Magyar földön véres esők járnak,
Magyar földön véres eső patakzik,
Vörös baka a burzsujra haragszik...

A nemrégen leszerelt, fegyverfogásra alkalmas nép méhrajként rebbent ki a tanyából.

Kékedi gépész már korábban katonaruhát öltött s így a rekvirált szalonna ügyében nem történt semmi intézkedés.

— Mi van a szalonnával? — kérdezte Kékedi az új elnöktől egy hónap multán, hogy néhány órára sikerült a fővárosból hazafutnia.

— Ott van a szalonna a magtárban — mondta az elnök. — Nem tudjuk kiosztani, mert egyik vége jóval vastagabb, mint a másik. Én meg nem vállalok felelősséget semmiféle perpatvarért. Magunk nem tudtuk eddig kiszámítani, hogy mennyi jár belőle egy embernek kilóra. Az intézőt meg nem akarom beleavatni, se társait, inkább egye meg a kukac az egész szalonnát. Két éccaka számítgattam, hogy mennyi járhat belüle egy embernek, a Pados elvtárs is megpróbálta kiszámítani, de nem tudjuk, no! Be köll vallani, hogy nem tudunk számolni. Fölvagdosni megint nem lehet, mert nem egyforma vastag.

— Hány kiló lehet az a szalonna? — kérdezte Kékedi.

— Hat mázsa és néhány kiló körül van — felelt az elnökünk.

— Majd mingyárt kitekerem a nyakát annak a szalonnának — mondta Kékedi.

Elmentek a magtárba és Kékedi lemérette a szalonnát s rögtön ki is számította, hogy hány kiló és hány gramm jár belőle egy embernek. Az elnök ezután meghúzatta s delet jelző kolompot, mely a tejgazdasági épület tornyában lógott, összeharangozta a major népét és megejtették az első igazságos osztozkodást.

A béres pedig, miután megkapta porcióját, ebédután kiült a háza küszöbére akkora kenyérrel a kezében, mint egy tyúk tollastúl és szalonnát evett a legjavából, de azt olyan választékos foghegyelő nyámmogással ette, hogy akármilyen jógyomrú fejedelem megirigyelhette volna.

— Talán hagyna kend egy kis szalonnát az uraknak is — szóltam a ház előtt szalonnázó egyik béresnek. — Kendnek már az ebédje is megvolt, gondolhatna az urakra is, ha jószíve van.

A béres legyintett és végtelen flegmával felelt:

— Nem kutyába való a szalonna, öcsém!...

DALLÁ HALNOTOK ÍGY KELL...

Hősi hexameterek Korvin Ottó halálára

Soha még, soha még ilyen árva csatát.
Meztelenül harcoltatok és a halálba
Lelketek is egyedül szállt. Harcos elődök
Árnya se várta ott körbe köszöntve kupával.
Régi csaták muzsikája se gőzölt
Búsharagos mámorsisakot fejetekre.
Roppant ősi legendák kürtje üvöltő
Szörnyetegekként nem taposott utcákat elétek.
Magyarok voltatok. Álmodó pusztát keltve riasztók.
Meztelen eszmével, jeges űrben, árva legelsők.
Veletek hadak útján nem harcoltak az ősök.
Ti világ árvái, őstelen hősök, jaj, ti ezerszer hősök.

Meg kell halnotok itt, fegyvertelen, árva legelsők.
Nem diadal, de legenda virágzik itt holnapi harcra.
Dallá halnotok így kell, mert csak a dal diadalmas.
Nevetek csatabárdja ha zúg majd és röpülő lobogókon
A ti véretek bíbora leng unokáknak előtte,
Hadak útján akkor harsogó lelketek árja
Proletár seregek rohamát diadalra röpíti.

HARMADIK RÉSZ

HŐSÖK, HARCOSOK

HAMBURGER JENŐ

LATINKA-BALLADA

A nádai erdőszélen
Tizenkét sír sorban szépen.
Vörösöket temetnek.
A tiszt urak mulatnak, nevetnek.

„Állj elő hát Szalma János,
Te is Farkas komisszáros,
— Szól a báró Prónay —
„Mehettek már Marcaliba
Simon papho' meggyónni".

Véres hajnal, hűvös szellő...
Meghal mind a tizenkettő,
Egy jajszót sem hallani.
Csak a kányák károgását,
A tiszt urak káromlását hallani.

A Latinka az utolsó,
Tust húz a muzsikaszó.
Nincs irgalom, kegyelem:
Várja már a magaásta sírverem;

„A nád széle jaj be véres...
Népbiztos úr ne légy kényes,
Meghagyom az életedet,
Gyere hozzánk, jó leszel te
Miközöttünk fehérnek!"

„A szám széle bizony véres,
Lássa is meg minden béres,
Öreg bojtár, számadó:
Igaz ember meghal inkább,
Sohasem lesz áruló.

Egy életem, egy halálom:
A kaposi megyeházon
Lesz még vörös lobogó!
Jól célozz hát a szívembe,
Te Prónay-naplopó"!

S áll egyenest, mint a nyárfa.
Gyászbaborul sok száz árva
Jó Latinka Sándorért,
Vezérünkért, az igazért, bátorért.

Holdvilággal hóttak járnak:
Somogyország még feltámad,
Lesz dáridó, ne-mulass!
Addig pedig Horthy-kutya,
Fehér kutya, csak ugass!

Isten véled, Isten hozzád
Vérbörzsönyös Magyarország!
Külországra bujdosom.
Esztendőnként egy-egy napra
Bús sorsod meggyászolom,
Könnyezve meggyászolom.

SÁNDOR KÁLMÁN

A TŐKÉS VISSZATÉR

„Az ellenforradalmi talaj is forradalmi talaj."
Marx

A TULAJDONOST tagbaszakadt rendőrök, keménykalapos detektívek és valamiféle katonatisztek kísérték, amikor 1919 augusztus 5-én, ezen a forró nyári napon kora reggel megjelent a gyárban, hogy azt a szociáldemokrata szakszervezeti kormány rendeletének megfelelően újra birtokába vegye...

— Irodá-ára! — kiáltotta egy hang a mintaasztalosok termében féltizenegy felé — a Gusztit irodá-ára hivatják!

Biki Gusztáv, a világosszőkehajú fiatal mintaasztalos háromnegyed tizenegy előtt néhány perccel lépett be Mair Hugó gyártulajdonos úr párnázott ajtajú szentélyének előszobájába. Egy vörösképű rendőr s egy sötétruhás fehér „csonttörő" ült már ott.

Az öreg irodai altiszt az ablaknál állt és úgy tett, mintha nagyon elfoglalnák az odakünn látottak. A mintaasztalos köszönésére senki sem válaszolt; a fiatal munkás csak állt a szoba közepén, sapkája a kezében, azt zsebregyűrte. Odalenn, az ablak alatt egy nyikorgó kézikocsin kész öntvényeket vittek valamerre. Csőfalvi irodavezető úr jött be a folyosó felől, utána a sunyi Mahr művezető, ezek előbb úgy tettek, mintha a mintaasztalost nem is látnák, bementek a párnázott ajtón, mielőtt azonban beléptek volna, szemük sarkából mégis odasandítottak erre a hirtelenszőke munkásra. Tudták, a tulajdonos most ezen akar legelőször „példát statuálni".

Néhány perc telt el. Biki Gusztáv egyik lábáról a másikra állt, nem volt elfogódott, csak nem tudta, hova nézzen. A „csonttörő" folyton őrá sandított, ő meg már éppen tizedszer nézte meg a Ferroglobus nagy falinaptárának képét és felírását. Odabenn valami nagy tárgyalás folyt.

Messziről, az egyes számú öntőműhelyből a kézidöngölők tompa puffogása hallatszik, az idő lassan múlik. Akkor végre szól valami csengő.

Az öreg szolga benéz a párnázott ajtón, — tessék bemenni — mondja a fiatal asztalosnak s amikor az belép, becsukja utána az ajtót. A detektív feláll, a szolgát eltolja — ez nem a maga dolga! — mondja szigorúan és résnyire kinyitja az ajtót. A szolga nem mer ellenkezni.

— Jónapot kívánok — mondja odabenn Biki Gusztáv. Egész sereg ember van ott, de csak az íróasztalnál ülő Mair Hugó úr bólint, a többiek nem köszönnek vissza. Az ablakkal szemben lévő falnál, nagy bőrfotelekben valami katonatisztek,

Mair úr íróasztala előtt ott áll Mahr művezető, a gyártulajdonos spiclije, az nem akarja őt észrevenni. — Ez köpött be máris — gondolja az asztalos s megkeményíti arcát. A főnök mellett ott áll Csőfalvi irodavezető.

— Nézzük a vörös kutyát! — gondolja a fotelben ülő egyik főhadnagy, Stercz Viktor nevű és monokliján keresztül erősen fikszírozza a fiatal munkást. Csőfalvi úr arcán édeskés, undok mosoly bujkál.

— Ön Biki Gusztáv mintaasztalos? — kérdezi nemessányi Mair Hugó úr csöndesen. Papirosokban lapozgat, aztán felnéz.

— Igen — feleli a munkás.

— Van valami közölnivalója?

Az asztalos nagy szemeket mereszt. „Hát ez mit akar?" — gondolja. A kérdésre csak hallgat.

— Pedig úgy értesültem — mondja Mair úr. Nézi az embert.

— Hogy én? — kérdezi az asztalos. Egyik lábáról a másikra áll. A fejét rázza — Nem, kérem — mondja — talán valami tévedés...

— Úgy értesültem — szól Mair úr s kis, hatást fokozó szünetet tart —, talán mégis?

Az asztalos hallgat. Az arca most már zárkózott és konok.

— ...Hogy ön kijelentette tegnap: ha a tulajdonos be meri tenni lábát az üzembe, majd megmutatjuk neki, itt nincs keresnivalója!

„Nincs is!" gondolja a mintaasztalos, körülnéz, látja a gyűlölettől hunyorgó szemeket s jobban érzi, mint valaha, az igazát. „Majd bejöttök még ti is a csőbe!" — gondolja. A kérdésre nem felel.

— Nos? — kérdezi Csőfalvi cégvezető úr — miért nem felel fiam?

Az asztalos egyszerűen keresztülnéz rajta s azt gondolja, hogy most már mindegy.

— Nem így volt, Mahr úr? — kérdezi a főnök. — Talán én hazudok?

A művezető arca vörös lesz.

— Neem! — mondja. — Azaz, hogy igenis! — Ott áll a fiatal mintaasztalos mellett, de még csak rásandítani sem mer. Miután felelt, szemöldöke alól nézegeti a világot.

A fiatal mintaasztalos arca elfehéredik. Nem tudja tűrtőztetni magát. Az urak: urak, de ez a Mahr, ez munkás volt valamikor. Mair úrnak nem is válaszol, de Mahr művezetőnek ezt mondja csendesen: „kutya!"

Óriási csönd lesz. A fiatal asztalos felocsúdik. Ostobán léprement s hagyta, hogy provokálják. A következő pillanatban az egyik főhadnagy, a Stercz Viktor nevű, teljesen elveszti az eszét. Felugrik, s mielőtt visszatarthatnák, odaszalad.

— Vörös... izé — kiáltja rákpiros arccal, mert a hirtelen felindulásban más nem jut az eszébe s ráncigálni kezdi hüvelyébe beszorult kardját. Mahr művezető gyorsan félreugrik. Csőfalvi úr is a főnöki karosszék háta mögé áll. — Viktor! — kiáltja Mair úr, a megszorult kard végül kirepül, valami papiros is vele. Biki Gusztáv felemeli kezét, hogy a kard ellen védekezzék, a kard lapjával zuhan a fejére s éle felsebzi az asztalos homlokát, vér borítja el az arcát. A következő pillanatban Stercz

Viktor főhadnagy úr a földön fekszik és borzalmasan ordít, az ő orrából is folyik a vér az asztalos ütésétől, a kard csörömpölve a szoba sarkába repült, Biki Gusztáv elengedi Stercz Viktort, mert a másik főhadnagy, a hatalmas termetű Jurkó Ödön mértantanár, üti hátulról a fejét. Megfordul s alaposan gyomron öklözi, a mértantanár egyet hápog és iszonyú ökleivel a levegőt csépeli; Stercz Viktor a földön fekszik és ordít, mintha ölnék, balszemén a monokli, Mair úr a karosszékben ül — kérem, uraim! — ezt hajtogatja, Csőfalvi úr még mindig az ő karosszéke mögött, Mahr művezető sem mer beavatkozni. A detektív és a rendőr azonban már berohant, most már egyszerre négyen ütik Biki Gusztáv fejét, az hörög és még mindig nem hagyja magát; fültövön vágta már a detektívet is, közben a huzakodásban két ablaktábla is kitört, a székek feldőltek, lenn, az irodaépület előtt megállnak a munkások és hallgatják a zűrzavaros ordítozást; most, most, ha fegyverbe állnának mindannyian...

De nem!

A szociáldemokrata szakszervezeti kormány Budán székel, a rendőrségen már a fehérek az urak és itt vannak a román burzsoázia zsoldosai. Biki Gusztávot is leütötték már, négyen is fogják, a detektív megbilincseli. Ül a földön, zihál, elárultan s az ütésektől kissé kábán, arcán zúzódások, homloka véres, felrántják, a rendőr farba rúgja. — Kutyák! — mondja Guszti leírhatatlan gyűlölettel. Megbilincselve áll, akkor odalép Csőfalvi cégvezető úr — aljas fráter! — mondja és pofonüti őt. A mintaasztalos csak nézi, le sem köpi, elfordul tőle, Mahr művezető falfehér, hányinger gyötri, felsegítették már Stercz Viktort is, az orra annak megdagadt a mintaasztalos ütésétől, megkeresik a kardját és visszagyömöszölik hüvelyébe, aztán Csőfalvi úr kikíséri a mosdóba, hogy rendbeszedje magát. Az arcán is van egy kék folt — köfönöm, — mondja igen pöszén Stercz Viktor főhadnagy. — Kiütötték a fogát! — gondolja a rendőr, de akkor megkeresik a főhadnagy felső hamis fogsorát is, odagurult az egyik fotel alá; ketté is tört a küzdelem hevében.

A mintaasztalosra ráparancsoltak, hogy törölje le a vért a homlokáról s aztán elvezetik. — Kérem, feltűnés nélkül! — mondja aggódva a gyártulajdonos. A detektív bólint, tessék csak őrá bízni.

Mair úr valahogy érzi, hogy a „példa statuálása" talán nem sikerült úgy, ahogy ő elgondolta, íme a padlón vérfolt, az egyik kisasztal is feldőlt és eltört, ez a konok fiatal gazfickó meg milyen szemtelen arccal ment a rendőr és a detektív között megbilincselve, még ahhoz is volt kedve, hogy Stercz Viktornak odaszóljon az ajtóból: — a klozetpapírt nem a kard hüvelyébe kell tenni, főhadnagy úr!

A szobában az öreg szolga rendet csinált. Stercz Viktort is rendbehozták. A rendőr és a csonttörő helyébe feljött két új detektív. Ők pedig a kapu előtt várakoztak.

... És azután — itt az ideje! — mindannyian levonulnak az üzembe. Egész büntető-különítmény! Elől a büszke Mair Hugó úr megy, vele az irodavezető és a sunyi művezető. Mögöttük két detektív, azok mögött a két főhadnagy. Először a mintaasztalosok birodalmát keresik fel, ott most nyolcan dolgoznak és három tanonc. Enyv, lakk, fűrészpor és gyaluforgács szaga keveredett a levegőben. A bejárat köze-

lében egy fiatal segéd csiszolópapírral az utolsó simításokat végezte egy sima tárcsa famintáján, enyv fortyogott a sarokban, a szürke, piros és fekete lakk is várt már a fára, egy másik segéd borotvaéles gérvésővel nagyolt, egy harmadik a lábszíjáttétellel dolgozó faeszterga fölé hajolt holker-vésővel, a művezető egy műhelyrajzot vitt át a csomómentes hársfára, egy ötödik ember éppen gyalult, csak az egyik tanonc bámészkodott; ez még nem is ismerte Mair urat, különben munkájukkal piszmogtak, nem is igen néztek föl, csak mormogtak valami köszönésfélét, Mair Hugó hangos és feltűnően barátságos jónapotjára. A második segéd kezében kissé remegett a borotvaéles gérvéső, görcsösen szorította, egészen belesápadt, mert az a gondolata támadt, hogy hirtelen felugrik és a madárfejű mellébe döfi. Mindannyian pontosan értesültek már Biki Gusztáv sorsáról, hiszen az udvaron ketten is látták, amint őt a rendőr és a detektív kísérik a kapu felé; látták arcán a zúzódásokat, ingén a vért. Az eset két véletlen szemtanúja, két segédmunkás egy gerendát cipelt; mondtak is valamit a zsarukra, hangosan és önkénytelenül közeledtek is, vállukon a gerendával. Akkor a detektív revolvert vett elő, figyelmeztette a rendőrt, hogy vigyázzon a fogolyra s a fegyvert minden teketória nélkül a két munkásra szegezte. Azok a nehéz gerendával komoran álltak és nézték, amint a fiatal mintaasztalost kiviszik a kapun. — Gyáva sz...ok vagyunk, azt mondom — szólt akkor egyikük, a másik vállat vont és gyászos lelkifurdalással, szégyenükben és verejtékükben fürödve, vitték tovább a súlyos gerendát; azt érezték, hogy az arcukba köptek.

Mair úr néhány szót beszélt a mintaasztalosok művezetőjével, a végén még kezet is nyujtott neki, ami nagy szó volt ennél a gőgös, madárfejű tulajdonosnál; még valami mosoly árnyéka is lebegett az arcán. A művezető krákogni kezdett s amikor Mair úr kíséretével kiment, nagyon nézte a tenyerét. — Meg ne mosd huszonöt évig! — mondta a gérvésős segéd. — Én a tenyerébe köptem volna nekije — szólt egy cingár emberke; a többiek erre mitsem válaszoltak. — Elvtársak... — mondta egy hang, aztán elhallgatott.

Az urak átmentek az egyes számú öntőcsarnokba. Itt történt:

Az első számú kúpolónál a csapolás vége felé járt már, a fuvóda hangja hörögve halkult, a daruk csörömpölve húzták és vitték a „fáner"-eket. Nagy hőség és szörnyű zaj. Az urak ácsorognak.

— Vi-i-gyázz! — kiáltja ekkor a segéddarus a magasból (ő van most a nagydarun), a csigák erőlködve csikorognak, ők mennek arrébb, a fehéren folyó vassal megtelt nagy teáskannaüst a levegőbe emelkedik; hány mázsa vas izzik benne! Az egyik főhadnagy felnéz, a daru így egy kis fordulatot tesz, aztán a lánc megint csikorog, a nagy vaskampó a daruhíd közepéig fut vissza az üsttel.

— Vi-i-gyázz! — kiáltja váratlanul a segéddarus. Iszonyúság!

A teáskanna megbillen, egy pengő hang hallatszik, betonozva van itt a padló. Mair úr azonnal hátraugrik, az üst lezuhan a betonra, a kemény acél sikít a kövön. Egy ordítást hallanak, a földön a fehéren szétömlő vas felszínén előbb csak két rugdalózó láb, aztán fellobbanó láng, végül csak valami gomolygó, szürkés füst ül, a hőség iszonyatosan égeti az arcukat, oda nem nézhetnek, csont és rongyszag bűze terjeng,

ennyi maradt egy emberből; a hátul kullogó Mahr művezető nincs sehol. A fehér fém lassan terül szét, sok mázsa drága vas, a felszínéről eloszlott már a szürke füst, lélekzetállító a hőség, egyre csak hátrálni kell az izzó vaslepénytől. Stercz Viktor állt legközelebb, valóságos szikraesőt kapott, úgy érezte, megfullad és nyomban elég, pedig jó néhány méterre állt ő is a szétömlő vastól. Most ő is ordít, az egyik öntő felkapott egy vödröt és Stercz főhadnagy nyakába zúdítja a tartalmát, aztán valaki még egy vödörrel, még egy harmadik vödörrel is rohan valaki, ezt azonban Stercz Viktor óriási ordítással megállítja. Tőlük sok-sok méternyire pedig a fehér vaslepény szinte lassan-lassan vörösödik.

Mindez egy szempillantás alatt játszódott le. Más senki nem sebesült meg, csak a szeme fáj néhány embernek s arca bőrén érez nagy forróságot. Mair úr halálsápadt. Kíséretével együtt azonnal elhagyja az egyesszámú öntőműhelyt, Stercz Viktor főhadnagy jön mögötte; társasági lakk tiszti cipőjében cuppog a víz, a szép főhadnagyi extra-ruha, mint a mosogatórongy lóg, csorog belőle a szennyes lé, a két aranycsillag ott szomorkodik a teljesen összehervadt magas galléron.

E-e-e-e- — mondja és csak hápog. Hátba kell ütni, mert arca lilás, teljesen elállt a lélekzete, szélütéstől lehet tartani.

Ott benn, az egyesszámú öntőcsarnokban mindenki nagyon komor. A segéddarus mászik le.

— Én nem tehetek róla — mondja, — a rozsdás láncok... — A főmérnök káromkodik, mint a jégeső. A vas a terem közepén szürkére hűlt már és még mindig gőzölög, mint valami iszonyú tehénlepény. A segéddarus sápadt, vonogatja vállát és bajuszát simogatja. Aznap délben végleg el is tűnt a gyárból, senki sem tudta meg, mi lett vele.

... Így vonult be újra nemessányi Mair Hugó úr tulajdonosként 1919 augusztus 5. napján, kedden délelőtt az X-utcában lévő Sch.-féle Vasöntőde és Gépgyárba.

HALHATATLAN EMBEREK

A HÁZ ELŐTT magányos körtefa állt, annak támaszkodott háttal az öreg Tót Pál és eregette a füstöt az esti szürkületbe. Egyszerre csak felkapta a fejét: mintha valaki kerülgetné a házat. Csakugyan, izmos, fiatal munkásember tűnt elő a homályból. Az öreg nem ismerte a nevét, egyszer látta csupán, amikor a forradalomban nekik adta a gróf úr földjét, dehát lehet egy ilyen arcot elfelejteni? Invitálta is vendégét befelé a házba, de annak nem volt érkezése a szíves fogadtatásra.

— Egy lovat adjon, elvtárs — suttogta az ember — üldöznek a csendőrök.

Hogyne adott volna lovat az öreg Tót Pál, hiszen még a tulajdon két lábát is odaajándékozta volna ennek az embernek, hogy meneküljön, hanem, ha nem volt lova, mit tegyen? Bevárta az est sötétrefordulását és elkötött egy lovat a visszamerészkedett gróf istállójából. Még megmondta az emberének, hogy ne az akácos felé vegye útját, mert déltájt csendőröket láttak arrafelé, aztán bement a házba, hogy elfeledje az egészet.

Másnap délelőtt új hír verte fel a puszta csendjét: kommunistát fogtak a csendőrök. Délután már azt is suttogták: akasztás lesz. Az asszonyok keresztet vetettek a rémülettől, a szikár, csontosarcú férfiak meg a kasza élét fenték borotvaélesre. Pedig már régen aratás után volt. A nyáron még maguknak arattak a gróftól elvett szövetkezeti földön, de ősszel már újra a grófnak vetettek. Hanem azért még vártak valamire és némán készülődtek.

De nem történt semmi egész délután. Estére újabb csendőrök érkeztek, húsz állig fegyverzett legény, vadállati lobogással dülledt szemeikben, s körülfogták az alacsony cselédházakat, hogy szuronyok hegyével őrködjenek a rendre. Hallgatott hát a puszta, némábban, mint a sűrű éjszaka, csak a kastély felől libbent néha erre a muzsikaszó: a vészbíróság méltóságos urai mulatoztak odabenn.

Reggelre aztán összecsődítették az embereket, hogy kihirdessék: ebéd után akasztás lesz, aki nem jön el a látványosságra, azt elviszik a csendőrök feleségestül, gyerekestül, mert az kommunista.

Öreg Tót Pál nem volt kommunista, annyi dolga volt csak a forradalomban, hogy amikor jött az az ember, elhitte neki, hogy jobb a szabad élet, mint urak szolgálatában görnyeszteni a hátát. Örült a gróf földjének, hiszen a szövetkezet az ő földje is lett, dolgozott is benne derekasan. Amikor meg a pesti munkásoknak gyűjtöttek élelmet, utolsó zsák krumpliját is odaadta, hogy legyen a forradalomnak. De ahogy visszajött a gróf úr, újra meggörnyesztette a hátát, igaz, nem annyira, mint azelőtt, de mégis csak meggörnyesztette. Öregember is volt már, mit tehetett volna egyebet, a szuro-

nyok erősebbek voltak az ő gerincénél, no. Hanem szívesebben vágatta volna ki a szívét tövestől, mintsem végignézze egy ilyen ember akasztását, aki ekkora szívvel volt a nép iránt. Az akasztáshoz mégis elkerült, nem a maga szándékából, de puskatussal irányították az eperfa közelibe, amelyen már messziről integetett a meghurkolt kötél.

Az egész puszta kint ácsorgott a fa körül, gyerekestül, még a pólyásokat is kihurcoltatták anyjukkal, hadd tanuljanak a példából. Csak a gróf úr pereputtya maradt odahaza a lehúzott redőnyök mögött, őket még a zászlós úr sem tudta idecsábítani; kényesgyomrú embereknek nem való az ilyen látványosság.

Két óra felé hozták az elítéltet. Mert tegnap este a törvény rendje szerint bíróságot ültek fölötte a zászlós meg az a két úr, aki ma reggel visszahajtatott a városba. Igaz, nem volt védője, őt magát se igen kérdezték, csak beintették a gróf úr intézőjét, hogy ez az ember adta oda a földet a parasztoknak? Az intéző ijedten bólintott és kisomfordált. A zászlós akkora pofont mért le az összekötözött kezű emberre, hogy az hanyattvágódott a földön. Akkor rálépett a hasára és hogy a fájdalomtól összecsukló ember figyelmét maga felé irányítsa, az állába rúgott és kihirdette az ítéletet: — Holnap felakasztatunk, te disznó!

A többit már a csendőrök intézhették el rajta. Mert ahogy most megállott a fa tövében, vérrel mázolt, ronggyá tépett ingében, arcán, homlokán a puskatus-verte kék foltokkal, hát alig ismerték fel a pusztai emberek. Öreg Tót Pál is csak a szeméről vette bizonyosra, hogy ő az, mert a szemei olyan töretlenül fénylettek, mint amikor először hallotta beszélni a földfoglalásnál.

Az asszonyok könnyezni kezdtek, a gyerekek meg félve rejtették el arcukat a puha anyai szoknyák ölelő ráncaiba. Csak a férfiak bámulták hangtalanul az eperfa tövét és az odataszított, vérbeborult embert. Amikor a hurkot nyakába aggatták, éles hang törte át a megfélemlített csendet:

— Köszönjük a fődet, elvtárs!

A hang magasra röppent, úszott a levegőben, mintha a parasztok szívét vinné búcsúzóul a halálraszánt embernek. Az harsányan kiáltotta vissza:

— A föld a tiétek! Ragadjátok vissza a bitorlóktól!

Egyik csendőr megrántotta a kötelet. Öreg Tót Pál akkora ütést érzett a mellében, a szíve táján, hogy elkiáltotta magát:

— Emberek, ne engedjétek!

Az embertömeg meglódult. Koppantak a puskatusok a kemény koponyákon, meg az asszonyok sovány hátán. — Ki volt az? — ordította az őrmester, a zászlós meg rárivallt a csendőrökre: — húzzátok már fel!

— Éljen a forradalom! Lenin! — remegtette meg a földet a fuldokló ember utolsó kiáltása.

Öreg Tót Pál meg ott feküdt vérében, a többi sebesült paraszt között. Nem is kelt életre többé, a koponyáját verték szét a pribékek.

Estére a csendőrök őrséget állítottak az eperfa tövébe. A zászlós tíz csendőrrel átment a szomszédos községbe, ott akadt dolguk, mert hóhérmunka mindig volt bőségesen Horthy országában, kivált a bukott forradalom idején. Amikor hajnaltájt

visszatértek, az őrséget átszúrt háttal, holtan találták, a fára koncolt embernek pedig nyoma veszett ezen az éjszakán. Az eperfa ágán, ott, ahol a kötél lehorzsolta a fa gyenge kérgét, frissen szedett virágcsokor illatozott reggelre. Ki tette oda, máig sem tudni, mint ahogy azt sem, ki temette el a földosztó ember megkínzott testét. Sírját máig sem találták meg, még a nevét se jegyezte fel senki.

Egy öreg parasztember, aki a történetet elmondta nekem Somogyban, azt állítja, nem is halt ő meg, még azon az éjszakán eltűnt Tót Pállal együtt és úgy lehet, ma is élnek. Neki van igaza. A hősök halhatatlanok!

PÁKOZDY FERENC

VERS

Véredet issza a föld, már hány ezer éve,
s még most is uraknak gyűlik a dús tele kéve;
tiéd az ocsú, a robot s üres a tenyered,
béres, béres, öklöd mikor emeled?

Fejed fölött csupa mázsasúlyú réteg,
nyomor, elnyomás, irtó, kegyetlen évek;
a tárna összemorzsol, összetipor,
bányász, bányász, mikor mozdulsz, mikor?

Lüktet a gép, véresre forgat, hajszol,
görnyedt testedből a tőke kincset sajtol,
sötét van, éj van, kell a fény, a harc,
vasas, vasas, mikor mersz és akarsz?

Ó akarások, vágyak és remények,
szétszórt, külön-külön hunyorgó fények,
mikor lobogtok mint egyetlen láng,
mely az éjbe vérvörös fénnyel beleszánt?

Mikor indultok meg, fáklyaként lobogva,
mikor sorakoztok harcos oszlopokba,
mikor szórjátok földre az igát,
mikor, mikor épül hát az új világ?

MEGVERTEK EGY ASSZONYT...

Előbbre zökkent a történet egy nappal...
Megvertek egy asszonyt korbáccsal, kardlappal.
Lázadt a rend ellen, vágott nyelve éle,
Férfiak verték meg, mert nem bírtak véle.

Férfiak verték meg, fegyveres legények,
Szabályos rend földjén szabályos növények.
Lázadozók ellen kell valamit tenni:
Megverték az asszonyt. Mi van ezen? Semmi.

Hárman voltak. Hárman. S az asszony csak egy volt,
Hármuknál korbács-szíj, kard-él, szuronyhegy volt,
Hárman azt az egyet megölhették volna:
Nem lett volna bajuk, ha megtették volna.

De mégse tették meg, mert gyöngének vélték,
Gyengéden kezelték. Asszony: hát kímélték,
Korbáccsal, kardlappal megverték csupáncsak...
Egy szóval is ezért valakit én bántsak?

Nem teszem. Mért tenném? Csak mondom magamban,
Csak mondom magamban, valamíg szavam van;
Csak súgom magamban, makacs sustorgással:
Megvertek egy asszonyt, kardlappal, korbáccsal.

S amíg én lehelek s amíg ti leheltek,
Nektek is csak mondom: Egy asszonyt megvertek.
Itt olyan világ van, hogy itt asszonyt vernek,
Birtoklói rendnek, törvénynek, fegyvernek.

Hárman, tizenhárman, ezren és tízezren
Asszonyokat vernek s pillájuk se rezzen;
Őrei törvénynek, rendnek és fegyvernek
Gyereket gyilkolnak, asszonyokat vernek.

Gyereket gyilkolnak, nem zord ítélettel,
Csak halkan, csak símán: tehetlen élettel...
Asszonyt csak megvernek, nőt csak korbácsolnak,
Férfinak bitófát, magasat, ácsolnak.

Gyerekeknek munka, gép körül ácsorgás,
Asszonynak már több kell: kard lapja és korbács.
Bitófa, gépfegyver csak férfinak jár ki...
Van itten beosztás, láthatja akárki.

Kezelik a rongyost kardlappal, korbáccsal,
Bilinccsel, kötéllel, vasláncal, vasráccsal...
Fenntartják a rendet; megnyugtatnak benne,
Hogy meg se is kérdezd: hátha máskép lenne?

Nincs máskép. Csak így van. Asszonyokat vernek,
Őrei törvénynek, rendnek és fegyvernek.
Nincs máskép. Csak így van. Mivel így volt máig.
S azt mondják, hogy így lesz. Ugyanígy. Sokáig?

Mozdulni, indulni, nem sírni, nem tűrni!
Szabályt, törvényt, rendet magad alá gyűrni!
Történet tempóját ököllel sürgetni!
Vérrel a világot tisztára fürdetni!

AZ ÉN HAZÁM

Az én hazám fekete föld,
Melyen pompás a búza;
Melyen kövér mag dús kalász
Nemes fejét lehúzza;
Az én hazám fekete föld,
Min érik drága élet,
S olcsó az ember élete,
És éhen vész a lélek;
Hol koplalás van akkor is,
Ha roskadó az asztag:
Az én hazám fekete föld,
Az én hazám akaszttat.

Fekete, hogyha déli nap
Arannyal önti végig,
S erdő, mező száz zöld dala
Szimfóniáz az égig;
Fekete, hogyha alkonyat
Lágy rózsaszínbe vonja,
És peng a fű között tücsök,
Az este cimbalomja;
S mikor fölébe kék csodát
Az éjjel csillagoztat:
Az én hazám fekete föld,
Az én hazám akaszttat.

Zsíros föld, mit török, tatár
Magyar csonttal dagasztott,
Hol ropnak most őrült urak,
S lopnak konok parasztok;
Pogány föld, mely ma Krisztusért
Tajtékot túrva harcol,
S az embernek Fiát, imé,
Ököllel csapja arcul;
Hol még nem ember a szegény,
S nem ember már a gazdag:
Az én hazám fekete föld,
Az én hazám akaszttat.

Az én hazám fekete föld,
Min drága élet érik,
S hol bárgyú barmok, bősz birák,
Az életet herélik.
Az én hazám vértől büdös,
S kiloccsant agyvelőtül,
Hol csámcsogó, csúf csőcselék
Halált röhögni csődül,
Az én hazám kéjtől hörög,
Ha könnyt és kínt fakaszthat:
Az én hazám fekete föld,
Az én hazám akaszttat.

Az én hazám gazemberek
Bordélya, bűnös óla;
Az én hazámon átok üi
És nem tud tenni róla;
Az én hazámat tetvesek
Bekenték szörnyü varral,
És csókolják bélpoklosok,
S átfogják céda karral.
Az én hazám a tébolyé
Mit Belzebúb igazgat:
Az én hazám fekete föld,
Akaszttat és akaszttat.

S az én hazám mégis hazám
A vérem és a nyelvem
Mindig hozzá fog szítani,
Át vágyon, célon, elven.
S bár szégyen és bár iszonyat
Magyarként állni gáton:
Azt is, hogy nem vagyok magyar,
Csak magyarul kiáltom!
Az én hazám fekete föld,
Amely véres vigaszt ad:
Magyar leszek még akkor is,
Ha érte felakaszttat.

PROLETÁR-MAGYARORSZÁG MARSOL

1

Soha még így!
Szerteszerint döglötten áll a gyár:
kapujában munkás hiába vár.

Soha még így!
A zsellérnek már rongyra sem telik:
az újszülöttet papírba göngyölik.

Soha még így!
Magyar Ochrána börtöneiben
pusztul a java kenyéren-vizen.

Soha még így!
Keserves kínban a proletár-világ.
De nem szűköl. De dühhel visszavág.

Soha még így!
A szovjetért — ordító üzenet:
tenger szegénység vérrel tesz hitet.

2

Mi éhezünk.
Fáradt fejünk kezünkre bókol.
S a gróf, a gyáros
fülásig fal a földi jóból.
Burzsuj, vigyázz!

Mi vacogunk.
Ordas hideg szívja az asszony vérét.
S az úri cafra
selyemingben kínálja a szemérmét.
Burzsuj, vigyázz!

Törjük a rögöt —
s másé a szemes-élet.
Verjük a vasat a gyér dolog-napon —
s más szedi bérét csurgó veritéknek.
Burzsuj, vigyázz!

Rendőr szabdal?
Beléeresztjük a golyót.
Szocdem megcsal?
Torkára fojtjuk még a szót.
Burzsuj, vigyázz!
Bányában, gyárban, faluvégeken
indulat zuhog,
nádason, erdőn, kaszás-réteken.
Burzsuj, vigyázz!

3

Béres mit eszel?
Korpakenyeret, ha akad.
Béres min hálsz? —
Deszka-dikón, rongy-takaró alatt.
Béres mit ácsolsz?
Hegyesre faragom a jegenyét.
Mivégre testvér? —
Kiforgatni véle az urak belét.

4

Fölkelünk reggel — semmi!
Lefekszünk este — semmi!
Váltig
üres gyomorral, rossz ruhában.
Testvér-napok a nyomoruságban.

Bódultan lessük: valami jön.
Tűzvész, földrengés, vízözön.
Hiába.
A szemünkön hályogos vakság.
Fogcsikorgató úttalanság.

Trágyának se jó már a csontunk!
Kergülünk körben — s ki nem rontunk
soha.
Utolsó vackunk — a Duna.

5

Utolsó sorsunk a Duna? —
Bányában, gyárban, faluvégeken
indulat árzik
nádason, erdőn, kaszás-réteken.

Indulatból sejtés lesz.
Sejtésből tudás.
Tudásból akarat.

Proletárt zúdító, burzsujt pusztító akarat!
De ki fogja
a szerte-népet egy össze-marokba?

6

Oroszország. Szovjetföld. Proletárhatalom.
Itt náluk a fegyver — ott nálunk a fegyver.
Itt minket törnek — ott mink törjük a burzsujt.
Itt minden a másé — ott minden a miénk.
Itt ínszakadtig túrhatod a földet — nem neked ad.
Ott aki vet — magának arat.
Itt döglés — ott munka.
Itt pusztuló nyomor-brigádok — ott építő rohambrigádok.
Itt éhbér — ott jóbér.
Itt ínség — ott bőség.
Itt kórság — ott épség.
Itt halál — ott élet.
Itt kapitalizmus — ott szocializmus.
Proletár, válassz!

7

Micsoda idők! Mint a dúvadat
gyötörnek minket, ölnek, hajtanak.

Akasztófa, börtön a kommunisták része.
Tíz áll mégis minden elesett helyébe.

Üzemek teste velünk viselős:
táplál minket és mi tápláljuk őt.

Budapest utcáin földübörög a szó,
Csanádban öklös paraszt-riadó.

Kenyeret! Munkát! A földet ide!
Tűz harapódzik: a vörös ige.

Északon, délen, nyugaton, keleten,
nekiszánt szegénység megindul szertelen.

A kommunista párt, végső birokra,
a szerte-népet egy-marokba fogja.

8

A kommunista párt!
Ő háborog a keserű kenyérben,
ő hányt tűzszikrát a garasos bérben,
ő kiált bosszút a fakadó vérben.

Ő tudja, mink fáj, mink hibádzik,
hűséggel ő van hozzánk mindhalálig;
fene sötétben az ő fénye látszik.

Az ő nevét suttogja a szegénység,
az ő útját keresi a szegénység,
az ő parancsán indul a szegénynép.

Ő a példa. A meg nem rettenő
töretlen-dacos proletárerő.
Az okos fej. Az összeszervező.

Ő cöveklik Vásárhely piacán.
Csepel poklában ő bíztat igazán.
Ő szól mindünkhöz a Lenin szaván.

Elvtársak! Munkások! Parasztok!
A második magyar proletárforradalom élcsapata
hív titeket.

Markoljátok meg az egymás kezét keményen
s álljatok be a sorba!
Kommunista sejtet
minden gyárba, minden uradalómba!

Aki dolgozik, azé legyen a gyár.
Aki dolgozik, azé legyen a föld.
Aki dolgozik, azé legyen a hatalom.

Érik a mi időnk...
Szérűk alól, vermek, pajták, górék fenekéről
a dugott fegyvert kiássuk.
Proletár-Magyarország marsol.
Jaj neked, burzsuj-Magyarország!

9

Magyar munkások: jó testvéreink,
emeljétek föl a szíveteket
nagy bizakodásban!
Az a jövendő eljön.
A magyar szovjet eljön. Újra!
Harccal, vérrel, de eljön.
Végeszakad robotnak, saslódásnak.
Ki minden karéj kenyérért, minden hajtás vízért
a tested ízét adtad,
éhedet, szomjadat elverheted örökre.
A gyárak lelkes robajában magadnak vered a vasat.
A megpihent földek zsíros tábláin
magadnak töröd a rögöt.
Emeletes csűrökbe
magadnak takarítod be a duzzadó anyányi magot.
S az összeborult sarló és kalapács tövében
a magzatodat gyolcsba takarod.
Hogy megéljen,
nőjjön,
s legyen pionir, ifjúmunkás s rettenthetetlen katonája a Pártnak.

EMLÉKEIMBŐL

A GYÁR NEHÉZ vaskapui szirénaszóra tárultak széjjel előttem reggelente s a nagy tömegben fölgyülekezett munkások zajongva elözönlötték a gyárépület útjait.

Az igazgatósági épületeken túl, első legnagyobb épület balra a kazánház, amelyben harminc szénfűtésű kemence szítja a gőzt, a tüzek előtt félmeztelen emberek lapátolják a szenet az égő kazántüzekre, mások salakot talicskáznak, a munkások szén- és olajszínben fénylenek, mintha nem is húsból, hanem melegen kovácsolt vasból volnának. A kazánház nyitott tetején emelődaru karja hajol keresztül s olyan könnyedén önt le egy vagon szenet, mintha csak gyufásdoboz lógna a kötélen. A gépházon nem lehet keresztülmenni. Nem szabad. Sok tízezer lóerősségű gép zúg itt és erőt önt a megszámlálhatatlanul sok kisebb-nagyobb kerékbe. Az esztergaműhelyben ezernyi kerék duruzsol, szíjak csattognak és az éles kések papírvékony forgácsot hasítanak a kemény tengelyacélból. Arrább a dinamókészítő műhelyben ezertonnás gépek pehelyként szállnak a levegőben emelődaruk láncain. Az öntőműhelyben vörös csillagok robbannak, olvadt vas ömlik vakító fehérséggel, a kemencék szája sárga lángot lövel az emberek felé, vasat nyel és tüzet okádik. A munkások rongy ruhában, tüzesvégű vasrudakkal a kezükben viaskodnak a szörnyeteggel, többen piszkosan összegörnyedve húzzák és vonják az olvadt vassal telt kokillákat. Egy gép keze a forró masszába markol, nagysúlyú forró vasat dob a hengerek elé, a hengerek dübörgő morgással csapnak le az anyagra, a vas síró nyöszörgéssel csikorogva tiltakozik, mintha irgalomért könyörögne, még egy-két kemény szorítás és a forró vas kiterítve nyujtózik széjjel. A csigasorok továbbsodorják a kész lapokat a pofák elé. A levágott vaslemezek ágyúdörgés robajával hullanak a vontatók vasládáira, hogy holnapra kazánokká változzanak. Az ágyúállvány száján fehéren izzó vastömeget helyeznek el fogóikkal a meztelen testű munkások s mintha valami vad háború ütközetének ágyúdörgését hallanánk, úgy dörög a csigasorba szorított vastömeg, hogy egyetlen félperc alatt mint kész vascső repüljön ki az acélbordák közül. A gőzkalapács negyventonnás súlyú öklével óriás gépek tengelyét kalapálja és a föld tompa nyögéssel reng az emberek lába alatt. A munkások csapzottan sürgölődnek, ők ugyanúgy győzik a pillanatokra kiszámított mozdulatokat, mint a gép, csak a föld mélysége reng alattuk szüntelenül. A gépek egyetlen mozdulatra megőrülnek, vagy megszelídülnek s néha olyanok, mintha gondolkozni is tudnának. Az óriás gépek mellett, mint apró borsszemek, feketén gurulnak szerte az emberek, kerekek és transzmissziók zúgnak a falak magasságában, a munkások verejtékben ázottan mozdulnak erre-arra, lucskosan és olajosan s az erő szüntelenül rázza a földet, a falakat.

A munka mindent fölülmúló csodavilágának robajos zenéje zengett a föld felett és a föld alatt. A gépek gőzt és olajat verejtékeztek, a munkások gázszínű füstben és lángoló forróságban táplálták a vaslábú istent, amely sikoltva zúgó kerekekkel és földet ingató ütésekkel diktálta mozdulataikat.

Moloch birodalmában magam a laboratóriumba kerültem, ahol csendesebb munka folyt. Egyetlen parancsolóm, a mérnök, itt kutatta a fémek ismeretlen tulajdonságait. Naphosszat fémszilánkot zúztam és a falba épített kohó tüzén tégelybe öntve cseppfolyóssá hevítettem. Más esetben lángedzést végeztem tengelyvasakon és gyártási titkok születésénél segédkeztem. Parancsolóm déltájban rendszerint eltávozott, ekkor rendbetettem a földúlt laboratóriumot és vártam a gőzkürt bődülését, hogy haza mehessek olvasmányaim közé.

Munkám második hetében beiratkoztam a vas- és kohómunkások szervezetébe s ezzel valóságos ipari munkássá váltam. Résztvettem a csoportunk gyakran megismétlődő értekezletein, ahol az „ellenzék" nevű kommunista irányzat szüntelen támadásai alatt lapultak a minden igazságból kiöregedett bürokaták. A legutolsó ilyen tanácskozáson a fölszólalók egy paktumról és a szociáldemokrata párt árulásáról beszéltek. Elmondták, hogy a népet még soha sehol nem tiporták úgy el, mint Magyarországon s ebben a bűnös a szociáldemokrata párt.

— Az elmúlt évek a tanulságok évei voltak! — kiáltott egy széleshomlokú szónok — az idő megérett arra, hogy a tőkésvilágot minden árulójával együtt elpusztítsuk.

Magam pontosabban szerettem volna tudni, hogy mikorra várható a leszámolás napja, de a lábomba remegés állt az izgalomtól és nem mertem megszólalni a sokadalom előtt.

Akik mellettem és mögöttem álltak a gyűlésteremben, szintén olyan hangulatban voltak, mint én. Össze-vissza kiáltoztak indulatosan s végül a legutoljára beszélő jólkitanult öreg bürokrata lehengerelte őket nagy puffanású beszédével, a teremben csönd támadt s úgy látszott, már mindenki kételkedett az ellenzéki munkások igazában.

A gyűlés befejezése után a legértelmesebben szóló munkáshoz csatlakoztam és elmondtam neki, hogy teljesen egyetértek vele. Mert ami itt van az országban, az maga a leírhatatlan förtelem, az élet itt elviselhetetlen pokol; a munkásnépet kiszámított módon megölik és ezt az ördögi világot csakugyan el kell pusztítani, mielőtt magunk valamennyien elpusztulunk.

— Az nem megoldás — magyaráztam — hogy néhányezren dolgozunk és különben sincs olyan különbség a dolgozó és a munkanélküli ember élete között.

— Ezekre a kérdésekre már sommásan megfelelt Marx és Engels — szólt türelmetlenül a bölényhomlokú munkás — és hát Lenin is írt róla valamit — tette hozzá fölényesen.

— De én nem olvastam sem Marxot, sem Lenint — szóltam — és most hallok ilyen dolgokról először. Még sohsem volt pénzem könyvet vásárolni.

— Tagja maga a szociáldemokrata pártnak?

— Nem vagyok tagja! Maga mondta az előbb, hogy paktummal vagy mivel eladták Bethlennek az egész parasztságot. Most már nem megyek be a szociáldemokraták pártjába.

— Maga valóban nem olvasott Marxról semmit?

— Csak hallottam róla. Sajnos, Lenint is csak hallomásból ismerem.

— Ha rámbízza magát — szólt a munkás — beszervezem abba a pártba, ahová való. Ott közelebb kerülhet Marxhoz és Leninhez.

A füsttel tömött helyiségből, ahol a vita már végetért, zajos csoportokban vitatkozva vonultak az utcára a munkások és én is kifelé sodródtam a széleshomlokú elvtársam társaságában. Áthaladtunk az Örömvölgy-utcán, majd a Keleti pályaudvar térségén keresztül a Hernád-utcába mentünk.

A közismert nagypék háza mellett, huszonhárom szám alatt székelt a Magyarországi Szocialista Munkás Párt központi irodája. Az egész párt minden iratával, frissen nyomtatott újságjával és a röpiratok millióival egyetlen irodában szorongott s az iroda egy rögtönzött deszkafallal volt lekerítve a gyűlésteremtől. Az irodában belépésünk idején egy lehúzó gépen röpiratot nyomtatott valaki, az asztalok mellett többen írásmunkát végeztek s egy ember újságot olvasott az ablaknál.

A legfontosabb asztal mellett Gőgös Ignác malommunkás a belépések ügyét intézte. Gőgös Ignác bajusztalan, középtermetű szikár ember volt, homloka fölött széles tarló fénylett. Amint elékerültünk, társammal kezetfogott, míg magam szótlanul várakoztam és a körülöttem lévő emberarcokkal és tárgyakkal ismerkedtem.

— Két ajánlás szükséges a fölvételhez — mondta Gőgös Ignác mosolyogva — s minthogy ajánlása jó és maga szervezett munkás, kitöltheti a belépési nyilatkozatot...

Tollat fogtam s rövid formaságok után Gőgös kiállította tagsági igazolványomat.

Ajánlóm észrevétlenül eltűnt mellőlem, magam pedig az irodából a gyűlésterembe mentem s leültem a többi munkások közé, akik a deszkapadok karéján ülve heves vitát folytattak egymással.

A terem szegényesen sivár volt. A falakat Marx egyetlen képe és az Alkoholellenes Szövetség plakátja díszítette. A jelenlévő munkások között itt láttam az örökké mosolygó Sebes Györgyöt, akit két év múltán a főkapitányság második emeletéről utcára dobtak a detektívek és halálra zúzta magát. Itt volt Lővy Sándor, akit a börtönben megfojtottak táplálás közben. A két méternél magasabb vén Varga Ferenc az ajtó közelében ült, most szabadult ki a toloncból és egy belépő asszony csókkal köszöntötte. Itt vitatkozott Drabik Frigyes, az orosz forradalom Vörös hadseregében megsebesült tiszt, az okosszavú, jószívű Stamler, a cipészmunkás, Kélinger a bátor kőmíves és még néhányan, akik az elkövetkező évek folyamán börtönbe kerültek, vagy életükkel fizettek becsületességükért. A csillagszemű Vámos Ilonka akkor sántikált ki sérült lábával a teremből, amikor a terembe léptem. A terem hátsó kijáratánál egymagában ült rozsdaszínű blúzában az Aliz nevű budai leány, ő verte véresre kutyakorbácsával Andréka főkapitányt az óbudai villamoson s ezért egy évet ült a pévén. De itt voltak a fölfedésre váró kémek és provokátorok is. Egyelőre nem lehetett őket felismerni,

mert olyan képzett marxistáknak látszottak, hogy tanulni lehetett tőlük. Egy ilyen provokátor bennem is megakadt már az első órában. Drabik Frigyessel vitatkozott a monopoltőkéről, amiről szerinte a Pártunk egyáltalán nem beszél. Magam azt mondtam közbeszólásomban, hogy a tőke minden fajtáját egy testként kell elpusztítani, azután majd kitaláljuk, hogy melyik válfaját hogyan nevezzük. A weiszhauzista, akit néhány hét múltán sok társával együtt kizártunk a pártból, véleményemre kijelentette, hogy egyáltalán nem értek a dolgokhoz. Több kérdést intézett hozzám, hogy bebizonyítsa jelentéktelenségem, végül azt akarta megtudni, hogy tudom-e a Kapitálból, hogy mi szabja meg az árú értékét? Azt feleltem, hogy nem tudhatom, mert nem olvastam a Kapitált és nem vagyok nagykereskedő, hanem kohómunkával foglalkozom. Drabik és többen hangosan nevettek, az örökké komoly Stamler pedig pártomra állt s azt mondta, hogy ilyen kérdések erőszakos fölvetése ostobaság, a Kapitálnak nincs forgalomban magyar fordítása és a provokáló kérdések nem érdemesek vitatásra.

A provokátort Stamler előzte magyarázatával s most már Drabikkal együtt hárman maradtunk egy csoportban. Nem emlékszem az akkori beszélgetésünk minden passzusára, csak azt tudom, hogy nagyon tetszettünk egymásnak.

Későn este, amikor már mindenki eltávozott a párthelyiségből, kiláboltunk az utcára. Végigmentünk a Rákóczi-úton s megálltunk a fényözönben villogó nagykörút kereszteződésénél. A paloták homlokáról neonfény ömlött az utcára s úgy ragyogott a város milliónyi lámpája sok furcsa színével, mint a mesék kincses barlangja, amelyben minden tárgy aranyból és gyémántból van. Stamler a futkosva cikázó fénytáblák felé mutatott kinyujtott karjával és így beszélt:

— Valahogy ilyen hamis ragyogás világított a régi Rómában is. Olyan volt az is, mintha az egész birodalom aranyat izzadt volna és a római urak éppen olyan vakok voltak, akár a mieink, holott napjaikat már megszámlálták ellenségeik és akkor is azt hitték, hogy örökké élnek. Végül nyomorultul pusztultak el. Lakomáik asztalánál és ágyaikban verték agyon őket. A Horthy-farsang hamvazója is elkövetkezik hamarosan. Ahogy Lenin fölmérte a cári Oroszország erőtartalékát és pontosan meghatározta pusztulása napját, ugyanúgy ismerjük a magyar tőkések erejét és tudjuk, hogy belátható időn belül mi következünk hatalomra... Az Astória homlokán majd vörös csillag ragyog, nem csak éjszaka, hanem nappal is...

— Úgy gondolja Stamler elvtárs, hogy néhány év mulva felülkerekedhetünk? — kérdeztem.

— Éppen úgy gondolom — mondta Stamler. — A tőkések útja háborúba és forradalomba vezet, ezt ők is látják s ha megőrülnek sem tudnak más útat találni. Nekünk ezt a gondolatot kell a tömegekben tudatosítanunk. Háború esetén fegyverrel támadunk a tőkésekre, forradalomban pedig ugyancsak szervezettség kérdése minden. A Szovjetunió puszta létezése kezesség arra, hogy szervezetten fölülkerekedünk. A Nemzeti Újság azt írta tegnap, hogy nem lesz több 1919... Mi is ezt mondjuk, de a számlát abból az időből is benyujtjuk nekik.

A Nemzeti Színház előtt Stamler kezetfogott velünk és villamoskocsira lépett. Drabikkal ketten maradtunk és néztük a színházból kivonuló nép áradatát, azután,

bár a közeli utcában laktam, az utcák zeg-zúgán át Angyalföldig kísértem Drabikot, hogy halljam az ő véleményét is, mert holnap reggel a gyár előtt magam is megkezdem agitációm és szóról szóra elmondom mindazt, amit ma hallottam.

Drabik az októberi nagy orosz forradalomról tudott csodálatos történeteket mondani, az orosz nyelvet tökéletesen beszélte és kérésemre elénekelte oroszul az Internacionalét.

Miért nem írja meg, Drabik elvtárs, azokat az eseményeket, amelyeket megélt vagy meglátott? — kérdeztem.

— Az írás óriási dolog — felelt ő. — Éppen most olvasom Tolsztoj Karenin Annáját. Próbáltam már írni és amit élőszóval el tudok mondani, az semmiképen sem fut a tollam alá. Nem is vagyok alkalmas az írásra. Azelőtt kazánkovács voltam. A balkaromat átlőtték Bakuban a fehér banditák. Most bútorszállítókkal dolgozom és ez is iszonyú munka.

Drabik panasza fájdalmas érzést keltett bennem s hogy más hangulat felé vigyem beszélgetésünket, tört orosz nyelven kértem őt, hogy daloljon valami orosz dalt.

— Te még oroszul is tudsz beszélni? — kérdezte meghökkenve.

— Természetes, hogy tudok. Évekkel ezelőtt, amikor a szovjet csapatok Varsó körül harcoltak, sokáig vártam a vöröscsapatokat, azt hittem eljönnek mihozzánk is, az ő tiszteletükre tanultam oroszul.

Drabiknak szíve közelében éltek oroszországi emlékei s rövid krákogás után rázendített egy dalra, amit többször megismételve együtt daloltunk a liget óriási platánjai alatt:

Volga, Volga maty radnája
Volga, ruszkaja reka,
Nyi vidéla ti padarka
Ot damszkovo kazraka

— Milyen ördög vagy! — kiáltott Drabik oroszos csodálkozással, — még dalolni is tudsz?...

— Valamikor színész akartam lenni és énekesnek készültem, de faragtam szobrot is. Valójában semmit sem tudok igazán, mert olyan viszonyok között éltem mindig, hogy éppen csak életben maradtam. Nagyon szegény ember volt az apám.

Áthaladtunk a ligeti körhinta mögött lévő vashídon s amíg Angyalföld közepéig jutottunk, kölcsönösen elbeszéltük egymásnak életünk nehezebb eseményeit és kiderítettük, hogy nemcsak külsőnk szerint hasonlítunk egymásra, hanem lélekben is.

Éjjel tizenkét óra tájban mint barátok váltunk el egymástól s ez a barátság közöttünk életre halálra szóló szövetség volt.

Stammlerrel és Drabik Frigyessel való találkozásom után megsejtettem, hogy minden erőm mellett mennyire gyenge vagyok és hogy több lehessek, minden nap ott voltam szabad időmben a Pártban, vártam az utasításokat, amelyek eddig ismeretlenek voltak előttem.

JÓZSEF JOLÁN

TALÁLKOZÁS RÁKOSI MÁTYÁSSAL

„A város peremén" c. regényből

Éjszaka ért haza. Óvatosan forgatta meg a kulcsot a zárban. Alig lépett az előszobába, rés nyílott a szemközti ajtón, Jocó feje jelent meg a nyílásban. Előbb hívogatólag intett mutatóujjával, majd a szája elé kapta, ezzel a mozdulattal: csitt! Eloltotta a villanyt. Jocó megragadta a kezét és a sötétben, lábujjhegyen lépegetve, maga után húzta a dolgozószobába.

A díványon, ahol aludni szokott, Etus dugta ki borzas fejét a takaró alól és álmosan hunyorgott a kigyúló villanyfénybe. A szoba díszének, a hintaszéknek helyét hevenyészett fekvőhely foglalta el a sarokban.

— Itt fogsz aludni — suttogta Jocó.

— Miért? — kérdezte meghökkenve. — Mi történt?

— Ne kiabálj! — suttogta Etus. — Alszik a vendég.

Most már ő is suttogott.

— Milyen vendég?

— Nem tudom. Nem láttam. Feküdj le — hangzott még és Jocó nesztelenül kiosont a szobából.

Amikor a sötétben bebújt hevenyészett ágyába, halkan megkérdezte:

— Etus, te láttad?

— Nem láttam. A kis szobában alszik — hangzott már majdnem az álom mélyéből.

Sokáig forgolódott a kemény fekvőhelyen, amíg el tudott aludni. A láthatatlan vendég foglalkoztatta képzeletét. Éjfél után hirtelen felébredt. Fölkelt. A zsebkendőjét ráborította az íróasztal kis lámpájának ernyőjére, hogy a fény ne zavarja alvó nővérét. Leült az asztalhoz és írni kezdett.

Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám,
de gondold jól meg,
szalmazsákomra fektetlek, porral sóhajt a zizegő szalma..

A kancsóba friss vizet hozok be néked,
cipődet mielőtt elmégy letörlöm,
itt nem zavar bennünket senki,
görnyedvén ruhánkat nyugodtan foltozhatod.

Nagy csönd a csönd, néked is szólok,
ha fáradt vagy, egyetlen székemre leültetlek,
melegben levethetsz nyakkendőt, gallért
ha éhes vagy, tiszta papírt kapsz tányérul, amikor akad más is,
hanem akkor hagyj nékem is, én is örökké éhes vagyok.

Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám,
de gondold jól meg,
bántana, ha azután sokáig elkerülnél.

— Kelj föl, világ lustája. Hasadra süt a nap!

Ugrott és szaladt a fürdőszobába. A szellőző ágynemű a kitárt ablakokban, fény zuhog be, a kis szobában Etus seperget. Éjszaka oly titokzatos volt minden, most minden világos. Gyámjának egy ismerőse, vagy barátja alhatott itt, későn jött, fáradt volt, lefeküdt. Nem akarták zavarni.

Etus behozta a reggelijét. Jocó portörlővel serénykedett az íróasztalon. Ott találta a verset, elolvasta.

— Te, Attila, nagyon szép ez a vers! Csupa szívhang. Csak valami zavaros benne. Ha nőnek írtad, miért mondod, hogy levethet nyakkendőt, gallért. Ha férfinak, miért írod, hogy ruhánkat nyugodtan foltozhatod?

Attila átnézett a válla fölött. A papírra vetett sorok megőrizték az elmúlt éjszaka titokzatosságát.

— Egyszerű a magyarázata — mondotta. — Nem tudom, hogy ki aludt a kisszobában, asszony-e, vagy férfi.

Este könyvek, papírlapok borították el az asztalt.

— Kíváncsi vagyok, hogyan vezeted le tovább az elméletedet — mondta Makai.

Valami bonyolult matematikai képlet fölött dugták össze a fejüket.

— Képzelj egy parabolát forgó mozgásban, mégpedig úgy, hogy a mozgási tengely a szárainál a végtelenben van. Ekkor szintén sík jön létre, zártsík, ilyenformán...

Két rövid csengetés hallatszott az előszobában. Etus félretette a kézimunkáját, de Makai megelőzte, ment ajtót nyitni. Másodmagával tért vissza. Az érkezőnek bemutatta családját.

A testvérek tanácstalanul néztek az ismeretlenre, mintha tőle várnák a szót, amely megteremti köztük a kapcsolatot. Makai indította el a beszélgetést.

— Éppen a végtelen problémáját fejtegette ez az ifjú. Úgy sejtem — nézett Attilára — azt akartad bizonyítani, hogy a végtelen valami észfölötti távolságok homályába vesző, valóságosan létező objektum.

A vendég egy pillantást vetett a feldúlt asztalra. Ebben az egyetlen tekintetben rengeteg érdeklődés zsúfolódott. Aztán ő is Attilára nézett. Mosolygott.

— A végtelen csak egy tulajdonság a matematikában. Létmódja az érvényesség és nem a tárgyi létezés.

Hangja melegen zengett a nyílt e-betűkkel. A cserépkályha mellé ült, a sarokba, egy öreg karosszékbe, talán azért, mert ide nem sütött élesen a villanylámpa. Ebben a világításban tiszta, mély arca fényekkel és árnyékokkal volt tele. Könyökét a szék karfájára támasztotta, nyugodt mozdulattal kulcsolta össze két kezét, úgy pihent, mint aki két megfeszített rohanás között öt percre otthon van. Fekete hajának szálai, kiszabadulva a kalap alól, kicsit felborzolódtak. Attilában egy emlék derengett a régi gyerekkorból, valahol, a mezőn, így nyujtózkodtak a füvek. Nagyon fáradtnak látszott. De a tekintete égett, szemében fáradhatatlanul nyíltak a parazsak. Jocónak az az érzése támadt, ezzel a tekintettel fel lehetne robbantani egy vasúti hidat.

Később nem emlékeztek rá, hogy ezen az estén miről beszélgettek, csak a lenyűgöző élmény hangulata maradt meg elevenen.

Nemsokára lefeküdtek. A vendég behúzta maga mögött a kisszoba ajtaját. Makai és Jocó még bementek a két gyerekhez.

— A kislányok szeretnek fecsegni — fordult Makai mosolyogva Etushoz.

Etus haja tövéig elpirult.

— De te már nagylány vagy, ugye? — tréfálkozott tovább Makai, majd komolyan folytatta. — Vendégünk talán még holnap is itt éjszakázik. Nem arra kérlek benneteket, hogy erről senkinek se beszéljetek. Sokkal többre. Arra, hogy konokul hallgassatok.

— Még ha tüzes harapófogóval faggatnának, akkor se szólok, soha!

Attila megrendülve nézett gyámjára, némán intett fogadalmat. Súgva köszöntek egymásnak jóéjtszakát, mint a meghitt cinkosok, akik semmit sem tudnak bár, de jó sejtelmekkel vannak teli.

Az elkövetkező hetek délutánjain sokszor megjelent közöttük a titokzatos ember. Hogy megjelent, szószerinti valóság, egyszercsak nyílott az ajtó és belépett a szobába. Lehet, hogy a házigazdától kulcsot kapott, ne kelljen csöngetnie és várakoznia az ajtó előtt. Jött, elüldögélt a karosszékben, pihenésre kulcsolt kezekkel.

Ismerkedtek vele és nem ismerték, soha mondatot nem kezdett ezzel a szóval: én. A körülötte lebegő titokról nem tudtak meg semmit s az történt, hogy ők vallottak neki a tulajdon kis életükről. Nem mintha kíváncsi lett volna, de volt benne valami varázs, ami kiváltotta belőlük a piros bizalmat.

Attila is ismerkedett vele, fiatalon és rajongva; türelmetlenül leste, hogy egyedül maradhasson a rendkívüli emberrel. Olyan lett a közelében, mint a szivacs, mohón szívta magába minden szavát.

— Megmutattad már néki a versedet? Amit akkor éjjel írtál? — kérdezte egy este Jocó.

— Nem. Nem is fogom — mondta Attila. — Nagyon is idillikus az a vers.

— De hiszen szép!

— Mit jelent az, hogy szép? Kezdek rájönni, hogy a versíráshoz más is kell, mint gyengéd, avagy dühös érzelmek, ünnepélyesség, a metrumok ismerete, ízlés és gondosság és egyéb efféle. Még a tehetség sem elegendő! Mindettől a vers még csak — magánügy.

— Miért? Mi az a más, ami a vershez kell?

— Az értelem erőfeszítése és a közösségi érzés áradása. Tudod... — Elnézett a levegőbe, ajkai közt kis mosolyt morzsolt. — Az a vers mégis szép.

Mint a tudnivágyó kisgyerek, úgy járt Attila az ismeretlen ismerős nyomában, csüggött rajta, rajongó szeretettel nézett fel rá: az az ember volt, aki mindent tud és akitől mindent meg lehet tudni. Ez a találkozás a tanítómester és a tanítvány bensőséges viszonyává mélyült s olyan éles fordulatot jelentett Attila szellemi fejlődésében, melynek nyomai költészetében szinte sorról-sorra követhetők. Nemcsak Marx gazdasági tanainak, a marxi történelemfilozófiának ismeretét kapta útravalóul, de példamutatást is az önös érdekek megvetésére, fanatikus hitet a szocializmus eszméjében, kommunista bátorságot a harchoz és mindenekfölött az elnyomott népmilliók felszabadításáért való küzdelem örömét.

— Ma nagyon sietek — mondotta az ismeretlen vendég. Hangjában ez volt: fontos utam van, egyedül akarok lenni.

— Csak a sarokig. Csak a második sarokig — esengett Attila hangja.

Elkísérte. Elmondotta új versét. Tanácsot kért, felsorolta kételyeit. Mindenre kapott higgadt, nyugodt, biztató választ. Ragaszkodásával és okosságával nagyon hozzánőtt ismeretlen barátja szívéhez, csak a tizedik sarkon hallotta:

— Itt elválunk, Attila.

A házak ablakaiban lámpafény derengett, zsibongott az utca. Szép szeptemberi este volt. Utánanézett az elsietőnek. Utoljára látta.

Cammogva múltak a napok. Attila töprengve, morózus kedvvel járt-kelt, nem lelte helyét. Hiába leste, a forrón szeretett ember nem jött.

Egy késő este Makai nekiszegezte a kérdést: mire vár? Akar-e beiratkozni az orvosi egyetemre? Nemsokára kezdődik a tanév, lekésik mindenről. Attila tanácstalankodott és makacskodott, fölfűlt a levegő. A kitörő veszekedésnek a telefon csengetése vetett véget. Makai kapkodva töltötte meg cigarettatárcáját, futtában szólt oda :

— Ha keresnek, Lengyel Zoltán ügyvédnél vagyok.

Elrohant.

Reggel gyűrött arccal jött ki szobájából. Cigarettája végéről másikra gyujtott. Füstölögve szálltak a szavak szájából:

— Rákosi Mátyást elfogták.

Attila elsápadt. Gondolatai egymásba gabalyodtak. A felismerés főbe kólintotta.

— Ez nem lehet végérvényes! — szólalt meg kis idő múltán.

Beleült a karosszékbe és elsírta magát.

Az első csomagokat pár nap mulva vitték a lebukott elvtársaknak. Élelmiszert és könyveket. A gyűjtőfogház előtti tolongásban Attila elszakadt nővéreitől, előrefurakodott a könyvekkel az elgyötört, elszánt arcú asszonyok tömegében, a rendőrök vagdalkozó tekintete alatt. Mit remélt? Százezrek és milliók szorongó aggódásában Rákosi Mátyás néki még külön ügye is volt, nagy barátja és tanítója.

Délután versbe kalapálta feszülő indulatait.

PRÓBA

A VILLANYÓRÁN háromnegyed kilenc volt és neki csak féltízre kellett a Gellért-térre érnie. Meglassította a lépéseit, néha oldalvást egy-egy pillantást vetett a kirakatokra, de nem állt meg. A Ferenc József-híd feljárója előtt egy rendőr állt. A fiú érezte, hogy a szíve eszeveszetten zakatolni kezd. „A legnagyobb konspirációs hiba az, ha ifjú munkásaink nem viselkednek természetesen" — olvasta néhány nappal ezelőtt az Ifjú Proletár-ban, és most minden erejét megfeszítve azon gondolkozott, hogy hogyan is szokott ő természetesen viselkedni? Hogyan szokott ő máskor elmenni egy rendőr előtt? Felnéz rá, vagy sem? Nagyokat lép, vagy kicsit? Keze, lába máskor minden különösebb fejtörés nélkül tudták, hogy mit kell tenniök, — most lába meg-megbicsaklott, mereven lépett, keze hol esetlenül lelógott, hol indokolatlanul nagy mozdulatokat tett. „Ha most megszólít... megkérdi hova megyek... mit kell mondani?" — De a rendőr ásítva nézelődött, figyelemre sem méltatta Panyik József tizenötesztendős lakatostanulót, aki egy szál fehér krétával a zsebében az első illegális munkára ment...

Egyébként Jóskát mások sem szokták túlságosan figyelemre méltatni. Alacsony, szeplősorrú, vidámtekintetű gyerek volt, kurtára nyírt szőke hajjal, — az ember tizenkét esztendősnek nézte volna. A mester nem is akarta felvenni. „Nem bírja ez a munkát." De a mama könyörgött, kezet csókolt a mesternének, bizonygatta, hogy otthon is mindent elvégez a fiú, súrol, fát vág, mire Kerncsuk mesterné kegyesen bólintott, az ura meg gyorsan utána, — így érte Jóskát a nagy „szerencse", — egy éve végzett ingyenmunkát Kerncsukéknak, fát vágott és pelenkát mosott. A műhelybe csak reggelenként egy-egy félórára jutott be, — takarítani.

A segédek és idősebb tanoncok sem sokat törődtek vele, — mindnek megvolt a maga baja, — csak kenyérért, uborkáért küldözték délben a szomszéd házba, a fűszereshez.

Barátja sem volt soha. Azok a fiúk, akikkel nyáron együtt hancúroztak az utcán, meg a Dunaparton, verekedtek, rongylabdával fociztak és csak moziról és jó „detektíves" könyvekről tudtak beszélni. Volt köztük egy fiú, akit ő különösképpen szeretett, a hosszú Gyuri, neki egyszer elpanaszolta, hogy a mester reggeltől-estig a ház körül dolgoztatja, a műhely közelébe se engedi. „Nekem sincs jobb dolgom, mit sírsz, mint egy vénasszony"— felelte a másik fiú és másról kezdett beszélni.

Mennyire más ember a Kovács Jani! Milyen nagyszerű is, hogy ilyen barátja támadt!

Ha végiggondolja, nem is emlékszik, hol kezdődött a barátságuk. Délidő volt,

a segédek megint elküldték ennivalóért: pár deka tepertőért, fej hagymáért és kenyérért. Ő letette a kenyeret és a visszajáró pénzt és kotródott kifelé a műhelyből.

— Mi az, Jóska, te nem eszel? — kérdezte Kovács Jani. Kovács Jani már felnőttnek számított: tizennyolc esztendős múlt, nem is tanonc már, hanem első éves segéd.

Ő csak zavartan motyogott valamit, de Kovács már letört egy darabot a kenyeréből, egy darab szalonnája is volt, azt testvériesen kettévágta és odanyujtotta. Jóska szinte egy darabban nyelte le a szalonnát, az ízét sem érezte, de soha nem érzett hála és vonzódás fogta el a sovány, barna fiú iránt. Egy éve volt a műhelyben és soha, senki nem kérdezte meg tőle, hogy eszik-e valamit délben.

Barátságuk nőtt és ez a barátság Jóska életét gazdaggá és tartalmassá tette. Jani mindent tudott Jóska szemében. Arra is válaszolni tudott, hogyan keletkezett a föld és arra is, hogy milyen jogon üti meg a dagadt Kerncsukné a fáradtságtól szinte összerogyó tanoncot, arra is, hogy miből vásárolt Kerncsuk házat és kocsmát, mért járnak a Kerncsuk gyerekek hétköznap is új cipőben, — amikor lenn a műhelyben huszonhét ember verejtékezik és örül, ha a déli kenyerét és hagymáját megkeresi.

Jani meghallgatta Panyik Jóska panaszait, türelmes volt hozzá, mintha az idősebb bátyja lett volna. Egyszer látogatóba is eljött hozzájuk. Özvegy Panyikné sosem örült a fia pajtásainak. Janit is bizalmatlanul fogadta és Jóska attól reszketett, hogy Jani majd mond valami rosszat Kerncsukékról, vagy pláne az urakat szolgáló papokról és akkor vége lesz a világnak. — De Jani okosan viselkedett, segített Panyiknénak a mosott ruhát kicsavarni és felteregetni, Jóskával együtt vizet hordtak, úgy, hogy Panyikné még az arcát is megsimogatta, nagy hálálkodva.

Jani könyvet adott kölcsön és kölcsönadta az „Ifjú Proletár"-t is. A könyv, — ronggyá szaggatott, sárgult lapú könyv, Gorkij: Az anya című regénye volt. Ez a regény csöppet sem hasonlított a „detektíves"-ekre és azokra, ahol a szép grófkisasszony egyből beleszeret a soffőrbe, nem volt benne pezsgőző társaság és robogó expressz, — de ami benne volt, az izgalmasabb és csodálatosabb volt mindennél, — ismeretlen emberek, — és mégis mintha Jóska a maga életét élte volna benne, mire végigolvasta a könyvet, más szemmel nézte a műhelyt, a saját anyját, de még önmagát is.

...Átért a Ferenc József-hídon. Szerette volna tudni, hogy hány óra van, de nem mert megkérdezni senkit. Tudta, hogy „ilyenkor" nem szabad. A HÉV végállomáson nyüzsögtek az emberek. Jóska fel-le sétált köztük, amikor meglátta Janit és egy Barna nevezetű fiút, a műhelyből. Barna nem vette őt észre. Jani ránézett, de utána azonnal közömbösen másfelé pillantott. Jóska elment mellette és ő sem köszönt. Egy perc telt el, vagy tíz, — nem tudott volna számot adni róla — amikor a vállán érezte Jani kezét. Jani nem szólt semmit csak gyengéden megbökte. Elindultak a Horthy Miklós-úton.

Vagy húsz méterrel előttük baktatott Barna. Jóska nem tudta, ő is hozzájuk tartozik-e, vagy sem. De nem mert kérdezni, pedig egyéb sok minden is fúrta az oldalát.

A Körtérnél bekanyarodtak egy mellékutcába. Jani, aki eddig is csak néhány szót beszélt, most elhallgatott. Pár lépés után odahajolt Jóskához és nagyon halkan mondta. „Ez az oldal a tied... minden harmadik házra... a jelszót tudod. Ha füttyszót, vagy köhögést hallasz, azonnal abbahagyod, átjössz hozzám. Megértve?" „Meg".

Az utca teljesen elhagyott volt. Néhány ablakból kiszűrődött a villanyfény és egy lakásból zongorakalimpálás. Jóska odalépett egy sima, szürke falhoz és előhalászta zsebéből a krétát. Hatalmas S betűt írt fel, de az izgalomtól keze eltévesztette az irányt, mint a vizsgán az első elemiben, — és az S betű feje nem jobbfelé, hanem balra nézett, csámpás, rosszul sikerült betű volt, tagadhatatlan, nem, ilyen betűvel nem lehet a legdrágább jelszót felírni. Könyökével nekiesett, hogy a betűt ledörzsölje, de csak elmázolta és kabátja tele lett krétafolttal. „Konspiráció" — jutott az eszébe és a másik oldalra sandított, ahol Jani már végzett egy felirattal és rosszalló csodálkozással indult tovább. Dermedten, mint a megbűvölt kígyó nézte a rosszul sikerült betűt, zihálva lélekzett, úgy tűnt, mintha távoli köhögést hallott volna, az arcára kiült a veríték. „Elrontom... lassan csinálom.. kijön valaki a házból... csupa kréta a könyököm... elfognak..."

Az anyja jutott eszébe és a két kicsi, egyszerre félelmes lett az éjszakai kirándulás, börtön jutott eszébe és verés, a szájaszéle remegni kezdett. „Nem félsz?" — kérdezte tőle reggel Jani. — „Ha csak egy kicsit is félsz, ne gyere." De ő nem félt, nevetett, zsebrevágta a krétát és most itt áll a megbabonázott betű előtt.

Jani a másik oldalról intett, hogy gyorsabban. Jóska újra nekirugaszkodott, hogy meghódítsa betűivel az ellenséges falat, most már nem cirkalmazta a betűt, csak túl akart esni rajta, felírni gyorsan és elfutni, elmenekülni... A kréta most már gyorsan és biztosan szántott. A csámpás S szabályosan jobbra nézett, mellékerült a Z és az A és két pillanat mulva a szürke falon élesen és szilárdan követelték a betűk: *Szabadságot Rákosinak.* Egy felkiáltójelet is húzott a végére, megtörülte izzadt arcát és futott a harmadik házhoz. *Szabadságot Rákosinak!* A másik oldalra nézett, onnan is messze látszottak Jani betűi. És a félelem hirtelen eltűnt. A magány érzése eltűnt. A feliratok harcos társakká váltak. Most már nem az ő, Panyik József tizenötéves tanonc jól-rosszul felpingált betűi voltak a falon, hanem százezrek kiáltása, alvóké és ébrenlevőké, azoké, akik a szabad Szovjet földön harcoltak és építettek, azoké, akik a burzsujok Magyarországának börtöneiben sínylődtek, a munkanélkülieké és a kizsákmányolt dolgozóké, az Eszterházy birtokon görnyedő cselédé és a sápadt és sovány ifjúmunkásoké, mindazoké, akik élni akartak, akik a Pártot követték, vagy valaha is követni fogják a Pártot, azoké, akik az alvó város más utcáinak falaira ragasztottak röpcédulát és írtak krétafeliratokat, akik búvva és ezer veszélytől üzve írták és nyomtatták az illegális lapokat... mindenkié, aki tiszta volt és becsületes.

Már nem emlékezett, hogy hány házra írta fel a jelszót. Mentek, tovább és tovább, mellékutcákon és fölfelé a hegyoldalnak. Már nem félt. Szinte kívánta a veszélyt. Most nem ijedt volna meg rendőrtől és gépfegyvertől sem.

Éjjel kettő lehetett, mire a munkát befejezték. Jani észrevette könyökén a krétaport, nem szólt semmit, hanem leverte. Kettesben, nagy kerülővel indultak a Körtér felé. A többiek eltűntek nyomtalanul, Barna Pista is, a magas szőke is, aki az utca egyik végét őrizte, a tömzsi fekete is, aki a másik oldalán lesett, köhögésre készen...

Egy darabig szótlanul mentek egymás mellett. Aztán egy kis utcán, messze attól a vidéktől, ahol ők rajzoltak, szemükbe ötlött egy felirat. Ugyanolyan betűk, ugyanaz a követelés: Szabadságot Rákosinak! Összenevettek, boldogan és derűsen, ahogy a nagyon gondtalan és nagyon erős emberek nevetnek. Hajnalig csatangoltak a hűvös éjszakában. „Menj haza és aludj még egy órát" — mondta Jani és elbúcsúztak.

Jóska hazaszaladt, de a feliratok álmában is elkísérték. Nem a házfalakon, hanem ünnepi zászlókon látta a szabadság szavát és Rákosi elvtárs nevét, nem éjszakai sötétben settenkedve írták fel sietős kezek, hanem szabad és boldog nép kiáltotta, nem egyedül, hanem hömpölygő tömegek között járt Panyik József és diadalmas, boldog énekszó zúgott mindenütt. Panyik Jóska, Kerncsukék vézna, sovány tanonca a jövendő harcosa, megálmodta a jövőt.

ASZTALOS SÁNDOR

SZABAD ÉLETÜNK TÖRVÉNYE

Részlet

Lovagol már a nagy gyilkos,
jön a lovas tengerész,
fehér lovon mocskos markú
tolvajok közt fővitéz!
Szeged felől, Szeged felől
úgy jön, mint a döghalál,
három püspök lépdel elől,
három pöffeteg-madár,
három pohos püspök lépdel
a bitang vitéz előtt,
s mindenféle bankár lépdel
a gyász-püspökök előtt.
Amerre csak végigmennek,
elevenen megnyuzott
halottakat rángat, lenget
a sok megfeszült hurok.
Amerre csak járnak-kelnek:
keresztvágó fürésszel
élő embert fürészelnek
nyerítő nevetéssel!

Három pohos püspök nevet
a bitang vitéz előtt
és röfögő bankársereg
jár a püspökök előtt.
Esznek, isznak, dorbézolnak
fenn a Várban hajnalig,
s mikor a kakas megszólal
egyszerre csak mind felhorkan:
— Gyilkoljuk meg Rákosit!
ki az urak ellensége,
reánk vészthozó vihar,
ki a népnek hű vezére,
nékünk zúgó zivatar!
Gyilkoljuk meg de azonnal,
addig le nem fekhetünk,
addig-addig nem hajthatjuk
nyugovóra már fejünk!

Jönnek évek, múlnak évek,
nappalok meg éjszakák,
fenn a Várban bankvezérek
s pohos püspökök tovább
esznek, isznak, dorbézolnak,
egyre, egyre másnapig,
álom nélkül múlik éj, nap
rettegésben múlik éj, nap;
nem találják Rákosink!
Csendőrt, rendőrt harmincezret
küldenek már szerteszét,
a szél kakastollat lenget,
s kakastollas lesz az ég.
Erre mennek, járnak arra,
átdöfik a bokrot is,
bezúdulnak minden gyárba,
úgy keresik Rákosink.

Ha vöröslik az égalja
menten kardot rántanak,
s vagdalkoznak jobbra, balra,
ha piroslik a pipacs.
Ott szaglásznak, ott fülelnek
a spiclik is mindenütt,
undokabban, mint a tetvek,
mint a tífuszos tetük;
két krajcárért, hogyha tudják
saját szülőanyjukat
ezerszer is elárulják
ezek a tetűfiak!

Hej, annak, ki elárulta,
tűz emésszе életét,
szélvész tépje széjjel zúgva
százszor átkozott nevét,
munkás, paraszt minden átka
érje utól, hogyha fut
s úgy zuhogjon a nyakába,
mind dördülő vaskapuk!

Csendőr, rendőr harmincezer
jaj, már hozza Rákosink
harmincezer szurony, fegyver
árnyékában kísérik;
vasraverve kezét lábát
vetik sötét börtönbe,
kilenc vaslakatra zárják
úgy félnek ezek tőle.
Fenn a várban alhatnának
már az urak mind, de mind:
őrzik ajtók, láncos zárak
vasraverve Rákosink.

Igenám, de nem alhatnak,
mert aludni egy se mer,
hiába itt kilenc lakat,
s őriző harmincezer!

VAS ZOLTÁN

RÁKOSI A BÖRTÖNBEN

A FEGYELMIBEN éjjel meghalt egy bilincsbevert fegyenc. Sokáig jajgatva kínlódott. Szomszédai órákon át dörömböltek az ajtón, ordítoztak segítségért. Az ügyeletes fegyőr nem vette le a haldoklóról a vasat.

Az igazgató gyilkoltatta meg a fegyencet. Az volt a bűne, hogy a raktárba volt beosztva, mint házimunkás, tudott az igazgató lopásairól s szemébe mondta neki.

Hivatalosan mégsem gyilkos az igazgató. Csak „fegyelmi" jogkörét alkalmazta.

1928 december 4. Kedd.

Katasztrófa történt. Rákosi cikket írt a meggyilkolt fegyencről. Nem volt ideje befejezni, eldugta egy rejtekbe. Váratlanul átkutatták a zárkát és megtalálták a cikk fogalmazványát.

Az igazgató azonnal hivatta Rákosit. Üvöltve kereste nála megsértett „becsületét".

— Rólam merte írni, hogy gyilkos vagyok?! Rólam merte írni, hogy tolvaj vagyok?! Rögtön kérjen tőlem bocsánatot.

Rákosi a leghatározottabban fenntartotta a cikk állításait, mire az igazgató a fegyelmibe kísértette.

Utána engem hivatott az igazgató. Úgy tettem, mintha mitsem tudnék a cikkről. Dühtől rekedt hangon kezdte magyarázni, hogy mi áll benne. És miközben szemüvegét állandóan le- és felkapta az orráról — kiabálva kérdezte:

— Mit szól mindehhez? Rágalmazó a maguk díszes kommunista vezére. Ha azonosítja magát vele, maga is rágalmazó.

A provokáló szavakra kitérőleg feleltem. El akartam kerülni, hogy a dühtől elvakult igazgató belém köthessen és a fegyelmibe kísértessen. Akkor nem lehettem volna Rákosi segítségére.

— Ha a cikk megjelenik, Rákosi nem ússza meg szárazon az ügyet — ordította az igazgató fenyegető hangon.

Nem tudta, hogy az elfogott írás csak fogalmazvány s hogy a cikk még nem jutott ki a fegyházból. Én azonban mindezt tudtam és nyugodtan kijelentettem:

— Ha Rákosit kiengedi a fegyelmiből, a cikk nem jelenik meg.

— Zsarolni akar? — horkant fel szavaimra az igazgató.

De ugyanakkor felcsillant szemében a remény, hogy elkerülheti a cikk megjelenésével kapcsolatos kellemetlenségeket.

Kezébe vette a telefonkagylót és parancsot adott:

— Kísérjék Rákosit a munkaterembe!

S most pillanatnyilag csend van az ügy körül, mintha mi sem történt volna. De kétségtelen, hogy a kommunisták és az igazgató között élet-halálharc kezdődött. Dr. Rusztek úr nem olyan ember, aki könnyen felejt.

Nagyon kell tehát vigyáznunk magunkra. 200 főből áll a fegyőrlétszám és mi összesen öten vagyunk itt kommunisták.

1928 december 20. Csütörtök.

Rákosi élete közvetlen veszélyben forog!

Tudtuk, hogy az igazgató keresni fogja az alkalmat a bosszúra. Mindössze két hétig várt.

A fegyházi tisztviselők között híre járt, hogy Rákosi tolvajnak, gyilkosnak nevezte őt és mégsem merte megbüntetni. Emiatt magánkívül volt az igazgató a dühtől. Levélcsempészésért és rágalmazásért sötéttel és kemény fekhellyel szigorított három hónapi földalatti elkülönítésre és egy esztendeig minden kedvezmény elvonására ítélte Rákosit.

Aljas gyilkossági terv ez a példátlan kegyetlen fegyelmi büntetés.

Azonnal üzentem az összekötőnek, hogy hívja beszélőre az ügyvédet. Megüzentem azt is, hogy Rákosi élete megmentéséről van szó.

1928 december 21. Péntek.

A fegyőrök figyelő szemétől ellopott percekben jelentést írtam a pártnak a történtekről. Sajnos, a levél csak holnapután jut ki a fegyházból és ki tudja, mikor érkezik meg rá a válasz.

1928 december 22. Szombat.

Itt volt az ügyvéd. Sem Rákosival, sem velem nem engedélyezték a beszélőt. Az igazgató légmentesen el akar bennünket zárni a külvilágtól.

1928 december 23. Vasárnap.

Sikerült a levelet kicsempésznem. Budapestről külön futár viszi pártunk külföldön tartózkodó vezetőihez. Izgatottan várom a választ. Ha az elvtársak idejében nem segítenek, Rákosi elpusztul.

Rákosival állandó kapcsolatban vagyok. Ijesztő az írása. Mintha aggastyán írta volna. Nyilván reszket a keze a hidegtől.

Magyarországon talán még sohase voltak ilyen hidegek, mint az idén: 32—35 fokig süllyed a hőmérő. A fegyelmi olyan, mint a jégverem és Rákosin csak rabing és rabruha van.

1928 december 28. Péntek.

Leveleim eljutottak az elvtársakhoz. Üzent az összekötő, hogy a külföldi lapok nagy cikkekben számolnak be a Rákosi élete ellen tervezett galád merényletről.

1929 január 1. Kedd.

Újév. Nem az a kérdés, hogy a végét megérjük-e, hanem egyáltalán a legközelebbi napokat?

1929 január 2. Szerda.

Válasz érkezett. A Központi Bizottság leveleimet megkapta. Minden módon segítségünkre lesz.

A hírt rögtön közöltem Rákosival, aki megbeszélésünk szerint azonnal éhségsztrájkot kezdett. — Utána kihallgatásra jelentkeztem az igazgatónál. Kijelentettem, hogy Rákosinak a fegyelmiből való kiengedése, valamint a botrányos fegyházi állapotok vizsgálata és megszüntetése érdekében, Rákosival szolidaritásban Őry, Juhász és én is éhségsztrájkolunk.

Valamennyiünket azonnal a fegyelmibe kísértek. Fejenkint egy hónapi sötét zárkával és kemény fekhellyel szigorított elkülönítést és egy esztendeig tartó kedvezményelvonás fegyelmi büntetést kaptunk.

1929 január 3. Csütörtök.

Két karom átéri, két tétova lépésem végigjárja élőhalott sírboltomat. Ide sohasem hatol be igazán a világosság.

A dróthálós, vasrácsos, tejüveges pinceablak csak egész gyenge fényt bocsát keresztül. Dél van és mégis olyan a szürkeség, mintha hályog volna a szememben.

Nagyon hideg van. A betonpadlón sem feküdni, sem ülni nem lehet. Egész nap gubbasztok, a sarokban vagy fel s alá sétálok.

Kegyetlenül érzem az éhséget. Huszonnégy órája nem ettem.

1929 január 4. Péntek.

Halálosan fáradt vagyok. Aludni vágyom. A betonon öt percnél tovább nem lehet egyfolytában aludni.

1929 január 5. Szombat.

Meggyilkol bennünket a szörnyű hideg. Csupa jégcsap minden. Már szinte ahhoz sincs akaraterőm, hogy enni vágyjam.

1929 január 6. Vasárnap.

Az éhségsztrájk ötödik napja. Telnek a percek, az órák, a napok. Még hány nap?

A fegyőröket félóránként váltják, hogy kibírják a hideget. Emberemlékezet óta nem volt még 35 fok hideg Magyarországon, most pedig annyi van.

Rettenetes a hideg. Nem lehet kibírni.

Éhezünk, megfagyunk, már alig járunk, de mégis, amíg vagyunk, amíg élünk, halálos tiltakozásként egyre kiáltjuk:

— Megállj! Már nincs más fegyverünk, csak az életünk. Itt van, vegyétek, ez még a miénk, de Rákosit nem engedjük meggyilkolni.

1929 január 8. Kedd.

Az éhségsztrájk hetedik napja! Már ahhoz sincs erőm, hogy a sarokban gubbaszszak. Folyton előre dűlök. De legyőzöm gyengeségemet.

— Ki kell tartani! Kitartás, Zoltán, — biztatom magamat.

Tudom, ha győzelem nélkül adjuk fel a harcot, megöl bennünket az igazgató, a fegyház. De ha kitartunk, a győzelem nemcsak a pillanatnyi helyzetből ment ki bennünket, biztosíték lesz arra is, hogy Rusztek, ez az aljas gonosztevő, nem folytathatja gazságait.

1929 január 9. Szerda.

Az éhségsztrájk nyolcadik napja. Egész testemben ráz a láz. Nem az éhezés, a szörnyű hideg vert le a lábamról.

1929 január 10. Csütörtök.

Tegnap késő este, sunyin, lapulva, bejött zárkámba az igazgató.

Már az első szavainál tudtam, hogy győztünk!

Eleinte össze-vissza hazudott. Úgy tett, mintha „jóakaratból" akarna az éhségsztrájk megszüntetéséről tárgyalni.

Ám nem hagytam magamat becsapni.

Tudtam, hogy ha tárgyalni jött hozzánk, csak felsőbb utasításra tette. És Rusztek igazgató akárhogy forgatta, csűrte-csavarta a dolgot, kitartottam amellett, hogy addig nem hagyjuk abba az éhségsztrájkot, amíg Rákosit ki nem engedi a fegyelmiből.

Győztünk! Az igazgató beadta a derekát. Kijelentette, hogy teljesíti követelésünket.

A győzelem egyszeriben visszaadta erőmet. Határozott léptekkel kisiettem a folyosóra és hangosan kiáltottam:

— Vége az éhségsztrájknak!

Halálos csend a fegyelmi osztályon. A leghalkabb szó is visszhangzik. Az elvtársak meghallották kiáltásomat s utána sorban kinyíltak a zárkaajtók s mindegyikük elfogadott és megivott egy-egy csajka rántottlevest.

S Rákosi most már a kórház egyik fűtött kórtermében szalmazsákos ágyban fekszik. Fegyenc ma is, mint tegnap és tegnapelőtt, de már van reménye az életre.

Megmentette a dolgozók nagy testvérisége, a szolidaritás!

Immár hányadszor?

KISS KÁROLY

HARC A BÖRTÖN FALAI MÖGÖTT

A VÖRÖSTÉGLÁS börtön hat emeletével fenyegetően trónolt a városrész fölött. Magánzárkái hónapokon keresztül nyelték a letartóztatott kommunistákat. A tárgyalásokat sokáig, volt eset, hogy két évig is elhúzták.

A folyosókon szentképek függtek. Az udvar, ahol naponta, egymástól három lépés távolságban hátratett kézzel sétáltak a foglyok, szűk volt és bűzös. Három oldalról az emeletek, magánzárkák rácsos ablakai, a negyedik felől, magas kőfal zárta körül. Ide nyíltak a pincéből a mosókonyha ablakai. Ömlött belőlük a szennyszagú gőz. A konyhából a félrothadt savanyú káposzta szaga érzett, ősztől késő nyár végéig. A szűk udvar közepére dobták az elhaltak, rühesek, ragályos betegek gőzölgő szalmazsákjait és ruhadarabjait. Ezen az udvaron töltöttek naponta kétszer félórát a foglyok.

A főügyész, a gondnok kegyetlen, az őrök nagyrésze jóakaratú, de a csendőrségtől idekerült durva ember volt. Időnként rettenetes ordítás verte fel a börtönfolyosók csöndjét. Ilyenkor valakit összevertek, vagy kikötöttek. A jajgatásra megjelent Margaretta nővér, aki a lelki vigaszt nyujtó börtön-misszió vezetője volt. Imát mormolva járt a folyosón, amíg a jajveszékelő rabot kikötötték. Utána bement hozzá a zárkába. Letörölte könnyét-nyálát és rászólt, hogy most már ne jajgasson mert ha „az őrmester úr méregbe jön" ennél többet is kaphat. Egyébként áldott, jó lélek volt az apáca. Ahol tehette, segített...

Délelőtt leballagott a konyhába. A szakács-rabnők hangos „kezitcsókolom" köszöntéssel fogadták.

— Na, mit főznek ebédre? — kérdezte.

— Savanyúkáposztát.

— Öntsenek bele két vödör vizet — mutatott rá a nagy üstre — hadd egyenek szegények.

Vasárnap délután rendszerint „tudományos" előadás volt az udvaron. Az előadók szerzetesrendek tagjai, vagy papok voltak. Időnként eljött egy jobboldali fővárosi politikus orvos-fia is. Nagyon bölcs előadást akart tartani.

— Az élet — magyarázta — olyan, mint egy halastó. Vannak, akik jó horgászó helyet találnak és kövér pontyokat fognak, de vannak, akiknek csak sovány schneider jut.

Épen így bölcselkedett, amikor az egyik magánzárka ablakából harsány kiáltás szakította félbe: „Hazudik a csibész!"

A foglyok derülten pislogtak, a fogházgondnok szikrázó szemmel nézett az őrmesterre. Az őrmester sziszegve kérdezte a kulcsároktól, honnan jött a hang. A kul-

csárok a fegyőrökre mordultak, de senki sem tudta megmondani, melyik emeletről, melyik ablakból hallatszott a kiáltás.

A kínos csöndet a fogházgondok dühtől rekedt hangja törte meg:

— Mit állnak itt? Azonnal felkísérni a zárkába mindenkit! Majd megmutatom én, hogy itt rend lesz!

Lázas nyomozás indult meg. Másnap Margeretta nővér, a kezében egy csajka gőzölgő tejjel és két zsemlyével járta végig a zárkákat.

— Egy hétig mindennap ezt kapja reggelire, aki megmondja, ki kiabált ki az ablakon tegnap délután előadás közben — bíztatta a rabokat.

A kiéhezett rabok sóvárgó szemmel meredtek a rég nem látott ennivalóra, de eredménytelen volt minden ígérgetés. A bűnügyiek valamennyien az udvaron voltak, amikor a kiáltás elhangzott és így még ha akadt volna is, aki nem tud ellenállni a kísértésnek, nem tudták megmondani, ki volt a bátor közbekiáltó.

A kommunisták már tudták, hogy egyik elvtársuk: Kertes, az ifjúmunkás kiáltott ki az ablakon. Az őröknek külön szabadnapot ígértek, de soha nem tudták meg, melyik kommunista volt a tettes.

A kommunisták szervezetileg is összefogták az ország különböző vidékeiről idehurcolt elvtársaikat. Emeletenként bizalmit választottak, kiépítették az állandó kapcsolatokat a Vörös Segéllyel és az illegális párttal. Megszervezték a tanulást és a rendszeres könyvellátást. Mindez rengeteg munkát, jó konspirációs szervezést jelentett. Védekezni kellett a spiclik és a provokátorok ellen, akiket igen gyakran bezártak a kommunista foglyok közé a zárkába. Az újonnan érkező kommunista foglyokat fel kellett világosítani, milyen a börtönben a pártszerű viselkedés.

Kós mögött már másodszor csapódott be ennek a nagy háznak a rácsos kapuja. Társai most bizalminak választották meg a harmadik emeleten. Este történt a választás. Fürgén táncoltak a fogkefenyelek a fűtőtest összekötő csövein. Morze-jeleket kopogva, folyt a beszélgetés a kommunisták között a legtávolabbi zárkákkal is hónapokon, sőt, éveken keresztül. Még aznap este közölték a többi emelet bizalmijaival...

Rendkívül nagy türelmet és igen aprólékos, gondos előkészítést igényelt ez a börtönmunka, mert ha az őrmesterek előtt csak a gyanúja is felmerült annak, hogy valamelyik kommunista szervezi társait, segítségükre van, azonnal elkülönítették és egy hétig nem került elő a sötétzárkából.

Az újonnan érkezett elvtársak nehezen tanulták meg a morze-jelek kopogását. Ezt a nehézséget fokozta az is, hogy a morze ABC-t időnként változtatni kellett, mert az ügyészség emberei is megtanulták. A legnagyobb gondot az éberségre való nevelés, a kommunista foglyok börtönkonspirációra való oktatása okozta.

A kommunista ifjúmunkások nyomdászából, letartóztatása után, kétheti rendőrségi kínzással sem tudták kiverni, hol a nyomdagép. A fogházból aztán virágnyelven tudatni akarta elvtársaival, hol van. Levélben azt írta: „Kedves bátyám, a gyerek Kardoséknál van, pelenkáért menjetek Szabó Margithoz". A levél a rendőrségre került és ott látni akarták a „gyereket". Kardoséknál egy modern kis illegális nyomdát, Szabó Margitnál néhánymázsa jó papirost találtak. Amit kétheti veréssel nem tudtak

megkapni, megkapták, egy fogházból írt levél nyomán. Ezért volt fontos a börtönbizalmi munkája, hogy ilyesmi ne történhessék meg.

A fasizmus erősödött. A kenyér egyre kisebb, a káposzta egyre rothadtabb lett. A verések gyakoribbak, a könyvcenzúra szigorúbb lett. A csomagbeadást megtiltották. Mindtöbben betegedtek meg. A szabadultak között is mind több volt a munkaképtelen. Ezeket a kommunista orvosok vették gondjaikba.

A börtönben a helyzet tarthatatlan lett. A bizalmiak értekezletet tartottak, két napig folyt a csöveken a kopogtatás. Végtelenül nehéz volt, amíg a földszinti zárkában ülő elvtárs megértette, mi a véleménye a hatodik emelet jobbsarkában bezárt bizalmi elvtársnak. Többszöri ismétlés után rakták össze gondolatban a jeleket. Így alakultak ki a vélemények. Késő éjszaka volt, mire közös álláspontra jutottak. Ezen az éjszakán határozták el, hogy éhségsztrájkba lépnek.

GERGELY SÁNDOR

GYŐZELEM A BÖRTÖNBEN

Részlet a „Hidat vernek" című regényből

AMIKOR VÉGH LŐRINC a szuronyos fegyőrrel belépett az ajtón, elámult. A tárgyalóteremben, az elnöki emelvény alatt négy padsorban tömötten ültek a vádlottak. Mindenki mellé szuronyos őr telepedett. Gunnyasztva ültek a rabok, de szemük egyetlen lobogás volt. A belépőre ügyelt szuronyokkal megtűzdelt, elkínzott tömegük. A falu vágyódó reményét hozta most ide a sárga öregember...

Végh Lőrinc körülnézett. De a kilátást elfogta a rabok sűrű, ülő, fekvő s fegyverrel díszített sövénye. Lábujjhegyre akart ágaskodni, de elszédült és kísérője karjába akaszkodott.

Széket toltak alája. Leült. Szédült. Már tizenegy nap óta elutasított magától, mint többi rabtársa, minden ételt. Gépiesen felelve bemondta nevét, személyi adatait... Néha könyökét tolta álla alá és úgy erőltette arcát a kérdező felé. Aludni szeretett volna, aludni, mint a cellában a többi elkínzott elvtársával... és csak délutánonként felülni a szalmazsákon és figyelni a soros elvtárs előadását.

— Tudja maga, mi a szocializmus? — kérdezte az elnök.

Erőlködve nyitogatta a szemét. A füle fájt a hangos szótól.

— Tudom én kérem, persze, hogy tudom — várt, a dörgő hangok elzúgtak, a tarkója alatt fájt a kemény karfa és suttogva mondta — tudom én, persze... megtanítottak rá itt, a börtönben... Embertelen ember voltam én, nem tudtam semmit de itt felkeresett a tudás...

Az ajtóban újra falusi ember jelent meg: Péter Gábor. Őt is fegyveres őr kísérte. Szétnézett a teremben. Elgyötört arcából szinte kiszakadt tüzelő vén szeme.

Az emelvényen az elnök hosszan lapozgatott iratai között.

— Maguk március huszonegyedikén erőszakkal el akarták foglalni a gróf földjét — mondta a bíró és előrehajolt.

— Mi nem akartunk erőszakkal elfoglalni semmit — felelt az öreg ember. — Mi, Fertő-melletti földmíves szegények, azért jöttünk össze, mert földosztásra hívtak bennünket. Már háromszor hívtak és háromszor nem kaptunk semmit.

— Ugyanezt mondta az ügyész úr előtt is. De a rendőri nyomozásnál mást vallott.

— A rendőri nyomozás veréssel folyik.

Az elnök mosolygott, újra az iratait nézte, aztán azt mondta:

— Maguk rendszeres szervezkedést folytattak. Maga szemináriumokat tartott. Tudja mi a szeminárium?

— Tudom. Fölvilágosító munka.

— Dózsa Györgyöt magyarázta az embereknek.

— Igen.

— Kommunista szempontok szerint.

— A szegénység igazsága szerint. Erre az igazságra maga azt mondja, hogy kommunista.

— Ne szemtelenkedjék, mert megvasaltatom — kiáltott az elnök, de aztán újra halkan beszélt. — Nem lehet egy osztály érdekei szerint beszélni. Csak minden osztály érdekei szerint.

— Minden beszéd, minden írás állásfoglalás — mondta mosolyogva Péter Gábor s széttörölte ősz bajszát.

— Csak nemzeti érdek van — kiáltotta az elnök.

— Nem. Van dolgozók érdeke, meg dolgoztatók érdeke...

Az elnök végignézett a zsúfolt padsorokon, meg a szuronyok között elfekvők tömegén. Mosolygott, szájaszélét rángatta, aztán intett, s Péter Gábort Lőrinc bácsi mellé terelte a fegyőr.

Aztán magához intette az elnök a bírákat, gyors, tanácskozó suttogásba kezdett velük s utána kihirdette, hogy a tárgyalást megszakítja.

A bírák eltűntek a hátsó ajtón. A közönség lármázva tódult a folyosóra. Szuronylánc állt az ablakok alatt. Torlódva, egymást tolva, tolakodtak előre az emberek... Jött kifelé az első rab. Alacsony, sovány fiatalember. Magasra tartotta fejét, de mosolygott... S jött a többi is. Kopogva léptek. A visszhangos folyosó kriptának tűnt. Valaki elesett. A fegyőrök rárohantak s elvonszolták. Szinte gyerek volt még az áldozatuk. Öklömnyi sárgás arc, s nagy fekete szeme fájdalmasan tüzelt...

A sorban az utolsó, a szuronyok között, a vasajtó előtt még visszafordult s felemelte jobbját, öklét.

Egy nő sikoltott. S valaki elkiáltotta:

— Minden jót, elvtársak!

A búcsúzó ember mosolygott s belépett a fogház felé vivő vasajtón.

A SAROKBAN Geréb László ült. Maga elé rakta lábát, hátát a falnak döntötte és sárga arcát előrelógatta. Már régen gunnyasztott így. Faszobornak vélte volna a szemlélő.

A nagy cellában mindenki feküdt. Sokan aludtak. Soknak csak a szeme élt. Geréb László úgy ült, mint a pásztor és boldog volt: már nincs teste és ha szeme nem erőlködne kifelé üregéből, érzéketlen tompultságba borulna a tizenegynapos éhségsztrájk... Igaz is: nézni sem szabad! Az ember kímélje a szemét is.

Visszafeküdt a zsákra Péter Gábor mellé.

Künn őr sétált. Vaspatkós csizmája nagyokat csattant. Péter Gábor az ajtóhoz csoszogott és kiszólt a kukucson:

— Hallja-e, ne lármázzék. Csöndesebben járjon. — A csattogás elhalkult. Most Péter a falak mentén sorakozó szalmazsákokon heverő embereket nézte meg. Nyitott szemmel feküdt a mosoni s vasi paraszt és a föléjük hajló öregre mosolyogtak. Vass József, az öt győri munkás, meg a három tatai bányász három zsákon hevert. A nagy cellában két inas is volt. Az éhségsztrájk szinte kiszívta a vérüket.

— Kisöcsém, — hajlott le hozzájuk Péter. A hajladozástól megtántorodott és mellékük zuhant. Kis ideig mozdulatlanul feküdt, aztán a másik zsák mellé mászott. — Lőrinc, alszol? — kérdezte.

A fogatlan kis öreg lihegett, cserepes száját nyalogatta. Tar koponyája sárgán fénylett. A kérdésre csak a szemével felelt.

Zizegett a szalma. Csoszogva, kúszva, tekerőzve, tenyerüket maguk alá szorítva jöttek. A vasi és mosoni paraszt billegve, ágaskodva s egymásba fogózkodva lépkedett. A két inasgyerek csak átlépett a zsákon és Végh Lőrinc mellé telepedett. Egymás mellé ült, vagy feküdt mindenki és várták az iskolát. Geréb László volt a soros. Vállát hátrafeszítette, fejét a falnak támasztotta és rákezdte:

— A tőkésuralom kizsákmányoláson alapszik. A tőkés rend ellen harcolunk, hogy birtokba vegyük a termelőeszközöket. Mert a termelőeszközök birtokbavétele nélkül nem lehet szocializmust építeni. Persze, a tőkések védik magukat és ellene szegülnek annak, hogy a dolgozók maguk élvezzék munkájuk gyümölcsét. A birtokló soha nem mond le önként a vagyonáról, a hatalmáról.

Torkához kapkodott, köhögött és visszanyelte a véres foszlányokat, amelyek kínzó erőlködése nyomán a szájába szivárogtak. A többiek felemelték szemüket, nézték halottas arcát és vártak.

— Elvtársak, nagyon fáradt vagyok. Nem tudok tovább... — lihegett. — Elvtársak... elvtársak... — hátrahajtotta fejét, remegett és a falhoz tapadt. — Nem tudok... már elfogyott az erőm... nem tudok tovább. — Előrezuhant. A többiek visszafektették zsákjára.

Az emberek ültek, meg feküdtek a szalmán és az otthonukba menekült emlékezésük. Az otthonmaradt gyerekekhez, anyához, asszonyhoz...

A zsák szélén fölemelte kezét egy győri vagongyári... Beesett arcából kicsattantak a fehér fogak.

— Elvtársak, — mondta halkan — énekelek.

Feléje néztek. Hosszas előkészületbe kezdett a győri elvtárs. Térdre emelkedett, krákogott, zihált s száját törölgette. A többiek csöndben vártak. A győri testvér fölemelte jobbját s ajkáról halkan folydogálni kezdett a dal. Régi, ismerős dallam volt. A Csap uccán... nótájára ment a szöveg:

Az utcákon végestelen végig
Munkás-paraszt rabokat kisérik
Összekötve, összetörve, verve!
Mégis büszkén menrek a börtönbe!

A daloló emberre bánatos, szerető szemek koszorúja tapadt.

— Ezt te csináltad? — kérdezte egy mosoni paraszt.

— Tudok még többet is... de fáradt vagyok — mondta a győri elvtárs s lassan hanyatt feküdt. A többiek is zsákjukra húzódtak.

Később lárma támadt a folyosón. Siető léptek közeledtek. Kulcs csattant a zárban. Az ajtót föltépték. A küszöbön, fehér főkötőben, fekete ruhában s kereszttel a mellén, apáca állt. Egy civilruhás ember is volt vele.

— Emberek, jó hírt hozok. Holnap megszűnik a koplalás — mondta az apáca.

Senkise mozdult.

— Holnap már mindenki vehet magához táplálékot...

Az emberek nem mozdultak. Most megszólalt a civil úr.

— Maguknak már nem is kell lemenni a tárgyalásra. Most hirdetik ki azok előtt, akik bírták a járást, hogy a statáriális bíróság átutalja ügyüket a rendes törvénykezés útjára. De nem a maguk terrorisztikus fellépése, éhségsztrájkja kényszerítette a statáriális bíróságot erre, hanem a független magyar igazságszolgáltatás bölcs intézkedése.

— Nono — mondta hangosan egy tatai bányász.

— Fogja be a száját — ordította a civil úr. — Ne szemtelenkedjék még ilyenkor is.

Morogva, kínlódva erőlködtek fel fektükből az emberek. Az apáca kiszaladt a folyosóra s a rémült úr hátrálva darálta el mondókáját, hogy a mozgalom vezetői letartóztatásban várják az újabb tárgyalást, de többen, s ebből a cellából valamennyien, szabadlábra kerülnek.

Utolsó szavait már a folyosóról kiáltozta... Aztán nagyot dördült az ajtó...

Már állt Péter Gábor. És lassan felállt mindenki. Mintha csontvázak álltak volna. Összeölelkeztek s énekelni kezdtek.

A dal kicsapott a folyosóra. Az őr a fegyveréhez kapott. A dal elsuhant a kőkockák fölött, megkopogtatta a vasajtókat s befoszlott a cellákba. Végig a folyosón verejtékesen szivárgott a dal, a félelmes dal... A vasajtó mögött a csontvázemberek egymáshoz dőltek s énekeltek. Utóbb az egyik nevetni kezdett. S a többiek is abbahagyták az éneket. Nevettek a csontvázemberek. Aztán egyszerre, mintha elszégyelték volna magukat: elhallgattak.

MI ITT IS VELETEK VAGYUNK

Múlnak a hónapok egymásután.
S. a proletár, ki mindennap hallgatta
a gőzkalapácsok ütését,
a transzmisszió zúgását,
a lüktető, zakatoló műhelyek, gyárak
ordító zaját:
most csöndben van.

A síri csönd és a néma falak
részvétlenül veszik körül.
Csak, mikor a nap, vagy éjjel a hold
vetíti fényét a falakra,
árasztja el öröm.
Napfény, csillagok ragyogása, holdvilág
kijár a rabnak is.

De olykor szeme a távolba mered.
Talán lát valamit?
Vagy csak sorsán kesereg?
Nem! Nem csüggedhet az, kinek szeméből
oly lelkes akarat tüze lövel!
Ki nem törődve a csönddel,
s a néma részvétlenséggel,
bátran és merészen a jövőbe tekint.

Gondolatban ott van ő most is a zakatoló,
lármázó gépek között.
A dolgozó, gondolkozó, tanuló és
harcoló elvtársak között.
Hallja, hogy a munkások harcos kiáltása
túlharsogja a kerekek és kalapácsok
zúgó, bömbölő vad zaját.
Ott érzi magát a világvárosok tüntető
és lázadó százezrei között!

Nem urak! Nincs az a csönd,
mely megtörné harcos akaratunkat!
Nincs olyan börtönfal,
melyen mi túl ne látnánk.
És nincs oly bilincs,
melyet mi szét ne szakítanánk!

LEBUKOTT

Megvaliattak, hogy vérzett a husunk,
Elvtársunk, ki még sétálsz, mint a fény,
gondolj reánk, kik fel-le futkosunk
és messze nézünk cellánk szögletén.
Lágyult az izmunk, fekhelyünk kemény,
Eledelünket kiköpi a szánk,
gyomor- s tüdőbajt ítéltek reánk
s ha nem pusztulunk, elpusztítanak.
Még harcolunk, de testünk oly sovány.
Testvér, segítsd a lebukottakat.

Otthon a tűzhely hűvös és repedt.
Hideg fazékban készül az ebéd:
a csarnok nyirkos kövéről szedett
kis káposztalevél és hulladék.
Az asszony szédül, szidja gyerekét
s a szomszédné a gangon kiabál,
hogy tőlünk sose kapja vissza már
az ujjnyi kevés lámpaolajat.
Tél lesz, ragyog a fagy s az éhhalál:
Testvér, segítsd a lebukottakat.

Gondoljatok a büdös küblire,
mely ködgomolyban küld új nyavalyát.
Küldjetek szappant, lóhúst s télire
apadt testünkre adjatok ruhát.
Küldjetek könyvet, bármily ostobát,
mert megőrjít a patkánypuha éj,
az asszony nélkül gyötrő szenvedély.
Enyhítsd kínunk, ha munkás vagy s szabad,
Elvtárs, hisz te vagy a Vörös Segély.
Testvér, segítsd a lebukottakat.

Küzdtünk híven a forradalomért,
nem halhatunk meg, élnünk kell tovább.
Zizegve várnak a röpcsik, a hék
s éhbérre várnak mind a burzsoák.

A mozgalom vár, munka és család,
míg megbukik a kizsákmányolás,
a sarló villan, sújt a kalapács
s börtönről, gyárról lehull a lakat.
Éljen a Szovjet, a munkástanács!
Testvér, segítsd a lebukottakat.

TAMÁS ALADÁR

VERS

Felemelt karunk között szél és vihar süvít át
s mi mégis felemelt karok tüzes jeleivel üdvözöljük egymást;
és tudjuk, hogy millió és millió kéz és ököl emelkedik most a magasba, hogy egymást üdvözöljék.
Ismertünk kegyetlen éveket,
tudtunk szomorú napokat, melyek súlyosak és sötétek voltak, mint kenyereink,
de vannak elröppent gondolataink is, amelyek nem állnak meg soha többé.
Így él bennünk kitörölhetetlenül az ország képe, melynek nem ejtem ki nevét,
ragyogás és fényesség őrzi szívünkben és befödik a kimondhatatlan színű zászlók.
És újra és újra felemelik karjaikat milliók és az öklökön ott fénylik a hit piros ragyogása. Ez a mi lemérhetetlen erőnk!
Ez az érkezése és indulása megszámlálhatatlan akaratnak és tettnek, amely egy és oszthatatlan.
Ezt hozzák felénk távoli mezők munkásai,
szénporos arcú bányász, kiégett szemű mozdonyvezető,
naptekintetű tengerész, a görbülthátú szövőnő
és lázadt csapataik sikoltva csapnak össze óceánná.
S ha a szél megkorbácsolja a végeláthatatlan tengert, ki tudja
hol áll meg a haragos hullám?
habjai a föld egyik sarkától a másik sarkáig érnek,
bennük az erdő diadalmas éneke zúg
s fölöttük dobogó vörös vitorlákon száll millió szívünk!

A GÁRDISTA

A VILLAMOSON találkoztam vele. Bőrsapka volt a fején, arca fiatalosan és szeme frissen, magabízóan tekintgetett szét. A bőrsapka öntudata volt ez! A szemek mintha mondanák: emberek, én rendezőgárdista vagyok.

Szemben ülök vele és beszélgetni kezdünk. Én kezdem a szót és ő felel. Eleinte vonakodva, bizalmatlanul, de mert látja tájékozottságomat: ismerem szakcsoportjának vezetőit, a rendezőgárda multját, pártszervezetének néhány tagját, bizalmasabban néz rám. Nem ismer engem. Megmondom könyveim címét; nem tud róluk. Azt sem tudja, hogy kizártak a szociáldemokrata pártból. Hogyan is tudna róla, amikor azt sem tudta eddig, hogy létezem a világon.

Megmondom, hogy szervezetében, ebben az idei oktatási szezonban több előadást tartottam: beszéltem Martinovics Ignácról, Maxim Gorkijról, Amerika munkásmozgalmáról, a munkáskultúráról... Nem, ő erről igazán nem tud. Hogy miért nem?... Rámnéz, kissé furcsálkodva, kissé lenézően, aztán megmagyarázza: mert nem jár *olyan* előadásokra...

— Tudja-e kicsoda Martinovics Ignác, vagy Maxim Gorkij? — Nem, ő ezt nem tudja. — Hát Amerika munkásmozgalmáról, vagy a munkáskultúra alapfogalmairól tud-e? — Nem, ő ezt sem tudja...

Zavartan néz rám és meg is mondja:

— Nem ér rá *ilyen* dolgokra a gárdista!...

Most már belemelegszik, nyílt arca áttüzesedik. Azt mondja: a gárdista az arra való, hogy megvédje azokat, akik tanulni akarnak. A gárdista majd akkor tanul, ha már nem kell megvédeni a gyengéket...

— No igen, ez is valami!... És ki akarja megakadályozni, hogy tanuljanak a proletárok? Kicsodák?... Nevet és úgy magyarázza:

— Jól mondja, csak akarják... azért vagyunk itt mi...

Újra kezdem. Kérdem, tudja-e, kik voltak azok, akiket rendezőgárdisták Kispesten véresre vertek? Az ő szervezetéből valók voltak, hozzájuk jártam előadásra. Tanultak, remek vitaesték voltak, és ő ott sem volt, nem tud semmit, azt sem tudja megítélni, hogy van-e különbség közte és egy feketeinges sas között, az is szocialistát bunkóz, ő is, nem tud semmit, egyetlen szemináriumon sem tanult, sehol és most honnan veszi ő magának a bátorságot: munkást verni?...

Zavartan néz rám. A villamos zsúfoltan cammog már a Hungária-út táján... Nem felel. Teleszívja magát levegővel és sértődötten kifelé néz.

Békítem. Hiszen én nem őt bántom. Emlékeztetem arra, hogy volt idő, amikor

ő és azok, akiket most ő és bőrsapkás társai bunkóval és fütykössel agyba-főbe vernek, hogy ő azokkal együtt harcolt, nincs még egy éve, a sasok ellen. A sasokat elintézték közösen. Miért? Mert a sasok meg akarták zavarni a gyűléseket, a szervezkedést és a tanítást. Most meg bennünket bunkóz le? Miért?...

Nem felel. Hiába faggatom. És hiába magyarázom, hogy a munkásság csak úgy érhet el eredményeket, ha harccal kényszeríti ki jogait. Ezeket a harcosokat bunkózza ő.

Most akadozva mondja: ő nem tud erre megfelelni. Ő látja, hogy velem szemben alul marad a vitában, de tudja, hogy neki van igaza, mert olyan nagy vezérek, mint Garami, meg Buchinger, meg Peyer is helyeslik cselekedeteit és ezek az „elvtársak" nemcsak ilyen kis országban nagynevűek, hanem az egész világon tudják, hogy ők kicsodák. Az angol miniszterelnök, ha csak egy lépést akar tenni Magyarország felé, előbb megkérdezi Garamit. És ezekre a vezérekre mindenfélét mondanak.

— Az a kérdés: igazat mondanak-e? Mert ezek eladják a munkásokat.

— Nem lehet igaz — ijed felém.

— És ha bebizonyítják?

— Ezt akarják — nevet az útitárs, s fiatal arca most újra csupa önbizalom. — Mondta a rendezőgárda csoportvezetője is: elvtársak, Magyarország mindig Európa védelmezője volt, hát nekünk sarkunkra kell állni most is, hogy az oroszok ide be ne jöhessenek és azok, akik rágalmazzák ezeket a nagy „elvtársakat", azok azt hiszik, ha elesnek a vezérek, szabad lesz az út az oroszok előtt. Maga is jobban tenné elvtárs, ha nem védené őket.

— Megütne engemet is? — kérdem.

Nem felel. Újra kérdem: ha előadást akarnék ma, odakünn, Kispesten tartani, például a kapitalizmus, az osztályharc mai korszakáról... Szeme felcsillan és csöndesen mondja, hozzám is hajol:

— Lássa, ez az! Ezt csak kommunisták mondják, hogy: osztályharc! Az egy szó, ami alatt a kommunisták egészen mást gondolnak...

Hallgatunk. A villamos cammog. Künn a napsütés ragyog. Az Üllői-úti barakklakások nyomortanyái a napfényben gőzölögnek. A gárdista szeme a bőrsapka ellenzője alatt elborul. Bizonyára sajnálja a nyomortanya lakóit... Nagy, kidolgozott tenyere sapkája alá nyúl. Szőke haját túrja. Csupa bizalom és szomorúság az arca. És megindul panaszszavainak árja. Hogy milyen keserves a gárdista élete. Egész nap a gyári robot. Éhbérért. A munka után alig jut idő pihenésre...

Alig?... nem: sose jut manapság idő arra, hogy hazamenjen. Jön a parancs: gárdista ma ide, ma oda. Egyetlen este sokszor két helyre is! Ajtók előtt, kapuk előtt strázsál, hidegben-esőben.

Aztán azok az alávalók! Mindig jönnek. Az ember már dühös a hideg, meg a sok ácsorgás miatt, és az ember ilyenkor odavág. Hát ne jöjjenek! Maradjanak otthon, menjenek a lányokhoz... Én mennék, csak jutna időm tőlük. Ma játsszák a moziban „Az apák bűné"-t, jó volna megnézni. Hát lehet? Megint jönnek a bolsik. Csak szájalnak, hogy árulók vagyunk, meg kiabálják: osztályharc... Mire jó az

nekik? Én csak egyszerű munkás vagyok és mégis elfut a méreg, ha ilyet hallok. Hát még a titkárunkat ne egye a fene az ilyen beszéd miatt?

Mondom neki, hogy én azt se bánom...

Már Kispestre ér a villamos. Lassan ürül a kocsi. Útitársam is igazgatja a sapkát a fején, kesztyűjét is húzogatja.

— Ha mindenkivel úgy lehetne beszélni, mint magával — sóhajt. — Hiába, nem hagyhatjuk Garamit a sárban. A parancs: parancs. Pedig volt egy kislány, azzal sokat jártam együtt, de most ő is fúj rám. Mit csináljak! Első a kötelesség, meg a fegyelem. Stromfeld Aurél elvtárs is ezt mondta... mondják azok, akik az első alakulásban benn voltak.

Szalutál. Gondolkozik. Aztán kezet nyujt. Leszáll a kocsiról. Felnéz hozzám. Gondolkodva, sokáig. Szegény, szegény félrevezetett proletár... S áldott az ő bikacsökje.

GEREBLYÉS LÁSZLÓ

NEHOGY ENGEDJ

Ha fütykösökkel fenyegetnek,
ha bárdot, tőrt is fenegetnek, —
nehogy engedj!

S ha már az éhség is sugallná,
s mögötted egyre zúgna: „hajrá"! —
nehogy engedj!

S ha húgod ríva esdekelne, —
és ha anyád letérdepelne,
nehogy engedj!

S ha hallanád, hogy: „mindhiába!
százezer mártír is hiába" —
nehogy engedj!

Légy rideg és légy hajthatatlan,
ha meggebednél is magadban! —
nehogy engedj!

DÉRY TIBOR

1930 SZEPTEMBER ELSEJE

Az UTCA meglehetősen néptelen volt. Az elején néhány menekülő ember lábdobbanása hallatszott, beljebb azonban teljesen üresnek látszott, csak a vége felé sötétedett el: a felvonulók egy része, amely a Ferdinánd-hídról nem tudott bejutni a Rózsa-utcába, hátrakanyarodott volt s itt igyekezett az Andrássy-út felé.

Ötven lépéssel a sarkon túl Bálint a jobboldali járdán egy hanyattfekvő, mozdulatlan testet pillantott meg. Letérdelt melléje s lehúzta az arcára szorított karját, amely nehezen engedett: a viaszsárga, vérfoltos, nagybajuszú arcban csak néhány pillanatnyi döbbenet után ismerte fel Istenes bácsit, a mult héten elbocsátott darust. Felemelte a fejét, a koponyája ketté volt hasítva...

Éppen az utcasarkon érte el Ocsenást. — Te meg hova rándultál ki? — kérdezte ez vigyorogva. Meglátszott az arcán, hogy még semmit sem tud. Egy negyedóra sem telt el azóta, hogy Bálint a Rózsa-utcában szem elől vesztette, de az időt a gyerek lelkében a lecsapó rendőrkardok, a véresarcú asszony, a szürke ló kivert szeme s Istenes bácsi széthasított koponyája, mint megannyi láthatatlan drámai szorzószám a tízszeresére duzzasztották.

— Te még nem tudod?

— Nem hallom — mondta Ocsenás.

— Te még nem tudod? — ismételte a gyerek hangosabban.

— Mit?

Bálint szeméből patakzottak a könnyek. — Ott gyilkolják az embereket.

— Hol?

A gyerek hátrafelé mutatott. — Mit mondasz? — kérdezte Ocsenás, hirtelen elfehéredett szájjal. — Ki gyilkol?

— A rendőrök.

— Hülye!

— De igen.

Ocsenás a gyerek könnyáztatta szemébe nézett. — Mit mondasz? — kérdezte mégegyszer. Bálint az öklével végigtörölt az arcán, összeszorította a fogait. — Istenes bácsinak szétverték a fejét — mondotta lassan, majdnem szótagolva. Háta mögül jókedvűen izgatott kiáltások hallatszottak, de a gyerek messzibbre beállított éles füle az Andrássy-út távoli fojtott hangzavarát is áthallotta.

— Kinek a fejét?

Bálint mély lélekzetet szedett. — Istenes bácsiét.

— Hol?

— Itt az utcasarkon fekszik.

Ocsenás rögtön eliramodott. Száz lépés választotta el az úttest közepén összeverődött vidáman zsibongó tömegtől. — Gyilkoltak bennünket — kiáltotta már messziről, elfulladt, sipító hangon. Nem állt meg, a könyökével tört magának helyet az emberek között, akik értetlen, csodálkozó arccal ugrottak félre útjából. — Az Andrássy-úton a zsaruk megtámadtak bennünket — kiáltotta teljes erejéből. — Asszonyokat, gyerekeket gyilkolnak, asszonyokat, gyerekeket...

— Mi történt?

— Mit mond?

A futás szele mintha elkapta volna az embereket, a vadul vágtató kamasz után tódultak. Ocsenás, Bálinttal a nyomában, már kijutott a tömeg sűrűjéből, néhány ugrással megelőzte a legelől álldogálókat, megállt, hátrafordult. — Elvtársak — kiáltotta — a rendőrség minden ok nélkül, kivont karddal megtámadta a munkát-kenyeret kérő munkásságot. Olyan embereket gyilkoltak, akik hónapok óta, évek óta munka nélkül vannak, akiknek a gyerekei éhen fordulnak fel az utcán. A magyar proletariátus nem tűrheti ezt az alattomos támadást. Elvtársak, védjük meg az asszonyok és a gyerekek életét, mert már egykutya, hogy az éhségtől döglünk-e meg, vagy rendőrgolyótól!

Ocsenás arca sápadt volt, ökölbeszorult keze, melyet gépies mozdulattal a feje körül lóbált, olykor meg-megrándult s kinyílt ujjakkal megállt a halántéka fölött. Nem várta meg az emberek válaszát, az utolsó szó után rögtön megfordult s eliramodott az Andrássy-út felé. Bálint, aki közvetlenül a nyomában loholt, jól hallotta el-elfulladó lélekzetét. Mögötte is megindultak a lábdobbanások, az emberek nagyobb része futólépésben utánuk eredt.

Redőnyök rekedt zörgése hallatszott, egy-egy óvatosabb kereskedő becsukta a boltját. — Hisz ez a gyerek is megsebesült! — mondta egy lihegő hang a háta mögött; hátranézett, nem fogta fel rögtön, hogy a bekötözött kezére értették, de mire szólhatott volna, a lihegés már lemaradt mögötte...

Az Andrássy-útnak ez a része most meglehetősen néptelen volt, itt-ott egy elnyúlt emberi test feküdt az aszfalton, az úttesten, lovas nélkül egy megnyergelt almásszürke ló vágtatott ide-oda. Az Oktogon irányában néhány szaladó ember látszott. Az innenső fasorban, háttal a szeneskocsinak, egy rendőr állt egy pad mellett s a támláján egyenesítgette meggörbült kardját.

Ocsenás ránézett, elsápadt dühében. Mellette egy hosszú, sovány ember ordítva elkáromkodta magát. A rendőr hátrafordult. Egy széndarab repült feléje, a homlokán találta. Vigyázat, mondta valaki, nekünk nincs fegyverünk.

— Hát aztán!

— Dögöljünk meg!

A rendőr fájdalomkiáltására, akit az egyik súlyos szénrög orrcsonton talált, egy szakasz gyalogosrendőr futva elindult a Körönd felől. Az egymagában álló rendőr a rázúduló szénzáporban elterült a földön, valaki rátaposott a fejére.

Bálint minden zsebét teleszedte szénnel. — Jól van, ne hagyd magad magyar!

— mondotta mögötte egy ismerősnek tetsző hang. A gyerek szemügyre vette az ember széles pofacsontú, barna arcát, mokány kis bajszával, üdén csillogó fekete szemével: nyomban megismerte. — Brányik úr! — kiáltotta.

— Te meg honnét ismersz?

— A Kistarcsaiból — mondta a gyerek. — A Szibériai szereldéből.

— Nem emlékszem rád.

A rendőrszakasz már körülbelül száz lépésnyire megközelítette az utca torkolatát, itt néhány pillanatra megálltak, egy rendőr kivált a többiek közül, továbbszaladt.

— Az irodában voltam, amikor megverték Brányik urat — mondta a gyerek. — A rendőrszázados, aki kihallgatta, pofonvágta, két rendőr meg hátulról lefogta a karját. Én az ablakpárkányon ültem, engem nem láttak.

— Úgy volt — bólintott az ember.

Bálint tovább szedte a szenet. — Azért jegyeztem meg a nevét — magyarázta — mert ott volt a gyárban egy Brányik nevű hivatalnok is, aki mellettünk lakik, Kistarcsán, azt jól ismerem.

Az időközben újra elindult rendőrszakaszt olyan szénzápor fogadta, hogy megtorpant, a fák mögé húzódott. — Te mit dobálsz? — kérdezte Bálint lihegve Ocsenástól. Ez vigyorogva megmutatta nyitott tenyerét, patkószegekkel volt tele. — Ezt meg honnét szerezted? — kérdezte a gyerek álmélkodva. A hosszú kamasz egyik kidagadó zsebére ütött. — Raktárból szállítok — morogta, a fogát mutogatva. Szemben egy rendőr megtántorodott, elordította magát, hanyattvágódott. A szenesfuvar kocsisa kifogta a két lovát s futólépésben elvezette őket a szomszéd kapu alá, a kocsit az emberek keresztbeállították az úttesten, hogy minél többen hozzáférjenek. — Nem jól csinálod — mondta Brányik a mellette hajigáló Bálintnak. — Nyugodtan, célirányosan kell dolgozni, mintha az anyád pendelye mögött golyóznál. A háború olyan, mint a munka, ha nem csinálják szakszerűen, nincs semmi látszatja. Szemelj ki egyet közülük, akit meg akarsz becsülni, engedd közel magadhoz, olyan közel, amíg a zúzád el nem kezd reszketni, s akkor szélsebesen vágd kupán öcsém, azzal a jó nehéz szénnel, de úgy ám, hogy a miatyánkot is elfelejtse!

— De ha akkor elvétem — mondta Bálint nagyokat fujtatva — akkor felpöcköl a kardjára.

Brányik a két ujjával lesimította apró tömött bajszát, a gyerekre nézett.

— Nem szabad elvéteni — mondta s apró, dióbarna szeme úgy csillogott, mintha mosolyogna.

— De ha mégis?

A fiatal munkás arca elkomorodott. — Nem szabad!

A rendőrök körülbelül harminc-negyven lépésnyi távolságban félkört húztak az utca torkolata körül, némelyik a kardját egyenesítgette, mások az arcukat törülgették, a csákójukat igazgatták; úgylátszik, parancsra vártak.

— De ha mégis elvétem? — ismételte Bálint makacsul.

Brányik újra ránézett. — Akkor fizess, öcsém — mondta ridegen. — De úgy vigyázz, hogy a prolinak mindenért duplán kell megfizetnie!

— Már tudom — mondta a gyerek.

Brányik oly ügyesen figyelt s oly pontosan célzott, hogy harminc lépésnyi távolságból is fültövön talált egy rendőrt, épp abban a kiválasztott pillanatban, amikor az oldalt fordulva hátraszólt egyik társának. A Körönd felől lépésben egy csapat lovasrendőr közeledett. — Visszavonulás, öcsém — mondta Brányik s derekát kihúzva, egy kissé meghintáztatta széles vállát. — Szégyen a futás, de hasznos. A proli meg csak hasznos dologra költheti magát, mert másra nem futja az erejéből. No, imádkozzunk még egy utolsót, elvtársak — mondta a körülötte álló, vadul hajigáló embereknek — aztán oldjuk el a kereket, amíg nem késő.

Bálint tekintete egy mellette álló, sovány, ráncosarcú emberre esett, akinek pislogó szeméből sűrűn csorogtak a könnyek. Mások is sírtak, káromkodtak dühükben. Egy Beszkárt-kalauz, akinek a szájából, ruhájából még a reggeli falatozás vidám fokhagymaszaga dőlt, érthetetlen szavakat ordítozott.

Mihelyt a rendőrök észrevették, hogy a tömeg a lovascsapat láttára futásnak ered, kivont karddal utánavetették magukat. Néhány percnyi futás után Ocsenás a karjánál fogva egy kapualjba rántotta be Bálintot, négy-öt ember utánuk ugrott, a kaput becsapták, felszaladtak az emeletre. — Egy negyedóra, húsz perc mulva egyenkint kiszivárgunk — mondta Brányik, aki ugyancsak velük tartott — s balról, a következő sarkon megvárjuk egymást, ha lehet.

— Bolond maga? — kérdezte egy sápadt, borostásképű, szemüveges pincér. — Folytatni akarja ezt a cirkuszt?

Brányik a szemébe nézett. — Folytatni hát!

— Páncélautók ellen... puszta kézzel?

Brányik a bajszát csipegette. — Nem puszta kézzel. Ésszel!

— Hát nélkülem — mondta a szemüveges. — Engem ugyan nem ugratnak be többé.

Egy pillanatra csend lett.

— Vannak emberek — mondta Brányik csendesen — ha arcul köpik őket, hát letörlik és továbbmennek.

— Rám érti?

A két ember farkasszemet nézett.

— Magára — mondta Brányik — s a többi magafajtájú csirkefogóra. Menjen innét, amíg el nem fogy a türelmem s meg nem fogom a gigáját!

Egy félóra mulva négyen gyűltek össze az utcasarkon, a hét közül hárman eloldalogtak. Az utca néptelen volt, a túloldalon egy távoli kapu előtt egy dupla őrszem váltogatta a lábát. Jóideig tartott, amíg mellékutcákon ide-oda kanyarogva, újra az Andrássy-út közelébe értek.

Az utcák itt már újra benépesedtek. A külvárosok felől szakadatlan folyamban ömlött a tömeg, amelyet a rendőrség az Andrássy-útról a mellékutcákba szorított. Akiket a Köröndön a rendőrtámadás első hulláma szétvert, azok nagyobb része

— a sebesültek kivételével — a főútvonal két oldalán újra összegyűlt s mégegyszer elindult a Hősök-tere felé. Csendben meneteltek, összeszorított fogakkal. Sok volt köztük, aki még az 1919-es kommün emlékeit viselte a bőrén s még többen a szívükben. A régi emlék s az új düh összekeveredett bennük s megmerevítette az öklüket. Volt vöröskatonák a szolnoki csata emlékét idézték, mások a felvidéki dicsőséges napokat emlegették, amikor a Vörös Hadsereg megverte a cseheket s bevonult Kassára. Úgy érezték, hogy a magyar proletariátus tizenegyévi néma szenvedés után most újra magáraeszmélt; előre- és hátratekintettek a beláthatatlan hosszúságban hömpölygő tömegre, amely széles folyamban áradt az összes mellékutcákból s úgy látták, elérkezett a nap, amikor a forradalmi munkásság ismét átveheti a hatalmat.

A rendőrségen is sokan voltak, akik még emlékeztek a kommünre, ezek más szemmel nézték az eseményeket, mint fiatalabb, tapasztalatlanabb bajtársaik. A város különböző részeiből befutó hírek mindkét félben felszították s kilobbantották az emlékeket. A Körúton állítólag hosszú sorokban álltak a bedöglött villamosok, itt is, ott is felgyujtott autóbuszok lángoltak, az úttest, úgy hirlett, be volt szórva feldöntött magánautókkal. Egy városi képviselőt, aki autója tetejéről le akarta csillapítani a felizgatott tömeget, hír szerint, vasdorongokkal agyonütötték. Arról is beszéltek, hogy Peyer szociáldemokrata képviselőt, aki a Városligetben hazatérésre szólította fel a tömeget, úgy megverték, hogy a mentőknek kellett elszállítaniok. Ugyanott egy kávéházat izzé-porrá zúztak, az Iparcsarnokot felgyujtották. A kivezényelt katonaság állítólag megtagadta az engedelmességet.

A tömeg csendben vonult a Városliget felé, szó nélkül, kárörvendő vagy megvető némaságban haladt el a hellyel-közzel feltűnő, fosztogató csoportok mellett... Brányik, Ocsenás és Bálint együtt maradt, velük egy sorban egy svábos kiejtéssel beszélő, köpcös, veresképű vaseszstergályos, aki még menekülésük közben, a kapuban csatlakozott hozzájuk s az utcasarki találkán — egyetlenként — megvárta őket. A jéggyáriak végleg elvesztek. Bálint hiába tekergette utánuk a nyakát. Mögöttük néhány egyetemi hallgató lépdelt, két diáklány barna haját lebegtette a szél. — Kitört a forradalom? — kérdezte Bálint Ocsenástól.

Ocsenás nyelt egyet. — Igen.

— Nem hiszem, öcsém — mondta Brányik.

— Hát ez mi?

— Ez olyan szekér — mondta Brányik — amelyiknek nincs kocsisa. Ez vagy befordul az árokba vagy nekimegy a falnak, mert nincs, aki hajtsa.

— Hát hajtsuk mi! — kiáltotta Bálint.

A fiatal lakatos elmosolyodott. — Egyem a lelkedet!

— Hát miért ne lehetne? — mondta a gyerek elvörösödve.

Ocsenás figyelmesen nézegette Brányikot. — Már maga is berezelt? — mondta és ingerült kezével lassan végigsimított kopasz fején. — Az előbb még olyan nagy legény volt, azt hittem, egymaga megeszik egy szakasz lovas zsarut. Most meg maga is beáll az opportunisták közé?

Brányik a felizgatott fiú vállára tette kezét. — Lassabban, öcsém!

Ocsenás a fogát mutogatta. — Gyorsabban, bácsi!

— Lassabban! — ismételte Brányik s erősen megszorította a kamasz vállát. — A fejemmel is gondolkodom, nemcsak az üres hasammal.

Két kerékpáros rendező, a Kalapácsos emberrel gomblyukában nyomakodott át a tömegen, rekedten kiáltozva. A Hősök-terére két páncélautó és egy könnyű tábori üteg vonult fel, közölték, az emberek tehát menjenek haza, nehogy hiábavaló vérontásra kerüljön a sor. — No, hazamegyünk ? — kérdezte Ocsenás gúnyosan. Brányik elmosolyodott. Azt nem mondtam. — Hát? — Akkor megyünk, ha muszáj, — mosolygott az ember s az apró, tömött bajuszkája alól kicsillantak tejfehér, üde fogai. A mellettük lépegető zömök, veresképű vasesztergályos, aki eddig alig szólalt meg, hirtelen előrehajolt, kinyujtotta karját s a nyakánál fogva lerántotta nyergéből az egyik eléjük furakodó kerékpáros rendezőt. — Menj az anyád... — ordította erősen svábos kiejtésével — mert mintyárt peléd... Vaty te vaty a munkás, vaty én, de aki nem fan az, az itt fogja be a pofáját! — Az emberek mogorván, szótlanul nézték a jelenetet, de a rendezőnek senki sem kelt a védelmére. — A Peyer megint eladta a munkásságot a Petlennek, — magyarázta a felizgult, zömök kis ember — s most szépen hazaküldi pennünket. De ha én egyszer elkapom a nyakát annak a petyárnak, akkor addig nem eresztem el, amíg ki nem nyomom a lelkit pelőle.

Az Aréna-útra kiérve, egy megrekedt, mozdulatlanul álló tömeg szélére sodródtak. Többszáz lépésnyi távolságból, az emberek feje fölött, nyilván egy autó tetejéről, egy hevesen hadonászó bajuszos férfi alakja látszott, de hangját elnyelte a tömeg sokréteges, mély zúgása. — Itt fan az a petyár — ordította magából kikelve a zömök sváb esztergályos, amikor lábujjhegyen ágaskodva, az emberek feje között utat talált dühösen szikrázó tekintetének — itt fan az a petyár, lámpafasra vele! — Ki ez? — kérdezte Bálint. — Peyer — mondta Ocsenás. Látni lehetett, amint a szónok alakja körül botok emelkednek a magasba, a karjai egy percre megálltak a levegőben, megtántorodott, mintha az autó megingott volna alatta.

A következő percben a tömeg széle egy rendőrattak elé került. Brányikot a visszaözönlő tömeg nyomban elsodorta; Bálint futás közben hátra-hátrafordulva még néhány pillanatig látta feléjük integető kezét, aztán az is lehanyatlott, a hangja is elmerült a rendőrök ordításában. Egymás mellett futottak Ocsenással, a sarkukban egy meg-megcsörrenő kard és egy kipödört bajusz alatti vad lihegéssel. A rendőr egyszer megbotlott a kardhüvelyében s elvágódott, de rögtön feltápászkodott s újra utánuk eredt. — Majd futunk még fordítva is! — morogta Ocsenás, egy pillanatra hátrafordulva.

TÖMEG

Munkát! kenyeret!
Munkát! kenyeret!
Jön a tömeg, a tömeg!
Mint a megriadt legyek,
röpülnek róla a kövek.
Szálló szikla, apró szikra,
mint ki a szemét kinyitja,
ha vasdorong ütötte meg.
A tömeg
járó erdő-rengeteg,
ha megáll, vér a gyökere.
Termőföld talpa, tenyere.
Százezer hegy a kenyere,
itala nem férne ködnek
s a ködök bár hegyet födnek,
a tömegnek nincs kenyere.

Kenyértésztaként dobódik,
hánykolódik, dagasztódik,
a tömeg.
Tömény őssejt, püffeteg,
tapogatóit kibontja,
nyúlik, válik amőbaként,
más dudorait bevonja.

Világ, bekap a tömeg!
Felleget fú orralika,
odvas foga
bérkaszárnyák görbe sora.

Kapkod, nyúl, ahova ér,
csűrért, gyárért, boglyáért,
hétórai munkáért,
a Göncölért, Fiastyúkért,
bővizű, alföldi kútért — —

Nyirkos, görbedő atyáim,
édes, sovány leánykáim
a tömeg.
Körötte füstölgő csövek.
Folyót piszkál a szalmaszál, —
ni, kapja, viszi már az ár!
és sodorja a padokat,
a kiszniket, a kocsikat,
a csákókat, a lovakat,
a fölmutatott kardokat — —

Óh!
Minden más hiábavaló.
Az alku, az átok, a csönd, a szó!
Ő
az épület s az építő,
lenn alapkő és fönn tető,
a dolgozó, a tervező — —
Éljen a munkásság, parasztság,
nem fogja polgári ravaszság,
fölrúgja milliónyi láb, —
hú! tömegek, tovább! tovább!

KÜLVÁROSI ÉJ

A mellékudvarból a fény
hálóját lassan emeli,
mint gödör a víz fenekén,
konyhánk már homállyal teli.

Csönd, — — lomhán szinte lábrakap
s mászik a súroló kefe;
fölötte egy kis faldarab
azon tünődik, hulljon-e.

S olajos rongyokban az égen
megáll, sóhajt az éj;
leül a város szélinél.
Megindul ingón át a téren;
egy kevés holdat gyújt hogy égjen.

Mint az omladék, úgy állnak
a gyárak
de még
készül bennük a tömörebb sötét,
a csönd talapzata.

S a szövőgyárak ablakán
kötegbe száll
a holdsugár
a hold lágy fénye a fonál
a bordás szövőszékeken
s reggelig, míg a munka áll,
a gépek mogorván szövik
szövőnők omló álmait.

S odébb, mint boltos temető,
vasgyár, cementgyár, csavargyár.
Visszhangzó családi kripták.
A komor föltámadás titkát
őrzik ezek az üzemek.

Egy macska kotor a palánkon
s a babonás éjjeli őr
lidércet lát, gyors fényjelet, —
a bogárhátú dinamók
hűvösen fénylenek.

Vonatfütty.

Nedvesség motoz a homályban
a földre ledőlt fa lombjában
s megnehezíti
az út porát.

Az úton rendőr, motyogó munkás.
Röpcédulákkal egy-egy elvtárs
iramlik át.
Kutyaként szimatol előre
és mint a macska, fülel hátra;
kerülő útja minden lámpa.

Romlott fényt hány a korcsma szája,
tócsát okádik ablaka;
benn fuldokolva leng a lámpa,
napszámos virraszt egymaga.
Szundít a korcsmáros, szuszog,
ő nekivicsorít a falnak,
búja lépcsőkön fölbuzog,
sír. Élteti a forradalmat.

Akár a hült érc, merevek
a csattogó vizek.
Kóbor kutyaként jár a szél,
nagy, lógó nyelve vizet ér
és nyeli a vizet.

Szalmazsákok, mint tutajok,
úsznak némán az éjjel árján — —

a raktár megfeneklett bárka,
az öntőműhely vasladik
s piros kisdedet álmodik
a vasöntő az ércformákba.

Minden nedves, minden nehéz.
A nyomor országairól
térképet rajzol a penész.
S amott a kopár réteken
rongyok a rongyos füveken
s papír. Hogy' mászna! Mocorog
s indulni erőtlen...

Nedves, tapadós szeled mása
szennyes lepedők lobogása,
óh éj!

Csüngsz az egen, mint kötelen
foszló perkál s az életen
a bú, óh éj!
Szegények éje! Légy szenem,
füstölögj itt a szívemen,
olvaszd ki bennem a vasat,
álló üllőt, mely nem hasad,
kalapácsot, mely cikkan pengve,
— sikló pengét a győzelemre,
óh éj!

Az éj komoly, az éj nehéz.
Alszom hát én is, testvérek.
Ne üljön lelkünkre szenvedés.
Ne csípje testünket féreg.

MICSODA ALKONY

Ahogy körülöttünk minden szó, tekintet
és vigyor után egyre közelebb
kúszott, szorult a förtelmes halál: —
mi szorult, szűkölt bennem is, riadtan?

S kényszerített, hogy én a rettegő,
boldogságommal és jó napjaimmal
velük kívánjak lenni, és a gyáva,
osztozni szörnyü végzetükben?

Hogy iszonyodva, öklendezve is
egymás vállára dőlve vélük álljam
a szitkozódó arcok, gúny s röhej
szédítő szennyes kavargását — ott fent?

Micsoda alkony volt az! Mint hurok
hullt az est a kerek láthatárról, — durva
ölelésével az antik, örök éjjel!
Ó fuldokló szív, te minden hír után

rémülten föl-fölkapkodó, milyen
vonzalom, milyen testvér-kapcsolat
rándult körötted, duzzasztott, csavart
ájultan végre elhanyatlani?

Hanyatlani s éledni mégis aztán
egy szörnyű, vad meggyaláztatás
révületével, mindörökre árván,
a régi rokon földön, mely üres váz lett,
barbár kísértetek, farkasok tanyája.

Sallai és Fürst kivégzése napján

1932 JÚLIUS

Egy őszi nap gyér melegében munkábamenet sietősen
elémkerült egy ismerős, barnárasülten, vidoran.
Kérdem, hogy és mint, hol pihent, hol szedte föl a nyári rozsdát,
szeme derűjét hol kapta vissza, hol járt a nyáron, mit csinált.
— Ó, — mondja gyorsan elmenőben — nem messze volt s nem is sokáig,
erdő, napsütés, játék, fürdő csak két kis hétig júliusban...
s már ment is frissen, munka hívta őt is, mint engem, menni kéne,
de, mintha elejtett szavába botlottam volna, meginogtam,
szemem előtt sötét lett minden...
csak két rövid hét, júliusban...
De ott Pesten, otthon, hazánkban a kínok két hosszú hete...
Nem voltunk ott, talán pihentünk a munka frontján, új erőért,
míg két hősünk munkája bére: kinok, verés, vérfoltos ing...
A bér ez volt, a díj: Halál. Jó munka az, amit így fizetnek
az ellenséges kapitányok, a budapesti vérbirák.
Tudom, az osztály megy tovább, csak percre állt meg tisztelegni
a két szent bitófa előtt. Tudom hogy él és nő a Párt.
Tudom azt is, hogy él a bosszu s a harcban nem hiába haladnak
testvéreink a Szovjeten túl — mindennap robban valami.
Tudom, hogy mindig, mindenütt száz meg száz ismeretlen elvtárs
dacol a vigyorgó halállal s az Osztály harca vérre megy.
Tudom, a könny csak gyáva koldus s mi nem koldulunk, de itélünk,
a sértettségünk földetrázó, a gyászunk vád, a színe: vér.
Tudom szilárdan, vallom hittel.
És sejtem mégis: páran itt-ott
munkapadnál, vagy könyv megől el-elmélázunk pillanatra
s fátyolos szemmel látjuk őt, a semmiből idézzük arcát,
két jó szemét a jóbarátnak s torkunkban mardos, ég a könny
s sírig fájón emlékezünk rá, ki gyermekünket simogatta
valaha... Kedves Sallai, kit meggyilkoltak Budapesten.

HISPÁNIA, HISPÁNIA

Két napja így zuhog s hogy ablakom nyitom,
Páris tetői fénylenek,
felhő telepszik asztalomra
s arcomra nedves fény pereg.

Házak fölött, de mélyben állok mégis itt,
rámsír az esővert korom,
s szégyenkezem e lomha sártól
s hírektől mocskos alkonyon.

Ó suhogó, feketeszárnyu háború,
szomszédból szálló rémület!
nem vetnek már, nem aratnak
és nincsen ott többé szüret.

Madárfió se szól, az égből nap se tűz,
anyáknak nincsen már fia,
csupán véres folyóid futnak
tajtékosan, Hispánia!

De jönnek új hadak, ha kell a semmiből,
akár a vad forgószelek,
sebzett földekről és a bányák
mélyéről induló sereg.

Népek kiáltják sorsodat, szabadság!
ma délután is érted szállt az ének,
nehéz szavakkal harcod énekelték
az ázottarcu párisi szegények.

RÖPCÉDULÁK A GYÁRBAN

A „Mérlegen" c. regényből

ÉPPEN JAVÁBAN búcsúzkodtak Margiték házának kapujában, néhány száz méternyire a cipőgyártól, mikor valaki feltűnt a túlsó járdán. A lámpát elfödték az egyik utcai fa lombjai, a keskeny útrészen, melyre fény sugárzott, csupán egyetlen kurta szemvillanásnyi időre lehetett látni a sietö embert. Erősen meghajolva ment, két karját furcsán a törzséhez szorítva, volt valami természetellenes a tartásában, mintha tojást vinne a hóna alatt s félne, hogy kipottyan.

— Jó estét kívánok, Kardos úr — köszöntötte Margit barátságosan. De nem jött válasz az üdvözlésre.

— Pedig fogadni mernék, hogy Kardos Bandi volt. — Margit hangját ingerültség színezte.

— Nem értem, — mondta aztán — hiszen mindig olyan kedves.

— Tévedtél — próbálta meggyőzni Jóska.

— Ráismertem a járásáról — makacskodott tovább.

— Hiszen alig lehetett látni.

— De én láttam! És ráismertem! És nem tévedtem! — hirtelen elhallgatott, ujját intőleg fölemelte. A léptek zaja tovább dobogott, de tompábban, süketebben.

— Betért — magyarázta — lehet, hogy mégis tévedtem.

Másnap reggel a tűzőgépen egy cédulát talált. Szórakozottan tolta félre, aztán mégis fölemelte, de még mielőtt rájöhetett volna, hogy micsoda, már odaugrott melléje Sárika a szomszéd géptől.

— Idenézz! — mondta izgatottan s egy ugyanolyan cédulát mutatott. Összedugták fejüket, úgy kezdték olvasni. Felszólítás volt a cipőgyár munkásaihoz. Margit azonnal összehajtogatta az előbb félredobott röplapot s becsúsztatta egy felsőrész bőre és bélése közé.

A munkaterem úgy zúgott, mint egy méhkas. Aztán egyszerre fagyos csend állott be. A szélesre tárt ajtóban két tisztviselő jelent meg, Kraszner, a bérelszámolóból és a ragyás Faggyas, a könyvelésből.

— Mindenki haladéktalanul szolgáltassa be a röplapokat! — kiáltotta Faggyas, — aki megtagadja az engedelmességet, bíróság elé kerül!

A nagyobb hatás kedvéért fenyegető, sötét tekintetével végigpásztázta a termet. Margit enyhe szédülést érzett, majd feltalálta magát s úgy tett, mint aki éppen eleget készül tenni a parancsnak s beszolgáltatnivaló után kutat.

A két tisztviselő ezután végigrohant a termen, egyik-másik munkásnőnek a kezéből tépték ki a cédulát, másoknak a gépéből, vagy a munkadarabjai közül kotorták elő. Margit gépét Kraszner vizsgálta meg.

Faggyas átkutatta a vászonfüggönnyel elkerített öltözőt. A sarokban egy halom rongy alól egész köteget halászott elő. Diadalmasan mutatta Krasznernak:

— Ide pipálj! Még a madzag is rajta van.

Másodjára is átkutatták a termet, ekkor kiderült, hogy a falra is ragasztottak a cédulából, eldugott helyekre, egyik-másik gép, szekrény vagy kályhacső mögé. A ragyásképű Faggyasnak azonban különleges szimata volt, mialatt Kraszner haragosan kiabált s egyre hajtogatta, hogy akinél röplapot találnak, az már készítheti a cókmókját, ő egymás után derítette föl a legügyesebben eldugott darabokat.

Aznap tíz perccel később kezdődött a munka. Alig indultak meg a gépek, az egyik asszony felsikoltott:

— Jesszusom!

A sebesen forgó transzmissziós szíjon négyszögletű papírdarabka fehérlett.

— Még azt fogják mondani, hogy én... Négy gyerekem van! — kiáltotta hangosan s megeredtek a könnyei.

A mellette dolgozók köréje sereglettek, a tanakodásnak végül maga a négygyerekes asszony vetett véget. Felkapta szoknyáját s néhány perccel később Faggyassal tért vissza.

— Remélem, jól megértették, hogy aki elolvassa, az már mehet! — jelentette ki az öklét rázva, alighogy benyitott.

— Leállítani minden gépet! — rendelkezett s gépről-gépre járt. Öt cédulát kapart le a legkülönbözőbb helyekről a zsebkésével, minden egyes alkalommal szúrós szemmel mérte végig a munkásnőt, aki a közelben dolgozott:

— Miért nem jelentette?

Távoztával elcsitultak az izgalmak, az élet visszazökkent a szokott kerékvágásba. A varrógépek zakatoltak, a lányok, asszonyok figyelmesen ráhajoltak a munkadarabra. Margit visszaemlékezett előző esti tapasztalatára. Tehát mégsem tévedett, Kardos volt az s valószínűleg azért tért le az útról, hogy ne a főbejáraton, hanem valahonnan hátulról hatoljon be a gyárba.

Az izgalom s az aggodalom egyszerre ragadta meg. Amúgysem bírt volna a munkára figyelni, leállította a gépet s mintha valami hibának akarna utána járni, alája guggolt. Babrált, babrált s a keze reszketett az örömtől, tehát még sincsenek magukra hagyatva, kiszolgáltatva az új igazgató kényére-kedvére. Egy pillanatig kidugta fejét a gép alól, nem tűnt-e föl a mesternőnek lazsálása. Sárika rákacsintott a szomszéd varrógép mellől.

— Elment, — újságolta — bizonyára az üzemvezető hivatta.

Margit megkereste a felsőrészt, melybe az előbb a röplapot dugta. Elővigyázatosan kiemelte s a keblébe rejtette. Sárika áthajolt a gépen:

— Én tudom, ki csinálta.

— Honnan?

— Kitaláltam. Mondjam meg, ki?

Margit tagadólag intett. Most arra gondolt, milyen óriási kockázatot vállalt Kardos Bandi, ha valóban ő csempészte be a röpcédulákat, hiszen mindenki tudta róla, hogy rokonszenvez a munkásokkal.

— Ne emlegess neveket!

— Csak neked! — alkudozott Sárika.

— Nem! — utasította vissza olyan határozottan, hogy Sárika egyszerre letett a tervéről.

A mesternő visszajöttét erős zúgás jelezte. A varrógépek szaporán kattogtak, leányok, asszonyok figyelték a sebesen döfködő tű nyomán kirajzolódó varrást. Szőke tincsek, barna tincsek imbolyogtak az arcok előtt, melyeket kiszínesített az öröm.

A mesternő gyanakodva hordozta körül tekintetét a munkásnőkön, készen arra, hogy rácsapjon arra, aki lassít, vagy fecseg. Ingerült volt, mert az előbb felelősségre vonták s nagy kedve lett volna rá, hogy valakin kitöltse mérgét. De bárhogy meresztgette szemét, nem lelt semmi kivetnivalóra. Szórakozottan, mint akinek másfelé jár az esze, nyomozgatni kezdett ő is, hátha rábukkan valahol egy zúgban egy röpcédulára, amit átadhat a vezetőségnek.

Féltizenkettőkor ért véget az osztott műszak. A munkások kisereglettek, ahogy megszokták, csoportosan. Az udvar tele volt tisztviselőkkel, mintha fogadásukra gyűltek volna össze. Vagy — ez a föltevés nagyon megijesztette Margitot — mintha valamennyiüket meg akarnák motozni. Igyekezett elfogulatlanul lépkedni, holott, mintha pókok mászkáltak volna a testén, úgy tapogatták innen-onnan a fürkésző tekintetek.

Maga Schlossberger igazgató is ott sétált fel és alá. Két karját összefonta hátán, zöldes, riadtpillantású szeme nyugtalanul röpködött. Néha odahajolt valamelyik tisztviselőhöz, aki mellette lépdelt, súgott neki valamit, amire az gyorsabb vagy méltóságosabb bólintással válaszolt. Az udvar lassan kiürült.

Schlossberger még várt egy darabig, aztán nagyon határozottan kijelentette:

— A főkolomposokat el kell bocsátani!

Kraszner és Faggyas helyeselt.

— Ha pedig nem sikerül kinyomozni, hogy kik a főkolomposok, — itt szünetet tartott, hogy a hatás annál erősebb legyen — akkor elbocsátunk másokat. Ettől majd észheztérnek.

— Az itteniek igen, — jegyezte meg Faggyas szerényen — a röplap szerzői viszont nem.

Schlossberger bosszúsan intett.

— Ugyan kérem, mire mennek azok a városban, ha az én munkásaim, egy mozdulat nem sok, annyit sem mernek nekem tenni? Nekem itt kell az a rend, nem ott kint. Arra én... — fütyülök, azt akarta mondani, de jobbnak látta letérni erről a csapásról... — arra nem énnekem kell gondolni, arra ott van az a szépen felszerelt rendőrség, az adófizetők pénzéből.

A munkások ezalatt hazafelé tartottak, a röplapokat beszélték meg s a levonásokat. Hiába volt az ijesztés, hiába a sorozatos kutatások, jóformán mindenki tudomást

szerzett az üzenetről. Lépjenek fel egységesen az elszámolás új rendszere ellen, — hangzott a jótanács — ha ezt megteszik, a visszaélés megszűnik. De készüljenek el a legrosszabbra, ha most gyöngének mutatkoznak.

Délután feszült, villamossággal terhes légkör uralkodott a gyárban. Az igazgató mindegyre feltűnt az udvaron, a munkások el-elnevették magukat, bökdösték egymást, úgy mutogattak ki az ablakon. Délután valaki a stancerájban véletlenül meglökte a vaskályhát... — tömegével ömlött ki belőle a röplap. A hír pillanatok alatt bejárta az egész gyárat, melyen egyszerre óriási nevetőhullám vett erőt. Mindenki mulatott, a lányok vékonyan kuncogtak, a férfiak csendesen maguk elé kacagtak. Mindenki az igazgatóság kudarcának ítélte ezt az eseményt.

A délutáni műszak végeztével Margit azonnal hazament. Előszedte a röplapot a fehérneműs szekrényből, meggyujtotta a lámpát, kisímította maga előtt s olvasni kezdte, noha csaknem fejből tudta már.

JÓZSEF ATTILA

EGY SPANYOL FÖLDMÍVES SÍRVERSE

Franco tábornok besorolt·ádáz katonának,
nem szöktem meg, mert féltem, agyonlövet úgy.
Féltem — azért harcoltam a haddal a jog s a szabadság
ellen Irun falain. S így is elért a halál.

A KACSALÁBON FORGÓ VÁR

Vidékről érkeztem előző este.
Reggel, mint testre a szokott ruhát
tekintetem körém még úgy kereste,
öltötte yón föl a kopott határt,
amelyben újra négy hétig forogtam,
az ismerős, a tág, lebegő tájat,
hol honn vagyok, hol a rongyröptű porban
tikkadtan nyalja szájszélét az állat
s az ember; de hisz már annyiszor szóltam
róla —
mit emlegessem egyre a hazámat.

Egyszóval egy nap óta
voltam itt fenn s még most is egy kicsit
oly érzelemmel, mint ki elfogódva
először érkezik —
Nem szokta még meg a szorongó lélek
a látható, aránylagos jólétet.
Feszengve hordtam, mint kemény, új inget —
Midőn látogatóba
fel kell mennem: (mondjuk, olyan mindegy)
a Rácdombra.

Fülemben és szememben
úgy sürgött-forgott a sok honi emlék,
hogy úgy éreztem, mintha föl a hegyre
egyenest a pusztáról mennék,
az esti földekről, hol sok esetben
a napszámos-listát én készítettem.

Ezért ötlött eszembe nyilván
nézdelve a jegyet kezemben .
már bent a hegyvasúti padkán:
ha egy parasztfiúnak is tán
kedve támadna e kis utazásra,
csak a jegyért egy álló napig ásna.
Mert nálunk hetven fillér most a napszám.

Lehettünk százan vagy százötvenen,
akik egy-egy vincellér napja árán
keresztbe tett lábbal, kényelmesen
hát fölsiklottunk a hegy hátán.

Villák, virágos kertek
mellett suhantunk; egy lapos tető
homokján ifjú nők hevertek;
arrébb egy árnyékos dió
alatt zöld asztalon kártyát kevertek;
dúdolt a rádió.
Ahogy emelkedtünk, a levegő
mind hűvösebb lett s mind ritkább a por
és egyre barnábbak az orcák.
Mintha a lenti sík poklaiból
modern török mennyország
körein szálltunk volna egyre feljebb.

Vagy — szétnézve a kilátóból —
olyan volt ez, mint a varázslak,
mit csak a magyar s a vogul népmese ismer
tán még egy ázsiai isten
iszonyú vagy boldog lakának:
a kacsalábon forgó vár.

A bokrok fölé teniszlabdák szálltak
és mintegy versenyezve vélük,
mint láthatatlan víg madárhad,
gömbjei leánykacagásnak.
Az szállt feljebb, a nevetésük.

Nem ünnep, hétköznap volt. Délután,
de félig már az a szép nyári alkony,
midőn a kék ég átdérlik ezüsttel
s a zöld fény heve csak a fák csucsán
lobog, mint húnyó lámpa, szinte füsttel —
Hétköznap volt, de tele annyi öntött
békével, könnyűséggel szétpatakzón,
amennyit napba egy vallás se töltött.

A megvilágított falombok
között egy kis tisztáson halk zenére
s el-kicsillanva, mint az álom,
hajadon-csapat pörgött-forgott,
elérhetetlen lágy jövőt igézve
a hontalanok, férfiak szívébe,
mint Dúl lányai a meóti lápon —

Lámpionok gyúltak ki egy platánon
színre lökve egy pizsamás urat,
ki hátradőlve, szivarral, kövéren
pontosan úgy ült a rőt fényben
házának eresze alatt,
akár egy kommunista gúnyplakáton.

Már fényben égett
az egész hegy
s percenként feljebb-feljebb szállott
s csak én nem feledhettem a vidéket,
lent, tán a föld alatt a népet,
az országot,
mely anélkül, hogy hallott
volna mást róla, mint meséket:
forgatja, hajtja, vak lovak a malmot,
ezt a kerek gyönyörűséget,
ez élő édent, melynek csúcshegyében
a villanyláng több fényt vet,
mint például egész Tolna-megyében.

Szétnéztem és fölfénylett
a szomszéd hegy és aztán még egy.
Mint rokon-őrtüzek lobogtak.
Százszámra már, mint a lidércek
sikongtak, lengtek és forogtak
posványain a vak nyomornak
minden táján a világmindenségnek.
Mi szép ez — gondoltam s: — mi fáradt
vagyok én beállni a karba,
amely e csillogó forgásnak
a zenét szolgáltatja.

A nyári vendéglőben
hetven vagy nyolcvan asztal
csevegve fogyasztja ma azt el
amiért... így tünődtem átmenőben,
lábbal taposva szinte a konok,
csikorgó anyagot, mert én a versben
mindig az ilyen nyers valót kerestem,
remélve, egyszer mégis felragyog!
Egy heti napszám egy vacsora itt,
gondoltam szakszerűn hát s már-már lelkesülve
képzeltem el a sok fínom csöveknek
szivattyúit és hajszálereit,
amelyek mindezt, mert hisz nincs fölösleg,
felhozzák — sokszor
áttörve, gyúrva, fölfőzve-lehűtve —
azoktól
kik nálunk most a nyálukat nyelik.

A kert előtt, ahol hát eszerint
naponta egy hídat, kórházat
ropogtat s nyal szét e bájos, vidám had
és harmincezer halvaszületett
kisded jövőjét,
állt már a korzó; — tapsolt, nevetett
a fesztelen menő-jövő nép.
Holdfény-árnyékán a bokroknak
s a padokon szép párok andalogtak,
hogy így mondjuk,
mások a cukrászdákban társalogtak
s ha volt is gondjuk:
fínom, leszűrt, akár az angyaloknak.

Óh költő, keresd a csodát!
A rendkívülit, a szokatlant,
mely szemnek, szívnek élvet ád,
csak azért, mert rá most mutatnak;
e boldog nép között például egy kanászt,
vagy egy juhászt, egy aratót, aki
egykedvűn nyelve a hűs ananászt,
karszékben, otthonosan, most kaparja ki
lábujjából a porrátört kalászt —

egy új színt, arcot az egyhangúságban,
mely tart és úntat ezredéve már!
egy gölöncsért, egy bányászt, péklegényt,
kik úgy elnéznék, tudom, mit csinál
teremtményük ottkünn a nagyvilágban,
mint anya messzekerült gyermekét —
Kerestem, ám egyet se láttam.

Ott ült, járt, forgott az egyszínű tömeg,
s benne, mint ménesben a holdasok,
itt-ott egy nagyság, kit mindenkinek
ismerni illet, mint minálunk
a bírót, grófot és papot.

Így — meg-megfordulva utánuk —
a fenkölt arcú álhírlapírókat,
a finnyáskezű újságfejedelmet,
körében munkás és igaz híveknek,
kik helyette zsarolnak.
Egy asztalnál két hölgy között kevélyen
a nagy állásközvetítő ült
hiteles okmánnyal zsebében
arról, hogy őrült.

Amott — mintha belőle akart volna
kortyintani — oly bús, merengő
arccal nézett a holdra
a szétmetélt kappan felett
az ünnepelt színpadi szerző,
hogy már-már attól lehetett
tartani, támad saját mondandója.

Sátor — mint egy piaci kofasátor —
alatt az erről híres „dzsentri"
nejét árulta itt is, — enyhe fátyol
fedé a hölgyet, — mint gyümölcskosárból
csippentgettünk lágy kajszi mosolyából.
Ám komoly kötést nem eszközölt senki.

Amott, — de mit folytassam? — oly egyformák
voltak valahogy e sokféle orcák,
hogy, mondom, a művészet rajongóját,
zavarta szinte már a hasonlóság.

Beszéd közt, eladó szüzek
lengették lebke kezüket,
a vörös körmökkel jelezve,
ők sose nyúlnak mosogatóvízbe.

Hát néztem itten
e tündér népet, isten
kiválasztottjait selyem gatyában-ingben,
mely látni engedi a mell s kar szőrzetét
s szelíden
mert indulat már rég nincsen e szívben,
csupán alázat s szolga-bölcseség —

mert e kebelhez
nem férhet izgató, irígy szó,
ismernek, békés vagyok, engedelmes
s oly türelmes, hogy az már arcpirító —

nem ítélem, csak nézem a világot —

magam is gazdag
vagyok, vagy annak is tarthatnak:
naponta eszem s ágyban hálok —

Hát — mint földnéző küldetésben —
az ősposványból fölmerülten
abban a tündöklő estében
csöndesen én csak arra
gondoltam, széttekintve ott körültem:

ha egyszer a mocsár feltámad,
vagy feltámadna
lerontaná e ragyogó csodának
nagy tengelyét, ezernyi tornyát
s úgy, mint a mesék azt is előírják,
hogy „fű nem nő": s „kő kövön nem marad" —:

én akkor is majd hallgatag
csak félreállok,
hogy midőn már minden letünt
sorban,
még higgadtabban, tárgyilagosabban
tanúságot
tegyek, mint folyt az életünk
e történet-előtti korban.

HOGY MI NE LEGYÜNK NÉMET GYARMAT.

HAZÁM

1

Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,
a szellőzködő, lágy melegben
tapsikolnak a jázminok,

nagy, álmos dzsungel volt a lelkem
s háltak az uccán. Rám csapott,
amiből eszméletem, nyelvem
származik s táplálkozni fog,

a közösség, amely e részeg
ölbecsaló anyatermészet
férfitársaként él, komor

munkahelyeken káromkodva,
vagy itt töpreng az éj nagy odva
mélyén: a nemzeti nyomor.

2

Ezernyi fajta népbetegség,
szapora csecsemőhalál,
árvaság, korai öregség,
elmebaj, egyke és sivár

bűn, öngyilkosság, lelki restség,
mely, hitetlen, csodára vár,
nem elegendő, hogy kitessék:
föl kéne szabadulni már!

S a hozzáértő, dolgozó
nép okos gyülekezetében
hányni-vetni meg száz bajunk.

Az erőszak bűvöletében
mit bánja sok törvényhozó,
hogy mint pusztul el szép fajunk!

3

A földesúr, akinek sérvig
emeltek tönköt, gabonát,
csákányosokkal puszta tért nyit,
szétveret falut és tanyát.

S a gondra bátor, okos férfit,
ki védte menthetlen honát,
mint állatot terelni értik,
hogy válasszon bölcs honatyát.

Cicáznak a „szép" csendőrtollak,
mosolyognak és szavatolnak,
megírják, ki lesz a követ,

hisz „nyíltan" dönt, ki ezer éve,
magával kötve, mint a kéve,
sunyít vagy parancsot követ.

4

Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.

Szíve szorult, rezgett a lába,
acsargó habon tovatűnt,
emlékezően és okádva,
mint aki borba fojt be bűnt.

Volt, aki úgy vélte, kolomp szól
s társa, ki tudta, ily bolondtól
pénzt eztán se lát a család.

Multunk mind össze van torlódva
s mint szorongó kivándorlókra,
ránk is úgy vár az új világ.

5

A munkásnak nem több a bére,
mint amit maga kicsikart,
levesre telik és kenyérre
s fröccsre, hogy csináljon ricsajt.

Az ország nem kérdi, mivégre
engedik meggyűlni a bajt
s mért nem a munkás védelmére
gyámolítják a gyáripart.

Szövőlány cukros ételekről
álmodik, nem tud kartelekről.
S ha szombaton kezébe nyomják

a pénzt s a büntetést levonják:
kuncog a krajcár: ennyiért
dolgoztál, nem épp semmiért.

6

Retteg a szegénytől a gazdag
s a gazdagtól fél a szegény.
Fortélyos félelem igazgat
minket s nem csalóka remény.

Nem adna jogot a parasztnak,
ki rág a paraszt kenyerén
s a summás sárgul, mint az asztag,
de követelni nem serény.

Ezer esztendő távolából,
hátán kis batyuval, kilából
a népségből a nép fia.

Hol lehet altiszt, azt kutatja,
holott a sírt, hol nyugszik atyja,
kellene megbotoznia.

7

S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad —
édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűséges fiad!

Totyogjon, aki buksi medve,
láncon — nekem ezt nem szabad!
Költő vagyok — szólj ügyészedre,
ki ne tépje a tollamat!

Adtál földmívest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,

hogy mi ne legyünk német gyarmat.
Hadd írjak szépet, jót — nekem
add meg boldogabb énekem!

PUSZTULÁS ELŐTT

Ó, mennyi kín és őrület
építi otthonát;
bánat füstjével tellenek
a vaksötét szobák.

Eltűnt az értelem heve,
az indulat dobol
szívünkön s árva köntösünk
elrágta már a moly.

Mint pusztulásról károgó
madár csapong a szél,
hiába mondom józanul:
— Dolgos hazám, ne félj!

Ó, égj el, lelkes gyermekem,
ó, égj el, képzelet,
ki gazdag kertjeink ölén
virágod élteted,

elpernyed árpa, búza, rozs,
tűzvésszel int a nyár,
korommá válik a gyümölcs,
a végzet lesben áll.

Ne tördeld izmos tenyered,
fájdalmas nép, magyar,
bár barna kén hulljon reád,
vagy kemény zivatar,

állj, mint a tölgyfák tábora,
jaj nélkül védd magad,
ha rádront majd a féktelen,
rabtartó áradat.

Éretted fénylik, zeng a rét,
fűvel dicsér a föld,
éretted zsendül a határ,
hol vad vihar söpört,

sudárba szökken a vetés,
rügyet pattint az ág:
tenéked hozta a tavasz
mindezt a szép csodát.

Mit ér a könny majd egykoron,
ha anyáid szava
rettegve bújkál földeden,
mint üldözött kutya

s germán dörgésben sóhajod
szétfoszlik, megszakad
s puszták szabad nótája nem
érinti ajkadat.

1938 március 14.

MÁJUS 1940

Ki meleg vagy és gazdag, mint a bánya,
ó, Május, dallal hogy dicsérjelek?
Te vagy a Dal, a tündér idő lánya,
örök orcádon tündöklő jelek!
Te vagy a tenger, népek Óceánja,
feléd megáradt folyók ömlenek —
s a folyókon át mennyi kis patak
siet, hogy ők is gazdagítsanak!

Gyönyörű vagy, ó Május! szép a márvány
messzeség égi háború után —
mosolyog, békét hirdet a szivárvány,
reményt minden kis falevél a fán,
vígaszt, hogy győz az élet, minden járvány
elmúlik, gonosz álom lesz csupán —
és lelkesedve milliók együtt
ünnepelnek, ó Május, mindenütt!

Ha ébredsz, tiszta láng lobog, világít
s a szelíd dombok napsütött felén
gyenge sugarak milliója játszik,
mint kisded édesanyja kebelén!
A jövő magja, reménye csirázik
a földben s a hű lélek rejtekén —
nyujtódzna lelkem, ó, hogy szállana
hiteddel, ahogy szállott valaha!

Szép vagy, Május! az örömtől már régen
elszokott szemem újra felragyog...
Este van. Szinte csattognak az égen
örömükben az apró csillagok!
Sóvárogva míg nézem őket, szégyen
éget, hogy urak szolgája vagyok —
messziről, ahogy száll az éjszakán,
dalomat mintha sírni hallanám!

KÉPES GÉZA

A SZABADSÁG DALA

Rákosi elvtárs kiszabadulásának 10. évfordulójára

Rákosi szabad! — ez a két szó söpör át a világon,
zúg a kiáltás, átfonja a földgolyót.
Sáppad a zsarnok — látja: az élet győz a halálon,
úgy tör előre az élet, mint óriási folyók.
Rákosi szabad! — fény lobban a fákon, embereken, a virágon,
megszabadult a rab — felderülnek a dolgozók:
Rákosi sorsában saját sorsát látja a nép:
tudja: ledőlnek a vaksi börtönök,
s a rabtartó hiába őrködött:
kilép a fogoly s rácsillan a szép, szabad ég.

Láttál-e gránit-szikla-tömböt:
rázúdul a szennyes ár;
ám ha a hullám visszaömlött:
tisztán és töretlen áll
fenn a gránit sziklaszál.
Így áll ő, — bitófa árnya
nem riasztja pillanatig sem.
Visszavág ő bátran a vádra,
s bár kínozzák: cseng szava frissen.
Hangja úgy szól, mint az ítélet,
félve nézik az úri birák,
szűköl és nyí bennük a lélek,
érzik: reszket a régi világ.
S mintha birái nyakát
húzná össze kötél,
ajkukon elhal a vád,
míg Rákosi büszkén odavág:
„Én meghalhatok, de az eszme él
s harcol a nép tovább!"

Elhallgatott a hős: reája lenn
börtön homálya borult;
Elnémult a vád és a védelem,
a tőke dühöngve dúlt.

A zsarnok arca vad volt, vértelen
s vérben fürdette kezét.
Dermedve várt a vágy s az értelem,
s még szorongva tűrt a nép.

Elhallgatott a hős, de hallgatása
kiáltoz, ordít, száz nyelven beszél.
Bilincsbe verve is még egyre lázad,
nem alkuszik, nem! és semmit se fél.
Sötét zárkába zárva, ott se lankad,
tiltakozik, még, sztrájkol: éhezik,
hadd tudja meg az orgyilkos, bitang had:
nem lehet elnémítani Rákosit.
Boldogan szenvednek rabtársai:
tudják, hogy a Párt szíve-lelke él!
S értik a világ proletárjai,
amit a néma rab nekik beszél.
S a világ minden proletárjai
titokban, nyíltan érte küzdenek
s küzd, harcol a magyar munkás, aki
Rákosiért, ha kell, hát tűzbe megy.

És a fasizmus vasfalán
szól, zúg, üvölt a plakát:
harsogja a közönyön át
kommunisták tiltott szavát
s hangjában a nép fojtott dühe forr:
„El a kezekkel Rákositól!"

Csillagbörtön csillagtalan homálya
hullott reá tizenöt évig.
A Kommunizmus kemény katonája, —
híre száll a világon végig!
Hóhérnak adta volna porkolábja
s megölni mégsem merte ezt a férfit:
Ki a népért küzd életre-halálra,
azt az igazság vasöklei védik!

Így múlt el tizenöt év. Ősz volt éppen,
csörgött a fákon a sárga levél.

Munkások égtek műhelyek tüzében,
kivénhedt nap hunyorgott fenn az égen
s a földeken: szikkadt, kopár vidéken
görnyedt parasztokat cibált a szél.

De mint mikor fenn a fekete égen
serked a hajnali fény
s benéz az omladozó keritésen:
úgy csillant a remény.

Távol, a Nagyvilág vörös vidékén,
hol szabadság ragyog s virúl a jólét,
s hol drága kincs a munka és a béke:
gyűlésbe sietett a dolgozó nép,
munkás, paraszt, művész és mérnök, sorra,
saját fiáért áll ki, tudta jól,
és mintha egyetlen száj nyílna szóra,
kiáltották: „Halál az elnyomóra!"
és „El a kezekkel Rákositól!"

Sztálin elvtárs jár fel s alá a Kremlben,
telefonhoz lép, tiszta hangja szól.
Távol a rab figyel a néma csendben,
töprengve űl, papír fölé hajol.
Sztálin beszél, nyugodtan cseng a hangja,
szavát vidáman röpíti a drót.
A szent szabadság könnyű szárnya rebben
s tettekre hívja a börtönlakót.

Felpattant már a Csillagbörtön zára,
megszűnt a rabság, a kínoknak vége.
Szabadság nyílt ki nagy Sztálin szavára,
Sztálin, köszönjük s hála néked, hála,
Tanácsköztársaságok szövetsége!
S csak izzadt és vérzett a proletárság,
de lelkében parázslott még a hit,
várta a munkás tanítóját, társát,
kereste, vágyta, hívta Rákosit.
S ő visszajött. A munka, jog, szabadság
magyar népünkhöz véle visszatért;
a dolgozó köszönti benne apját,
az országépítőt, a bölcs vezért.

A múlt mocskát lemostuk valahára,
épülj tovább hazánk, előre! még!
Hol van az építés végső határa?
Rákosi szól: „Végső határ: az ég!"

Rákosi a mienk! — átzúg a kiáltás drága hazánkon
s egyre tovább szállnak zengve a büszke szavak;
tenger zúg már, — én is örömre gyúlva kiáltom:
Népünk s Pártunk fiai közt ő a legderekabb!
Ő vezetett s győztünk a szennyen, romokon s a bestiákon,
ő a tiszta derű, ragyogó ész és kemény akarat.
Ő bíztat s biztosan állunk: bástyánk vasfala véd!
Ő vezet s nem rémít a tűz, víz, gát, szakadék,
Őt követjük harcokon át és lángokon át,
harcolva építjük fel a népek otthonát,
melynek egén a béke és a szabadság tündöklő csillaga ég!

HOL AZ IGAZI BOLDOGSÁG?

ANDRÁSSY-LAKTANYA, 1942. A nagyteremben, ahol azelőtt a katonák ágyai álltak, ezen a nyáron másfajta a berendezés és mások a lakók. A földön, szorosan egymás mellett szalmazsákok vannak elhelyezve. A szalmazsák végén kora hajnaltól késő estig, arccal a falnak fordulva, merev testtartással, férfiak és nők ülnek. Megmozdulni, hátrafordulni, vagy beszélgetni szigorúan tilos. A hátuk mögött szuronyos csendőrök sétálnak és aki megbontja a rendet, annak a hátán vagy fején csattan a puskatus.

Ez most a Vezérkari Főnök Különbírósága Csendőri Nyomozó Csoportja. A mozdulatlanul ülő áldozatok az illegális kommunista mozgalom harcosai. Százával fogták össze őket a nyár folyamán aljas árulás vagy az elkövetett hibák, ügyetlenségek következtében, és most borzalmas kínzásokkal szeretnék őket rábírni arra, hogy társaikat, barátaikat beárulják, hogy további áldozatokat szolgáltassanak ki a csendőrpribékeknek.

Heteken keresztül járt ez a kínvallatás. Néha naponta többször is viszik az embert a vallatószobába, néha napokig ül mozdulatlanul és várja magábameredten, mikor kerül rá a sor. A hosszú együttélés új érintkezési formát teremt. Kitapasztalják, hogyan lehet alkalmas pillanatban, mozdulatlan, meredt testtartással, szinte a száj megmozdítása nélkül, szinte hangtalanul, pár szót szólni a szomszédhoz, amire ő a másik adódó alkalommal, esetleg órák múlva, esetleg csak másnap, hasonlóképpen felel. Az ételt — ha lehet a híg moslékot így nevezni — elvtársak hozzák, velük is lehet néha-néha egy-egy szót váltani, sőt távolabb ülő elvtársaknak egy pár szót üzenni. De mindezt hallatlan óvatossággal, körültekintéssel, tapintattal és ügyességgel kell végezni, mert egy meggondolatlan szó vagy mozdulat nemcsak a tettest, hanem szomszédjait is bajba hozhatja.

Mindig két csendőr van a szobában, hogy egymást is ellenőrizhessék. Az uralkodó fasiszta rendszer még saját pribékjeiben sem bízik eléggé, azokat is szereti ellenőrzés alatt tartani. A hosszú hetek állandó, megfeszített szolgálata azonban ezeket a kipróbált hóhérokat is kifárasztja. Ha nincsen a közelben felettesük, hol az egyik, hol a másik tűnik el percekre, negyedórákra valamilyen dolgát elvégezni. Ilyenkor a megkínzott, összetört emberek kicsit fellélekzenek. Egy csendőr nem tudja eléggé áttekinteni az egész nagy termet, egyik vagy másik oldalon lehet engedni a merev testtartásból, kinyújtózkodni, a fejet megfordítani, kissé oldalt elnézni a fal mellett, melynek már minden kis foltja, minden hajszálrepedése oly halálosan, oly gyűlöletesen ismerős.

Néha pár szót is lehet szólni egymáshoz. Sőt, van egy csendőr, aki kíváncsiságból, vagy ostobaságból, esetleg hiúságból vagy unalomból, ha egyedül van, szóba is áll, sőt vitatkozik a foglyokkal. Ilyenkor is vigyázni kell, persze, bármely pillanatban beléphet a másik csendőr, vagy egy feljebbvaló, nem szabad semmit észrevennie. Halkan, óvatosan folyik a beszélgetés.

Az egyik sarokban, teljesen elkülönítve a többiektől, ül Schönherz Zoltán. Ő a legértékesebb fogoly, rá külön felhívják minden csendőr figyelmét, őt azzal is megkülönböztetik, hogy a bilincs soha nem kerül le a kezeiről. Ha kihallgatásra viszik, vagy reggel a mosdóvályúhoz, ha ebédel, vagy ha éjjel álmában megmozdul, a bilincs meg-megcsörren a kezén. Fején nagy, nyílt seb van. Fájdalmában gyakran elájul. Amikor magánál van, olyankor mindig magasan tartja a fejét és ha elkapja valamelyik társának tekintetét, mindig mosolyog. Egész magatartása, még ebben a szörnyű helyzetben is derűt sugároz.

Ma megint egyedül maradt a teremben a beszédes csendőr. Azzal „szórakoztatja" a társaságot, hogy beszámol a németek oroszországi győzelmeiről. Biztosít mindenkit arról, hogy néhány hónapon belül nemcsak Moszkvát foglalják el, hanem az egész országot és vége lesz a háborúnak. Zoli csendesen megjegyzi, hogy a szovjet népet nem lehet legyőzni. Miért? Azért, mert az a nép tudja miért harcol, azért, mert az a nép megismerte a boldogságot. Ugyan, mondja a csendőr, ő nem hisz ezekben a mesékben, igazi boldogság sehol sincs, mindenütt vannak boldog emberek és vannak boldogtalanok.

— Igaz — feleli Schönherz — a Szovjetunióban is vannak boldogtalan emberek, csak ott a boldogtalanságnak is más okai vannak, mint nálunk. Nálunk miért boldogtalanok az emberek? Azért, mert munka nélkül vannak, vagy mert olyan keveset keresnek, hogy maguk is, családjuk is éhezni kényszerülnek. Vagy azért, mert a frontra küldik őket vagy szeretteiket, ahol idegen érdekekért kell elpusztulniok. Vagy, mert ha szervezkednek, hogy egy jobb világért küzdjenek, akkor elfogják, halálra kínozzák, bebörtönzik őket. Itt igazán elég ok van a boldogtalanságra. A Szovjetunióban ezek az okok megszűntek, eltűntek. Ott tényleg más ok van a boldogtalanságra. Talán elmondom, hogyan találkoztam én is odakint egy ilyen boldogtalannal.

— Egyszer meglátogattam — folytatta csendesen Zoli — a Csuvas Autonom Szocialista Szovjetköztársaságot. A csuvasok egy kis nép a Volga mentén, mely az Októberi Forradalom előtt teljesen analfabéta volt, még írásjelei se voltak. Pusztította mindenfajta népbetegség, a csuvasok lassú kihalásra voltak ítélve. A szovjetrendszer gyökeresen megváltoztatta ennek a kis népnek a sorsát. Írásjeleket kaptak, két évtized alatt lényegében mindenki megtanult írni és olvasni. Középiskolák vannak minden járásban, Nemzeti Színház és két főiskola. Írók, művészek, tudósok kerültek ki ebből a kis népből.

Nos, a köztársaság látogatása közben találkoztam egyszer valahol egy tizenhat év körüli kislánnyal. Egészséges, értelmes kinézésű volt, feltettem hát neki a szokásos kérdést: vajjon boldog-e? Legnagyobb meglepetésemre a kislány lecsüggesztette a fejét és szomorúan válaszolt: nem, ő a világ legboldogtalanabb embere. Megkérdeztem

miért? Azért, felelte, mert most végezte el a középiskolát és szeretne pilóta lenni. El is ment a felvételi vizsgálatra, de azt mondták neki, még nem üti meg a mértéket, nőnie kell, jöjjön el jövőre... Hát ő ezért boldogtalan.

Ime, mondta Zoli, ott is vannak „boldogtalan emberek", csak másért és másként boldogtalanok, mint a kapitalista világ emberei.

Csönd lett... Pár perc múlva bejött a másik csendőr. Idegesen forgolódott, kapkodta a fejét, valami rendellenességet szimatolt. De mindenki mereven nézte az ezerszer ismert és átkozott foltokat és repedéseket, egyetlen mozdulatot sem lehetett látni, hangot sem lehetett hallani. Csak a hallgatás beszélt.

RADNÓTI MIKLÓS

NEM BÍRTA HÁT...

Dési Huber István emlékére

Nem bírta hát tovább a roncsolt szív s tüdő
a múltat és e bomlott éveken
virrasztó gondokat, hitet, csalódást,
nem bírta más, csupán az értelem,

s az bírta volna még. De megszökött a test,
szíved megállt, a festék megmeredt,
üres maradt a karton és a vászon,
kezed nem méláz már a lap felett;

árván maradt világod és világunk,
sötéten színes, fölmért s tág világ;
bivaly, ló, munkás, költő sír utánad
s a dési templom és a dési fák.

A sorsod ellenére voltál mester
és példakép. Hivő, igaz, okos;
a munkáló idő emel ma már,
hiába omlik rád sír földje most,

a dolgozók nehézkes népe feldobott, —
csodálatos roncsát a szörnyü tenger,
hű voltál hozzá s hozzád az kegyetlen,
de megtanul majd s többé nem felejt el.

S ha megtanult, úgy látja majd, ahogy te,
a külvárost, a tájat, társait;
mindegy, koporsót, korsót mond a kép,
vagy tűzfalat, mert minden arra int:

„Ember, vigyázz, figyeld meg jól világod:
ez volt a múlt, emez a vad jelen, —
hordozd szivedben. Éld e rossz világot
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen."

RÓZSA FERENCRŐL

EMLÉKSZEM az első impulzusra, amely Feri bátyámat ráébresztette arra, hogy valami mélyrehatóan rossz van az akkori rendszerben.

Felejthetetlen számomra az, ahogyan nekem elmondta a dolgot, végtelen gyűlölettel a hangjában.

Feri egy kaposvári fiúinternátusban lakott. Itt a szokásos internátusi rendszer uralkodott: a szegény proletárdiákok éheztek. Nyomták és taposták őket. A vidékről érkezett élelmiszercsomagokat az igazgató ellopta és a diákokat egymás ellen igyekezett kijátszani. A fiúk hamarosan rájöttek erre és szervezkedni kezdtek. 1919 tavaszán a Tanácsköztársaság forradalmasító szele ezt a kis közösséget is elérte. A diákok megválasztották bizalmijaikat a „nagyok" közül — tizennégy-tizenöt éves fiúkat. Feri ekkor még nem volt tizenhárom éves. A fiúk teljes diadalt arattak. Új igazgató jött az internátusba, a régi korrupt csirkefogót eltávolították.

A Tanácsköztársaság bukása után a Kaposvárról érkező első hírek teljesen lesújtották bátyáimat. A fehérterror ott is kíméletlenül szedte áldozatait — és ezek között az áldozatok között szerepelt néhány kaposvári proletárgyerek is; azok a bizalmiak, akiket tanulótársaik szeretete és megbecsülése emelt ki, hogy érdekeiket képviseljék. Ezeket, mint kommunista lázítókat, sok derék elvtársunkkal együtt felakasztották.

Rózsa Ferencnek ez volt az első találkozása a fehérterrorral.

Egy másik gyerekkori emlék: Pallavicini őrgróf kastélyában tartózkodtunk 1919 nyarán. Édesapám a Tanácsköztársaság kormányának megbízásából egy vasútépítést vezetett és a grófi kastélyba volt elszállásolva családjával.

Ott ismerkedett meg Feri a szegényparasztok nyomorúságos életével. Az egyik oldalon a grófi kastély pompázott hatalmas termeivel, káprázatos berendezésével — a másik oldalon pedig a szegényparasztok szánalmas vályogkunyhói sorakoztak.

A gróféknál minden volt — tej, vaj, mindenfajta ennivaló bőségben —, ugyanakkor a szegény parasztok rettentő nyomorban éltek, éheztek, átkozták a grófi családot.

Mi gyerekek — hárman voltunk — igen jól eltöltöttük napjainkat a grófi parkban. Feri jó játékrendező volt: bújócska, rablópandúr — ezerféle játékot indítványozott. A grófi gyerekeknek megtiltották, hogy közelünkbe jöjjenek.

Feri mély megvetéssel nézte a szerencsétlen grófi csemetét, Mihályt, aki mindig a közelünkben ólálkodott — nyilván játszani szeretett volna velünk, és akit a grófi nagymama hívott el, ha nagyon a közelünkbe merészkedett.

Ugyanez a Mihály úrfi volt az, aki a Tanácsköztársaság leverése után a kastély előtti zászlópóznára felmászott, hogy onnan letépje a mi szeretett vörös zászlónkat — azt a vörös zászlót, amit mi húztunk fel arra a póznára.

Feri az ablakból nézte, amint a grófi csemete felkúszott a póznán. Csöndben volt, de nagyon fel volt indulva. — Törd ki a nyakad, csirkefogó — kiáltott utána.

Richárd bátyánk ismertette meg Ferivel Marx és Lenin tanait. Feri mérhetetlenül csodálta Richárdot, aki félig gyerekfejjel került a mozgalomba. Sokat tanult tőle — és gondolkodott, rágódott a dolgokon...

Egy nap hazajövet sírva találtuk idősebb bátyánkat. Ez a nap 1924 január 21. volt, kérdésünkre, hogy miért sír, csak ezt mondta: Lenin meghalt.

Emlékszem, hogy Feri és én mellé ültünk és ekkor Diki mély szeretettel hangjában, elkezdett beszélni Leninről.

Lenin volt az, aki az orosz proletariátust felszabadította az alól a szörnyű elnyomás alól, amelyben a cárizmus alatt élt. Ő volt az, aki Marx tanai alapján megmutatta, hogy csak a forradalmi út szabadíthatja fel az emberiséget. Ő volt az, aki a kapitalizmus szörnyű útvesztőjéből kivezette az orosz népet; Feri és én áhítattal hallgattuk bátyánk elbeszélését. Feri megkérdezte: mi az, amivel mi méltán megünnepelhetnénk Lenin elvtárs emlékét? Diki komolyan válaszolt — nektek minden erőtökkel tanulnotok kell. Minél többet tanultok, annál inkább lesztek méltók arra, hogy Lenin példáját követve, a forradalom katonái legyetek. Emlékszem, hogy mély hatással voltak ránk bátyánk szavai. Nemsokára megjelent egy-egy tiltott könyv is lakásunkban, szépirodalmi könyvek, amelyek vádolták a kapitalista társadalmi rend szörnyű igazságtalanságait. Feri éjszakákon át búvta a könyveket és utána hosszan vitatkozott idősebb bátyánkkal.

Mikor Feri Németországba került, hogy tanulmányait végezze, ott egy kommunista diákcsoportnak lett a vezetője — szervezte a diákságot a mindinkább erősödő nácizmus ellen — és kitűnő cikkeket írt a diákújságba, amelyet ő is szerkesztett. Írásain ekkor már meglátszott, hogy mélyrehatóan foglalkozott Marx és Lenin tanaival.

Nyári szünetekben Feri dolgozni ment. Az egyik évben négy hónapig kőműves volt — azután mint útépítő munkás dolgozott több nyáron át. Dolgozótársai szerették és ő gyakran mondta nekem, hogy mennyit tanult azoktól a munkásoktól, akikkel együtt dolgozott.

Pestre visszatérve, építkezéseknél dolgozott és felhasználta ideológiai tudását arra, hogy a munkások között szervező és felvilágosító munkát végezzen.

Feri igen vidám, jókedvű fiú volt. Mindenütt szerették barátai jó humoráért, énekes kedvéért, kedves modoráért. Képes volt nekem mindenféle bohókás történetet elmesélni, és igen sok idejét töltötte azzal, hogy játszva tanítson. Igen sok népdalt ismert és nem nyugodott addig, amíg én is meg nem tanultam őket. Jobb együtt énekelni, mint egyedül — mondta.

Feri szívesen járt baráti társaságba és igen szeretett táncolni. Sokszor táncolt velem. Nem voltam a „megvetett kis hug" — hanem ellenkezőleg: ahová ő elment,

oda szívesen vitt magával és nagyon sokat törődött azzal, hogy jól érezzem magam — amellett ügyelt arra, hogy tanuljak, fejlődjek. A világirodalom legkiválóbb könyveit az ő irányítása alatt olvastam el — nem volt olyan születésnapom, amikor egy irodalmi remekművel meg ne ajándékozott volna.

Mindig azon volt, hogy önálló gondolkodásra neveljen. Szerette, ha megmondtam neki a véleményemet könyvekről, színház- vagy mozidarabokról és mindig rámutatott arra, hogy egy szempontból nézzem ezeket: elősegítik-e vagy hátráltatják a munkásosztály harcát az elnyomás ellen. Ő tanított meg arra, hogy az amerikai filmek kápráztató pompája egy hatalmas ország szörnyen elnyomott népe előtt csillogtatja meg egy kis réteg minden kiváltságát és azt harsogja minden oldalról az amerikai proletár fülébe — ne harcolj az elnyomóid ellen, hiszen, ha engedelmes és jó szolga vagy, talán még te is élhetsz ilyen pompában.

Ő tanított meg arra, hogy élvezzem a szovjet filmek lenyűgöző életerejét és valóságszeretetét.

Emlékszem, hogy a Potemkin páncélost valahol egy ifjúsági találkozó alkalmával láttuk Bécsben. Emlékszem, hogy minden erőnkkel bele szerettünk volna kiáltani a filmbe, amikor már elviselhetetlenné vált a várakozás, — hogy vajjon a többi hajó matrózai eleget tesznek-e a „tüzelj" parancsnak és rálőnek-e a forradalmi matrózokra?

Emlékszem, hogy Feri nagyon szerette azt a szovjet filmet, amely a kis apátlan-anyátlan csavargók nevelésével foglalkozott. Nagy benyomást tett rá, hogy milyen új pedagógiai eszközökkel vezeti a helyes útra ezeket a kis csavargókat a szovjet nevelés.

A film kis Musztafája igen tetszett Ferinek. Különösen arra emlékezett szívesen, amikor Musztafa a szovjet nevelők előtt elmondja, hogy hányszor szökött meg a cári börtönökből, ahová igen gyakran vitték be.

Feri a szovjet irodalmat nagyon szerette. Ha nem voltunk egy városban, akkor leveleiben mindig hangsúlyozta, hogy olvassak sok szovjet művet, és rendesen egy-egy szovjet író legújabban megjelent könyvét elemezte előttem.

Leveleinek rendkívüli nevelő hatásuk volt.

Nagyon tapintatos volt. Amikor tudta, hogy nehéz körülmények között élek, akkor anyagilag is támogatott és mindig úgy tett, mintha bőven volna pénze, nehogy megsértsen.

Igen sokat törődött beteg édesanyánkkal is, akit igen megviselt az a tudat, hogy idősebb bátyám hosszú éveken át börtönben volt. Feri mindent megtett egyrészt, hogy Diki bátyámnak minél több megfelelő könyvet szerezzen és e miatt állandóan a könyvtárakat bújta, másrészt pedig igen sokat gondolkozott azon, hogy édesanyánk helyzetén hogy segítsen és hogyan vidítsa fel, mert szegényke igen sokat búsult és sírt a börtönben sínylődő fia miatt.

Feri mélységesen gyűlölte a fasisztákat. Emlékszem, hogy a nácik remek karikatúráit formázta meg leveleiben — egyben azonban rámutatott arra, hogy a fasiz-

mus erejét — bármilyen nevetséges formában is jelenik meg az — nem szabad lebecsülnünk.

Feri mélységesen szerette a Pártot és annak vezetőit. A kommunisták igaz emberek — mondta nekem gyakran — szeretnek élni, és bíznak a jövőben, — de ha kell, meg is tudnak halni az eszméjükért. Egy ifjú proletár, Lővy Sándor halála, akit a fasiszta fenevadak gyilkoltak meg, mély hatást tett rá.

Fiatalon felismerte, hogy egyedül a Párt szervezettsége és ideológiai ereje vezetheti a munkásságot ki a kapitalizmus rabságából. Gyakran beszélt szemináriumokon az ifjúmunkásoknak arról, hogy a Szovjetunió minden dolgozónak hazája, hogy ott nemcsak az orosz munkások, parasztok és értelmiségiek élnek egy szebb és emberibb életet, hanem a szövetséges köztársaságok dolgozói is, mint egyenrangú munkástársak élhetnek.

Beszélt arról, hogy ott tatárok, örmények, kirgizek saját országukban lelkesedéssel építik a szocializmust. Beszélt arról, hogy Lenin nagy utóda, Sztálin maga is grúz származású és, hogy ő volt az, aki a lenini politikát a kis nemzetek önrendelkezési jogáról tovább fejlesztette.

Végtelen szeretettel beszélt Feri a mi Rákosi elvtársunkról is. Feri a magyar dolgozók és különösen a dolgozó ifjúság szívébe belevéste: Rákosi elvtárs az, aki a magyar népért harcol a horthysták ellen és ő az, aki a magyar nép harcát győzelemre fogja vinni. Feri mérhetetlenül bízott abban, hogy Rákosi elvtárs túléli a börtönéveket és, hogy erőben és egészségben lesz a magyar dolgozók vezetője hosszú éveken át. Feri azonban nemcsak így érzett, hanem e szerint cselekedett is. Külföldön minden erejét latba vetette, hogy felvilágosítsa a dolgozókat arról, hogy a magyar börtönökben meg akarják gyilkolni Rákosit.

Feri felszólalt nagy tömeggyűléseken nagy német városokban és leleplezte a magyar gyilkosok aljas terveit.

Feri szerette az életet. Igen boldog, optimista ember volt, vidámságát és jövőbe vetett hitét át tudta vinni az emberekre. A fasizmus legsötétebb éveiben is bízott abban, hogy miénk lesz a győzelem.

A legnehezebb időkben is megállta a helyét és biztos kézzel végezte a munkáját.

A fiatalok nagyon szerették Ferit. Egy kis rokonfiú — árva gyerek volt — gyakran járt fel hozzánk. Feri állandóan foglalkozott vele, nevelte, irányította, megmagyarázta neki idővel, hogy mik az illegális munka követelményei és öntudatos, harcos embert nevelt ebből a gyerekből. De nemcsak őbelőle, hanem sok más ifjúmunkásból is, aki a munkahelyén mellette dolgozott. Feri tudta, hogy a jövő hordozója az ifjúság: éppen ezért nyert ügynek tekintette, ha sikerült egy-egy proletár ifit közelhoznia Pártunkhoz.

Szerette barátai családját és különösen a kisgyerekeket. Ezek a gyerekek nagyon szerették Ferit és ő ragyogóan el tudott szórakozni az apróságokkal. Bolsikat nevelek belőlük, mondta nekem nevetve.

Feri kitűnően tudott konspirálni és nagyon jó szervező volt. Igen ügyesen

fel tudta használni környezetét is arra, hogy kisebb szolgálatokat tegyenek neki illegális munkájában. Így édesapám is gyakran végrehajtott kisebb technikai munkát, telefonüzenetek átadását (amelyek természetesen virágnyelven voltak megszerkesztve, stb.). Édesapám még ma is büszke rá, hogy milyen munkát végzett és, ha tudtán kívül is, de segítette az illegális mozgalmat.

Barátai mind szerették. Az elvtársak igen nagyrabecsülték, mert amilyen vidám és kedves ember volt, olyan kérlelhetetlen szigorúsággal őrködött a Párt tisztasága felett.

Mélységesen megvetette a mozgalom árulóit és arra nevelte környezetét is, hogy megvessék őket. — Ezek hullák és nem emberek, — mondta — még a nevük említése is útálattal tölt el.

Életét a forradalomnak szentelte. Egész életét áthatotta a Párt iránti szeretet. Nem volt liberális érzelmű. Nem szerette a se hideg, se meleg embereket. Egy szempont volt irányadó: feltétlenül és odaadóan szolgálni a Pártot és ezt ő következetesen véghezvitte — olyan következetesen, hogy amikor életét igérték neki, hogy valljon, harcosan visszautasította a lekenyerezést.

Az utolsó pillanatig a Párt volt a szívében.

— Fel a barikádokra a vörös zászlóval ... ezek voltak utolsó szavai, amiket halála napján elvtársai tőle hallottak.

A munkások nagy és felszabadító forradalmáról álmodott akkor is, amikor már eszméletlenül kiabált.

— Fel a barikádokra a vörös zászlóval — ezek a szavak töltötték be a börtönszobát, ezeket hallgatták mély meghatottsággal a rabtársak.

Amikor Feri meghalt — testén nem volt egy hely, amely ne lett volna sebes. Össze-vissza verték kínzói és, amikor már sem a villanyozás, sem a tormászacskók, amelyeket a fejére húztak, nem használtak: agyonverték.

Börtöntársait hallatlanul erősítette Rózsa Ferenc példája. Egymásnak mondták: — Így hal meg egy kommunista — egy igaz ember.

Azokban a győzelmekben, amelyeket azóta kivívtunk, abban a nagy építőmunkában, amelyet a felszabadulás óta folytatunk, Rózsa Ferencnek és az illegalitásban hősiesen harcoló társainak nagy része volt. Pártunk azóta megnőtt és megerősödött és abban a szellemben viszi tovább a harcot, amelyben Rózsa Ferenc élt, küzdött és meghalt a nép uralmáért, az új kommunista társadalomért.

ŐSZINTÉN

Rontásomra zajonganak, de bátran fordulok szembe velük —
kaptam pofont és nyavalyák is martak s leptek pattogó tetük;
gép is tépett már a husomba s háltam a ligeti cserjék ölén; —
mondom: tört már ember, idő és eszköz s kerített korlát, sövény;
lábam fogták, kezem kötözték s szómra a csökönyös rend felelt —
ma mégis itt vagyok s elleneimből, bizony nem tudom, mi lett..
Hej, edzett vagyok, acélnál keményebb s ki rám acsarog — nohát,
én nem félek — könnyen belémtörheti mind a harminckét fogát.

Éltem már hetes, kopogó kenyéren és nem volt mindig ruhám;
bámultam zárt ökköllel a rohanó, fényes autó után,
kidobtak gyárakból, mert többet kértem s mondtam: nem vagyok balog,
kinek arca a fizetéscsökkentés után is vígan ragyog —
Így bizony! Szántam szerszámaimat is, mert rajtuk rozsda pirult
s köptem, ha láttam a Nagykörút kövén egy vattás vállú ficsúrt;
azt is megszoktam, hogy fürgén figyelt rám az urak bérelt szeme
és nevettem, ha a vadászaimat ette a fészkes fene...

Mégegyszer mondom: meglepetés nem ér, mert rosszabb már nem lehet
s aki ma ellenem gyüjt gyűlöletet, az önmaga kap sebet.
Nincs semmim, csak az a kis tudás, mely megmérni éppen elég,
hogy az új idők változásaiban kikből alakul pribék?
Nem tagadom, ma lent vagyok s ez nem új. Leestem csapdák közé,
de nem pusztulok el mégsem és lassan növök a világ fölé,
mert a nagy egészben törvények vannak és kijelölték helyem;
úgy ám! és nincs az a mokány erőszak, hogy változtasson ezen.

Ha nappal nem járhatok, megyek éjjel s ha sok lesz a vad mocsok
és nem bírok másképp tiszta maradni, hát a föld alá buvok;
nem hátrálok meg az új zsiványoktól s míg feszül bennem erő:
a hitemért béklyókat szakítok és mint egy semmirekelő
csirkefogó, nem hajlítok gerincet gyáván és mulyán, nem én!
S ha a világot döntik rám, akkor is szít az éltető remény
s a romok közül újra éledek, mert mindenütt én adok
értelmet, rendet s javat az életnek, enyémek mind a napok!

Bátorító tanulság a többieknek:

Ne féljetek, ha a jelenben nincs öröm! Aki ma fenyít, csak azt
kaphatja válaszul, hogy védekezik a munkás és a paraszt,
és védekeznek, mert élni akarnak (csak az élősdi henyél)
és tesznek is, mert az életükhöz szabadság kell és kenyér!...

LÁSZLÓ GYULA

MUNKÁSFELESÉG

Krumplit hámozol, ha este hazajössz, zöldséget aprítasz, rántást keversz,
szennyes ingeimet mosod, gombokat varrsz, port törülsz és sohasem heversz,
mindig tesz-vesz munkában fáradt két kezed. Így múlnak el legszebb napjaid.
S ha lefekszel, mindjárt alszol és nem jönnek vígasztalni az álmaid.

Oly sokszor szomorú vagy, kedvetlen és oly gyakran fáradt s kimerült.
Ott ül izmaidon a munka fáradtsága s az esti gyári kürt
rivalgása még ott cseng füledben, mikor már az otthon gondja vesz körül.
És gyermektelen otthonunkban melledre gyilkos penész és szegényszag ül.

Örömtelen így múlnak az évek. Elperegnek lassan, mint arcodról a könny.
S csak nagyritkán hintázunk — mint önfeledt gyermek — apró örömökön.
Pedig be sokszor teszed nappallá az éjet, be sokat őrködsz a gép előtt.
Mégis hetenként úgy félsz, rettegsz, ha eljön a fizetés, a szombat délelőtt.

Arcod verejtékén más vett aranyat, neked megint csak rézgaras jutott.
Mert a munkának ma nincsen ára és haszna sem neked jut, jól tudod.
S a gépeknek ma szolgája vagy, nem munkatársad, de zsarnokod a gép.
Reggeltől estig görnyedsz előtte, csattognak a szíjak és a lendkerék.

A transzmissziók, dugattyúk és minden kis csavar mozdulatodra vár.
Karodnak egy lendítésére indul száz kerék és egy másikra megáll.
Két kezed munkáján születik a rend és hízik mások zsíros haszna,
téged hirdet, munkásfeleség, minden anyag, minden ház és minden utca.

TALÁLKOZÁS A VOLGAPARTON

A POSTA különös levelet hozott a Szovjetunió honvédelmi minisztériumának 1943 szeptember 24-én. Már a levél papirosa is eltért a szokásostól: barna csomagolópapiros volt, közel félméter hosszú, jó negyedméter széles. A papír egyik oldalára valaki zöld tintával egy Hitler-képet rajzolt. A művész nem nagyon hízelgett a harmadik német birodalom világhódító führerjének. A tulajdonképpeni levelet ceruzával írták. Magyar nyelven. A levélen kétszázkilenc aláírás volt. Az aláírások nagyobb része majdnem teljesen olvashatatlan: a girbe-görbe esetlen betűk elmosódtak, elkenődtek a nem írásra szánt papiroson. De ha valaki gondosan tanulmányozta a különös levelet, megállapíthatta, hogy az egyik aláírót Kovács Istvánnak hívják. A háború előtt budapesti lakos volt, gyárimunkás. A levél egy másik aláírója pedig Őz Szabó János volt, mezőgazdasági cseléd a Pallavicini uradalomból.

Írástudó emberek hosszas munka eredményeképpen kibogozták a levél tartalmát: magyar hadifoglyok arra kérték a Szovjetunió vezetőit, — névszerint Sztálin hadügyminisztert — hogy adjanak nekik fegyvert és küldjék ki őket a frontra. Harcolni akarnak Hitler és Horthy ellen.

A HADIFOGOLYTÁBOR, ahol ez a levél hosszas vita után megszületett, valahol a Volga közelében volt, hatalmas erdőségek közepén, nem messze Gorkij városától. Emeletes fabarakokban közel kilencezer hadifogoly lakott ebben a táborban, nemzetiségek szerint különválasztva. Az egyik barakkban németek, a másikban románok, aztán ismét németek, osztrákok, magyarok, szlovákok, lengyelek, majd olaszok. A hadifoglyok, amikor már biztosak voltak abban, hogy az oroszok semmiképpen sem hasonlítanak ahhoz a képhez, amelyet Goebbels rajzolt róluk és eszükágában sincs megnyúzni a hadifoglyokat, annyira magukhoz tértek, hogy nemzetiségi torzsalkodásokra, sőt verekedésre is volt idejük és kedvük. Különös élvezettel verekedtek a németek az olaszokkal és a magyarok a románokkal.

A fogolytábor parancsnoksága elsőül úgy akart végetvetni a gyakori és néha vérigmenő verekedéseknek, hogy azt, aki ebben a bűnben találtatott, néhány órára becsukatta egy üres kocsiszínbe. De amikor látta, hogy ez a büntetés nem sokat használ, erőteljesebb eszközt alkalmazott. A hadifoglyokat minden délután 2—3 órára kikísérték az erdőbe, a gyönyörű, vad tölgy-, cser-, bükk- és fenyőrengetegbe, hogy ott gombát, csipkebogyót, somot szedjenek maguknak és az északi orosz erdők sajátos gyümölcsét, a savanykásízű, üdítő, lilásvörösszínű klukva bogyót. A parancsnokság

most közhírré tette, hogy azt, aki verekszik, a bűn nagyságára és körülményeire való tekintettel egy, három, öt, vagy hét napra eltiltja az erdőbe-menéstől. A büntetést, a rendelkezés értelmében nem a parancsnokság szabja ki, hanem egy választott bíróság, amely hadifoglyokból áll: egy német, egy magyar, egy olasz, egy lengyel, egy román, egy szlovák és egy osztrák hadifogolyból. A bírósági tárgyalások, amelyeket nehézkessé tett a sokféle tárgyalási nyelv és szenvedélyessé a különböző nemzetek fiai közötti hagyományos gyűlölet, meglepő eredménnyel jártak. A hadifoglyok kezdték megérteni: semmi okuk sincs arra, hogy gyűlöljék egymást. Néhány hét multán a hadifoglyok azt is megértették, hogy gyűlölni azokat kell, akik a harctérre küldötték őket — ölni és meghalni. A románok — akik közül sokan egészen jól beszéltek magyarul — meglátogatták a magyar barakkot. A magyarok visszaadták a látogatást. Egy román-magyar barátságos futballmérkőzés után közös román-magyar vacsorát rendeztek. A vacsora rövid volt, de utána jó másfél órán át vitatkoztak a románok és magyarok a helyzetről: a saját helyzetükről és a világ helyzetéről.

A vita eredményekép a magyar hadifoglyok kilenc napi gondolkodás után postára adták azt a levelet, amelyet a barnaszínű (a német hadifoglyok olvasószobájából elemelt) csomagolópapirosra írtak.

A FOGOLYTÁBOR parancsnoka, egy fiatal, lenszőke gárdaőrnagy, aki a jobbkarját Voronyezs alatt hagyta, magához rendelte a magyar foglyok három bizalmiját.

— Holnap és holnapután rendbe kell hozni a barakkot és rendbe kell hozni az emberek ruházatát! — mondotta. — Szombaton este nagy vendéget kapnak.

A barakk rendbehozása nem volt nehéz munka. Hisz a barakkot mindennap alaposan kisöpörték a hadifoglyok és minden harmadnap felsúrolták a padlóját. Most, a románok és a szlovákok segítségével úgy kitakarították az egész magyar barakkot a magyar hadifoglyok, hogy az szinte ragyogott a tisztaságtól. A munkán kerestek is valamicskét a foglyok. A parancsnokságtól, a nagytakarítás céljaira annyi szappant igényeltek, hogy abból három kilót félretehettek — nehezebb időkre. Még jobb üzletet csináltak a hadifoglyok saját maguk rendbehozásával. Az egyenruha, amelyben a fronton voltak, már rég leszakadt róluk. Azóta hol egy pár bakancsot, hol egy zubbonyt, hol egy nadrágot kaptak a félkarú őrnagy gazdasági tisztjétől. A fogolytábor parancsnokságának nagy raktára volt: ideszállítottak néhányezer magyar egyenruhát, köpenyt és bakancsot abból a zsákmányból, amely Voronyezs alatt esett a Vörös Hadsereg kezébe. A ruházatot Magyarországról a honvédek számára küldötték volt, de Jány Gusztáv főparancsnok elrendelte, hogy a kiosztást halasszák későbbre. Jány levelezéséből, amely ugyancsak a Vörös Hadsereg kezébe került, kiviláglott, hogy a főparancsnok tárgyalásokat folytatott egy krakkói német kereskedővel: el akarta adni a magyar hadsereg ruharaktárát a krakkói cégnek. Nem rajta múlott, hogy a Vörös Hadsereg meghiúsította a zsírosnak igérkező üzletet.

A hadifoglyok három bizalmija, mikor jelentette a félkarú őrnagynak, hogy a

barakkot gyönyörűen rendbehozták és friss fenyőágakkal földíszítették, egyben azt is jelentette, hogy a fogoly honvédek önmagukat csak úgy tudják rendbehozni, ha a parancsnokság hétszáz ruhát és hétszáz pár bakancsot utal ki számukra. Az őrnagy rövid alkudozás után megnyitotta a raktár ajtaját. A magyar hadifoglyok vadonatúj egyenruhába öltözködtek.

Amikor ismét küldöttséget menesztettek az őrnagyhoz, hogy megköszönjék neki a ruhákat, a félkarú őrnagy elhárította a köszönetet.

— Biztosan nem azért jöttetek, hogy köszönetet mondjatok, — vélte — hanem megint kérni akartok valamit. Ne fáradjatok! Tőlem most már semmit sem kaptok.

— De mi igazán csak azért jöttünk, hogy köszönetet mondjunk — bizonygatta az egyik hadifogoly.

— Hát, ha mindenáron köszönetet akartok mondani, akkor ne nekem, hanem Rákosi Mátyásnak köszönjétek meg az új ruhát. Ő látogatja meg a tábort.

RÁKOSI MÁTYÁS... Féléjszakán át folyt a hadifoglyok között a szó Rákosi Mátyásról. Tudnivaló, hogy a hadifoglyok előtt semmi sem titok. Bár kerítés mögött élnek, annyit tudnak a világeseményekről, hogy egyetlen világlap szerkesztősége sem versenyezhet velük. Nemcsak azt tudják, hogy mi történt a fronton egy esztendővel ezelőtt, nemcsak azt, hogy mi történik most, de azt is tudják, hogy mi fog történni három hónap mulva és hat hónap mulva. Tudják, hogy mi lesz az ebéd holnapután és tudják, hogy kivel levelezik a barakktábor parancsnokának felesége. Gyakran többet tudnak az igazságnál. De kevesebbet soha.

Minden hadifogolynak legalább száz lóerős fantáziája van. Az élettel való küzdelem ezt a fantáziát sok gyakorlati bölcseséggel gazdagítja. A hadifoglyok fantáziája nem szárnyakon repül, hanem szöges bakancson jár, — de gyorsabban és messzibbre, mintha repülne. A hadifogoly egyszerre tud álmodni a boldog Magyarországról, a boldog szerelemről és arról a kolbászos bablevesről, amit ebédre szeretne kapni.

Rákosi Mátyás...

A nevet minden hadifogoly ismerte. Mikor a hadifogságban először kapott meleg ételt, aki az ételt adta, ezt mondotta neki: köszönd Rákosi Mátyásnak, hogy úgy bánunk veled, mintha...

A szovjet egészségügyi katona, aki bekötözte a foglyok sebeit, az ápolónő, aki betakarta a didergő foglyot, gyakran ezzel hárította el a köszönő szavakat:

— Köszönd Rákosi Mátyásnak!

Kovács István honvéd pontosan tudta, hogy ki az a Rákosi Mátyás. Valamikor — mesélte büszkén — Leninnel dolgozott. Aztán hazajött Magyarországra, hogy felossza a magyar parasztnak a grófok és bárósított bankárok ezerholdjait. Ezért a magyar urak börtönbe vetették. Tizenöt évig ült fegyházban. A bíróság előtt nem védekezett, hanem vádolt — vádolta a nagyurakat. És az akasztófa árnyékában arról

beszélt, hogy a magyar föld a magyar paraszté és arról, hogy a magyar nép vissza fogja szerezni 400 év előtt elrabolt függetlenségét.

Kovács István órákon át tudott beszélni Rákosi Mátyásról. A barakktáborban sötét volt — hiszen kilenc után aludni kellett. De most nem lehetett aludni. A foglyok nem látták egymást, de hallották a mély sóhajokat és a lihegéssé súlyosult lélekzést.

— Földet oszt... Függetlenség... Szabadság... Szocializmus...

Puszta Gyula erdőkerülő úgy tudta, hogy Rákosi hadsereget szervez valahol a Kárpátokban. Onnét indul Magyarország fölszabadítására. Pojtek Imre, aki a háború előtt kanász volt az egyik Wenckheim uradalomban, azt hallotta, hogy Rákosi számadójuhásznak öltözve él valahol Kecskemét környékén. Olyan szakálla van, mint Kossuth apánknak volt. Éjszakánként pásztortűz mellett okosítja a népeket. Fejér Béni, aki a háború előtt papkocsis volt, egész bizonyosan tudta, hogy Rákosi, nap mint nap, szürkületkor repülőgépre száll és Magyarország fölé repül. Amikor a repülőgép városhoz vagy faluhoz ér, Rákosi leállítja a motort és a repülőgép most olyan némán suhan, mint a kőszáli sas. A néma repülőgépről Rákosi harsány hangon szól a néphez:

— Készüljetek! Visszajövök és velem jön Csaba királyfi százezer vitéze.

Kovács István azzal vetett véget a mesemondásnak, hogy becsületszavára kijelentette:

— Rákosi, a magyar kommunisták vezére, nem Csaba királyfi vitézeivel akarja megsegíteni a magyar népet, — hanem a magyar nép erejével. Aztán, — mondotta nagyon csendesen Kovács István — a Vörös Hadsereg jóindulatára is számít. Rákosi jóbarátságban van Sztálinnal. Vele beszéli meg a dolgokat...

— Aludjunk, fiúk! Hajnalodik...

A FOGOLYTÁBOR közepén, hátát a sportpályának vetve, állott a hatalmas színházépület. Tölgy- és cserfatörzsekből volt összetákolva. A réseket mohával töltötték ki. A teteje vízhatlan. Két réteg kátránypapírral vonták be és a kátránypapír alatt sátorlapok feszültek. A színház nem volt szép, de tágas volt. A padokon, ha a nézők kicsit összehúzódtak, több mint ezer ember számára volt hely. Ami meg a színpadot illeti: egy egész század gyakorlatozhatott volna rajta.

Szombat este itt gyűltek össze a magyar hadifoglyok. Olyan izgatottak és türelmetlenek voltak, hogy (fogságbajutásuk óta először), amikor a vacsorájukat megették, elfelejtették a kondérokat kimártogatni. A színpadon vörös posztóval leterített asztal. Mögötte négy-öt szék. A háttérben Lenin és Sztálin képe. Őrség nem volt a teremben. Az új ruhákban feszítő magyar hadifoglyok — szabadok voltak.

— Otthon sosem voltam színházban. Azt se igen tudtam, hogy mi ellen jó — mondotta szomszédjának Csapó András, aki a Kecskemét melletti Izsákról indult el, meghódítani Hitler számára a Szovjetuniót.

— Most ne tréfázz. Rámjött a félsz — mondotta Kisbér Feri, aki a háborúig evezős volt egy balatoni halászbárkán.

— Mitől félsz? Nincs itt semmi baj.

— Az ember nemcsak a bajtól fél — mondotta Kisbér, — de akkor is reszket, mikor örömet remél. Te még sohasem féltél, amikor valami nagyon jót vártál?

— Én ebben a tetves életben még sohasem vártam semmi jót, — felelte mélységes meggyőződéssel az izsáki Csapó András.

A színpadot négy villanykörte világítja meg. A nézőtéren csak két lámpa ég. A katonákat félhomály fogja körül. A színpad üres, a nézőtér tele van. Tele van izgatottan suttogó magyar honvédekkel. A bőrszag, verejtékszag és dohányszag átüt a fenyőfaillaton.

A suttogásból kiugrik egy-egy hangosabb szó.

— Rákosi... Rákosi...

AZ EGYIK oldalajtón egy erdélyi román fiú rohant be.

— Jönnek! Jönnek! — kiáltotta. — Jön...

A színpadra hátulról, a kulisszák mögül, először az a kopasz szovjet őrnagy lépett, akiről a foglyok tudták, hogy magyar, budapesti. Kevés híján ezer magyar honvéd ugrott talpra és állott feszes vigyázzba.

— Pihenj! — vezényelt az őrnagy. Alig hangzott el a vezényszó, a félkarú őrnagy kíséretében ketten léptek a színpadra. Az egyiken zöld esőköpeny volt, a másikon szürke felöltő. Kalapját mindkettő a kezében tartotta.

— Vigyázz!

A félkarú őrnagy valamit jelentett az egyik civilnek (a szürkekabátosnak), — azután feszesen tisztelgett és szabályosan lelépett. A színpadon most hárman maradtak: a két civil és a magyarul tudó őrnagy. Az őrnagy láthatóan zavarban volt. Bár a hadifoglyok feszes vigyázzban állottak, ő mégegyszer vezényelt:

— Vigyázz!

Az egyik civil, mialatt szürke kabátját levetette, megszólalt:

— Üljenek le, bajtársak!

Kabátját egy szék karfájára dobta, aztán néhány lépést tett előre. A színpad szélére állott. A mennyezeten lévő lámpák élesen megvilágították beretvált arcát.

— Üljenek le, bajtársak — ismételte. — Egy kissé megkéstünk — mondotta csendesen. — Higgyék el, nem a mi hibánk. Az autó, mely hozott...

Az őrnagynak csak most jutott eszébe, hogy az ő kötelessége bemutatni a vendéget. Feszes lépésekkel a színpad jobbsarkában álló szónoki emelvényre lépett. De még mielőtt megszólalt volna, Rákosi leintette:

— Maga is üljön le, őrnagy elvtárs! — mondotta és jobbjával helyet mutatott az őrnagynak, a színpadon álló asztal mellett.

— Bajtársak, — fordult Rákosi ismét a hadifoglyok felé — önök, mint Sztálin elvtárstól tudom, fegyvert kértek. Horthy és Hitler ellen akarnak harcolni. Ez a

kívánságuk, ez a kérésük azt bizonyítja, hogy nekünk van igazunk, nekünk, akik hiszünk a magyar nép jövőjében, akik tudjuk, hogy a Szovjetuniót nem a magyar nép támadta meg, hanem a magyar nép elnyomói, a magyar és német urak, Hitler és Horthy. De ha az ember harcolni akar, jól harcolni, nemcsak azt kell tudnia, hogy ki ellen harcol, de azt is tudnia kell, hogy miért harcol...

Amikor Rákosi beszélni kezdett, a honvédek ismét fölállottak. Ő csak percek múlva vette észre, hogy az egész terem vigyázzban áll.

— No, de üljenek már le végre, bajtársak! Én nem katonai szemlére jöttem. Különben sem vagyok katona. Én Magyarország helyzetéről és sorsáról akarok beszélni önökkel, bajtársak. Szeretném *megbeszélni* magukkal, hogy mit kell tennünk a magyar népért. Üljenek le, nagyon kérem, üljenek le, bajtársak.

NÉHA EGY PERC végtelenül hosszú. De megesik az is, hogy órák, napok, hetek olyan gyorsan repülnek el, hogy még meg sem kezdődtek és már búcsúznunk kell tőlük. A foglyok nem tudták, hogy régen beszél-e már hozzájuk Rákosi, vagy pedig csak most kezdett szóba. Némán, tátott szájjal itták Rákosi csendes, nyugodt szavait.

Rákosi nem szónokolt. Beszélt. Vitatkozott a néma hadifoglyokkal. Választ adott azokra a kérdésekre, amelyeket azok ki sem mondottak. Amelyeket — talán — meg sem tudtak fogalmazni. Rákosi jobban ismerte a fogoly magyarokat, mint azok önmagukat ismerték.

A fiúk eleinte csodálkoztak azon, hogy Rákosi olyan egyszerűen és olyan barátian beszél hozzájuk, mintha valamelyikük édesanyja küldötte volna utánuk, hogy mondja el nekik, a messzire került magyar fiúknak... És Rákosi elmondotta nekik, a messzi földre került magyar fiúknak, hogy mi történik most Magyarországon. És elmondotta, hogy mi történt ott az utolsó száz esztendők alatt. Majd azt mondotta el, mit kell csinálni, hogy holnap ne ismétlődjék meg az, ami miatt ma sírnak a magyar asszonyok.

És a fiúk, a messzi földre került magyar honvédek most már természetesnek találták, hogy Rákosi úgy beszél hozzájuk, mintha az egész életet velük töltötte volna, közös munkán, közös gondon, egy kenyéren.

A színházépület most egy darab Magyarország volt. Egy eddig sosem látott, új, szép, boldog Magyarország. Amíg Rákosi beszélt, akácfák bólogattak a volgaparti színházépületben. És a foglyok régnemlátott édesanyjuk szavát hallották:

— Gyere be fiam, ülj asztalhoz, terítve van!...

A táborban a szirénák a lefekvés idejét jelezték. Senkisem mozdult. Itták az igét a magyar fiúk... Már éjfél felé járt, amikor a magyar hadifoglyok végre ágyba kerültek. Egyikük sem aludt el, sokáig, nagyon sokáig. De nem is beszélgettek. Ki-ki önmagával vitatkozott. Némán, szenvedélyesen.

Most minden hadifogolyban két ember élt. Az egyik az, akit elküldtek harcolni a Szovjetunió ellen, aki Magyarországon azt tanulta, hogy az emberiség két részre

oszlik: urakra és szolgákra. Aki beletörődött abba, hogy az ő élete rosszabb, mint a kutyáké. De most egy másik ember támadt erre a régire. Az új ember ezt erősítgette: a föld azé, aki megműveli. Meg azt is mondotta ez az új ember, hogy Magyarországnak joga van arra, hogy független, szabad ország legyen... A két ember, a régi és az új, birokra kelt. Birkóztak a hadifoglyok szívében és birkóztak az agyában. A szegény hadifogoly dideregve feküdt ágyán. Didergett és láza volt. Szemét becsukta, de nem tudott elaludni. Kinyitotta, de nem látott. Vagy ha látott, egyszerre két képet látott. És az a két kép is úgy harcolt egymással, mint az a két ember. Egy rongyos, szomorú falut látott és egy szép, tiszta, napsugaras gazdag falut. Üres asztalt látott, rongyos, síró gyerekeket. Aztán pirosarcú, boldog gyerekeket látott, akik gazdagon terített asztal körül ülnek.

Az egyik álomtalanul fetrengő hadifogoly sóhajtott, a másik nyögött. Az egyik sarokban valaki hangosan sírt.

Hajnalodott.

DÉLELŐTT 11 ÓRAKOR a magyarok ismét a színházban gyűltek össze. Az éjszaka egyikük sem aludt és a szokatlanul gazdag reggeli sem pótolta az alvást. De talán nem is az alvás hiánya volt az oka annak, hogy a hadifoglyok olyan szótlanul ültek és hogy sokan közülük becsukták a szemüket. Keményen folyt a harc a hadifoglyok agyában és szívében. Az új birokra kelt a régivel. Az új torkonragadta a régit.

Valamivel féltizenkettő után a magyarul beszélő, kopasz őrnagy kíséretében az a zöld esőköpenyes civil lépett a színpadra, aki tegnap Rákosival jött. Bemutatkozott.

— Engem Vas Zoltánnak hívnak — mondotta.

Kovács István talpraugrott és engedélyt kért, hogy beszéljen.

— Ön ugyanaz a Vas Zoltán elvtárs, aki...

— Nem erről van szó, elvtárs! Ez most nem fontos. Önök fegyvert kértek és Rákosi elvtárstól megbízást kaptam arra, hogy kiosszam önök között a fegyvert.

Ezer ember ugrott talpra.

— Fegyvert!... Fegyvert!...

— Üljenek le. Üljenek le, bajtársak!

Percekig tartott, amíg a színházban helyreállott a csend.

— Rákosi Mátyás elvtárs megbízásából fegyvert hoztam maguknak, bajtársak — mondotta katonás keménységgel Vas Zoltán. — Olyan fegyvert hoztam, amelyik erősebb az ágyúnál, erősebb a tanknál, erősebb a börtönnél. Azt hiszem, mindennél erősebb. Használják okosan és bátran.

A magyarul tudó őrnagy parancsára négy szovjet katona egy hatalmas ládát vitt a színpadra. Aztán egy másik ládát hoztak be, majd egy harmadikat.

— Egyenként lépjenek ide, bajtársak! — így Vas Zoltán a hadifoglyokhoz. — Nem kell tolakodni. Mindenki számára jut a fegyverből.

Az első ládából egy könyvet vett ki és odaadta az első sor jobbszélén ülő hadifogolynak. Félóra multán, amikor két láda kiürült, már minden hadifogoly kezében ott volt a könyv, amelyről Vas Zoltán azt állította, hogy erősebb minden fegyvernél. A könyv *a kommunista (bolsevik) párt rövid története* volt.

A harmadik ládában másfajta könyvek voltak: Petőfi összes költeményei, Lenin élete, Sztálin élete és egész sor olyan könyv, amelyről most hallottak először a magyar hadifoglyok.

NÉGY HÉT MULVA a posta levelet hozott Rákosi Mátyásnak. A levelet négyszáztizenhatan írták alá. Négyszáztizenhat magyar hadifogoly.

A levél így kezdődött:

„Kedves, szeretett Rákosi elvtárs! Jelentjük Magának, hogy amióta mi láttuk Magát és hallottuk azt, amit nekünk mondott, mirólunk és Magyarországról és a világról és arról, hogy a világ megváltozik, ha mi becsületesen és tisztességesen dolgozunk azért, hogy megváltozzon és, hogy Magyarország olyan legyen, hogy a dolgozó ember jól és otthon érezze magát és ne szenvedjen, jelentjük, hogy mi azóta új emberek vagyunk. Jobbak, mint azelőtt voltunk és nagyon szeretnénk dolgozni és harcolni a Maga vezetése alatt a magyar népért és a jobb világért."

A levél nagyon hosszú volt. Az utolsó szakasz így hangzott:

„A fegyvert, amit küldött, szorgalmasan tanulmányozzuk. Nem könnyű minékünk, akiknek bizony eddig kevés dolgunk volt a betűvel, megtanulni ennek a fegyvernek a forgatását, de megértettük, hogy ez nagyon szükséges és fontos dolog és összeszedjük az erőnket. Köszönjük a fegyvert! Amikor sor kerül rá, jól fogjuk forgatni."

FEHÉR LAJOS

HARCUNK BUDAPESTÉRT

A Gombös-szobor

UJABB ANYAG érkezett, egy 5 kg-os csomag, rendesen felszerelve, detonátorral, gyutaccsal, másfélméter dörzsgyújtóval ellátott angol gyújtózsinórral. Az anyagot Marót csoportja kapta meg. Úgy vigyáztunk erre, mint a szemünk fényére. Érdemes is volt, mert vele a Magyar Kommunista Párt fegyveres ellenállási mozgalmának egyik legszebb akcióját hajtottuk végre.

Október első napjaiban a Magyar Kommunista Párt központi vezetőségétől azt a parancsot kaptuk, hogy az ötkilós csomaggal fel kell robbantanunk a magyarországi fasizmus és tengelybarát politika szülőapjának, a magyar demokratikus közvélemény előtt gyűlöletes emlékű Gömbös Gyulának Döbrentei-téri szobrát. Ugyancsak parancsot kaptunk arra, hogy golyószórókkal össze kell lőnünk a német megszálló rendőrség Szent Imre herceg-úti barakktáborát. A párhuzamos akcióban a hangsúly a Gömbös-szobron volt, a német katonai barakk összelövésével csak alá akartuk húzni és világosabban ki akartuk domborítani akciónk élét: harcunk kifejezetten a német megszállók ellen irányul. Könyörtelen fegyveres akciókat a német rablók ellen! — erre akartuk harcba hívni a budapesti munkásságot; ebben jelöltük meg világosan az utat. Erre adtuk meg a jelt.

Október 5-én este, Gömbös Gyula halála évfordulójának előestéjén akartuk levegőbe repíteni a szobrot. Azonban az erős holdsütés miatt egy nappal el kellett halasztanunk az akció keresztülvitelét. Október 6-án, az évfordulón így váltam el délelőtt Maróttól.

— Ha törik, ha szakad, ma esténél tovább nem szabad halasztani! Időpont: este háromnegyed nyolc. A csoport mindhárom tagja résztvesz. A szobor háta mögötti parkot alaposan át kell kutatni.

Fokozottabb óvatossággal kellett átvizsgálnunk az egész környéket. Pár nappal előbb ugyanis egy ismeretlen — minden valószínűség szerint kommunista — éjjel kátránnyal leöntötte a szobrot, s így nem volt lehetetlen, hogy azóta figyelik a szobor környékét. Ezért kellett Marótéknak most fokozottabban vigyázniuk.

Másnap reggel „vonalas biztosítón" találkoztam Maróttal — mint minden nagyobb akció után — jelentette, hogy — megtörtént. Oly egyszerűen s hétköznapi módon jelentette be. — Utólag — most megvallom — kétkedve fogadtam a szavát. Azt mondtam neki: üljünk fel villamosra s nézzük meg. Fel is ültünk a 44-es villamosra s átjutottunk a Döbrentei-térre. A gőgös fehér márványszobor

valóban apró darabokban hevert szanaszét a földön s vakítóan verte vissza az őszi nap sugarait. Körülötte rendőrkordon állt már, az emberek megálltak egy pillanatra, egymásra pislogtak s kommentár nélkül továbbhaladtak. A villamos egy-két utasa szólt csak: „kommunisták csinálták". Két megállóval később leugrottunk a villamosról s gratuláltam Marótnak.

Alapos munka volt!

RÉSZLETEIBEN is megtudom az akció lefolyásának történetét.

Az előző napon az erős holdfény miatt kellett elhalasztani az akciót. Rá kellett jönniök Marótéknak arra, hogy holdfényben a szobornál — fehér háttérben — nyakbamászni mégsem lehet — a járókelők meglátják őket. Éppen emiatt el is kellett vetni az eredeti tervet. Ekkor született meg az az ötlet, hogy a robbanóanyagot egy akasztófaszerű léctákolmánnyal fogják felszerelni a szobortalapzatra. Otthon kerítéslécekből gyorsan csináltak is egy ilyen tákolmányt.

A CSOMAGGAL és az akasztófával felszerelve, Marót és Ostor el is indultak október 6-án este, villamoson a tetthelyre. Véső félórával előbb kiment a szoborhoz, ő volt a távolfelderítő. Félhétkor Marótékkal a Szebeny Antal-téri megállónál volt a találkozó és itt kellett beszámolnia nekik arról, mennyire tiszta a tájék. Véső jelentette is félhétkor, hogy nincs semmi baj és utána áthúzódott a pesti oldalra a Petőfi-szobor mellé, tegnapi figyelőállásába. Marót és Ostor pedig, tiszta lévén a környék, odamentek a szoborhoz. A szobortól balra egy előre kiszemelt pad volt, innen indult ki az akció. A padon szerencsére senki sem ült s Marót gyorsan elfoglalhatta. Maga mellé tette a robbanóanyagot, kabátjával betakarta s elővette a gyufaskatulyát, mint szükséges kelléket, az akasztófát pedig odatámasztotta egy fához, a háta mögött.

Csak az volt a baj, hogy a fák között 8—10 méterrel beljebb volt egy másik pad is és ezen éppen egy szerelmespár édelgett, egy katona és egy nő. Hosszú ideig nem akarták megunni a dolgot, úgyhogy már kezdett, az akció szempontjából, kínossá válni a helyzet. Ostor ezalatt a gyalogjárón fel-alá sétált, ő volt a „közelfigyelő". Azt a pillanatot kellett kivárni, amikor a gyalogjárón, a szobor vonalán, nincs senki, azonkívül a Szebeny Antal-tér felől nem jön villamos vagy csak éppen elindult, vagy még messze jár, — ugyanez vonatkozott az Erzsébet-híd felől jövő villamosokra is. Szerencsére a padon ülő szerelmespár végül is felfedezte, hogy az előttük lévő padon ül valaki s jobbnak látták felkerekedni.

Most már eljött a perc s azután minden úgyszólván pillanatok alatt játszódott le. Marót jobbkezébe vette a gyújtózsinór végét, balkezébe a gyufaskatulyát és várt a jelre. A megbeszélt jel kis nyelvcsettintés volt, melyet Ostornak kellett leadni a járdáról, ha a villamosjáratban és a járókelők közlekedésében az akció végrehajtására a legkedvezőbb pillanatot megtalálja. A jel nem sokáig váratott magára. Pár

perc mulva Marót hallotta is a halk nyelvcsettintést. A gyufaskatulyán gyorsan végigrántotta a dörzsgyújtót. Elég volt egy rántás is. Kis sistergés... Mielőtt még a lőpor jellegzetes lángcsíkja kilövelt volna, ráhúzta a zsinór végére az erre a célra előre elkészített alumínium-tokot, amely a lángot felfogta és eltakarta a külvilág előtt. (Egyébként ez volt az egész akciónak egyetlen gyenge pontja, amely dekonspirálólag hatott volna, ha Maróték erre ilyen praktikus megoldást nem találnak). A begyújtott csomagot Marót gyorsan ráakasztotta az akasztófa végén lévő vaskampóra. Pár ugrás. Kicsit még imbolyog a nehéz csomag a hosszú léctákolmány végén. De sikerül mégis minden nehézség nélkül felhelyezni a szobor talapzatára és a szobor két lába közé betuszkolni, a falig, — ahogyan az utasítás szólt.

Marót a park fái között gyorsan hátrasietett, szaladt egészen a híd lábáig, a feljáró lépcsőn már csak sietett, a hídon viszont már rendesen sétált. Éppúgy sétált mint a többi járókelő polgár. Ezzel ki is menekült a veszélyzónából. A híd derekán már úgy tűnt fel neki, hogy a kelleténél hosszabb idő telt már el. Ezért lassított: közelről akarta az eseményeket figyelni.

Pár pillanat mulva, alig hogy elérte a híd közepét: nagy villanás, majd óriási dörrenés. Remekül sikerült...

Ekkor Marótnak különös kényszerképzete támadt, amit pszichológusok tudnának csak megfejteni. Józan eszét szinte elvesztette: visszament a helyszínre. Elhitette magával, hogy vissza kell mennie és a padról a gyufaskatulyát — melyet ott felejtett — el kell hoznia, hogy ne legyen nyom. Új skatulya volt és egyetlen húzás rajta.

Ez természetesen csak alibi volt maga előtt, hogy megindokolja a visszatérést, amelyet józan esze nem helyeselt. A kíváncsiság erőt vett rajta. Visszagyalogolt a parkba és leült ugyanarra a padra. A sötétségben kitapogatta a gyufaskatulyát. Megtalálta és zsebrevágta. Látta, a szobor nincs a helyén, a környéke teljesen fehér, sűrűn behintve apróra tört márványdarabokkal. A szobor belseje sokkal fehérebb volt, mint kívülről. Vakítóan fehér, nagyon szép márvány volt... Közönség kevés akadt, a szobor közelében rendőr állott, aki az embereket távoltartotta s két hivatalosnak látszó személy tapogatta és kopogtatta a megmaradt szobortalapzatot.

A rendőr odalépett Marót mellé a padhoz.

— Mit keres itt? — mordult rá.

Marót a hangból azonnal látta, hogy gyanúsítottként faggatják s kezdett ráébredni a vakmerő vállalkozás veszélyességére.

— Most érkeztem — felelte. — Itt van a találkám, itt szoktam lebonyolítani...

Mielőtt a rendőr újabb kérdést adott volna fel, ő kérdezett tőle.

— Mi történt itt? Történt valami?

Újabb mordulás:

— Mit csinál itt ilyenkor Budán? Hol lakik?

— Budán a Városmajor-utcában, megyek hazafelé...

Hogy a rendőrt ez nyugtatta-e meg, vagy túlságosan is oktondi volt, utólag sem tudtuk eldönteni. Csak azt tudtuk megállapítani és utólag ezt Marót is belátta,

hogy hajszálnál is vékonyabb véletlen választotta el attól, hogy bekerüljön azon frissiben a főkapitányságra és onnan fel a Svábhegyre.

Marót a padról felkelve odébbállt. Egy fiatalembert látott még a közelben, attól kérdezte meg, amit a rendőrtől nem tudott meg. A fiatalember mesélte: a villamosnak, amely éppen a robbanás pillanatában ért a szoborhoz, összes ablakai betörtek és pár ember könnyebb karcolást szenvedett. Ő a templom felől jött az úttest másik oldalán s a tyúktojásnagyságú márványdarabok egészen odáig repültek. A robbanás szórása egyébként a Gellérthegy felé hatott, arra repült a legtöbb kődarab.

Itt meg kell jegyeznem, hogy Marót ilyen meggondolatlan és vakmerő lépést a későbbiekben sohasem követett el, ellenkezőleg, a legfegyelmezettebb és legalaposabb gárdistának számított. Úgylátszik, komoly és kétségtelenül súlyos személyes élményre volt szüksége ahhoz, hogy ilyen hibát belásson és egyszersmindenkorra elkerüljön. Marót a viharos s fordulatokban gazdag akció szerencsés befejezése után a Kékgolyó-utcába ment, itt volt a megbeszélt találka helye és idejött a másik két fiatalember is. Ostor a „nyelvcsettintés" után felugrott az Erzsébet-híd felől jövő villamosra. A Szebeny Antal-teret hagyta el éppen, amikor a robbanás bekövetkezett. Megvacsorázott a Déli-pályaudvar mellett lévő „Vörös Béka" kocsmában és utána elment ő is a Kékgolyó-utcába. Nemsokára ugyanide jött Véső is.

Senkinek nem történt baja.

A FŐKAPITÁNYSÁG még aznap éjjel 200 detektívet mozgósított a tettesek kézrekerítésére. Nagyösszegű vérdíjat tűzött ki a nyomravezetőnek. A helyszínen talált „akasztófából" akartak nyomrabukkanni, de természetesen eredménytelenül.

Az „Új Magyarság" másnap „földalatti összeesküvés első jelentkezésének" mondotta a robbantást. Hubay Kálmán pedig „Vártára magyarok!" felkiáltással üvöltötte: „mégis jel történt tegnap. Lármafát gyújtott a tegnapi pokolgép", s az összes szélsőjobboldali erőket a „végsőkig", az „utolsóig" való harcra hívta fel a földalatti ellenállási mozgalom ellen.

Az akcióban valóban jel volt, lármafa volt, a fasiszták ellen: az ellenállási mozgalom legkiválóbbjainak, a Magyar Kommunista Párt élharcosainak jeladása a hazai fasiszták s a szabadságtipró német megszállók elleni könyörtelen harc megindítására.

Közelebbről, a Gömbös-szobor felrobbantása első komolyabb bemutatkozása volt az illegális MKP harci gárdáinak. Első nagy próbája a Marót-csoportnak is, amely ezután még oly sok szép akciót hajtott végre s harci gárdáim között a legelső helyre küzdötte fel magát. Merném állítani, hogy első helyre az MKP összes akciógárdái között is.

Marótot, valamint csoportjának másik két tagját a Magyar Kommunista Párt vezetősége dícséretben részesítette: férfimunkát végeztek. Rövidre rá a gárda mindhárom tagját a vezetőség soronkívül a Párt rendes tagjai közé vette fel.

DARVAS JÓZSEF

VÁROS AZ INGOVÁNYON

OKTÓBER 15-ÉN tulajdonképpen nem is a németek, nem Szálasiék csináltak puccsot, hanem Horthyék próbálták meg ugyanezt. Kicsit furcsán hangzik ez, pedig így történt. Talán első eset volt a történelemben, hogy egy uralkodó csoport csinált puccsot. Bár — az események megmutatták — nem is volt ez valami csoda. Horthyék uralkodása itt már csak látszat volt: a németek és a németbérencek voltak az igazi uralkodók. A nemzeti függetlenségnek és a szabadságnak az a kicsiny maradéka is — amit a kormányzó még mint megóvandó kincset emlegetett a kiáltványában — régen elveszett már. Elveszett, mert nagyon kevesek lelkében élt csak. A nemzet nagy többségénél gyávaság, megalkuvás, szolgai alázat, vagy butaság és gonoszság plántálódott a helyébe.

Hogyan történhetett volna különben, hogy a hadsereg, a rendőrség, a csendőrség és minden fölesküdött szervezet túlnyomó nagy része egyszerűen fütyült az esküjére s cserben hagyta azt, akire esküt tett? Mindegy, hogy gyávaságból, nem mervén ellentmondani az új parancsolónak, vagy azért, mert csakugyan Szálasinak hitt és már előbb is csak muszájból, helyesebben gyávaságból engedett a parancsoknak. Tény az, hogy csúnyábban alig bukott még el rendszer, mint Horthyéké. Nemcsak a hadsereg nem követte a „legfőbb Hadúr" szavát, de a rendszer külön támaszaiul szervezett nyílt, félig vagy egészen titkos egyesületek sem álltak oda vezérük mellé. Sem a Vitézi Szék vitézei, sem a Turáni Vadászok vadászai, sem az Etelközi Szövetség magyarjai, sem a... Különben minek soroljak fel itt még vagy tíz katonai alapon megszervezett „kormányzóhű" társaságot? Úgylátszik, csakugyan igaz az, hogy a történelem előbb-utóbb igazságot szolgáltat. Egy rendszer, amely nem a saját erejéből, hanem más hátán kapaszkodik fel a hatalomba, amelynek nincsenek hősei, sőt mártírjai, csak utólag, hivatalból kinevezett „vitézei", csúfosan belebukik az első komoly erőpróbába.

Ez történt a Horthy-rezsimmel is. 1919-ben nem harccal szerezte meg a hatalmat s amikor harcolni kellett volna a megtartásáért, gyáva volt hozzá. Csinált ugyan valami bágyadt kísérletet erre, de minden belső határozottság nélkül, szinte inkább csak alibiként vagy a veszett fejsze nyelének megmentéseként, mint komoly elszántsággal. Nem is csoda, ha alig követte valaki a kormányzó felhívását, hiszen azok se igen hittek a döntés sikerében, akik előkészítették.

S valójában nem is felhívás, nem is kiáltvány volt ez a „kiáltvány", hanem eléggé óvatos hangú közlés: nem a helyzet egyetlen helyes útjának a megkiáltása, hanem egy tragikus dilemmába jutott vezetőcsoport vívódása sugárzott elégikus

hangú mondataiból. Az, hogy a tervszerűen előkészített „második német megszállás" elleni puccsként, reménytelen kísérletül, előbb mondatott el, mint amikorra szánták, még jobban, még élesebben megmutatta az elhangzott szavak mögött gomolygó egész kilátástalan csődtömeget...

Hosszú heteken keresztül készítgették elő a döntést, de befelé azzal a kimondott reménységgel, hogy talán mégis el lehet majd kerülni, főleg a vele járó harcot és kockázatot. Ezért nem adtak fegyvert a munkásság kezébe, ezért akarták az egész ügyet csak úgy maguk között elintézni. Valójában nem is ők döntöttek. Szinte csodálatos, hogy az utolsó pillanatban volt bátorságuk berontani a rádió palotájába s beolvastatni a kormányzói kiáltványt. Arra pedig már nem futotta ebből a reménytelenség szülte bátorságból, hogy utána felrobbantsák a studiót — bár nyilván sejtették, hogy pár óra mulva Szálasi hadparancsa hangzik el ugyanonnan.

Horthyék október 15.-én valósággal kizökkentek történelemszabta szerepükből, — a rövid közjáték után az volt az igazi, természetük szerinti folytatás, hogy a kormányzó, testőrei elhullása után, német védelem alá helyezte magát és aláírta az eléje tett lemondó okmányt. Nem „Horthy úr", hanem a néhány órai rádióócsárlás után „Horthy volt kormányzó"-vá visszatisztességesített legfőbb Hadúr és egykori fővezér szimbolizálta igazán az október 15.-én csúfosan elbukott ellenforradalmi rendszert.

Ekkor már nyilván a hadsereg nagyobbik része látta reménytelennek a háborút s az állami bürokrácia is jórészt így érzett, mégis, nagyon kevesen akadtak, akik nem tették le Szálasira az esküt. Nagyon-nagyon kapóra jött a nyilasok alkotmányosdi játéka, a kormányzó lemondása, a „jogfolytonosság" megfoltozása: pallót kaptak a talpuk alá, hogy szépen átlépdelhessenek a keskeny szakadékon, amit a szolgabecsület valamelyest talán mégis felidézett bennük.

Október 15.-én nemcsak a fegyverszüneti kísérlet bukott meg. A huszonötesztendős ellenforradalmi rendszer, sőt az ezeresztendős magyar feudalizmus bukásának napja volt ez. Mert ha a történelmi számlán semmi más nem lett volna egyik ellen sem, ez a csúfos és illuziótlan széthullás egymagában is elegendő bizonyíték lett volna a halálos ítélet igazsága mellett...

Majd bizonyosan előkerülnek a titkos okmányok, az ismeretlen dokumentumok s szépen sorra kiderülnek október 15.-e kulisszatitkai. Megíródnak a memoárok, vallomást tesznek az egyes szereplők és akik benne voltak az események bonyolításában, elmondják — ha ugyan lesz rá még módjuk, — hogy mi hogyan történt? Sokan firtatják, kutatják majd a felelősség kérdését, sok ember szerepére derül fény s nyilván sorakoznak majd a következtetések, hogy „ha ez ekkor meg ekkor ezt csinálja vagy nem csinálja...", „ha ez így vagy úgy történik, akkor..."

Aki azonban a szétdúlt város romjaiból ítél, az érzi, hogy eleve hamis itt minden „ha" és minden „akkor". A törvény teljesedett be, az ítélet hajtatott végre 1944 október 15.-én.

S ami ezután következett, az már az oszlásnak induló hulla dögletes fertőzése volt.

BÜSZKESÉG

A CSEND PÓKHÁLÓJA fennakadt a szegletekben: a némaság sötétté és súlyossá változott. A két ember nem nézett egymásra, de jelenlétük úgy nyomta a másikat, mint a kő. Jó lenne egyedül lenni. Ez a másik — idegen, ellenséges világ. Ki tudja, mit forgat fejében, ha elfordulnának egymástól, mi történne a hátuk mögött?

A magas, szőke férfi, akinek arcán olyan halálos sápadtság ömlött el, mint a halottakén, ráemelte szemét társára. Szúrós, fekete szempárral találkozott világoskék bágyadt szeme. Ellenség. Bizonyára az. Milyen széles, kemény homlok. A szája körül mélyre vésett, kegyetlen vonás. Talán rablógyilkos. Ki tudja, miért van itt? És éppen ilyennel zárták össze?

Az alacsony, fekete ember is nézte őt. Ellenszenves arc, — gondolta — dehát ha már így történt: mindenesetre óvatos lesz, nem beszél. Kiismeri. Bár... a rendőrspicliket nem könnyű felismerni. Óvatosak, szívélyesek, elaltatják a gyanút. Így összezárva velük, egymásra vannak utalva. Az ember kimerül az óvatosságban, könnyen feladja a küzdelmet. Ej, gondolja, az is csak egy ember, talán éppen olyan véletlen műve, hogy ő itt van, mint ő... De nem, ez az ember alattomosnak látszik. Milyen merően nézi, nem fordítja el a szemét, úgylátszik pillantásán át akar a lelkébe nézni, de hohó, az nem fog sikerülni neked...

Elfordultak egymástól, szinte egyszerre moccantak arrább rosszkedvű, mogorva arccal.

A kis rácsos ablak négyszöge felrajzolódott a mennyezetre. Lassan vörösessé vált a fény. Esteledik. Odakinn most megszíneződik a világ, mintha könnyű ecsettel átmázolnák.

A fiatalabb ember nézte a falon a foltot. És mintha kinyílt volna a fal, maga előtt látta szülővárosa hegyeit, amint tetejükre a lebukó nap mind vörösebbé váló fényterítőt hullajt és a házak fala különösen világító ragyogással veri vissza a fényt... A levelek már rőtek a hegyen... nagy csokrokat szokott Annának hozni ezekben a napokban, vörös-, meg sárga-bogyós, rozsdaszín leveleket, amelyek behozták kis otthonukba a hegyvidék őszi nedveskés, fanyar illatát... Anna most... nem, jobb, ha nem gondol ilyesmire, nem tudhatja mi van vele... Lehet, hogy otthon van, vagy ismerősöknél bújik meg, míg elmúlik a veszély... de lehet, hogy hasonló cellában ül és rágondol! Vallatják. Nem beszél. Tudja, hogy egy szót sem ejt ki keskeny, halványszínű száján. Az első szó megtörné ellenállását, azután már nincs megállás. Anna tudja ezt. Makacs erő van benne — és gyűlöli ezeket! Lehet, hogy

mellé is odatettek valakit, talán valami mézesszavú nőt, vagy ami még rosszabb, olyant, aki szánalmat akar ébreszteni maga iránt... Anna nagyon jószívű... Ezen az úton talán... de nem, biztosan óvatos, most nem lehet másképp... Anna, szegényke...

Homlokát a tenyerébe fektette és egészen megfeledkezett arról, hogy a másik is ott van.

Pedig az lassan visszafordította pillantását és titokban figyelte őt. A szőke férfi arcán olvasni lehetett az érzések hullámzását és mintha kis sóhajt nyomott volna el...

Milyen mélyen elgondolkodik. Két ujját a halántékára szorítja és fátyolos szemmel néz a padlóra...

És egyszerre teljes bizonyossággal tudta: nem a rendőrség embere. Mindegy, ki. De nem áruló... Lehet, hogy sikkasztó, talán a szegénység vitte rá, vagy... ki tudja, de nem tartozik *azok* közé. Szomorú, megtört, gondolkozó. És nem akar közeledni, sőt, mintha terhére lenne, hogy észrevette az ő figyelő pillantását. Elfordul. Mintha megvetés lenne a mozdulatában... hirtelen megértette: ez az ember tőle tart!

A sötét cellában, a két kemény priccsen sokáig ébren feküdtek. Hallgatták a távolról beszűrődő neszeket és a harangszót, amint végigzengte az éjszakát. Az ablakkocka elsötétült, de mégis beszűrődött rajta valamennyi fény. Éppen elég hozzá, hogy a két szempár időnként arra forduljon. Az a kis fény jelentette az otthont, az asszonyt, az egész kicsi világot.

Két napig hallgattak, mikor a szőkéért a fegyőr jött.

Csak éjjel hozták vissza.

Két keze hátrakötözve, összetört arca alig felismerhető. Keskeny száját összeszorította, bedagadt szemével nem látott. Az őr levette a bilincset róla és sorsára hagyta.

Nem tudott a priccsig menni. Mintha összeomlott volna benne minden erő, támolyogva csúszott le a földre. Elvesztette eszméletét.

A fekete fektette le. Gyengéden hámozta ki összevert, véres testét ruháiból.

Hetekig vért vizelt és minden ételt kihányt.

Ápolta, emelgette, tisztogatta. A csövön jöttek a kérdések: „A beteg hogy van? Legyen erős. Meg kell gyógyulnia. Kop-kop-kop. A felelet visszaindult: „Lassan magához tér. Már megette a levest."

Csontvázzá soványodott, szeme ijesztő nagyra nőtt. Tétován nézett társára, aki már régen tudta, hogy nem kell félniök egymástól.

Fürge, gyorsbeszédű emberke előtt nyitották ki egyik reggel az ajtót. Forgolódott, amint bejött, a betolt harmadik priccs szélére ült és szidta a rendszert, hogy ilyen egérlyukba dugja a forradalmárokat. Szidta a híg feketekávét, amit kapott. A másik kettő egymásra nézett.

— Ti is politikaiak vagytok? — kérdezte a feketét, mert a szőke lehúnyta szemét, mutatva, hogy nem kíván társalogni. Teheti, beteg.

— Állítólag — felelte neki a kérdezett és alig tudott szája sarkában egy kis mosolyt elnyomni. — Ránk fogják.

— Nekem ne mókázz, öregem, — mondta a kis ember — én is az vagyok. A kerületi konferenciával buktam, heten estünk csávába. Spicli volt köztünk, a fene a bőrit...

De akárhogy fecsegett, a másik kettő nem beszélt. Három napig próbálkozott, aztán elvitték. Az ajtóból egy pillanatra visszanézett, mielőtt kilépett az őr után.

A két férfi felnevetett. Már régen nem nevettek. S most mintha végkép feloldódott volna a köztük levő idegenség. Beszélgetni kezdtek.

— Én azt gondoltam, hogy te...

— Én meg, hogy te.

— Óvatosságból levizsgáztunk. De máskor is így tennék.

— Ez a kis ember kudarccal ment innen el, most jelentheti...

— „A nyakas kommunisták úgylátszik megszimatolhattak valamit".

Lassan kinyíltak egymás előtt. Elmesélték életüket, szavaik nyomán beléptek asszonyaik és a fekete ember kisfia, aki odaállt az ágya alá tett nagy láda elé és mikor a már mindent átvizsgált, türelmetlenné vált detektív érte nyúlt volna, azt mondta: Ott csak az én játékaim vannak. Pedig tele volt illegális könyvvel és vagy ezer, még szinte nedves röpirattal, amit nem volt idő továbbítani.

— Hétéves, a fiam, de nem tudtam, mit mondjak neki. Megráztam erősen a kezét, mikor elvittek. Láttam a szeméből, hogy megértett.

— Vigyázni fogok Anyura — mondta és lenézett a cipőire, hogy ne lássam a szemét.

— Ezt a kölyköt is be kellene vinni — köpködte a detektív és megtaszította a fiút. A gyereknek nagyot villant a szeme. Már féltem, hogy mond valamit, de erőt vett magán. Ez volt az első erőpróbája.

— Kemény ember lesz belőle.

— Ha... ha felnő. De kommunista fia... ki tudja...

Ott ültek egymás mellett a priccsen és beszélgettek. A válluk összeért. A szőke férfi szeme felnézett a nap rácsos, négyszegletű foltjára, mely lassan vörösödni kezdett. Kint már téliesre fordult az idő, de néha még sütött a nap és olyankor megajándékozta őt a kinti világ színével, képeivel. Míg beszélt, asszonyára gondolt. Nem jött tőle semmi üzenet, egyetlen sor írás sem. Nem is kellett kérdezősködnie, tudta, hogy az ő sorsára jutott.

Már hosszú hetek óta csak az együttlét szokott órái vánszorogtak.

Ma bejött egy őr és a szőkének intett.

Kipirosodott arccal tért vissza. Mintha alakja is megnőtt, megerősödött volna a rövid távollét alatt.

— Szembesítették. Mindent tagadtam. Ő is. A szeméből láttam, hogy nem vallott. Tudtam, hogy ilyen... — sápadt volt, de megkeményedett, mintha acélból volna. — Te... én... én nagyon boldog vagyok! Igen, ennél nagyobb öröm nem érhetett...

Már lassan kihunyt az ablak fénye, elcsendesedett minden. A két ember a sötétben mélyen hallgatott.

— Ismered ezt a büszkeséget? — kérdezte aztán sûgva és nem látta, de tudta, hogy a másik rábólintott.

Nagyot sóhajtott és szeméből a sötétben patakban indult meg a könny, melynek egyetlen egy cseppjét sem tudták kisajtolni a hosszú kínzás gyötrelmei.

A harangszó megcsendült és mintha az alvó város felett szálló hangok mint nagy, puha kendők, lerebbennének a kis cella két lakójára. Álmuk mély és csendes, mint a gyermeké.

ÍTÉLETVÉGREHAJTÁS

AMIKOR A VÖRÖS HADSEREG már körülzárta Budapestet, parlamentereket küldött a város német parancsnokához. A parlamenterek felszólították mind a német, mind a magyar hatóságokat, hogy szüntessék be a harcot és adják fel a várost. A „hatóságok" válaszként — a világtörténelemben példátlan aljassággal — a parlamentereket egyszerűen agyonlőtték. Ezzel a szellemmel nem lehet végezni másként, mint erőszakkal. Ez az egyetlen szó, amit megértenek. Ez az egyetlen eszköz, amellyel leteríthetők.

Újpest nyilasait sem lehetett volna más módszerekkel jobb belátásra bírni. Az újpesti nyilasoknak pusztulniok kellett, de úgy, hogy az új Magyarország parlamenterjeit ne legyen módjukban legyilkolni.

— Pusztulniok kell, — de hogyan?

Ezt a kérdést vetette fel az ellenállócsoport vezérkara.

Azt tudták már, hogy a nyilasok sok fegyverrel rendelkeznek. Sok emberük van. Védekezésre kiválóan alkalmas a tanyájuk. A bejáratok előtt hármas őrség áll. A kapun belül újabb őrség. Ezóta megkapták már az összeköttetést is a németekkel: már tudják, hogy foglyaikat illetően kijátszották őket. Ezentúl óvatosabbak lesznek.

Most már súlyosabb a feladat. Nem lehet meglepni őket.

Cselt kell alkalmazni.

— Nem kell itt semmiféle csel — javasolta valaki — rohanjuk meg őket és füstöljük ki odújukból.

— Kézigránátokat kell ablakaikba hajigálni.

— Ki kell csalogatni őket a házból s amint az utcára lépnek — tüzet zúdítani rájuk.

Egyik javaslat sem jó. Nem pusztítaná el valamennyi nyilast. Ámde mit kell tenni, ha mindez nem célravezető?

Végre megállapodtak az egyetlen lehetséges haditervben: fel kell robbantani őket házukkal együtt.

— Hogyan?

— Dinamitunk van elég — mondotta a parancsnok. — Itt van egy szakértő, azonnal megmondja nekünk, hány kiló robbanóanyag kell a teljes sikerhez.

Frommberger Tibor, mint a honvéd robbantókülönítmény egyik volt tagja megszólal: — Tizennégy kiló robbanóanyaggal az egész háromemeletes épület levegőbe röpíthető, összes nyilasaival együtt.

Frommberger vállalkozott a robbantószerkezet elkészítésére is.

— Most az a kérdés, hogy csempésszük a robbanóanyagot a nyilasházba?

Szenes „hadnagy" kért szót:

— Én két emberrel bemegyek a nyilasházba. Engem ismernek. Ha kevesen megyünk be, engem nem igazoltatnak. A nyilasoknak különben is az a szokásuk, hogy a befelé tartókat nem igazoltatják. Azokat faggatják csak, akik kifelé jönnek. Én és két ember bemegyünk tehát. Elhelyezzük a bombákat s azokat három percre időzítjük. Gyorsan kell cselekednünk. Három perc időnk van kijutni a nyilasházból. Ez nekünk éppen elég lesz. A nyilasoknak is éppen elég lesz — de egészen más értelemben.

— És ha a kapuőrök mégis igazoltatnak?

— Nem engedjük őket igazoltatni. Kifelé jövet azonnal ledurrantjuk őket.

A tervet általánosságban mindenki elfogadta.

Frommberger azonnal elkészítette a bombákat. Alaposan megvizsgálta a gyújtózsinórokat s az elázott, hasznavehetetlen anyagot újjal cserélte ki.

— Készül a paradicsom a nyilasok számára — mondta valaki, amint meglátta a takaros csomagot.

— Ezt majd úgy visszük a házba, mint ajándékot a vezérnek.

— Ki legyen az a három ember, aki behatol a nyilasházba?

Földes kijelöli az embereket:

— Látom, valamennyien jelentkeztetek erre a veszedelmes feladatra. Így szép ez és így helyes. Valamennyien azonban nem mehettek. Ezúttal *Bán Tibor*, *Karóczkai Sándor* és *Faludi György* mennek Szenes és Frommberger hadnaggyal.

Most újra megszervezték a biztosítást. A környező utcákat ismét megszállják a biztosítók. De csak akkor lépnek akcióba, ha a menekülőknek feltétlenül szükségük van segítségükre. Megállapodnak a jelszóban is: „Szeged".

Az ifjabbakat elragadja a forradalmi romantika heve. Szemük csillog. Látszik rajtuk, hogy semmiféle hatalom nem tarthatja vissza őket a küzdelemtől. Már szinte nem is emlékeznek azokra a napokra, amikor állandó életveszedelemben, mintegy 3 000 darab röpcédulát szórtak szét a városban úgy, hogy ezek a röpcédulák mind kézbe is kerültek. Most másról volt szó: Egy népítélet végrehajtásáról, nyilas bűnözők kiirtásáról.

Lakatos Béla higgadtan intette őket:

— Vigyázzatok, a jelszót ne feledjétek: „Szeged". Csak akkor szabad lőnötök a gyanús elemekre, vagy a nyilasházból kirohanókra, ha nem tudják a jelszót.

Végre befejeződtek az előkészületek. Földes László kiadta a parancsot az indulásra.

Minden úgy ment, mint a karikacsapás.

— Hova mennek? Mit visznek? — kérdezte Szenes hadnagyot a nyilas őrség a kapu előtt.

— A parancsnokhoz megyünk. Tíz kiló aranyat hozunk. Zsidó vagyon. Most fedeztük fel. Azt hiszem, a fele megillet bennünket.

A nyilas vigyorgott:

— Tíz kiló? Szép. A fele biztosan a maguké lesz. Hogyne...

Gonosz hangjából kiérzett az igazi válasz: „Ezek a barmok még azt hiszik, kapnak abból az aranyból valamit?"

— No, csak menjenek — tette hozzá nagylelkűen.

Az arany — általában — igen engedékennyé szokta tenni a nyilasokat. De csak akkor, ha ők kapták. Odaadni, vagy megosztani nem szerették. Nem olyan iskolából kerültek ki. Velük született ez a „mentalitás".

— Most aztán gyorsak legyünk — szólt embereihez Szenes hadnagy — gyorsak, mint a villám, mert magunk is itthagyhatjuk bőrünket.

Fölösleges volt a figyelmeztetése: az emberek tudták, mit kell tenniök. Elmondani nem lehet olyan gyorsan az eseményeket, mint ahogy lezajlottak.

Szenes hadnagy, miközben jobbra-balra köszöngetett a felbukkanó nyilasoknak, az előre kiszemelt helyre vezette munkatársait. Elhelyezték a bombákat és meggyújtották a zsinórokat.

— Most azután gyerünk kifelé!

A szörnyű bombáknak három percen belül robbaniok kellett. Rohantak kifelé. A belső őrség azonnal megneszelt valamit. Feltűnt neki az imént belépettek izgatottsága és gyors visszatérése.

— Állj! — hangzott a nyilas felszólítás.

Bán Tibor géppisztolya villámgyorsan válaszolt a felszólításra. A nyilasok véresen összerogytak. A többiek is tüzelni kezdtek. Lelőtték a kapu előtt álló őröket is. Az egyik azonban nem halt meg. Még maradt hangja és kétségbeesetten felordított:

— Nyilasok! Pártszolgálatosok kifelé!

Kilőtte betöltött puskája összes töltényeit. A nyilasház a sok lövés zajára megelevenedett. Óriási hangzavar támadt. A kívül és belül álló összes szereplőket vad izgalom fogta el. A nyilasok megérezték, hogy valami igen nagy veszedelem fenyegeti őket. A kívülállók várták társaik szerencsés visszatérését és a detonációt, amely maga alá temeti a zöld-terroristákat.

Ebben a nagy izgalomban Bán Tibor megfeledkezett a jelszóról.

— Állj! Ki vagy! — kiáltottak rá a lesben állók.

Bán Tibor nem válaszolt. Eldördült a végzetes lövés.

— Ne lőjetek, én vagyok, én, Bán Tibor!

De azt az ólommagot már nem lehetett visszaparancsolni. A vak sors úgy akarta, hogy a legderekabb újpesti partizánt — saját bajtársai öljék meg.

Az eszméletlenségbe zuhant, keménykötésű, barna kun gyereket társai felnyalábolták és futva indultak vele hazafelé. A súlyosan sérült szabadságharcost az óriási robbanás zaja térítette eszméletre. A nyilasok háza a levegőbe repült s később megállapított hiteles adatok szerint a legkegyetlenebb nyilasok közül huszonnyolc maradt a romok alatt.

Az ítéletvégrehajtás tehát sikerült. De Bán Tibor állapota válságosra fordult. Földes László azonnal futárt küldött az illegális orvosért.

Amíg a futár úton volt, házi kezelésbe vették a súlyos sebesültet, Bán Tibor

arcát kiverte a verejték. Csikorgatta a fogait. Szörnyű fájdalmai voltak. Érezte, hogy nem marad életben.

— Mit kínlódtok velem — mondta — öljetek meg.

— Ne csüggedj. Élni fogsz. Azonnal jön az orvos.

Régi igazság: azok féltik legkevésbbé az életüket, akiknek legértékesebb az életük. Bán Tibor élete értékes élet volt. Előljárt a küzdelmekben, az önfeláldozásban, az áldozatkészségben. Halálos sebe se érdekelte. Utolsó perceiben is csak munkatársai biztonsága foglalkoztatta:

— Minek ide orvos. Elárulhat. Nyomra vezetheti ellenségeinket. Felfedezhetnek benneteket. Kiszivároghat a titok. Jobb, ha azonnal meggyógyíttok: lőjetek agyon.

Földes hadapród vigasztalta emberét:

— Szedd össze magad. Tudom, iszonyú fájdalmaid lehetnek. Ne csüggedj. Azonnal itt lesz az orvos. Kapsz fájdalomcsillapítót. A sebed nem lehet veszélyes. Biztosan tudom, hogy megmentjük az életedet. Élve maradsz.

Bán Tibor végsőket hörgött:

— Követelem, hogy öljetek meg. Jobb ez nekem is, nektek is. Egy ilyen porszem miatt, mint amilyen én vagyok, nem szabad kockáztatni a további sikereket.

Vannak esetek, amikor az egyszerű élet olyan szavakat ad egyszerű emberek szájába, mintha egy rossz regényíró akarna hőskölteményt írni. Az élet néha különb pátosszal ír regényt, mint a leghíresebb romantikus.

— Olyan egyszerűen és csöndben temessetek el — suttogta Bán Tibor — mint Povácsit. Temessetek mellé, ha lehet.

Az Apolló-ház robbantása felverte az egész környéket. Járőrök cirkáltak az utcákon. Igen sok német katona érkezett a városba. Rendkívül mozgalmasak az utcák.

— Ki viszi a kórházba Bán Tibit?

Mindenki jelentkezett kivétel nélkül.

Akik visszamaradtak, a dráma hatása alatt mozdulatlanul ültek, vagy feküdtek. Sok idejük azonban nem maradt az elmélkedésre. Az ellenállási mozgalom munkásnőkből álló hírszerzői és felderítői egymás után jelentkeztek.

— A németek visszafelé özönlenek.

— Egy csoport felrobbantotta a postát.

A küzdelem tehát még nem ért véget. Még mindig helyt kell állni. Ami csak menthető — menteni kell.

— Fiúk — hangzott el a parancsszó — fegyverbe! Most még egy utolsó rohamra indulunk a belső és külső reakció ellen, mielőtt megérkezik a felszabadító Vörös Hadsereg. Rajtunk múlik, hogy ez az utolsó rohamunk is sikeres legyen és milliós értékeket mentsünk meg az új, demokratikus Magyarországnak.

Az ellenállási mozgalom katonái egyszerre visszhangozták:

— Éljen a független, demokratikus Magyarország! Éljen a felszabadító Vörös Hadsereg.

ÖTÖDIK RÉSZ

FELINDULNAK TESTVÉRI TANKOK . . .

TALÁLKOZÁS A PINCÉBEN

Részlet „A vigszínházi csata" című regényből.

KÉT AUTÓN mentünk a nyomdához. Befordultunk a Miksa-utcába. Egy döglött ló, egy felfordult teherautó (melynek égnekálló kerekei közül kettő hiányzott) és néhány, a sáros hóban heverő katonasapka (német és magyar katonasapka) hirdette, hogy errefelé, nem is régen, közelharc folyt. A havon itt-ott rozsdavörös foltok. Megalvadt vér.

— Ez lesz a nyomdaépület — mondotta Mitya.

A bejáratnál egy sovány asszony állott. Balkarján vörös kereszt.

— Ez a nyomda? — kérdeztem.

— Ez, kisasszony, ez! — felelte. — De valahogy — az istenért — be ne menjenek. Németek vannak a pincében.

— Hány német van itt?

— Tizenkettő. És öt sebesült német is van a pincében.

Megmondottam Mityának, hogy mit hallottam a magyar asszonytól.

— Mondd meg neki, hogy hívja ide a németek parancsnokát.

— De...

— Kovács hadnagy, itt én parancsolok! — mondotta Mitya rideg, hivatalos hangon.

— Úgy lesz, hadnagy elvtárs! — feleltem.

A vöröskeresztes asszony a fejét csóválta, amikor átadtam neki Mitya parancsát. Pár pillanatig habozott, aztán bement a házba. Mi az utcán maradtunk. Mitya parancsára a hat katona — két csoportra osztva — lefeküdt a hóra. Fegyvereik csöve a nyomdaépület kapujára nézett.

Három-négy perc múlva a kapun egy német altiszt lépett ki. Majd olyan magas, mint Mitya, de görnyedt és (bár jobbjában kézigránátot szorongatott) inkább szánalmas volt, mint ijesztő.

Mitya a német mellé lépett, megrázta, mire az kiejtette kezéből a kézigránátot. Mitya mégegyszer megrázta, a német falnak esett, majd leült. A földön ülve emelte föl — megadás jeléül — a kezét.

— Állj fel! — kiáltott rá Mitya.

A német engedelmeskedett. Mitya végigtapogatta a fogoly zsebeit. Két revolvert és egy kést talált. A németnek megparancsolta, hogy menjen át az utca túlsó oldalára és álljon a falhoz. A német szó nélkül engedelmeskedett és mikor már nyolc-tíz

méternyire volt Mityától — nevetésre, vigyorgásra húzta száját. Talán annak örült, hogy már nincs Mitya keze ügyében, de valószínűleg inkább annak, hogy végre fogoly. Tíz percen belül tizenkét foglyunk volt. Olyan engedelmesek voltak, hogy többet tettek, mint amit követeltünk. Egy vöröshajú, szeplős, zömök német, nemcsak a fegyvereit adta át, de derékszíját és sapkáját is átadta, sőt a bakancsát is le akarta húzni. Mitya a falhoz állított foglyok őrzésére két vöröskatonát rendelt. Mi többiek bementünk a nyomdaépületbe.

A négyszögletes udvar üres. Az asszony, aki segítségünkre volt a németek elfogásában, mutatta az utat. Néhány lépcsőn kellett felmennünk, aztán benn voltunk az épületben.

Szedőgépek, köztük — földre terítve — szalmazsákok. Áporodott levegő, ételszag, hideg dohányfüst — amin átütött az alvadt vér szaga. Vezetőnk egy keskeny lépcsőn hatalmas pincébe vezetett minket. A pincében félhomály volt, csak néhány olajmécses pislákolt. A félhomályban gépeket láttunk és sok, nagyon sok embert, férfiakat, asszonyokat, gyerekeket. Amikor még a lépcsőn voltunk, hallottuk, hogy a pincében egyszerre huszan is beszélnek. De amikor Mitya belépett — halotti csend támadt. Valahonnét, a hatalmas pince egy sarkából nyöszörgés hallatszott. Rögtön tudtuk — ott fekszenek a sebesültek. Amikor Mitya arrafelé indult, utat nyitottak neki — sorfalak között mentünk a sebesültekhez.

Szalmán feküdtek, két csoportba osztva. Az egyik csoport — öt német sebesült. A másik csoport — három magyar és egy szovjetkatona. Letérdeltem a szovjetkatona mellé.

— Bántottak? — kérdeztem.

— Egy cigarettát! — felelte a sebesült, aki zubbonyban, de csizma és nadrág nélkül feküdt a szalmán. Csizmája a fejpárnát pótolta.

Mialatt Mitya cigarettát sodort neki, én kikérdeztem a sebesültet. Comblövése volt, sok vért veszített. A magyarok — magyar asszonyok — jól bántak vele. Bekötözték, ápolták. Mindezt hivatalosan jelentettem Mityának. Mitya nem válaszolt. De többet tett ennél: a három magyar sebesült számára is sodort egy-egy cigarettát.

— Hívasd ide a nyomda igazgatóját, vagy parancsnokát, vagy az ördög tudja, hogy hívják.

Néhány perc mulva egy sovány, alacsony, félszeg ember állott előttünk. Beretválatlan volt. Ruhájából verejtékszag és kölnivíz-illat áradt.

— Mondd meg neki, Szvetlána, hogy ebben a nyomdában két-három nap mulva magyarnyelvű lapot fogunk nyomatni. Rendbe kell hozni a gépeket.

Pár percig tárgyaltam az igazgatóval, aztán Mityához fordultam.

— Azt mondja, hogy a németek minden gépét tönkretették és a gépeket a legjobb esetben is csak három-négy hónap alatt lehet rendbehozni.

Mialatt az igazgatóval tárgyaltam, a pincelakókból szűk gyűrű képződött körülöttünk. A félhomályban is láttam, hogy az emberek, akik kíváncsian hallgatták beszélgetésünket, soványak és piszkosak. A szemek, amelyek ránktapadtak — égtek,

szinte világítottak. A lázas ember szeme csillog így — és a nagyon éhes emberé.

Mityának még nem volt ideje jelentésemre válaszolni, amikor a gyűrűből kilépett egy ember és vállával az igazgatót félretolva, elém állott.

— Hallgasson meg minket is, elvtársnő — mondotta halkan.

Alacsony, idősebb férfi volt. Ő is beretválatlan, piszkos és sovány. Hangja kissé rekedtes.

— Nos? Mit akar mondani?

— Csak annyit, hogy amennyiben a Vörös Hadseregnek szüksége van a nyomdára, a nyomda három napon belül üzemképes lesz. Ezt nemcsak a magam nevében mondom. Itt minden munkás így gondolkozik.

Megszorítottam a jobbját és éreztem, hogy a szemem könnybelábad.

Amikor Mityának megmondottam, hogy mit hallottam, Mitya magyarul szólott a magyar munkáshoz. Ezt mondotta:

— Rákosi Mátyás!

A munkás pár pillanatig késett a válasszal. Amikor végre válaszolt, hangja tisztán csengett. Ezt mondotta.

— Sztálin.

Mitya átölelte, olyan erővel ölelte magához, hogy attól féltem, összetöri.

Csak most vettem észre, hogy akik körülöttünk állnak, sírnak. Hangosan sírnak.

Mikor Mitya elengedte a magyar elvtársat, hozzám fordult:

— Kovács hadnagy, azonnal kiutazol Kispestre és ideszállítasz két teherautó élelmiszert. A legjobbat válaszd. Elvtársaknak hozod. Magyar elvtársaknak.

SZABADSÁG

Tudd meg:
szabad csak az, akit
Szó nem butít, fény nem vakít.
Se rang, se kincs nem veszteget meg,
Nyíltan gyülölhet, átkozhat, szerethet,
A látszatot lenézi, meg nem óvja,
Nincs letagadni, titkolni valója.

Tudd meg:
szabad csak az, kinek
Ajkát hazugság nem fertőzi meg.
Aki üres jelszókat nem visít
Nem áltat, nem igér, nem hamisít,
Nem alkuszik meg. Hű becsületéhez,
Bátran kimondja, mit gondol, mit érez,
Nem nézi ezt, hogy szép-e, tetszetős-e,
Sem azt, kinek ki volt és volt-e őse.
Nem bámul görnyedőn a kutyabőrre,
S embernek tudja azt is, aki pőre.

Tudd meg:
szabad csak az, aki
Ha neve nincs is, mégis valaki.
Vagy forró vagy hideg, de sose langyos.
Tüzet fölöslegesen nem harangoz.
Van mindene, ha nincs is semmije,
Mert nem szorul rá soha senkire.
Nem áll szemére húzott vaskalappal,
Mindig merészen szembenéz a Nappal.
Vállalja azt, amit jó társa vállal
És győzi szívvel, győzi vállal,
Helyét megállja mindig mindenütt,
Többször cirógat, mint ahányszor üt,
De megmutatja olykor, hogy van ökle,
Szabad akar maradni mindörökre.

Szabadság! Ezt a megszentelt nevet
Könnyelműn, ingyen ajkadra ne vedd!
Tudd meg:
szabad csak az, aki
Oly áhitattal mondja ki,
Mint istenének szent nevét a jó pap.
Szabad csak az, kit nem rettent a holnap.
Inség, veszély, kín meg nem tántorít
És lelki békó többé nem szorít.
Az akkor is, ha koldus, nincstelen,
Gazdag, hatalmas, mert bilincstelen.
Hiába őrzi porkoláb, lakat, vár,
Az sose rab, ki lélekben szabad már.
Ilyen szabad légy! Ez nem könnyü játék,
Égből lepottyant nagylelkű ajándék.
Szenvedj meg érte. Ingyen ezt nem adják.
Hol áldozat nincs, nincs szabadság.
Ott van csupán, hol szózatát megértve
Meghalni tudnak s élni mernek érte.

De nem azért dúlt érte harc,
Hogy azt csináld, amit akarsz.
S mindazt, miért más kínnal robotolt,
Önzőn magad javára letarold,
Mert szabadabb szeretnél lenni másnál.
A szabadság nem perzsavásár.
Nem a te árúd. Milljók kincse az,
Mint a reménység, napsugár, tavasz.
Mint a virág, mely dús kelyhét kitárva
Szétönti illatát a szomjas világra,
Hogy abból jótestvéri jusson
Minden szegénynek ugyanannyi jusson.
A véröntözte magból, most kikelt.
Ápold! Vigyázz rá! Őrizd! Ünnepeld!

A CSATA

BIRTALAN kint lakik a falunak azon a részén, ahol csakugyan nem jár más, mint aki erre lakik. A vakfolyás ezirányban szakad ki a Berettyóból, ami azt jelenti, hogy itt aztán nem lehet máshova jutni, mint a könyökbe. Az utca keskeny dűlőbe fordul, nyáron nagy itt a por, télen a hó, ősszel meg a sár. A csürhés itt kezdi a fúvást, de a tehéncsordás már nem jön ki eddig. Kinek, minek? Nincs ezeknek tehenük. Van ezeknek kosz.

A ház nagyon régi ház, a pitar lejjebb süllyedt már, mint az udvar. Egy szoba van mindössze, meg aztán a kamora. Jó ez, a szegényembernek. Különösen akkor, ha nincs jobb.

Alig esteledett, ide gyűlt az utca minden asszonya, minden gyereke. Tele volt a ház, a pitar, az udvar, az emberek az udvaron ácsorogtak, cigarettáztak. De *arról* nem beszéltek. Majd lesz valahogy. Egyszerűen csak azért gyűltek ide, mert egyszerre mindenki azt érezte, hogy ez a Birtalan mégiscsak rendes ember! Ezt biztosan nem bántják az oroszok! Nem kommunisták voltak ezek az emberek, szomszédok, ismerősök, egyszerűen csak parasztok voltak, szegények, kicsi földűek, akik annyira nem voltak járatosak a világ dolgaiban, hogy most azt hitték, hogy Birtalan megvédi őket minden, de minden veszedelemtől.

A süldőfattyúk, tizenkét, tizennégy évesek, szinte égnek, lobognak, nem férnek a bőrükben. Valami olyan ólálkodik a levegőben, amilyet még nem láttak soha. Még az apjuk se. Nagyapjuk se. Hol az utcára csapódnak csomóba, hol a kertbe. Ami kevés mozgás volt is a faluban, ide nem jut el belőle semmi. Csend van, nagy csend. Néha hallik valami, bizonytalanul, ilyenkor a kutya felüti a fejét, de nem tudja mit csináljon. Ugasson vagy ne ugasson.

— Feküdjék le, ki hova tud — mondja Birtalan és érdekes, egyáltalán nem gondol arra, hogy vajjon miért is gyűltek ide ezek a népek? Úgy jön, megy köztük, szól hozzájuk, hogy ez természetes. Soha nem gondolt rá, hogy emberi élet is pusztulhat el a nagy változásban, ő csak arra gondolt, a változásra, hogy eltűnik a föld színéről minden, ami volt. Valami új lesz. De milyen? Most egyszerre felelősséget érez mindenkiért, aki itt van, még azokért is, akik nincsenek itt, az összes gyermekekért, asszonyokért, emberekért. Mi több, felelősséget érez minden bizonnyal a hamarosan bevonuló orosz hadseregért, sőt, az egész szovjet birodalomért, a kétszáz vagy mennyi millió lélekért, az ötvenkét nemzetekért... Az ő felelősségének a kérdése tehát az életnek vagy a halálnak a kérdése. Mi lesz, ha becsapódik véle?

A felesége párnákat rak széjjel a házban, a kamorában, a pitarban, zsákokra, pokrócokra, a férfiak azok ácsorogjanak tovább a tornácon, meg az udvaron.

Egy kamasz ácsorog hol itt, hol ott, egyszer az asszonyok körül, aztán a férfiak közt lábatlankodik, majd megáll a fattyúk mellett s hallgatja, hogy azok mit beszélnek. Két kezét hátra teszi, áll. Fején ócska kalap, rajta vásott nadrág, rossz rékli.

— Pista! — mondja Péter kicsit odább.

A kamasz meg se mozdul. Csak a szája tátva, úgy hallgatja, hogy azok mit beszélnek. Nem valami épületes dolgokat, az bizonyos. Aminek a háborúhoz semmi köze, csak a fattyúk féktelen életéhez van köze, abból nőtt ki, abba megyen vissza.

— Zsuzska! — szól most már emigyen Péter, s bezzeg megfordul erre a szóra a név gazdája.

— Csak azt próbálom, hogy... vajjon nem felejtetted el a nevedet? Gyere, feküdjél le.

— Ilyen hamar?

— Dehogy hamar. Már elmúlt éjfél. Na gyere. — S a kezét megfogja, vezeti.

Lassan elcsendesedik az udvar, a ház, egyik-másik már alszik is, némelyiknek a szeme nyitva, csak fekszik. Birtalan úgy lépked által a kinyujtott lábakon, mint a dinnyecsősz az indákon, még egyszer az alvókat számba veszi. Majd kiül a ház elébe, rágyujt és bámul a ragyogó holdra.

Hajnalban észvesztő riadalom keletkezik. Gránátok robbannak, ágyúk bődülnek, tankok csörögnek, azonnyomban talpon van mindenki, s kint van a tornácon. Ijedten bámulnak dél felé, de nem láthatnak a házaktól, fáktól semmit.

— Itt vannak... Azonnal túl leszünk rajta! — mondja egy ember s az arcát, homlokát törölgeti. Melege van.

— Istenem, jó Atyám, ne hagyj el... — fohászkodik egy asszony, Vas Laczíné, de meg kell adni, többrészük elég nyugodtan viselte magát. Valahogy olyanformán, hogy inkább a szájukban forgatták a félelmet, mint a szívükben.

Na de, a lárma, a pukkanás, dörrenés, robbanás, csattogás nő, nő, mintha rászakadt volna a pokol a falura. Egyszerre mindenki arra kémlel, ahol lakik, a háza felé, aztán aló. Szaladtak haza. Miért szaladtak? Ki mondta, hogy szaladjanak? Senki se mondta. Tán még ők se tudták, hogy miért szaladtak. Csak szaladtak; mint a gyermek a viharban az anyja felé. A közvetlen szomszédok csak a kerítésen másztak át, a távolabbiak a kerten nyargaltak, de haza, haza. Csudálatos, hogy mennyire benne van ezekben a faluszéli házakban a Haza fogalma.

A tankok megálltak a szövetkezet tájékán, mindössze egy fordult le a Berettyónak, de igyekezett volna hátra, ha tudott volna, mert német tankok ereszkedtek le a Berettyóhídról. Szétszéledtek a tengerikben, réteken, aztán rázúdultak a falura. Szóval, megkezdődött az ellentámadás. Az orosz tankok jöttek Szalonta felől, a német tankok jöttek Újfalu felől, ami meg is járt volna, ha nem lőttek volna! De lőttek, s ezért úgy nézett ki a dolog, mintha közakarattal próbálnák eltűntetni a falut a föld színéről. Itt is égett egy ház, amott is, s a nép pillanat alatt eltűnt. A multkoriban ásott fedezékekbe, kolompéros vermekbe, pincékbe, de voltak sokan, kivált öregek, akik be-

ültek a házba a sarokba, pipáltak, s azt gondolták, hogyha a ház elpusztul, pusztuljanak ők is.

Lovak szaggatták el az ólban a kötőféket, aztán aló. Kifelé. Melyik hova tudott. A tehenek bőgtek, a disznók ijedtükben a falra másztak, a kutyák vonítva nyargaltak kifelé a faluból, beleszaladtak a halastóba, s álltak a vízben, nyakig. Megnyugodva. A csirkék jajgattak, a tyúkok repültek egyik szomszédból a másikba, a rucák leültek csomóba a kerítés tövén, s idegesen mozgatták farktollaikat.

De a faluban, kivált a nagyutcán, tombolt a tankháború.

A tankok összegázoltak mindent. Felszántották a sírokat a temetőben, kidöntötték a fiatal fákat, egyszerűen pozdorjává zúzták a kerítéseket, széjjelontották az ólakat, míg végül elnémultak. Megálltak. Megrekedtek. Volt, amelyik nagy, fekete füsttel égett, s közben nagyokat robbant benne valami, volt, amelyik csak egyszerűen megállt. Nem ment tovább egy centimétert se.

Délután volt, mire az oroszok végképpen felülkerültek. A németek szaladtak, már aki szaladhatott, az ép tankok riadtan keresték az utat visszafelé és alig pár perc alatt eltűntek a faluból. Itthagytak sebesülteket, halottakat, s döglött tankokat, megbénult gépi járműveket, páncélosokat, ágyúkat, terepjárókat, s hasonlókat.

A templom előtt volt egy nagy német tank, már nem égett, csak a soffőr, meg aki mellette ült. Négyen, vagy öten pedig szénné égve kucorogtak a toronyban. Ezek a hullák ezelőtt nagyon kicsi idővel még a kormányt forgatták, a tornyot irányították, a távolságot saccolták, de nincs tovább. Úgy égett a hulla, mint a feketeszurok vagy a kén, fojtó fekete füsttel. Bodorodva. Mintha soha se lett volna ember, csak valami massza. Egy tank ittragadt a szövetkezet előtt, a harmadik a hívőtemplom előtt robbant fel, széjjelszórt templomot, házat, a negyedik tank Bernát úrék előtt, az ötödik tank a gátvégen, ahol fordul az út, a hatodik tank a Virág Ferenc udvarán ragadt... a hetedik Somiék előtt borult oldalára, a nyolcadik beleszaladt a Berettyó vakvizébe, szinte kínjában, mint a kutya. Fel akart mászni túlfelől, de meredek a part, így aztán hátára fordult, mint a teknősbéka. Tizennégy tank maradt dögölve a faluba!

De csudálatos dolog, ház se pusztult el több, mint tank. Csak persze, megrongálódott többrésze. Az égő házak füstje lekavart a földre, s a füst alatt egy német tank kereste az utat a menekülésre. Leszaladt egy keskeny utcán, csak égtáj szerint igazodva, s egyenesen nekiszaladt a Mezeiék kerítésének. De semmi. Egyszerűen szétmázolta. Az udvaron megállt, pillanatok alatt két német hullát kidobtak belőle, aztán kiugrott utána két eleven. S a tankot körülszaladták, nézegették, a kertbe is néztek, a motor feldübörgött megint. Mirefel aztán a disznók megijedtek az akolba. Döngették az oldalát. Egy hízó volt, már jó másfél mázsás, meg aztán két magló. Az egyik német közelebb lépett, a hízót géppisztollyal célba vette és prrr... belé eresztett egy sorozatot. Szóval, a hízót feldobták a tankba, aztán aló. Végiggázoltak az udvaron, kerten, s eltűntek a rétben.

— Jaj teremtő Isten! Juliska! Juliska! Gyere csak hamar! — kiabál Mezeiné, s megáll a két német mellett. Nézi őket iszonyodva. Kezében egy veder víz, meg akarta itatni a tehenet. Mert hiába égnek a házak, robbannak a gránátok, pattognak a gépfegy-

verek, de az ember végezze a dolgát, míg eleven. A tehénnek enni kell. Gondolja Mezei ides és úgy is van. Juliska szalad a kamorából, minek vastag a fala és ablak is kicsi van rajta, ugyanakkor valami megüti a Mezei ides kezében a vedret. De észre se veszi. Csak emeli, tartja.

— Mi a baj?

— Nézzed mán... nem itthagytak két halottat a pokolravalók?

Az öreg Tót néz által a szomszédból a kerítésen:

— Jó lesz azt hajjátok eltűntetni. Me... még vissza találnak jönni a németek, aztán azt hiszik, hogy... tik csináltatok velük valamit...

— Kegyelmes Isten!...

— Abbiza. Átmegyek, oszt segítek... — s máris mászik által a kerítésen.

Mezei ides leteszi a vedret, dermedten látja, hogy az oldalából peckesen sivít ki a víz. Kis szakadt lyukon. Megborzad, hiszen a vedret a kezében keresztüllőtték!

— Ides, mit csináljunk velük? — kérdezi Juliska iszonyodva.

— Fogd meg csak a lábát, oszt... ássuk el a ganéba... mondja Mezei ides és máris megfogja az egyik hónaalját, húzza, rángatja. Az öreg Tót, akinek a felesége kiszaladt az újtelepre a lányához, így maga van a háznál, markába köp, széjjelnéz, hogy vajjon hol is van egy vasvilla?

Vannak dolgok, miket nem az ember esze, gondolata végez, csak pusztán a keze. Hát ilyen kezek ásták el az egyik németet a ganéba. A másik is ott várja már a sorsát, hanyatt a gané mellett, mikor három, vagy négy orosz befordul a szétzúzott kerítés helyén az udvarra.

— Jaj teremtő Isten! Jaj teremtő Isten! — jajgat Mezei ides és a térdét csapkodja.

— Ne félj ezektől Eszter! Majd beszélek én vélek! — mondja az öreg Tót vígan, hiszen ő is tud oroszul. Csak nem azért volt négy évig orosz fogságba, hogy ne tudjon. Úgy áll a gané tetején, mintha a két németet ő terítette volna le.

— Mi az? Mit csináltok? — Állnak meg az oroszok és nézik a csendes, szomorú németet, nézik.

— Mit? Eltemetjük mán ezeket, ha egyszer kiontottuk a belit, — mondja az öreg Tót és lábával nagyot dobbant a ganén. Vagyis az eltemetett hasán.

— Tik? Tik? — mutogat egy orosz, s az ujja megáll ifjabb Mezeinén, Juliskán.

— Ű hát. Mert ilyen asszony ez a Mezei Lászlóné, — hárítja át az öreg a dicsőséget ijedtibe Császár Juliskára, aki se hótt, se eleven. Még azt is alig tudja, mintha csak álmába történne, hogy egy orosz, egy őrnagy oda megyen hozzá és puhán rávereget a vállára.

— Charasó, charasó — mondogatja. Majd az embereinek mond valamit, azok az utca felé fordulnak, valamit kiabálnak, s erre fordulnak megint. Nézik a szomorú németet, nézik.

Az utcáról oroszok jönnek be, a kert elején tanakodnak, aztán széjjelszélednek a kerteken.

Az oroszok jönnek az utcáról, jönnek, se vége se hossza a jövésnek, végigmen-

nek az udvaron, s széjjelomlanak a kertben. Folynak. Góz ides, Juliska, az öreg Tót szomszéd állnak az ól előtt, állnak, s nézik a tengernyi embert, tengernyi katonát. Olyanformán érzik az egészet, mintha erre az udvarra folyna be a sikátorokból, s a távoli mezőkről, szántásokról minden orosz, hogy a kertre kiömöljön megint.

Pont erre az udvarra. Pont erről az udvarról újabb ütközetbe.

Érdekes, hogy pont ezen az udvaron vájt magának medret a történelem.

Júlia asszony, a papné, nyomban kiugrott az ágyból az ura mellől, mikor felrobbant a gátvégen az első akna és szaladni akart. Az ura éppencsak el tudta kapni a hálóinge alját.

— De lelkem, hát hogy... hát hova...

— Jaj, jaj, menjünk, szaladjunk...

— Drr... böh! — robbant valami kegyetlenül, Júlia asszony megurik, s az ura kezében marad ingének leszakadt darabja. Ki hát az ágyból ő is, és utána. Előbb leszaladt az asszony a pincébe, de nyirkos, hideg a levegő nagyon, meg penészes, kicsit ténfereg, szalad felfelé. Az urába ütközik, aki jönni akart utána, karján kabát, kendők, pokrócok.

De lőnek már bezzeg, s a robbanás egyvégtébe foly.

Átszaladnak a templomkertbe, aztán nézik a földet, az avart, mintha lyukat keresnének benne. Ami levezet egészen a földbe. De nincsen itt ilyesmi. Csak hervadó violák, liliomok, bokrok... Pillanatra felrémlik Julia aszonyban a Réthy Ágnes sírja a templom megett, igen, annak milyen jó. S ekkor beszőtte a teméntelen gépfegyver lövése a levegőt a templomkert felett, mint megannyi pók. Nincs hova menni, nincs hova elbújni! Ha a föld nem ád menedéket, tán majd ád az ég... Felszalad a toronyba. Az ura utána.

De mindez csak pillanatok alatt, hangtalanul, szótlanul, mintha a pap kergetné a feleségét és az el akarna bujni előle.

Kilencvenkét lépcsőfok vezet fel a harangokig és érdekes, Julia asszony most ezt pontosan tudja. A harangok konok némasággal csüngenek a virradatban, de feljebb, még feljebb... oda, ahol csak baglyok, denevérek vannak. Pár pillanat még, és férj és feleség hallgatja, hogy rág a szú a toronytető gerendájában, összebújva. Szívük dobog, dobog, s ha egyszer dobban, úgy érzik, hogy a torony erre dől, ha másszor dobban, úgy érzik, hogy a torony arra dől, lent ádáz ütközet kezdődik a faluban s ők elszakadva földtől, haláltól, borzalmaktól, míg a szú pihen, egymás szívének verését hallgatják a magosságban.

A SZŐLŐSKERT jó három kilométernyire van a falutól, a Holt-Berettyó folyása mentén, lefelé. A szőlőskertet teljesen körülveszi a víz, olyanformán, hogy három oldalról ölelte körül, a negyedik oldalon pedig mesterséges csatorna van, így aztán valóságos sziget a kert. De olyan is, mint a sziget. Dús gyümölcsfák, szőlők, a szőlők végében nyárfák, fűzfák, vannak bibliás emberek, akik a Paradicsomot ilyennek álmodják. Sok szegényembernek van itt egy darabka földje, kevés szőlővel, egy nagy

diófával, négy-öt szilvafával, olyanformán, hogy mindenből legyen egy kicsi. De sok gazdaembernek is van itt szőlője, jó darab. Takaros pajtával a szőlő közepén. Pincét itt nem lehet csinálni, mert ha megduzzad a Holt-Berettyó, menten felveszi a víz. Méhese is van pár embernek, úgy járnak ide egész nyáron a gazdák, mint a szanatóriumba. Pihenni. Babrálgatni. Szalonnát sütni. Jókat aludni. Meg aztán beszélgetni. Azt igen. A fák alatt messze hangzik megszépülve a szó. Ezt a szőlőskertet pedig úgy hívják hogy: Gyermánzúg. Hogy miért hívják annak, a jó Isten tudja.

Ebben az időben az öreg Szilva volt a csősz a Gyermánzúgban. Jó mesterség. Kitűnő mesterség. Mert ha jó itt a gazdáknak, milyen jó akkor a csősznek? Úgy éldegél itt, mint a mennyországban. Ide nem hallik el a falu zsivajgása, zaja. Akik kijárnak, emberek, asszonyok, békés, elmélkedő emberek. Vagyis, azok lesznek mire ide kiérnek. Hogy meg is változtatja az embert a táj.

Itt éldegélt hát az öreg Szilva, magános vénember, asszony nélküli ember, s ezért olyan kedves, olyan végtelenül finom mindenkihez, aki a szőlőskertbe jön, s akin szoknya van. De vajjon mi Isten csodája, hogy nem jött ki senki a szőlőskertbe immár három napja? Kiáll az öreg Szilva a csőszház elébe, tenyerét a füléhez teszi, s a falu felé hallgatózik (mivel nagy szót hall), de nem hall semmit. Tegnap még füstölgött valami, tegnapelőtt meg éppen füstbe volt borulva az egész, de tán most égeti Vas István a téglát a falu alatt, a jófene meg tudja, hogy mi van ott. Egyébként erre hajlik lefelé a táj, nem látszik a faluból más, csak a fák, meg aztán a torony hegye.

Árván, magárahagyva járja a kertet, a kései birsalma sárgállik a fákon, még szilva is lóg itt, ott van olyan szőlő, amelyiket még nem szüretelték, miért nem jön ide senki, mi történik a faluban?

— Valami nagy innepnek kell lenni — töpreng és szégyenli, hogy látatlanból nem tud eligazodni a kalendáriumban. Na, de bemegyen már maga. Megnézi mi van evvel az inneppel s faluval. Már csak azért is, mert elfogyott a dohánya. Az ajtót bezárja, a kulcsot az ereszbe dugja, kezébe veszi a botot és indul a dűlőn a faluba.

De a határon sincs senki, senki. Néhány hevenyészett tanya van a falu közt, meg a szőlőskert közt, de ezek is csöndesek, némák. Csak az aprójószág túllát fujja a szél körültük.

— Valami nem pászol... — gondolja és megyen, meregeti botját a porba.

A falu végén van egy kút, az Örminy kút. (Hogy miért is hívják a kutat annak, a jófene tudja.) A kútnál egy ember, Váradi Zsiga tölti a kantáját.

— Huva megyen maga? — mered rá az öreg Szilvára csudálkozva.

Az öreg Szilva megáll, rábámul Váradira, de a szája is tátva marad. Mert úgy látja, mintha az nem beretválkozott volna még soha, meg aztán, valami gödörbe feküdt hosszú ideje egyhúztomba. De mégis azt mondja:

— Elfogyott a dohányom, aztán... bejövök mán, mondom és kiváltom... — Ugyanis a dohányt ezen időben jegyre adták.

— A dohányt? Hühühühü... Szszszsz... (most a fogát szíjja) hát csak menjen, oszt váltsa ki! — Ordítja inkább, mint kiáltja, aztán a kantát felkapja, lódul be.

A kút kívül van a falun, a szántás szélén, ahol a dűlő széjjelhasad, két ágra. Egyik lekanyarodik a faluba, a másik megyen tovább egyenest, míg ott is nem kezdődnek a házak. Az öreg Szilva csudálkozva néz egyszer erre, másszor amarra, most merre is menjen? Indul tovább a malomnak egyenest.

— Sztoj — toppan elébe két orosz a harmadik ház ellen, s az öreg úgy érzi, hogy menten megfullad, ha le nem nyeli a gégéjét. Erőlködik is váltig, de persze, nem sikerül, ekkor aztán nyargal észnélkül vissza. De csak a kútig. Onnan visszanézett, futtából és a kút mellett összeütötte a bokáját, fejjel belé ugrott egyenest.

A két orosz hüledezve bámul egymásra, aztán a kútra, valamit mondanak is, talán azt, hogy még ez a bolond, nem az apja, aztán lassan ballagnak az utcán felfelé.

Egy lövés pukkan valahol, házakon és fákon túl, az egyik orosz nyomban utána ereszt feleletül egyet, mentébe, a válláról, mintha éppencsak egy cigarettavéget dobott volna el. Vagy füttyentett volna.

Magános lövések feleseltek szerte a faluban, valahol elpukkant egy, nyomban utána másik, de odább, majd a harmadik, de ez még odább, s az egész falut páros orosz járőrök rótták. A szövetkezetnél egy ágyú tátotta a száját szemben az országúttal, de ágyúk voltak minden utcasarkon, minden utcatörésen, vagy kereszteződésen, s az ágyúk mellett tüzérek cigarettáztak, nevetgéltek, hancuroztak. Asszonyok ácsorogtak kicsit hátrább, kötő alá dugott kezekkel, s csak néztek, néztek. Mint ahogy alig néhány nappal ezelőtt a magyar tüzérek ágyúit nézték, éppen úgy nézték ezeket most. Ágyú, ágyú. Csak azok mellett magyarok voltak, ezek mellett meg oroszok vannak. De azokat az ágyúkat szinte kínos igyekezettel törölgették a tüzérek, de ezek az ágyúk kormosak, csatakosak, van olyan, amelyiknek elveszett, összetört egyik kereke, csaptatófa van téve a helyére. Úgy, mint mikor összetörik valamelyik kocsinak a kereke.

Ezek a katonák elhozták a hadseregbe otthoni szokásaikat, találékonyságukat, ahogy szerszámjaikkal éltek, bántak, csakhogy otthon szekér volt, meg hasonlók. Itt meg ágyúk, tankok vannak azok helyett.

— Igyatok, — kínálja a fonottüveget egy tüzér az asszonyoknak, de azok hátrábbugranak, kényszeredetten nevetgélnek.

Járőr közeledik, s térítgeti be a népet az utcáról. Civilnek nem szabad az utcán tartózkodni! A tüzérek nem bánják, a gyalogosok nem hagyják.. érdekes ez nagyon.

Az első napon mindenki jött, ment, azt csinálta, amit akart, de úgy látszik, baj van a Berettyónál, mert egyre szigorúbban viselkedik a megszálló sereg. Jönnek, mennek a faluban, párosával, fegyveresen, lövöldöznek, csak úgy vállról, vaktába és mindez a civilek előtt érthetetlen. Látszólag nem parancsol itt senki, legalább is nem látszik, és mégis mindenki végzi a maga dolgát.

Ha a Berettyón könnyen átmehettek volna!

Ha a front nem állott volna meg itt néhány napra! De megállott a front, a németek odaátról lőtték a falut, az oroszok innen lőttek vissza, a nép összezsúfolva ismerősöknél, bátrabbaknál, szomszédokba, szegény falu. Vajjon, ha eldől az ütközet sorsa, vajjon marad ennek a föld színén valami nyoma?

Júlia asszony, a papné, egész álló nap fent kucorgott a toronyban, az ura egyszer lemászott, máskor visszamászott, hordta a híreket, hordta. Milyenek lehetnek ezek a hírek? Hogy a községháza sarkánál fel van állítva egy ágyú, hogy az oroszok megtalálták a szövetkezet pincéjében a bort és hordják vederrel. Civilekkel vegyest. A csapot Bogarász Kis Jóska ereszti, nagyba komázik már az oroszokkal, a bolt raktárát hordja boldog, boldogtalan.

— Hát hogy lehet, ha nem eresztenek ki senkit az utcára?

— Hát tudod, hogy, mondtam már. Hogy egyik orosz bekergeti a népet az udvarra, a másik meg kiereszti... Terítsük csak rád még ezt az egy pokrócot, lelkem. — S azon van, hogy egy vastag pokrócot ráigazgasson még az asszonyra.

Ebben a pillanatban szinte meglódult a torony, valami nagyot reccsent, mintha a templomot elszakították volna mellőle. A pap halkan imádságot suttogott, a papné meg felugrott és szaladt lefelé a lépcsőn. Már a harangnál van, már az óránál... ő szaladt le, két orosz meg sietett felfele. Júlia asszony most látott először szemtől szembe oroszokat. Pillanatra megállt, s szívére szorította a kezét, de aztán megfogta a karfát, és mellettük szaladt le. Mintha csak egy áruház lépcsőjén találkoztak volna. Hallja, hogy az ura valamit beszél, valamit magyaráz, aztán leér a cinterembe, innen szalad be a lakásba egyenest.

Olyan érthetetlen előtte minden, a szemével látja, de értelmével nem érti, mint ahogy nem is értheti. A találkozáskor azt érezte, hogy az oroszok ő érte jönnek, őt keresik, de ezeken túl is őrajta van az egész hadsereg szeme, szóval ő a támadás kellős közepe, s szinte csalódik, hogy nem így van. Ő már napok előtt is úgy érezte, hogy az egész közelgő nagy hadsereg őt kívánja, látatlanba és most olyan furcsa, hogy még rá se néztek, csak felszaladtak mellette. Ő érte jöttek keresztül a Visztulán, a Pruthon, a Szereten, a Kárpátokon, a Marosoń, a három Körösön. Ezért félt iszonyú félelemmel, ezért sápadt az arca, a sírástól vörös a szeme, s most már tudja ujjongó, felengedett érzéssel, hogy kisebb gondjuk is nagyobb ezeknek annál, hogy vele törődnének. Ámbár... akkor miért mennek fel a toronyba?

Megfigyelik az ellenséget, persze.

Most, először mondta a németeket ellenségnek.

Az ura már a kisajtónál utolérte, a sietéstől lihegve mondja:

— Nem kellett volna még lejönni, lelkem. Mert azt elfelejtettem mondani, hogy... orosz tisztek vannak a lakásban...

— A mi lakásunkban? Jézus Mária.

— Na ná! Majd... francia tisztek! Le kéne talán menni a kertek alatt a kurátor urékhoz...

Júlia asszony hátranéz, a toronyra. Még fel se tűnik már, hogy a torony ugyan ép, de a templomnak hiányzik a közepe. A falak állnak, állnak, de a tető beszakadt, mintha valaki rávágott volna egy rettenetesen nagy doronggal. Majd a házra néz, aztán elszántan nyitja meg a kisajtót, megyen be.

Az előszobában üveg ropog a talpa alatt, a falon csorgás és minden komplikál-

tabb gondolat nélkül tudja, hogy az ott baracklekvár. A nappaliban négy, vagy öt tiszt ül az asztalnál. Ebédelnek. Az idő lehet úgy három óra délután.

Megáll mellettük pár lépéssel idébb, néz rájuk, néz, leejti két kezét, szája megvonaglik, sír. Nézi az oroszokat, nézi s közben sír. A könnye végigpereg kétfelől az arcán.

Az oroszok rábámulnak pillanatig, aztán egy fiatal felugrik, hozzá lép. Megáll előtte közvetlen. S kedveskedve mondja a maga nyelvén:

— Hát ne sírj kismama? Hát miért sírsz kismama? Letörölni a könnyeket így, ni... — s fejkendője sarkával az arcát törölgeti. — Milyen sápadt a kismama... miért ilyen sápadt? Hol a púderes doboz? Hol a szép kismama? — Két tenyerébe fogja a Júlia asszony arcocskáját és fejét illegeti. De hiába. Az a könny csak forró, s csak hull.

Az asztalnál felharsan a nevetés, a fiatal tiszt gyengén, nagyon gyengén átfogja a Júlia asszony vállát, s vezeti az asztalhoz. De az most már nem is sír, hanem zokog. Minden szorongás, hetek óta tartó és égő félelem felfakadt a lélekben, s egyszerre ömlik ki. Ráborul a fiatal tiszt mellére, aztán keze felcsúszik a hátán, megcsókolja az arcát.

Egy alezredes, a legidősebb tiszt ül az asztalfőn, most tapsol, de a többiek hallgatnak, meghatódva.

— Asszonyom... tessék a helyére — mondja az ezredes és feláll. Fogja a szék támláját. A fiatal tiszt, hadnagy, Júlia asszonynak még könnyes a szeme, de már háziasszony megint s leül. Szétnéz az asztalon. S szinte jólesik, hogy az ismerős edények vannak rajta.

— Bitte dájcs? — kérdezi az ezredes.

— Ó, nem, nem.

— Anglis?

— Dehogy, az se...

— Francis?

— Nem, nem, egy kicsit tanultam a gimnáziumban, de hol van az már?

— Csak magyar. Kár. Hát hogy szórakoztassam?

— Nem tudom, nem tudom...

A pap álldogál az ajtóban, tán maga se tudja, hogy kezében szorongatja a templom kulcsát. Nagy kulcs, jó markolattal.

— Nos, pópa, az a Szentpéter kulcsa? — mondja egy orosz, mire a többiek nevetnek. Az előbbi feláll, elveszi tőle a kulcsot, méltóságosan járkál és a kulcsot lógatja. Nyilván azt magyarázza, hogy ilyenformán járkál Szent Péter a mennyországban.

Katona jön be, tálcán teát hoz s Júlia asszony úgy szippantja fel a szagát, mint a csöndes, téli vasárnap délutánokét. Mivel a paplakásban csak télidőn szoktak teázni.

Zaj, illat, tere-fere. Júlia asszony egyszer elpirul, főként, ha a fiatal hadnagyot látja, majd elsápad, kiváltképpen mikor az ura felé fordul. Akit egy őrnagy ültetett le, maga mellé.

(Az író most kilép saját könyvéből, s megpróbál néhány sort papírra vetni a regényírás komplikált mestersége nélkül. Megpróbálja leírni szárazon és pőrén azokat a perceket, órákat, amiket a szovjet tisztek társaságában töltött el odalent, Biharban, a falujában. Neveiket akkor nem írta fel. Elfelejtette. De arcuk, létezésük mindörökre benne él, ha ugyan beszélhet ilyen nagy szavakról, hogy örökké, a nagyonis halandó ember. Emlékezem Rád, te fiatal hadnagy, aki a Kaukázusba való voltál, aki vidám voltál, s derűs. Sorba jártad a házakat az utcánkban, vígasztalást vittél mindenhova, hogy ne féljenek szegény, elárvult, meggyötört magyar parasztok. Mondtad, hogy keserves a háború bizony, de utána következik parasztra és falura a boldogság. Te, fiatal hadnagy, magaddal vitted általam ismeretlen frontok, országok, halálok felé az én kézszorításom és a feleségem, a „kismama" nagyon tiszta csókját, én maradtam faluban, házban, hogy másik tiszttel, egy Omszkba való őrnaggyal a világ dolgairól jelbeszéddel és a könyvtáram köteteinek segítségével beszélgessek. Ha éltek, nyilvánvalóan ezekre a percekre, órákra Ti is emlékeztek. Emlékezel nyilván Te is őrnagy, aki Omszkba való vagy, hogy ültünk a könyvállvány előtt, kényelmesen, fotelekben, cigarettáztunk és Te egy kötetben nézegetted a térképet, s mutattad, hogy ez Szibéria, ez meg Omszk. S szemed bizonyára kereste a városjelzésben a házszámot, utcát. Két fiatalembert hozott be Hozzád egy járőr s Te pár szavamra elengedted! Hittél nekem! Hittél nekem te, aki egy egész világon jöttél keresztül vérben, fergetegben, kegyetlen és ördögi becstelenségek embertelen tengerében, annak, aki egy soha nem hallott kis faluban várta, hogy végre forduljon meg Hazája felett a történelem. Hittél nekem Te omszki őrnagy ebben, s hittél nekem másban, íme lásd, hogy nem csalódtál. Nem csalódtál abban a két fiatalemberben, akik bizony, életerejükben voltak, ha jól megnézzük, katonakötelesek is voltak s egy szavamba került, Te nem emelted ki őket a faluból. Se ezeket, se mást. Lásd, milyen nagy dolog vad háborúban is irgalom s jóság!)

A tea után Júlia asszony felveszi borospoharát, pedig nem evett tegnap óta, s most mégis koccintásra emeli, mert ez így illik egy háziasszonyhoz. Fegyveres katona csörtet be, valamit mond, erre a tisztek felugrálnak, fegyvereiket kapkodják, igazgatják és pillanat alatt eltűnnek. Csak az ezredes marad a helyén, szeme se rebben.

A pap keveset dadog németül:

— Ezredes úr... tessék tán ide, itt kényelmesebb... — s bort, poharat viszen a dohányzó asztalhoz.

Az őrnagy feláll, s szó nélkül megyen a kínált helyre. A pap kínálná erősen, de a poharat félretolja, s néz ki az ablakon. Oldalvást.

Az őszi nap besüt az ablakokon s csudálatos derengés van a szobában. Az ezredes ül a pappal szemben, németül próbálgatnak beszélgetni, Júlia asszony az asztalon rendezget, fogalma sincs, hogy honnan kerül ide némely eszköz.

Kint egyre gyakrabban pukkannak a szórványos lövöldözések, de mintha csak a ménesnek csergetnének s egyszerre asszonyi sírás hallik, hosszan, elnyujtva. A pap hirtelen kinéz az ablakon. Két asszony megyen el az ablak alatt, egymás kezét fogva s hangos szóval sírva. A pap megsápadva ugrik fel, Júlia asszony is ide jön:

— Ezredes úr, hát... tessék nézni, hát... mi történik odakint?

Az ezredes egy könyvet emelt ki a többi közül éppen, belélapoz, csendesen mondja:

— Vojna... Vojna... — sóhajt s az egész szobát betölti a szomorúság.

Az ágyútűz egyszer csendesedik, majd kiújul megint, itt is eltalál a német gránát egy házat, amott is. Így szakadt le a falura az éjszaka. A lövöldözés egyre gyakrabb az utcákon, a járőrök jönnek, mennek, cirkálnak, hogy elcsendesedjenek a hajnalon. A Berettyónál áll a harc változatlanul, az oroszok szedik össze a lovakat, szekereket, hagynak helyette, igaz, de sántákat, sebesülteket s rokkant szekereket. Az utcára most már végképpen nem lehet kimenni senkinek, mintha csak katonák élnének a faluban, a civilek eltűntek pincékben, vermekben és általuk ásott fedezékekben.

Végre, tán negyedik nap vagy ötödik nap, a hadsereg általzúdult a Berettyón, mint az áradás. Hogy elöntse az odaát való földeket, falvakat és városokat...

SZŰDI GYÖRGY

FELSZABADULÁS

Ballagtam a kanyargós út szélén
Gödöllőről Budapest felé,
dörömbölő ágyúk ütemére
lengette meg ruhámat a szél.
Felvitt az út hóval vetett dombra,
a magasból mélybe vezetett —
ugrándozó cipőtalpam halkan
visszamondta folyton léptemet.

Lobogó voltam, százszínű zászló,
éhség gyötört, kínzott a hideg
s magányos, mint a bombázott házról
szétszóródott törött cserepek.
Futni akartam, de megvakultam...
árok ölelt, tüske szaggatott —
göröngyöktől hóbuckákig bukva
tűnek véltem minden kavicsot.

Zuhantam, estem, gödrökben másztam,
ütött a föld, áztatott a hó
s úgy csapott reám a fáradtság, mint
elitéltre egykor a bakó.
Fekve maradtam, ők felemeltek,
karjukban vittek a réten át
s mintha a fülembe sugták volna
néha — „Gólya viszi a fiát".

Fáradtan, némán aléltan csüngtem
s mint sebesen forgó hinta járt,
mozgott, száguldott, iramlott körben
az ágakra ülő láthatár.
Lélekzetükre bakancsuk dobbant...
sapkájukon sarló-kalapács,
úgy fénylett, mint tiszta terítéken
a frissen sült ünnepi kalács.

Kitartóan, percet nem pihenve
dörömbölt a messzi ütközet
s a gépmadarak tömör ezüstje
fel-felcsillant határunk felett.
— Bombát vetünk, gránátot a múltra, —
mondották a szovjet emberek
s a Pilisnél Sztálin gyalogságát
nyilas tank nem állíthatta meg.

Gödöllőnél került már a zsákból
leves-konzerv, gömbölyű cipó,
Kerepesen jutott a kondérból
asszonyunknak ebédre való.
Az autóban gyúrták fagyos lábam,
cipőt adtak, ruhát, meleget,
útitársam féllábon ugrálva
szó nélkül a szélben vetkezett.

Karja lendült, sörényét feldobta
magasra a sebes mozdulat —
tartalék ingét átadta nékem
szaporán, egy pillanat alatt,
aztán leült, fegyverét ölében
átfogta, mint otthon gyermekét,
ha munka után hordozta vállán
vagy csókolta hunyorgó szemét.

Nagyiccénél, amikor elváltunk
leültem az állomás előtt
s valami megmagyarázhatatlan
furcsa érzés vett rajtam erőt:
boldogság volt, öröm, vagy rajongás?
nem tudom már mi is lehetett —
csak azt tudom, fagyos arcom szélén
éreztem a meleg könnyeket.

Ki szólt hozzám, amikor bolyongtam
munkátlanul hónapokon át
s örültem, ha vehettem ebédre
lószalámit öt vagy tíz dekát?
Ha ujjamon zizzentek a selymek,
nyelhettem a szövőde porát —
hentesemnél vásároltam délre
szalonnához olykor paprikát.

Oly mindegy volt, hol tölti az ember
céltalannak érzett életét —
szalmazsákon vagy a gépteremben
tömi babbal csordultig belét.
Gyermek voltam — kallódtam az utcán...
növekedtem — tőkés ráncigált,
míg nem hívott egyszer ütközetbe
anyámnál is jobb barát — a Párt.

Megtanultam a tőkés mocsárban
osztályomban bízni szüntelen
s osztályomnak szovjet katonái
felemeltek engem s Nemzetem.
Nagyiccénél könnyes volt még arcom,
Sashalomnál fent a dombtetőn
menet közben összezártam öklöm
s éreztem, hogy növekszik erőm.

Dörömböltek, szóltak még az ágyúk,
füstöt formált egy-egy lövedék —
Buda felett villanó biborral
kavargott a koromszínü ég.
Körülöttem hason, háton fekve
temetetlen náci katonák
hirdették, hogy összetört örökre
Hazánkban a fasiszta világ.

SZALAI JÁNOS

AZ ELSŐ TALÁLKOZÁS

AMÍG ÉLEK, sohasem fogom elfelejteni ezt az embert. Valahányszor eszembejut azóta, mindig világosan, élesen emlékszem egész alakjára. Különösen egy mozdulata él elevenen bennem: ahogy a szájához emelte a cigarettáját, markába fogva, parazsát elrejtve. Olyan ember mozdulata volt ez, aki sokat dohányzott titokban, talán — a börtönben. És ahogy ez a mozdulat emlékezetembe villan, rögtön hallom a hangját is, azt a mélyzengésű, kissé rekedtes hangot...

1944 novemberében jártunk és időtlen idők óta tartott a visszavonulás. A tisztek már régen megváltoztak, megszűnt az a korábban ismert és annyira gyűlölt fenegyerekeskedés, ami azelőtt annyira jellemezte ezeket a hányaveti, üresfejű figurákat. Különösen a tartalékosok csendesedtek meg. Egyre sűrűbben jutott eszükbe otthonuk. Családjukra gondoltak, akik annyi szovjet család pusztulását nézték végig szenvtelenül és közömbösen, még nem is olyan régen, az ikon és szamovárgyüjtés szenvedélyének delíriumos, csömörtől és önteltségtől böfögő korszakában.

Ezek a tisztek most vágyakozó szemekkel pislogtak hátra, nyugat felé. Az Alföld felé, ahová valók voltunk legtöbben a zászlóaljból. A nappalokat leginkább az elnyűtt, keserves nyikorgással tovadöcögő szekereken töltötték, sátorlapba burkolózva. Időnként nagyokat húztak az alumíniumkulacsból, amelynek tartalma — hazai vinkó, vagy seprőpálinka — többé már nem hozhatta vissza még a mámorban sem a pökhendi és korán dobravert dicsőséget. Az ital most már csak arra volt jó, hogy butítson, agyat tompítson s feledtesse velük az egyre jobban közelgő valóságot.

És mi, a legénység?

Mikor a Horthy-proklamációt meghallottuk, azt hittük, hogy végre jóra fordul minden. Féktelen örömmel dobáltuk a levegőbe avas, koszos katonasapkáinkat és éktelen ricsajt csaptunk. Azután pedig, amikor lecsillapodtunk, komolyan tárgyalgattuk, hogy mi most a teendőnk. Legtöbben — különösen mi fiatalabbak — egyetértettünk abban, hogy most a német ellen kell fordulnunk. Kiűzzük az országból és visszafizetünk a sok megaláztatásért, lenézésért és magyar vérért. Azután pedig, — hiszen már nem tart sokáig az egész — hazatérünk és — béke lesz!

Pedig ha csak egy kicsit is jártasak lettünk volna a politikában, tudhattuk volna, hogy Horthy, a vén, véreskezű kalandor — sohasem lesz a mi emberünk. Gondolhattuk volna, hogy ez a proklamáció nem a nép érdekeit védeni akaró, kijózanodott államfő, hanem a saját bőrét menteni akaró sakál ravaszkodó cselekedete volt csupán. De hol volt még akkor a mi politikai öntudatunk?

Horthy kiáltványa után pár órával, amikor megtudtuk, hogy a nyilasok a nya-

kunkra ültek, leírhatatlan elkeseredés lett úrrá rajtunk. Legtöbben arra gondoltunk, hogy most már nem várhatunk tovább, szökni kell ebből az őrültek hadából. Szökni haza, az Alföldre, családunkhoz. Oda, ahol már megszűnt a háború és ahol eddig éltünk, keservesen bár, de mégis — otthon.

Csakhogy ez nem volt olyan egyszerű dolog. Nincs annál rosszabb, mint mikor a tömeg szervezetlen. A Horthy-rend erőszakos fegyelme már régen lemállott rólunk, tisztjeink ittasan, kábán ténferegtek közöttünk egy pár kivételével, akik viszont teljesen magukbazárkóztak. Egyedül a nyilas Győri főhadnagy istenkedett, de ki törődött vele? Sohase volt józan és különben is csak kinevetni való figura volt, afféle nyilas Háry János.

Legalább egy szervezett munkás lett volna közöttünk! De a mi századunkban csupa parasztgyerekek, béresek, meg öreg, roggyant inú tanyai parasztok szolgáltak. „Golyófogók" voltunk csak s nem többek. Most azután nem tudtunk mihez kezdeni. Szökni, szökni, suttogtuk magunk között mi szegények, ágrólszakadtak, ha magunk között voltunk, de nem volt, aki összefogjon, buzdítson, irányt mutasson.

Voltunk vagy négyen, fiatalok, akik türelmetlenebbek voltunk a többinél. Elhatároztuk, hogy mi pedig megszökünk. Ettől kezdve állandóan együtt pusmogtunk, hol az istállókban, ahol éjjelente megszálltunk, visszavonulás közben, hol pedig egyéb alkalmakkor, valahányszor megpihentünk. Különösen felajzott bennünket egy röpcédula, amelyet Reszegi tizedes talált. Az új, ideiglenes kormány megalakításáról, meg a békéről szólt ez a cédula és hívott bennünket a — Magyar Kommunista Párt.

Ez a röpcédula adta meg a végső szilárdságot eddig imbolygó szándékunknak.

Ez az eset — határozottan emlékszem rá — szombaton történt. Ezen a napon érkeztünk meg Pilismarótra és aznap este a parancsban felolvasták, hogy a nyilas Győri főhadnagy átvette a zászlóaljparancsnokságot. Ez még fokozta elkeseredésünket.

Másnap, vasárnap délelőtt parancs jött, hogy fel kell esküdnünk Szálasira.

— Esküdjön a fekete fene! — mordult fel a nagy Kuti, aki pedig eddig semmibe se szólt bele, csak hallgatott naphosszat valamelyik szekéren kuporogva. (Mert reumás volt szegény kegyetlenül, alig bírta mozgatni a lábait.)

Mi négyen pedig — Polónyi, egy hosszú, ezüstfogú, kopasz fiú Törökszentmiklósról, Balatoni Dániel, egy szolnoki vincellér, Balla Zsiga jászsági béresgyerek, meg jómagam — rövid megbeszélés után, a tapasztalatlan szervezők ostoba vakmerőségével elkezdtük a lebeszélést. Érveink ilyenek voltak:

— Bolond, aki felesküszik! Szálasi a németek kutyája. Aki leteszi az esküt, az annyi, mintha egyetértene vele. Inkább széledjünk szét a faluban, hogy meg se találjanak bennünket!...

Balatoni ráduplázott:

— A fene a csavargóit, még, hogy én velük tartsak?... Ott forduljon fel valamennyi, én ugyan fel nem esküszök! Ezt a Győrit is megrúgom én úgy, hogy az eget is nagybőgőnek nézi... csak legyen vége ennek a cirkusznak!

Közben, mintha csak segítségül jöttek volna, megjelentek a fejünk fölött a

szovjet repülőgépek. Egyetlen bomba sem hullott a falura, de a légiriadó kiváló alkalmat jelentett arra, hogy szétszéledjünk.

Magunk sem számítottunk ilyen eredményre: az eskűtétel idejére úgy eltűntek az emberek — közben a légiriadónak már régen vége volt — hogy az ügyeletes tiszt hiába hajkurászta fel az egész falut utánuk. A szakácsokon kívül csak Pocsait, a kisújszállási leventeoktatót tudta előkeríteni. De ezek is részegek voltak valamennyien, a géhás őrmesterrel együtt. Délután szállingóztunk vissza.

Négyünket pedig még aznap este letartóztattak és bezártak a csendőrörs dutyijába, mint zendülőket és felbujtatókat. Előbb azonban Győri beszédet intézett hozzánk, dadogva a részegségtől. A beszédnek az volt a lényege, hogy majd ő megmutatja, mi jár azoknak, akik a hungarista rend ellen pofáznak.

Két nap múlva azonban, mikor Győrit valamiért Pestre hívták, Fátyol tartalékos zászlós, a segédtiszt Reszegi sógora, kiengedett bennünket.

Tudtuk, hogy ezt az alkalmat fel kell használni. Úgy döntöttünk, hogy még aznap este megszökünk.

SENKI SEM TUDTA, hogy került közénk. Mesélték, hogy aznap reggel a csendesen szemerkélő esőben egyszercsak beállított a kocsma udvarára, ahol a konyhánk állott, csapzottan, lucskosan, dideregve. Kapott egy csajka rumosfeketét, azt elfogyasztotta mohón egy fél komisszal. Kicsit még üldögélt szótlanul, érdeklődéssel nézegetve a konyha körül ácsorgókat, azután felállott, meghúzta a derékszíjat, megkérdezte, hogy hol van a parancsnokság és elindult.

Később Reszegi, az irnok elmondta, hogy hadikórházból jött, idevezényelték, papírjai legalább is ezt bizonyították és a parancsnokságon minden különösebb érdeklődés nélkül állományba vették.

Középtermetű, negyvenes, szikár ember volt, nyírott, szürkülő bajusszal, ritkuló hajjal és figyelmes, nyílt tekintettel. Szücs Sándor, így nevezte meg magát.

Estefelé már mindenki ismerte. Nagyon értett ahhoz, hogyan kell felvennie minden kis, beszélgető csoporttal a kapcsolatot. Közénk állott, egyszerűen, csendesen. Hallgatta kicsit a beszélgetést, aztán mondott valamit, szintén egyszerűen és valami nyugodt biztonsággal. Például mikor a mi csoportunkhoz odajött:

— Hej testvér!... — sóhajtott Herpai már ki tudja hányadszor. — Csak azt tudnám, hogy mi van szegény feleségemmel, meg a három gyerekkel... Az a bitang intéző azóta már talán ki is szórta őket a majorból...

— Vagy egy akna... — rebbent meg a Kocsor Bálint tekintete, de hirtelen elharapta a szót, hogy ne zaklassa Herpait.

— Nincs azoknak semmi bajuk! — szólalt meg Szücs Sándor, olyan nyugodtan, egyszerűen és természetesen, hogy mindenki ránézett. Ő meg folytatta:

— Nincs már ott intéző, nyugodtak lehettek. Mire ti hazamentek, már földetek is lesz, mert kiosztják köztetek!

Szívott egyett marokbarejtett cigarettájából és ránézett Kocsorra:

— Az aknától se féljetek... a szovjet csapatok nagyon vigyáznak az emberéletre!

A csoport tagjai megütődve hallgattak. Szücs olyan magabiztosan beszélt, hogy már maga ez a hang is új volt mindenki előtt, az eddigi bizonytalan találgatások után.

Herpai ocsúdott fel legelébb:

— Osztán... honnan veszed te ezt a dolgot... az intézővel meg a földekkel!...

És a tekintetében annyi kíváncsiság, annyi bizonyságkívánás és annyi hinniakarás volt, hogy ahogy ránéztem, önkénytelenül is megsajnáltam, ezt a vergődő embert.

— Honnan?... Onnan, hogy Debrecenben megalakult az új magyar kormány és első dolga a földosztás lesz, már készítik a törvényt! — felelte Szücs, majd eloltotta félig szívott cigarettáját, bedugta a katonasapka hajtásába oldalt, hátratette kezeit és elballagott.

Így beszélgetett, észrevétlen rendszerességgel, keresve az alkalmakat a vitatkozó, hazavágyó biztatást kívánó katonák között.

A vacsoránál, amelyet egy tuskón ülve, a kocsmaudvar kocsiszínjében kanalazgattam, a közelgő szökés gondolatától feszült idegzettel — Szücs odajött hozzám. Volt ott a szinben egy lekvárfőző rézüst, azt felfordította, tett rá egy csóva szalmát és ráült. Csajkáját ölébe fogta és szótlanul hörpölgette a gulyást. Az eső után kitisztult az égbolt, s a lebukó nap különös vörös fénnyel vonta be az üstön kuporgó alakját.

Észrevettem, hogy étkezés közben, néha idepillant rám. Ez felvillanyozott. Már délután, amikor hallgattam a beszédét, arra gondoltam, hogy beszélnem kellene vele, külön, bizalmasan. Most hirtelen újra feléledt bennem ez a vágy: úgy éreztem, hogy ez az ember tudna segíteni, útbaigazítani, vagy valami...

Ő azonban jó emberismerő volt. Nem várta meg, amíg én megszólalok.

— Te szökni akarsz úgy-e? — nézett rám nyíltan.

Meghökkenve, zavartan kaptam fel a fejem:

— Én?... honnan veszi ezt?...

(Érdekes, hogy nem mertem visszategezni.)

— Hallottam már rólad, meg a másik háromról... előttem nem kell titkolózni!

Hallgattam, feszülten várva, hogy tovább beszéljen.

— Mikor akartok indulni? — kérdezte kis idő múlva.

— Ma éjjel, — feleltem ugyanolyan halkan, miközben befelé azon csodálkoztam, hogy lehet az, hogy ilyen könnyen kitálalok neki. Aztán hozzáhajoltam türelmetlenül kérdeztem:

— De hát kicsoda maga?... és ki küldte ide?...

— Nem fontos — legyintett. Majd hozzátette — erről majd később beszélünk.

Cigarettát vett elő, egy darabig még kotorászott a zsebében, másik után, de nem talált többet. Kettétörte azt az egyet és felét idenyujtotta. Adtam neki tüzet.

Fél cigarettáját sajátságosan a markába rejtve nagyot szippantott, közelebb húzta az üstöt maga alatt és beszélni kezdett:

— Keresd meg a másik hármat még ma este és mondd meg nekik, hogy ma éjjel még nem mehettek el. Nekünk ötünknek előbb még meg kell szervezni az egész századot a szökéshez. Az a feladatunk, hogy mindenkit hazavigyünk, érted?

Bólintottam, komolyan, elszántan. Ő folytatta:

— A szökést alaposan elő kell készíteni. Okmányokra, fegyverre, lőszerre és élelemre van szükség. Csoportokat kell szervezni, amelyek külön-külön, önállóan indulnak útra. Négy csoport legyen, az egyes csoportokat ti vezetitek majd. Fel kell készülnötök a harcra is!

— És mikor indulhatunk? — kérdeztem izgatottan.

— Ezt majd megbeszéljük, a többi részletekkel együtt, holnap reggel. Addigra keress egy helyett, ahol zavartalanul, egyszerre beszélhetek veletek, négyőtökkel. Vigyázzatok a beszédre, válogassátok meg, hogy kinek mit mondtok, nehogy megint lebukjatok! — A szökésről pedig, amíg én nem mondom, egy szót se szóljatok senkinek! Na szervusz, reggel majd találkozunk!

Aznap éjjel a mi századunkban alig aludt valaki. Izgatottan, éledő reménnyel vitatták azt, amit napközben Szücstől hallottak. Érdekes, hogy eszükbe se jutott kételkedni abban, amit Szücs mondott, hitték az utolsó szóig, olyan volt az egész ember, mint akinek hinni lehet. És a mi embereink ebben az időben már amúgy is szívesen hittek mindent, ami biztató volt.

Másnap már a többi századokhoz is eljutott a híre. És ha valaki hitetlenkedni próbált, a mieink egy-kettőre lehurrogták: Mit okvetetlenkedsz, hiszen Szücs mondta!

Mire a kételkedő behúzta a nyakát: Na, jó-jó... nem is ezér... csak... És öt perc múlva már maga vitte tovább a hallottakat.

A Szücs neve a bizonyosságot, a valót jelentette már.

Mi öten pedig ezalatt egy Kaszás János nevű szegényparaszt istállójában, a jászol szélén üldögélve tárgyaltunk és miután Szücs ismertette egyenként és részletesen a szökést előkészítő feladatokat, az ő egyszerű, komoly hangján — a Szovjet Hadseregről beszélt nekünk...

Jó óra múlva új emberként, könnyű szívvel és a közeli hazajutás bennünk ujjongó izgalmával széledtünk szét. Aznap délután már nyoma volt a munkánknak. Az emberek rakosgattak. Szótlanul, csendben osztotta ketté eddig hurcolt motyóját a többség. Egyik batyu: amit magukkal hoznak, másik: ami ittmarad.

(Csak a leventeoktató Pocsai, a géhás őrmester, meg a két szakács nem sejtettek semmit: ezek itták szokás szerint a század rumját. Tisztjeink meg a falu papjánál ünnepeltek valami névnapot, ránk se bagózott egy sem. Még a postázandó ügydarabokat is oda kellett vinni Reszegihez aláíratni.)

Este büszkén számoltam be Szücsnek. Még csak okmányokat kell szerezni, éjjel majd Reszegi megszerzi Fátyoltól a bélyegzőt — s indulhatunk.

— Ugye, holnap éjjel nehetünk? — kérdeztem türelmetlenül. De azt nem

árultam el, hogy én ezt már megigértem, mert nem volt szívem ellenállni az emberek örömteljes, izgalomtól remegő hangú sürgetésének.

— Ha elkészültök, akkor mehetünk! — felelte Szücs és egy picit ő is elmosolyodott.

AZNAP ÉJJEL egyszercsak arra ébredtem, hogy valaki rázza a vállamat. Meglepődve ültem fel és talpra akartam ugrani, de egy erős kéz visszanyomott és meleg lehellet csapta meg az arcom:

— Pszt! — maradj csendben... gyere utánam az istállóba...

Csak most ismertem fel a Szücs hangját.

Ahogy beléptem az istálló küszöbén, megfogta a karomat:

— Tudod, hogy hol alszik a másik három?

— Tudom!

— Eredj és hívd ide őket! De vigyázz, a többi fel ne ébredjen!

Hamarosan együtt voltunk.

— Idefigyeljetek! — szólt Szücs — azonnal indulni kell! Győri főhadnagy visszajött Pestről, három másik nyilassal, meg két nővel. Ott mulatnak ők is a papnál, a többiekkel... azonnal szedje össze mindenki a csoportját és hagyjátok el a falut, menjetek be az erdőbe. Onnan félórás időközökben, egymásután folytatni az utat a megbeszélt menetvonalon. Vigyázzatok, csendben, észrevétlenül öltözzenek az emberek.

— Majd hozzámfordult:

— Te a csoportoddal utoljára maradsz és biztosítod a többiek elvonulását. Fegyveres figyelőt bújtatsz el a paplak és a parancsnokság közelében, hogy meg ne lepjenek benneteket. Utána te is elindulsz a csoporttal...

...ha el akarnak fogni benneteket: harc a végsőkig, kivágni magatokat. Élve ne hagyjátok magatokat elfogni, az rosszabb a halálnál. Ügyesen, óvatosan és bátran, tőletek függ minden!... Én most elmegyek, egy másik alakulathoz...

Elhallgatott, azután megkérdezte:

— Van valakinek kérdeznivalója?

Odaléptem hozzá:

— Mondja... ki küldte magát közénk?... Tegnap megígérte, hogy megmondja...

Vállamra tette a kezét:

— Úgyis megmondtam volna a búcsúnál!... — A hangja feszültebbé vált s valahogy átmelegedett. Most, éreztem benne a büszkeséget, ahogy kimondta:

— Engem fiúk, a Magyar Kommunista Párt küldött, hogy hazahívjon benneteket a békébe, a szabad életbe! Ha hazaértek, keressétek fel ezt a Pártot és kövessétek bizalommal, akkor boldog emberek lesztek.

Kicsit sóhajtott és éreztem, hogy keze lecsúszik a vállamról. Megfogta a kezemet.

Én meleg szívvel, — mintha a tulajdon édesapám kezét fognám — visszaszorítottam s megráztam a kezét. Mégegyszer hallottam fojtott, mélyről jövő hangját:

— Hát — sok szerencsét és viszontlátásra — elvtársak!

Akkor szólítottak így életemben először.

POLÓNYI csoportja indult elsőnek, utána Balatoniék mentek el, majd a Ballacsoport. Félóra múlva én is utánukeredtem csoportommal.

Szökés közben Vác alatt német járőrbe ütköztünk. Mikor meghúztam a géppisztoly sorozatbillentyűjét, Szücs elvtársra gondoltam... Három német meghalt, kettő elmenekült.

Hajnalban értünk át kb. húsz kilométernyi erőltetett menet után. A szovjet harcosok — elől egy sötétbarna grúz főhadnaggyal — elénk szaladtak a senki földjére. Mint a testvérét, úgy csókolt meg engem ez a főhadnagy...

Kicsordult a szememből a könny: hazaértem, életemben először, az én szabad hazámba.

BUDAPESTI CSATA

Részlet

AZ UDVAR fagyott földjén vastag hóréteg feküdt. A rohamcsapat a szétlőtt magas fal mögé sorakozva figyelt a magas, hatemeletes ház felé, amely óriásként magasodott ki az alacsonyabb épületek közül.

Balra, a fal mellett, a hóban, széles, lapos lőszeres ládák és üres, hosszúkás gránáthüvelyek hevertek. Fekete, kormos belsejükből az áradó kénszag ott szállott a tiszta, téli levegőben. Daskanian és Nikityenko a tüzérek között forgolódva, nekidőltek a hosszúcsövű ágyú vastag gumikerekének. Az ágyú, hóhullámot keverve maga előtt, védő acéllemezével nehézkesen evickélt ki a fal sarka mögül. A magas, hatemeletes házból háromtucat automata fegyver, géppisztoly, golyószoró freccsentette feléjük az ólmot...

Az ágyútoló katonák közül egyszerre hárman hullottak a mély hóba.

— Vigyázz! Fedezzétek magatokat!... — ordította Blatin. Látta, hogy a többiek meghúzódva a golyófogó páncéllemez mögött, kapkodnak a lőszer, a závárzat után.

— Daskanian... — kezdte a parancsot. Szava beleveszett az első ágyúlövés dörrenetébe. Az ágyú megugrott a mély hóban... Hosszú, tömör csövéből tűz csapott. Ott, ahol az ablakokból ki-kicsapott az automatafegyverek lövéseinek keskeny, szürkésfehér, gyorsan tűnő füstje, szélesen terpeszkedő porfelleg borította el a ház falát.

Új lövés dörrent. A porfelleg sűrűsödött. A lövések dörgő lánccá illeszkedtek össze... Tégla, vakolat, gerendadarabok zuhantak és ahogy a gránátok vésőse tovasiklott a poros füst gomolygása mögött, szegletesen bukkantak fel a rések zegzúgos vonalai...

— Daskanian! Nikityenko! Ide!...

Blatin anélkül, hogy feléjük fordult volna, szélesen intett és a magas, szőke leningrádi felé indult, aki gránátokkal az ölében úgy vette vállára a páncélöklöt, mint régi harcosok a nehéz buzogányt. Cigarettával a foga között lépkedett a megszokott bekerítéshez... A német golyók felverték a havat körülötte, de Izvolszkij tudta, hogy a gyorstüzelő automata fegyverek nem veszélyesek ilyen távolságra.

— Ne sétálj! Gyorsan! Úgy hencegsz, mint egy regruta! — Blatin arcán őszinte harag látszott. Szürke, álmostekintetű szeme most dühösen villant a leningrádi felé. Talpig fehér köpenyükben, fehér csuklyásan, úgy siklottak a puha, mély hóban, mint a gyermekmesék ajándékotvivő nagycsizmás varázslói...

A hatemeletes ház szürke tömbje először távolodott, aztán egyszerre ott tornyosult előttünk a harminc méter széles, ürcs telken túl, amelyen simán, érintetlenül hevert az éjjel hullott hó...

— Most! előre!

Blatin kiugrott a porrálőtt apró épület téglafala mögül a nagy, hatemeletes ház néhol még ép ablakaira tüzelve géppisztolyával, suta ugrásokkal rohant a mély hóban...

A hó egyszerre fehér ködde válva szinte felemelkedett. Az emeletekről sercegve, recsegve zuhogott az ólomzápor.

— Gyorsabban... — Izvolszkij meghajolva, anélkül, hogy tüzelne, megelőzte őt.

A golyózápor fokozódott... Látta, hogy Nikityenkó elesik, felkel és szinte négykézláb kúszik előre... Előttünk zárva meredezett a kőház díszes, félig üvegezett kapuja. Kirántotta övéből a kézigránátot, de már elkésett... Az ajtó darabokra hullott... A barna, fényes deszkaszilánkok, a vastag, homályos üveg feléje röpült... Blatin kézigránátja már a lépcsőházban robbant... Szinte nekirontottak a falnak, aztán egymásután csúsztak a kapu alá.

Daskanian fintorogva leült a vastag futószőnyegre. Fehér védőköpenye ujján széles, piros folt terpeszkedett... Nikityenkó hóna alá nyúlt és félrehúzta a fal mellé, a rézkeretes tábla alá, amelyen a lakók névsora díszelgett. Az épület néha összerázkódott az ágyúgolyók acélökle alatt.

— A pincébe... kettő biztosít... Blatin kézigránáttal a kezében intett a lefelényíló, keskeny, sötét lépcső felé és a falhoz húzódva lépkedett előre. Hallotta, amint Agabekov fagyott hóval belepett csizmája csúszkálva siklik mögötte a lépcsőház kövezetén és nyakát előrenyújtva figyelt lefelé, ahol egy faajtó sötétlett. Bizonytalanul meglóbálta kezében a gránátot. Nem mert dobni: a pincék gyakran zsúfolva voltak asszonyokkal, gyermekekkel, akik az ágyúzás elől kerestek védelmet a föld alatt.

— Nincs lövés az ajtóra... — mondta. Agabekov bólintott, fölkelt, féltucat tégladarabot szedett össze, aztán úgy ejtette a lefelévezető lépcsőkön, mintha valaki nehézkesen botladozna a pinceajtó felé.

Egy pillanatig szinte csend volt, aztán az ajtó megrázkódott. Deszkáiról hosszúkás szilánkok hullottak. A lépcső cementjére csattanva zuhogtak a golyók. Blatin visszahúzódott. Ez a harc a pincéért, szobáért, lépcsőért, ember ember elleni küzdelem volt.

— Sokan vannak... — mondta lassan. Agabekov mozdulatlan arccal madzagot halászott elő a zsebéből. Összehúzott szájjal tégladarabot erősített rá, aztán elheverve a pincebejárat tetején, óvatosan, hogy belülről, az ajtónál tüzelő németek a kemény cementlépcsőről felpattanó golyói ne érjék: eresztette a pinceajtó elé. A tégla néha zörögve surolta a deszkát, néha a madzag végén táncolva csúszkált az alsó lépcsőfokon...

Fentről újra zuhogott a golyózápor. Az ajtó deszkái lassan szétváltak. A tégla zörögve táncolt a szilánkok, a kőpor és a pattogó ólom között. Blatin hátrafordult.

— Hé pajtások... Valaki menjen a ház mögé... Van ezeknek kijáratuk arra is, hogy úgy lövöldöznek, Izvolszkij, aki a lépcsőházat figyelte, hogy a pincét ostromlókat ne érje az emeletről a váratlan támadás, szintén hátraszólt:

— Nikityenkó, eredj ki!

Az ukrán most készült el Daskanian sebének kötésével. Aggódva nézett a kaukázusi sápadt arcába, aztán fegyverei után kapkodott. Daskanian lassan felemelkedett, megingott, aztán igyekezve, hogy biztosabban lépjen a letaposott hótól sikos kőpadlón, kifelé indult.

— Kimegyek én... — mondta szokatlanul lassú, óvatos hangon.

Nikityenkó aggodalmasan utánakapott:

— Ülj csak le... Mit hencegsz? Daskanian megállott és anélkül, hogy feléje fordította volna fejét, azzal a lassú, óvatos beszédmodorral, amely olyan furcsa, szokatlan volt nála; mondta:

— Te csak nézzed a lépcsőt, mert majd egyszer csak úgy dől a német az emeletről... Akkor aztán balalajkázhattok... amíg a henger bírja.

Nikityenkó kerek parasztarcán elismerés látszott. Hangosan szipogott rövid, pisze orrával.

— Derék emberek vannak ott, Dagesztánban... — szólt halkan Izvolszkij felé.

A pincebejárat felől kézigránát-dörrenés recsegett. Blatin a kőpor és a füstgomolyon át látta, hogy az ajtó bezuhant... Széles lendülettel vágta bele a következőt a pincebejárat fekete nyílásába... A dörrenés mély, búgó hangon csapott fel. Agabekov géppisztolyából ólomzápor zuhogott befelé, aztán újraröppent a kézigránát és újra zúgott a robbanás...

Hirtelen csend lett. A gránátok füstje lassan szállott fel a pincenyílásból.Agabekov tölcsért csinált tenyeréből és recsegő hangon rikoltotta:

— Dava-a-aj vichogyi-i-ij!

Csend volt. Blatin közeléből új gránát röppent. Arcukon egyforma feszültség látszott. Ez a némaság volt mindig a pinceharcok legveszélyesebb pillanata. Halálos kockázat volt minden mozdulat. Blatin megvárta, amíg a robbanás füstje újra felcsap, aztán egyszerre vetette le magát felülről a pincebejárat mellé, oda, ahol keskeny cementfal húzódott a szétlőtt ajtónyílás mellett...

Belülről géppisztoly dörrent... A golyók megtépték az ajtó vassarkain lógó deszkafoszlányokat... Blatin felnyúlt a turkesztáni felé új kézigránátért s aztán alig mozgatva karját, hogy ne adjon célpontot, erőtlen mozdulattal majdnem gurította arra, ahol a géppisztoly recsegett. A homályban sárgán lobbant a robbanás lángja... Valaki fájdalmasan felkiáltott. Blatin látta, hogy az ajtónyílástól néhány méterre vastag oszlopok támasztják a légvédelmi óvóhelynek átépített pince tetejét. Beletüzelt a homályba s aztán az oszlop mellé ugrott. Szeme előtt vaksötétség feketéllett, érezte, hogy valaki — talán könyökével — térdét éri. Tudta: Agabekov ott guggol mögötte, de mégis hirtelen felcsapó félelmet érzett. Valahol a sötétben ezer halál rejtőzött... Csend volt... Valami zörrent... Mélyen benn a faoszlopok mögött, torkolattűz

villant, a golyók végigkopogták az oszlopokat, és a pince homálya megtelt koppanó zörgéssel... Lent, mellette, folkattogott Agabekov géppisztolya. Érezte, amint a türkmenisztáni balkezének könyöke ritmikusan rázkodva a fegyverrel együtt, szinte egyenletesen dobolt csizmáján. Szeme lassan szokott hozzá a félhomályhoz. Előreugrott a távolabbi oszlop felé. Beleütötte a fejét egy támasztófába. Leguggolt. A türkmenisztáni, aki utána ugrott, majdnem keresztülbukott rajta...

Csend. Ismét torkolattűz villant. Másik. Talán harmadik. A vastag oszlopokon végigdobol az ólomeső. Árnyak siklanak a homályban... Talán nem is árnyak, hanem csak a harc feszültsége káprázik a szeme előtt... Nem. Mégis árnyék. Leguggol és vadul tüzel.

Koppanás, recsegés... Csend. Néhány ugrás előre... Balra, messziről egy hosszúkás pinceablakból tompa, piszkos világosság szűrődik. Lent az oszlopok között, mozdulatlanul elnyúlva, sötétlik valami... Talán fatörzs, talán holttest, vagy egyszerűen meghatározhatatlan lim-lom... A homályból torkolattűz szikrája lobban... Kopog a golyózápor. Ismét villan a torkolattűz... Most kissé balra... Ismét balra, mintha távolodna...

Agabekov alakja már előtte bukkan fel a homályban. Meghajolva ugrál oszloptól, oszlopig... Talán jobban lát mint ő, talán csak elvesztette a türelmét itt, a földalatti súlyos halált rejtő homályban.

Csend... Távoli topogás. Szitok vagy rémült kiáltás. Fent tompán dobog az ágyú. Olyan, mintha kopácsolna valaki óriás kalapáccsal fent, az emeleten. Agabekov alakja ott imbolyog az oszlopok között.

— Vigyázz! — szól feléje, aztán már nem számítva arra, hogy golyót kaphat, odalép, ahol valami hever a földön. Hegyesorrú, ritkaszakállas fiatal arc szürkéllik a pincepadlón az ablakból szűrődő piszkos, gyenge világosságban. Nem szól, de ajka lassan mozdul. Blatin melléje térdel.

— Ott vannak... — hangzik feléje Agabekov suttogása. Fölugrik. A türkmenisztáni, oszloptól oszlopig lépked valahová. Lent a földön fénylő csík hever. Blatin, csak amikor szinte rálép, veszi észre, az csupán a petroleumlámpa vöröses fénye, amely egy ajtórésen szivárog ki. Megtorpannak. Csend. Az ajtó mögött tompán morog a beszéd. Gyerek sír. Egy asszonyi hang ismétel valami, hangsúlya után is érthető sopánkodást...

Blatin vállára vetette géppisztolyát és lassan kinyitotta az ajtót. Az alacsony pinceszobában kéttucatnyi asszony, gyerek, öreg szorong. Az arcokon egyforma rémület és izgalom. Néhányan felugrálnak. Egy asszony felsikolt. Blatin úgy emeli fel két fegyvertelen karját, mint a foglyok. — Nicsevo... nicsevo... — mosolyogva húzza szét a száját. Tudja; piszkosporos arcát verejték és pókháló, talán vér borítja a föld alatt megvívott harctól és hangosan ismétli azt a féltucat magyar szót, amely ráragadt még a dunaparti síkságon: ... — nincs báj... semmi... semmi.

Egy sovány, magas, őszhajú ember hirtelen nekibátorodva feléjenyúl mindkét kezével. Blatin szintén kezetnyújt. A másik görcsösen kapaszkodik beléje és a következő pillanatban meginog: féltucat kar ragadja meg vállát, ruhája ujját, övét... Mindenki

kiabál, tolong, a gyerekek újjonganak, az asszonyok pincétől sápadt, vagy ráncos arcán könnyek csorognak...

Zavaros hangok csapkodnak. Látja, Agabekov szinte eltűnik a beléjekapaszkodó, kiáltozó, újjongó emberek között. Nevet, először jelezve, hogy maga is örül, aztán őszintén, szívből jövően, megkönnyebbülten...

Az őszhajú magas férfi valamit kiált. Blatin mosolyogva feléje fordul. Az őszhajú valahová mögé mutat.

— Német... német...

Blatin nem érti. Mosolyog. Lassan megfordul. A fal mellett, a sarokban két tizenhat, tizennyolcéves fiú áll. Az egyiken vadonatúj „SS" egyenruha, a másik talán át akart öltözni, mert fekete szalonkabátot hord katonanadrághoz és sportsapkát. Arcukon kisfiús riadozás. Üres, kifejezéstelen tekintettel nézik az újjongó férfiakat, asszonyokat, gyerekeket...

— Gyertek... — mondja Blatin. — Ott sebesült van.

A két német készségesen indul előtte. Az egyik nekiüti fejét az oszlop keresztfájának és kétrét hajlik.

Fent hullámzó recsegéssé olvadnak össze a lövések. Agabekov fölnézett, aztán kapkodva tolakodott kifelé.

PIROS FEJFÁK

Nyírfa leng sírjuk fölött,
Lágy szélütem.
Aludjatok
Csendesen.
Aludjatok —
A nagy élet ellobog.

Hol a Don robog,
Onnan jöttek ők,
Hol a Volga ragyog —
A halálba menők.
Adj nekik, magyar rög,
Lágy pihenőt.

Hisz kart érted emeltek
E seregek.
Érted aludt ki szívük,
A hős, meleg.
Édes furcsa daluk ajkukon
Többé nem remeg.

Onnan jöttek, messziről
S amerre a had haladt,
Futott előttük az éj —
S elhulltak a harc alatt.
Elhulltak: s hosszú a halál,
És az élet egy pillanat.

Szergej, Iván, Nikoláj,
Ott pihennek csendesen,
A földért meghaltak ők,
Amely nekik idegen.
Légy hozzájuk jó, anyaföld,
És jó apjuk, Istenem!

Méla, furcsa daluk nem remeg
Többé ajkukon.
És nem mennek, ha megy a sereg,
Hazafelé az úton,
Hiába várja honi meleg,
A Dnyeszter, a Volga, Don.

Hiába várja honi meleg,
Mert elnyelte a halál —
De áldott emlékű a sereg,
Mely a szabadságért kiáll.
Kik meghaltak e rögökért,
Onts értük könnyet, mint ők a vért!

Itt alusznak, íme, sorba lent,
A jó parancsteljesítők.
Mint a néma, hű jóakarat,
Úgy jöttek, menteni ők.
Sírjukat őrizze kegyelet,
Emléküket az idők.

A FELSZABADULT A SZABADÍTÓNAK

Nem a szó, a dacos,
S nem is az, hogy a bűnöd
A más bűnével összeveted,
Hogy elmondhasd: a tiéd kevesebb —

Nem a szó, a dacos,
S nem a megbántottság,
S adatok: mid volt, ami odaveszett —

Nem ezek, nem ezek,
Nem a szám, nem a számok,
S nem a számonkérés,
Ami jóra vezet.

De hogy fölmutatod s odanyújtod,
Amire van fedezet —
Míg a szád íve megvonaglik

S pilládon a szép megbánás
S nem a megbántottság
Könnycseppje rezeg —

De hogy fölmutatod s odanyújtod,
Mig a szíved megfelezed
S az erőd megkétszerezed —:

Testvéri fogásra, közös munkára,
A felszabadult a Szabadítónak
Hazám, a kezed.

JUHÁSZ FERENC

KEZEK

Arcukra már nem emlékszem,
a nevük hiába kérded!
De a kezükre egészen,
azok mennyiről meséltek!

Az a hat kéz a szívemben,
mint kőben ősember nyoma,
ott él már örök-időtlen.
Szívem e hat kéz otthona.
Mennyit beszéltek e kezek,
történelmet, mégis szótlan.
Visszanéz az emlékezet,
lehalkulva mosolygóban.

Az egyiket szóba öntöm:
láng-szeplőkkel pettyegetett
tömpe kezek, kagylós körmök,
az ujj-tövek rézveresek.
Egyszerűek, mint kalapács,
vaskosak, mint öreg tölgyek,
a kérgük csupa hasadás,
olaj-foltosak a völgyek.

A másikat fölidézem:
zsengék, mint a fű tavasszal,
jegygyűrű csillog a kézen,
gyermek-kezek, sugarasak.
Csecsemő-arc, márvány-felhő,
halántéka hitvesemnek,
kék erekben átderengő,
mint e nem-felejtett kezek.

Bal mutatóujja csonka,
mint a görcsnél letört faág,
körül lecsurog, mint a gyanta
az ujj-tőre a forradás.

Most a harmadik kéz vár rám:
csillagforma forradás van
a tenyéren, s a kéz hátán
kibomlik kis hús-szirom-ban.
Kezét nem tudja becsukni,
rövid ujjai vastagok.
Szétnyílanak ujj-szirmai,
mint a rózsa, a csillagok.

Este, mint egy kedves család
ültük körül a nagy asztalt,
ők hárman, a három barát
lefekvés előtt marasztalt.
Szavak helyett kezünk beszélt,
néha kísértük csak szóval,
ékesebb volt az a beszéd,
mint a leggyönyörűbb szózat!
Tenyér, ujj, ököl mutatta
a szív-küldte szép szavakat.
Meggörbülnek, hajlonganak
a mondatok súlya alatt.

Ezek a kezek azt mondták:
„szabadság, föld, kenyér, béke."
Ezek a kezek azt mondták:
„munka s boldogság cserébe."
Ezek a kezek azt mondták:
„Sztálingrád, élet kalásza!"
Ezek a kezek azt mondták:
„Párt, a jövőnek kovásza!"
Ezek a kezek azt mondták:
„Lenin, jövőnk teremtője!"
Ezek a kezek azt mondták:
„Sztálin, a béke jövője."

Apám megtört szirom-kezét
odanyujtotta eléjük,
úgy mutatta, mint szégyenét,
amiről már ne beszéljünk.
Kezéből ezt olvashattad:
„halál, nyomor: ez a tőke.
Rothadunk, mint ázott asztag,
korom szállott a tüdőre...“

S ráfeleltek: „tévedsz apó!“
Kezüket még most is látom!
„Ez a hat kéz, s még millió,
tavaszt fakasztott hazádon.“

Így beszéltünk a kezekkel,
magunkat még most is látom,
szónál biztosabb jelekkel,
első szabad éjszakánkon.

ÉLETRE-HALÁLRA

TULAJDONKÉPEN a legteljesebb pihenésre szántam ezt a vasárnapot, mert az egész hetet igen keményen végigdolgoztuk. A negyedik emelet bombát kapott és rengeteg törmelék leomlott az udvarra. Valóságos hegyen kellett keresztülvergődnie annak, aki ki akart jutni a kapuhoz, az utcára.

Szóval fáradt voltam, amikor Dancsó, meg Veréb szaktárs bekopogtak az ablakon, hogy menjünk a Sportcsarnokba, mert ma kommunista nagygyűlés lesz.

— Én már voltam gyűlésen! — kiabáltam vissza nekik és vigyáztam, hogy a vállamról le ne csússzék a dunna, mert a szobában kutya hideg volt.

De ők csak nem hagytak békén. Nekifogtak mind a ketten teljes erővel dobolni az ablaküveget helyettesítő papírlemezen. Dancsó szaktárs fütyült is hozzá. Sohasem hittem volna, hogy azon az összeaszalódott, sovány képén ekkora nevetés is elfér és hogy a fakó, bádogszínű, kék szeme csillogni is tud.

Ahogy most magamra kapkodtam a ruháimat, a két szaktárssal együtt kiszaladtunk az utcára. A Sportcsarnok eléggé messze van az Üllői-úttól. Gondoltam, hogy addig sok mindent láthatok a városból, a pusztításból.

A tömeg már ott hullámzott a kocsiút közepén. Megálltam egy pillanatra, mintha hirtelen éles fény vágódott volna a szemembe.

Hogyan, ez az ünneplőbe öltözött, zászlót lobogtató, éneklő, éljenző, síró, de mégis vidám sokaság, azokból került volna ki, akik a mult héten még ócska fazekakat, fadarabokat toltak a gyerekkocsiba, vagy pedig földig görnyedve, batyukat cipeltek?

Ki öntött erőt, ki adott bizakodást, ki lelkesítette ezeket az embereket? Akkor még nem tudtam felfogni.

Az embertömeg pedig hömpölygött egyik utcából a másikba. Magával sodort bennünket is. Egyre nőtt, dagadt, de mégis szépült és erősödött. Olyan lett, mintha egyetlen, de nagyon erős és egészséges ember testévé vált volna. Dancsó szaktárs és Veréb valahol elsodródtak mellőlem. Kerestem őket, kiabáltam is utánuk, de nem akadtam sehogysem össze velük.

Valaki a gyűrű közepén ünnepélyes meghatottsággal beszélni kezdett. Róla beszélt, Rákosi elvtársról, akit tizenhatévi raboskodás után mentett meg a Szovjetunió, éppen úgy, ahogy bennünket, a mi életünket is megmentette a Vörös Hadsereg.

Az emberek a szavak nyomán lassankint megismerkedtek azzal a nagyon okos és nagyon jó, sokat szenvedett férfivel, akinek az arcképét sok évvel ezelőtt láttam Balog bácsi kezében és most pedig egy fiatal asszony magasra emelte a fejünk fölött.

— Előre a vörös zászlót! Énekeljük az Internacionálét! — kiáltotta egy piros-

arcú BSZKRT-sapkás férfi, aki azelőtt mindig velem együtt utazott munkába a villamoson.

A sűrűn áradó tömeg sűrű masszájában lassan megismertem azokat a környékbeli arcokat, amelyeket minden reggel és minden délután láttam sietni, villamosra kapaszkodni, trafikba beugrani, hentesnél, péknél harapnivalót vásárolni. Itt voltunk valamennyien, boldog közösségben nagy, nagy erőben, mi a munkások!

Ez olyan érzés volt, amely melegített, mint a napfény. Megvidámította a szívet és arra késztette az embereket, hogy énekeljenek és teli torokkal harsogjanak.

— Föld, kenyér, szabadság!

Vesszenek a fasiszták!

A zászlóktól olyan lett az utca, mint a pipacsos, tavaszi vetés. A járdán haladók, közöttük sok úriforma ember félreálltak és bámultak bennünket, akik százan, ezren és tízezren ott mentünk énekelve a vörös és háromszínű lobogók, táblák, arcképek alatt.

A papok közül néhányan megemelték a kalapjukat. A rendőrök, akik már felöltötték a régi egyenruhát, tanácstalan arccal, gyámoltalanul álltak. De voltak közöttük olyanok is, akik feltették a díszsisakot és keményen tisztelegtek a zászlók előtt.

Ez megint olyan érzés volt, hogy újból énekelni és éljenezni kellett. Most ők térnek ki az útunkból, ők emelnek kalapot nekünk, akik azt énekeljük, hogy vége a rabságnak és a múltat végkép eltöröljük.

A Sportcsarnoknak már csak az egyik csücskében volt egy kis hely. Odakapaszkodtunk lépcsőről-lépcsőre. Nem is vettük észre, hogy az üvegfal sérült részén besüvöltő jeges szél cibálja a kabátunkat és havat dob az arcunkba.

Hangos szóval magyaráztuk, mutogattuk, hogy a hatalmas arcképek között hol látjuk Lenint, Sztálint. Nevüket már ismertem, de életemben most láttam először az arcvonásukat.

Az óriási vörös zászlókon három betű, új értelmet nyerve, aranyosan csillogott. M. K. P. A középső dobogó fölött méteres betűkkel hirdette a felírás:

— Éljen a Magyar Kommunista Párt!

Az emberek még nem tudták pontosan, mit csináljanak, hogyan viselkedjenek. Én is először voltam életemben ilyen gyűlésen, ahol ennyi ember gyűlt össze. Hallottuk a kívül rekedtek lármáját, éneklését. Ahogy kinéztem, a Sportcsarnok előtti nagy havas térségen talán több ember volt, mint amennyi a tető alá befért. Én is a többiek arcát figyeltem. Úgy éreztem, hogy mindnyájan várunk valamit, valami egészen nagyot és rendkívülit...

Egyszerre csak megláttam az enyémeket, a mi gyárunk, a Haltenberger-gépgyár munkásait. Közös zászló alatt jöttek, szép egyenes sorokban, mint a jól összetanult katonák. Egy pillanatra szégyeltem, hogy hiányzom közülük. Amikor megállapodtak fenn az emeleten, mindjárt átkiabáltak nekem.

— Hé, Nagy Pista csakhogy megvagy!... Mekeg utánad a kecskéd! Miért nem jössz dolgozni?

Akaratlanul is hangosan elnevettem magam. Talán először azóta, amióta nem

mentem dolgozni a gyárba. Örültem, hogy épen maradt az én öreg kecském, az esztergapadom. Közéjük furakodtam. Ölelgettek, örültünk egymásnak. Elmondták, hogy már mozog a gyár. Azt a motort, amelyhez két hét kellett, most összeállítják három nap alatt is. Mert kell a Vörös Hadseregnek, amelyik már Bécsen túl masirozik.

Éljenzések korbácsolták a dobhártyámat. Rákosi elvtárs lépett be, sötét télikabátban és fekete kucsmában. Mosolygott és szemét ránk emelte. Egy pillanatra megállt, mintha helyet keresett volna, aztán odaült, nem egészen középre. Rögtön megismertem.

Sokan beszéltek és sok szépet mondtak. De nekem zúgott a fülem és a halántékomon úgy dobolt az ér, hogy minden tizedik szót értettem csak. Arra vártam, azt lestem, hogy Rákosi elvtárs megszólaljon. Amikor odalépett a mikrofonhoz, csuklani kezdtem az izgalomtól. Azután kimondta az első szavakat. Először hallottam a hangját, de nagyon ismerős volt. Nyugalmat, erőt öntött belém. Lélekzet visszafojtva figyeltem.

— Budapest dolgozó népe, elvtársak! Köszönöm az üdvözléseket. Mint a múltban, úgy a jövőben is szakadatlanul azért fogok harcolni, hogy a munkásosztály és vele az egész magyar nemzet a felemelkedés és felvirágzás útjára lépjen...

Amíg beszélt, én csak egyet tudtam és egyet fogadtam meg, hogy én, Nagy István vasesztergályos, a többiekkel, a munkásokkal együtt mindig ott fogok menetelni az ő szava nyomában, a vörös zászlók alatt.

Olyan volt, mintha az apám szólt volna hozzám. Boldog és büszke voltam, az apámra és ezekre a nevető, éneklő, éljenező emberekre, akikkel, úgy éreztem, hogy végre igazán összefogtunk minden ellenséggel szemben. Életre, halálra.

HATODIK RÉSZ

MINDENNAP GYŐZELEM

MINDENNAP GYŐZELEM

Az első szó róla beszéljen,
csak őt dicsérje, a zömök
férfit, akit tizenhat évig
titkoltak tőlünk börtönök
s kilépve onnan ránk emelte
két okos, mosolygó szemét
és kezét nyujtva, kivezette
a fényre nemzetét.

Csak őt dicséri most a vers is,
dicséri mesterét a mű.
A semmiből formált világot
és eget, nagylélekzetű
költőknek tárgyat, dalra hangot,
erőt a hangra ő adott —
legelső a költők sorában,
köztük is legnagyobb.

A Hajdú-utcában vasárnap,
Szegeden, Pécsett s távoli
falvakban egymásnak feleltek,
csendültek össze rímei;
a lányok táncos kis bokáján,
a fiúk kacsintó szemén —
egy ország ajkán hangosan szólt
a legszebb költemény.

— Békét akarunk a világnak!
Dolgozni vígan a magunk
gazdáiként, magunk javáért!
Szabad országot akarunk! —
zúgták, táncolták, énekelték
a dolgozó nép fiai,
kiket helytállni megtanított
a Párt és Rákosi.

Akit helytállni ő tanított,
talpára állt már ez a nép.
A népek tépett koldusából
így nő e földön példakép.
Népek testvére, Magyarország!
Példádból valóság legyen
s mindennapos harcod kisérje
mindennap győzelem.

MEGY AZ EKE

Megy az eke, szaporodik
a barázda,
mintha egy nagy könyv iródnék
olvasásra.
Papírosa a határ, a
tengerszéles,
a tolla meg az a szegény
öregbéres.

Megy az eke, telik a föld
sorról sorra.
Én vagyok az egyedüli
olvasója.
Én tudom csak, mit jelent ez
és mit ér ez,
először szánt a magáén
az a béres.

Megy az eke a felemás
két tehénnel,
mintha menne édesanya
kisdedével.
Elkerülik a páncélos
roncsát bölcsen;
legyen az a magyarázó
kép a könyvben.

Megy az eke, megy a magyar
sorról sorra
lankadatlan, mintha puszta
szerszám volna.
Fogy az ugar, nő a szántás
telve-terjed.
Magyarország, így írják a
történelmed.

Ki az a kéz, ki az a nagy
névtelen toll?
Megvárom mig kifordul a
mesgyesorból,
hadd szorítsam a kezembe
valahára —
De meg sem áll, de csak int, hogy
még mi várja.

A MOZDONY ÉNEKE

Ámuljatok, roppant romok közt éledő, motozó emberek,
a mozdony rozsdás, hűlt kazánja új feszítő gőzöktől remeg,
figyeljetek, a béna vastömeg megint életre kel,
dugattyu jár, szelep sipol, kerék forog, —
s a mozdony énekel!
Futottam halott városok felé és bomba-lepte tájakon,
robogtam égő kis faluk mellett, zihálva és vakon,
vittem halált, hurcoltam lőszerek gyilkos sulyát
s lelkek tizezreit, kiket az önkény vágóhídra szánt,
húztam magam után a végtelen, gördülő kocsisort,
vastalpam vértől fertőzött, elátkozott mezőn tiport,
futottam forró éjszakák meredt sötétjiben
és pernyeszagu szél csapott szembe velem,
acéltorkok vad üvöltései kisérték száguldásomat,
míg csikorogva zúgott, jajgató síneken a bőszült halál-vonat...
Egyszerre fentről iszonyú erő ragadta meg
iramló testemet, megrántott s a mélybe levetett,
s, mint tört-gerincü ló, már döglődve feküdtem én,
amíg utolsót sistergett a gőz kazánom szelepén.
Titáni ököl volt, ami a sínről elsepert, —
s azóta csak feküdtem, ellepett a gyom s a rozsda vert,
acéltestem a pusztitás démona taszította fel, —
de feltámadtam ím, halljátok-e?
A mozdony újra énekel!
Acélos férfiöklök új életet kalapáltak belém
és falánk gyomromba megint zuhoghat már a szén,
kifoldozták kazánomat kormos és olajos kezek
és jár a gép, a hegesztő lángjában újjá-született...
Hajhó, im a kazán alatt munkás-szivek lobogó lángja ég
s egy új világ felé robog a száguldó kerék!
A vagonok súlyos uszályát vígan vonszolom,
nyomomban lengő felhőként a füst és a korom,
de nem rakódik le az új vetésre, elfoszlik, akár a múlt,
a szálló szikra is kihűl, fáklya, mi szakadékba hullt.

Futok, futok, nem állíthat meg többé semmisem,
mögöttem hosszú kocsi-sor, — én már az életet viszem,
az életet viszem, hozom, száguldok, mint a jó
hírnök, a gyors futó, az örömhírt hozó...
Mögöttem a zord éjszakák, setét, bőszült korok, —
csattogjatok váltók és intsetek szemafórok,
átzúgok én az új hidakon, mint a fergeteg
míg hangom felétek süvölt, — hajhó, ti emberek!
Még nincs idő megpihenni, most keltsétek életre hát
társaimat, a béna mozdonyok roppant hadát,
lendüljön karotok, forrasszatok, reszeljetek,
rohammunkában égjenek a lázas tempójú hetek,
építsetek, ne várjatok, drága a perc,
áradjon a tégla, cement, emelkedjék a vastraverz,
fogó szorítson, lendüljön a kalapács, munkára fel...
Halljátok emberek?
A feltámasztott mozdony énekel!

HÁY GYULA

AZ ÉLET HÍDJA

Részlet

A színmű itt következő — befejező — részlete 1946 január 6-án az épülő Kossuth-híd állványzatán játszik. A híd utolsó fatartóját ma emelte be a József Attila uszódaru. De még öt nap öt éjjel kell ahhoz, hogy a hegesztési munka befejeződjék és a híd megálljon a maga lábán. Addig faállvány tartja, de azt a váratlanul jött jégzajlás elsodrással fenyegeti. Bódog Mihály, a hídmunkások kommunista főbizalmija, Jánosik főmérnök, Márki öreg mérnök és Sasi fiatal ügyeletes az állvány egy zugában áll koxkosárral, fűtött szélfogóban, a telefonnál az időprognózist várják. Bódog felesége, Erzsi, gyermekét féltve a nélkülözéstől, néhány hónappal ezelőtt elhagyta a férjét. Elkeseredett elhatározásának egyik közvetlen oka egy gyászeset volt: Bódog barátjának, Varga ácsnak kisebbik fia, Jani, a megfeszített munkában kimerülve a Dunába esett és meghalt. — Dermesztő hideg van; a híd vasszerkezete távolabb a ködbe veszve hatalmasan emelkedik a szereplők fölött. Lábuk alatt mélyen, láthatatlanul a zajló Duna.

A budai hídfő felől vidám zaj, éljenzés.

SÁRI (a telefonba): Itt Kossuth-híd. Kérek időjárásjelentést és prognózist. A következő öt napra... Várok.

A vidám zaj közeledik, a hídon jön Hetés.

HETÉS (lekiált): Bódog elvtárs! További két teherautó élelmiszer érkezett. Egy asszonyság hozta.

A hídon megjelenik Erzsi.

BÓDOG: Erzsi... Végre... (Elébe rohan, a lépcsőn találkoznak, megölelik egymást.)

ERZSI: Megjöttem...

BÓDOG: Elvesztettelek a szemem elől. Eleinte tudtam rólatok. Hogy volt mit ennetek, hogy a gyerek már gagyogni kezdett. Azt is tudtam, hogy beteg lettél.. Az orvost kétszer is idehívták a budai elvtársak, hogy hírt adjon rólad. De hol voltál idáig?

Bódog és Erzsi lejön a lépcsőn. Jánosik, Márki, Sári üdvözli.

SÁRI (a telefonba): Igen... Irom...

Egy ideig feszült csend, Sári jegyez.

ERZSI: Mi van itt? Mi történik? Mihály, visszajöttem... Így jöttem vissza... hozzád... hozzátok... Mihály...

SÁRI: Igyekeztem. Köszönöm *(leteszi a kagylót).*

A mérnökök reményvesztetten olvassák a jelentést. Bódog riadtan néz rájuk.

SÁRI: Főmérnök úr...

JÁNOSIK (hirtelen kitöréssel): Ne tituláljon engem főmérnöknek! Tituláljon tökfilkónak, gazembernek! Kalandornak kell az olyan embert nevezni, aki visszaélve a nép és a miniszter bizalmával, jobb tudása ellenére ekkora könnyelműségre ragadtatja magát. Darabokra kell szaggatni a diplomámat, értitek? Váratlan siker?... Világ csúfjává tettem a magyar technikát!

SÁRI: Főmérnök úr! Itt, mi ebben az országban soha többé nem leszünk világ csúfjává. Elég volt huszonöt esztendeig.

JÁNOSIK: Akkor állítsa meg a jeget, kislány, legyen szíves.

MÁRKI: Az ember megtízszerezi az erejét... megszázszorozza... de az elemek hatalma ezerszer nagyobb marad.

JÁNOSIK: Ilyen vízállásnál, ilyen időprognózissal — még néhány óra és a jég elviszi az állványt, a híd a vízbe roskad.

Sári halkan felsikolt, utána dermedt csend.

ERZSI (a mérnök elé áll): Az nem lehet! Mihály azt nem hagyhatja! Az egész ország a hidat várja. Minden dolgos ember hallotta Bódog Mihály szavát. Hányan voltunk, akiknek a szíve megfordult... a tegnaptól a holnap felé fordult a hídépítők szavára. Most már nem lehet máskép. Most már legyen híd!

BÓDOG (magához fordítja a feleségét): Most már nem lehet máskép...? most már legyen híd...? Köszönöm, kedves! *Erzsi kezét el nem engedve a telefonhoz lép, tárcsáz.*

BÓDOG: Pártközpont? Rákosi elvtárs titkárságát kérem... Itt Kossuth-híd építkezése, Bódog Mihály. Érdeklődöm, elvtársnő kérem, nincs-e Gerő miniszter elvtárs Rákosi elvtársnál?... Várok... *(a többiekhez).* Ott van. *Hosszú szünet. A szélfogó alatt szorosan összezsúfolt emberek lélekzetvisszafojtva várakoznak. Végre megszólal Bódog.* Halló!... Elvtársnő... Életbevágó dolog, csak azt mondja meg Gerő elvtársnak, hogy minden veszélyben van... a híd...

ERZSI (suttogva): Azt mondd meg, hogy az egész ország... a gyerekek... a gyerekek...

BÓDOG: Elvtársnő... elvtársnő... odafutnék én magam. Gyalog öt percnyire vagyunk a pártközponttól... Értem... Szabadság... *Leteszi a kagylót.* Majd visszahívnak.

JÁNOSIK: És közben jön a jég, a jég, a jég...

Az állványok közül előkerül az öreg Varga, utána fia, Tóni. Varga kezében a kis zászló.

HETÉS: No Tóni bácsi, most meglesz?

Varga ravaszul mosolyog, nem válaszol.

PANNI: Mi készül?

KÓSNÉ: Mi lesz?

HETÉS: Nagy esemény, hölgyeim, nagy esemény!

VARGA: Főmérnök úr itt van? Hát Bódog elvtárs? *(Meglátja Erzsit.)* No, fiatal-

asszony, megjöttünk? Így is van rendjén, itt kell nekünk találkoznunk. *(Jánosikhoz.)* Indulhatok, főmérnök úr?

JÁNOSIK (némi töprengés után): Műszaki szempontból... éppen indulhatna. De kérdezze meg a munkásság képviselőjét is.

VARGA: Indulhatok, Mihály?

BÓDOG: Hová?

VARGA: Lerakni az első pallót Pest és Buda között és kitűzni fölé Varga Jani zászlaját. Az anyagot már kikészítették. Indulhatok?

BÓDOG (gondolkodás után): Nem.

VARGA: Nem?!

TÓNI (a várakozókhoz): Hát maguk mit állnak itt? Nincs dolog a hídon?

PANNI: Igaza van. Asszonyok, emberek, oszolni!

Eloszlanak, de néhányan akiknek a közelben van dolguk, láthatók maradnak.

BÓDOG: Az új tartó veszélyben van. Nem engedlek rá Tóni bácsi.

VARGA: Amíg én nem félek, te se félts engem.

BÓDOG: Ha most baj történik a híddal, az ország legjobb ácsára szükség lesz tavasszal.

VARGA: Van még olyan jó ács, mint én. Az öreg Kádas, a Véner.

BÓDOG: De Varga Janinak csak te vagy az apja.

VARGA: Hisz azért... éppen azért...

Jön Szőllősi és Orbán.

SZŐLŐSI: Jelentem, a ganzgyári hegesztők is megérkeztek. Összesen nyolcvanhat villanyhegesztő áll készen, hogy átmenjen az új tartóra. Orbán művezető szaktárs nem engedi.

ORBÁN: Látom a jeget Bódog elvtárs. Tudom mit jelent ez. Nyolcvanhat ember életéről van szó. Veszélyes.

BÓDOG: Varga Jani sem kérdezte veszélyes-e vagy sem. Főmérnök úr beleegyezik? *(Jánosik bólint.)* Kezdjétek, Szőllősi elvtárs.

SZŐLŐSI: Kezdjük!

Szőllősi elsiet. Orbán utána.

VARGA: Hát így vagyunk? Ott nyolcvanhatnak szabad — Varga Jani nevében. Itt Varga Jani apjának egyedül sem szabad?

BÓDOG: Varga Jani apja nincs egyedül. Nála van a győzelem zászlaja. Az a nyolcvanhat azért veszélyezteti az életét, mert enélkül a kockázat nélkül híd semmiképen sem lesz. De a győzelem zászlaját csak akkor tűzzük ki, ha tudjuk, hogy győzünk.

ERZSI: Hát kommunisták nem mindig győznek?

BÓDOG: A Párt mindig győz. Én meg te meg ő nem mindig.

Telefon cseng. Most Márki van hozzá legközelebb, felveszi a hallgatót.

MÁRKI: Halló... Adom... adom Bódog elvtársat... *(Nyujtja a kagylót Bódognak.)* Én nem tudom... ezt a hangot nem lehet összetéveszteni...

BÓDOG: Itt Bódog Mihály... Szabad... szabadság!... Igenis... Értem...

Értem... Értem... Még ma?... Az is?... Köszönöm... *(csodálkozó arccal elmosolyodik).* Most érkezett... értem... köszönöm, egészséges... Igen... Átadom, mindenkinek átadom, nagyon szépen köszönöm, Rákosi elvtárs. Szabadság.

Leteszi a kagylót, de kezét rajtahagyva soká mozdulatlanul áll. A többiek sűrűn köré gyűlnek.

BÓDOG: Rákosi elvtárs elnézést kért, maga akart velünk beszélgetni, de előbb nem jöhetett a telefonhoz, Vorosilov marsallal beszélt a másik vonalon.

ERZSI (most érti meg): Te Rákosi elvtárssal beszéltél? Rákosival magával?

BÓDOG: Igen. Vorosilov elvtárs Sztálin elvtárs parancsára még ma egy szovjet jégtörő hajót küld a híd védelmére.

PISTA: Jégtörőt kap a híd?

BÓDOG: Ugyancsak még ma munkába fog a Vörös Hadsereg egy robbantókülönítménye. Éjjel-nappal fogják a jeget robbantani, amíg a hegesztők el nem készülnek és a híd a maga lábán meg nem áll.

JÁNOSIK: Jégtörő jön és robbantókülönítmény?

MÁRKI: Van hát nagyobb hatalom az elemeknél. Az ember, ha megtalálja emberi mivoltát.

BÓDOG: Te a faludból jössz, Erzsi?

ERZSI: Onnan.

BÓDOG: Én még rá sem értem megkérdezni — Rákosi elvtárs már tudta. Ott volt előtte a kimutatás, ki, honnan hozott segítséget a hídnak. Üdvözöl... mindenkit üdvözöl...

SÁRI: Köszönjük...

JÁNOSIK: Jégtörő jön és robbantókülönítmény... Kibírjuk az ötször huszonnégy órát. Nem bánik már el velünk a jég! A híd meglesz.

VARGA: Akkor hát indulhatok?

BÓDOG: Indulhatsz Tóni bátyám, csak előbb várd meg a jégtörőt, meg a robbantókat. Hadd lássák ők is, amint az első ember átmegy az új hídon és kitűzi a zajló Duna fölé Varga Jani győzelmes zászlaját. — Megyek a hegesztők elé.

JÁNOSIK: Én is.

MÁRKI: Talán én is...

SÁRI: Maga maradjon itt. Láza van, takaródzzék be. Ide teszem a telefont, vigyázzon rá.

Márki leül, Sári betakarja. Bódog után mind felfelé tódulnak, de megállnak, mert ekkor érkeznek vissza a nyugati újságírók Ernőffy képviselővel és Révi mérnökkel.

ERNŐFFY: Köszönjük a lelkes magyarázatot, mérnök úr. Több külföldi tudósító felkérésére hadd kérdezzek most öntől még valamit *(egy pillantással felméri a helyzetet, látja, hogy sokan vannak a közelben, emelt hangon folytatja).* Mi tudjuk, hogy a dolog még nincs befejezve. Még maradt néhány kritikus nap, amiről ön bölcsen nem szólt egy szót sem. Nem kellene-e még az utolsó kockázat előtt

meggondolni: minek ez az erőlködés — és pláne ennyire önfejűen. Hisz nem is a jég itt a legfélelmetesebb. Egyetlen meggondolatlan lépés magasabb érdekek ellen — és mindent elsöpör egy magasabb hatalom.

RÉVI: Uram! Kétezer hídmunkás ad választ minden szavára!

BÓDOG: És a nevükben majd én beszélek!

Mialatt Bódog beszél, mind sűrűbben és sűrűbben villannak fel a hegesztők az új hídtartón. Énekszót hallunk: egyetemi hallgatók rohamcsapata közeledik.

BÓDOG: Hát azt hiszi a képviselő úr, azt hiszik a tisztelt tudósítók, hogy ilyen rémítgetéssel el lehet téríteni bennünket az építéstől? Azt hiszik, mi, akik a híd iskoláját jártuk, nem tudjuk, hogy minden kalapácsütéssel, amelyet mi az új munka új emberei teszünk, hátrább szorul a rombolás és előbbre nyomul az alkotás? Azt hiszik, nem tudjuk, hogy most már mindig a mi oldalunkon lesz a legnagyobb erő?

Hatalmas szirénabúgás a Dunán.

PISTA: A jégtörő hajó!

Mindenki az állvány szélére tódul, ahonnan látni a Dunát.

Hangok: A jégtörő!... Nézd, hogy zúzza a jeget... Itt a szovjet jégtörő... Jégtörőt küldött Sztálin...

Egyszerre Pest felől futólépésben megérkeznek a szovjet katonák. Egy pillanat alatt ellepik az egész állványzatot, hogy a következő pillanatokban eltűnjenek a mélyben. Ládákat hoznak robbanóanyaggal. A szovjet katonák tódulása közben az újságírók Ernőffyvel sietve Buda irányában elmennek.

MÁRKI: Sztálin akarja, hát nem álom az álom. Kemény akarat... Száz meg százmillió ember akarata egy fókuszban összegyűjtve, mint lencsében a fény. Nem is tudja, mi az: akarni, aki ezt az akaratot nem ismeri. Milyen jó érzés: része lenni ennek a hatalmas akaratnak.

Bódog és Erzsi hosszan, boldogan nézik egymást.

VARGA: Most indulhatok?

BÓDOG: Indulhatsz! Az új élet első nagy épített alkotása ebben az országban, a híd öt nap mulva szilárdan áll a lábán. Varga Antal magyar ács most indul el, hogy a szovjet katonaság biztos védelme alatt az első járható pallót átfektesse a zajló Duna fölött és kitűzze rá a győzelem vörös zászlaját. — Indulhatsz Varga elvtárs.

Varga kihúzza magát, megfordul, Tóni utána. A hegesztők villognak, a rohammunkások énekelve, zászlókkal, Sztálin és Rákosi képeivel megérkeznek a hídon. A jégtáblák közül felhangzanak a robbanások. Minden szem Vargát követi, amint szekercével, másik kezében a zászlóval, nyomában a fiával kimért léptekkel halad a híd közepe felé.

ENYINGI JÁRÁS

Itt állt a front Csajág és Főkajár
között négy szörnyü hónapig,
mély gödrökké túrta a halál
a Festetichek földjeit,
amelyek Szilason, Szentgyörgyön át
megtöltötték a zöld látóhatárt.

Értük harcolt, azért a birtokért
és nem anyjáért, testvéreiért
Mezőfi, Kós, Patonai,
mindhárman Főkajár szülöttei
huszonkét évesek,
s a többiek, kiknek torkát a kés —
elmetszette a vádló szenvedés,
bakák, őrvezetők, tizedesek.

Milyen akna repesztette szét
Szegő Vilmos országnyi bérletét?
A dűlőket melyik tank szabdalta darabokra,
ki gondolt a zsellérekre, parasztokra,
akik meghúzódva az iparvasút
árnyékában, köszöngettek hazug
alázattal uraiknak,
a negyvenezer holdasoknak?

Ó, hogy világítanak a földek! —
mintha már nem is őrzenék
a gyalázottak, összetörtek
számlálatlan kínját, sebét.
A rozsdásodó, roncs harckocsit
kukorica öleli át
úgy járok köztük, mint akit
jól ismernek az emberek, a fák,
mellettem apró gyerekek
terelik a teheneket,
alattam a völgyben Csajág —
és arra, távolabb, a porból
hullámok csillámlanak a Balatonból!

Siófok, Tihany, Almádi, Füred!
valamikor egy voltam veletek,
tudatlanul, jókedvűen
hancúroztam parton, fövenyen
s csak állok most a felosztott vidéken,
gyerekkorom kéklő közelében,
s a rámboruló tündér éjszakában
egy asztalon alszom, a Kommunista Pártban!

Kiáltsatok velem dombok, hajlatok,
ha rabok voltunk — most már szabadok,
kik alázatosan süvegeltünk,
a szabadságé már a testünk,
oltalmat ad a támadó anyag
azoknak, akik belé fogódzanak.

Kenyérrel, borral, szalonnával,
kínál a vidék termése javával.
Három asszony, egy férfi, két gyerek,
esőt kémlelve néztük az eget,
a határban, ahol az akácfák
poros levelüket a szélben naphosszat ide-oda rázzák,
és mint a költők a lobbanó szerelmet,
egy olthatatlan napon át
dicsérgettük a hároméves tervet,
és téged, pártom, Kommunista Párt!

Mint anyaméh boldog ölelésben,
feltárultunk az izzó szenvedésben
és mint a kéreg borul rá a fára,
akként borulunk rá mi is a pártra,
a védelemmel és a győzelemmel,
a gyülölettel és a szerelemmel.
S akik mellettem hevernek a fűben
ugyanezt mondják.
Csak biztosabban és egyszerűbben.

A PÁRTOS ÉNEKE

Az égbolt jégmezőin
mezítelen futosnak:
költő vagy, hát ne szánnád
sorsát a csillagoknak?

Ne látnád a folyókat,
melyeknek fürge lába
széjjelroppan a tenger
habzó, vad fogsorában?

Ne hallanád a tölgyet:
kárálva sír az égre,
ha lombjai alá csap
az éj, e karmos vércse

s csibéit elragadja,
száz pelyhes, apró árnyat? —
légy pártos, költő, pártján
csillagnak, víznek, fának!

Légy pártos, költő, s vesd meg,
aki pártatlan, nézd le:
az önzés szőrös vadja
búvik barlangszívében!

Nem hallója neszeknek,
kidőlt fa sikolyának,
hogy is volna hallója
az emberek fiának?

Csak ül dús zugolyában
s ha szól a kályha lángja,
vakon mered szemével
a lángból lett virágra.

Nem látja, hogy ki fonja
a lángok szép virágát:
nem látja pergamenszín
népével, lenn, a bányát...

Légy pártos, költő, pártján,
ki lángot köt csokorba,
s aki tüdejét fujja
üvegnek ablakodba!

Pártján annak, ki ácsol,
ki fűrésszel sikongat,
aki ha kalapáccsal,
mégis harangot kongat!

Pártján annak, ki készül,
hogy a napot letépje,
hogy ragyogni föléjük
tűzze egy tiszta égre!

Pártján annak, ki ajkát
a Párt szavára nyitja,
ki sorsuk-nemtudókat
sorsukra megtanítja!

Légy pártos, költő, pártos,
pártján, ha kell, a Pártnak, —
légy pártosa e honnak
és mindenik hazának!

Légy pártos, ki vigyázza
a tüzet, aki őrzi,
melyet gyujtott s vigyázott
Dózsa, Táncsics, Petőfi!

Légy pártos, költő, pártján
csak néki! a szegénynek!
Sorsuk kormos, de attól
lesz fényes majd az ének!

GEREBLYÉS LÁSZLÓ

VÁLASSZ

A tett meg a szó között
A kéz meg a tőr között
A nép meg az úr között

A füttyszó meg a szitok között
A pipacs meg a kóró között
Az ösvény meg a kátyú között

A derengés meg a szürkület között
A bimbózás meg a fonnyadás között
Az iramlás meg a veszteglés között

A bontakozás meg a bomladozás között
A sürgés-forgás meg a kietlenség között
A lombosodás meg a szúvasodás között

A taps meg a gáncs között
A szín meg a szenny között
Az ép meg a roncs között

Az építés meg a gyujtogatás között.

SZÉP ÉLET

CSONT EMIL, fiatal munkás a nagyüzemnek abban a részében dolgozik, ahol gömbvasakat darabolnak. Már régóta izgatta a kérdés: lehetne-e újítani, észszerűsíteni munkájában. Egy nap úgy érzi, közel van a megoldáshoz.

Villamosra szállt, hat óra tájban ért ki a gyárba. Az üzem egész különös, szokatlan volt még ebben az órában. Más állt a kapuban, ismeretlen asszonyok söprögettek az udvaron, még a levegő színe is idegen volt. A nagy szerelőműhelyben most járta végét az éjjeli csökkentett műszak. Fekete füst imbolygott a hajnali égre. Őt most a satu izgatta: elég széles-e az állkapcsa, hogy befogjon egymás mellett két gömbvasat? S ha nem, át lehet-e szerelni? Attól félt, hogy e korai órákban nem lesz még áram az éjjel pihenő darabolóban. Sötét, árnyas volt a kuckó, padlóján a tegnapi szeméttel. De mikor a fogantyút lehúzta, a motor fölmorajlott az ismerős zsongással. Senki sem járt ezen a vidéken. Még visszatartotta magát: — először azt kell kipróbálni, mennyi idő alatt vág át a gép egyetlen gömbvasat, ezt ő még sohasem mérte meg. Betette, ráeresztette a fűrészt, zsebóráján figyelte a másodperceket. A penge megkarcolta a rudat, mélyebben siklott belé, szürke vasforgácsot lökve ki elől: fehér olaj sugara hűtötte a seb helyét. Százharminc másodperc telt el, míg a végére ért, s a levágott rönk pengve a padlóra hullott.

A keze olyan hideg volt, mint a vas, mikor a másik rúd után nyúlt. Igen a satu, amint gondolta, keskenynek bizonyult. De az most nem érdekelte, ha kell, félóra alatt átszereli. Ékek közé fogta a két gömbvasat, hogy el ne mozduljanak, a végéhez maga állt, a térdét, az öklét szorította oda, önnön testével oltalmazta. Megindította a gépet és az órájára pillantott. A penge négy-ötöt lengett még üresen a levegőben, aztán lassan a rudakra ereszkedett, leheletnyi karcokat vágott beléjük. Csont Emil szembogara tágra nyílt: a fűrész járása mintha lassúdott volna. Lassúdott talán, de nem állt le. A kés már a vasban siklott, mélyebben s egyre mélyebben...

Rámeredt, törpe szemével, előrecsücsörített szájjal. Úgy megrettent, talán a szíve is elfeledett dobogni. A franciakulcs kihullott a kezéből. Mélyebben, egyre mélyebben mart a fűrész a vasakba. Győzelmesen járta át a penge a két rudat, nyekkent egyet, sietett vissza, s akkor újra a gömbvasakba harapott. De most az egyik sisteregni kezdett, kék füstszálat oldott a magasba. Csont Emil hajazta máris: az olaj sugara csak az innenső darabot éri. A csaphoz tartotta a kisujját, két ágra bontva így a folyadékot, a hűs lé balzsamként oldotta el tüstént a parányi hevülést. Gyors egymásutánban koppant a két levágott vasrönk. Százhatvannyolc másodperc telt el.

A siker elragadta, vérszemet kapott. Nagy sebbel-lobbal most három gömb-

vasat csomagolt egymás mellé. Az engedelmes penge megindult s minden erőlködés nélkül, száznyolcvan másodperc alatt átvágta mind a hármat. Leült, üveges, dagadt szemmel a műhely sarkában. Megbolydult, gyökeréből fordult ki az ő élete. Honnan jött, mivel szolgált rá, kicsoda ő, Csont Emil, hogy a világjárást megváltoztassa? Ami eddig háromszázkilencven másodpercig tartott, most kevesebb a felénél: száznyolcvan. Aki eddig huszonhét vasat darabolt szét egy órában, most hatvanat fűrészel: harminchármat a jövendőnek ajándékoz, még többet is, ha leszámítja az üresenjárás veszteségét. Két gépével jó ötszázat egy műszak alatt, háromezret egy héten, egy hónapban... egy évben...

Elijedt, visszarémült, belegabalyodott a számokba. A mű túlnőtte mesterét, kifutott a keze alól, önálló életet kezdett. Már nem volt az övé többet. 1942-ben, mikor még a Hofherr-gyárban dolgozott, az egyik maró véletlenül új fogást fedezett fel, amivel a munkát, a termelést kétszeresével lehetett meggyorsítani. Csont Emil és néhány társa a műhelyben, a szervezett ifik, megfenyegették ezt a marót: este megvárják a sötét utcán és megverik, ha a gyár vezetőinek elárulja a titkát. Amaz nem is szólt senkinek, a többi maró pedig szép csöndben rátért az új módszerre: erejük fele kihasználásával termelték azt, amit addig, vagy még annyit sem.

Elmosolyodott.

Nem szólt senkinek, hallgatag gyúrta egész nap a munkáját. Négy után ottmaradt, hegesztőt, kézifűrészt, csavarokat kerített, vékony rézcsövet. Hatig dolgozott a satun, még az olajvezetéket is átalakította, három ágra bontotta. Akkor újból megpróbálta. A penge vitte a vasat, csakhogy a rudak egyike eltolódott. Jobban ki kell feszíteni őket, csöpp ékekkel elválasztani egymástól, a csavart is erősebben megszorítani. Akkor hazament.

Cipőstül dőlt az ágyra. Elolvasta az újságot. Truman nyilatkozott, Acheson is nyilatkozott. Olaszországban, Milánótól le, egész Sziciliáig sztrájkolnak a földmunkások. Azt olvasta, hogy Sangháj már a miénk. De az imperialisták új háborúra készülnek. Hát csak készüljenek. Ott az ágyon felkuncogott örömében: rossz napjuk volt egyszer megint. Az imperialistát Csont Emil már régen személyes, egyedi tulajdonsággal ruházta föl. Egy kicsiny, beteges, ősz, oldalszakállas, fehértenyerű öregember volt, valahol Amerikában élt, egy nagy hideg házban, egész sereg sisakos rendőr vigyázott rá, és mégis folyton félt, izgult, futkosott a széles szobákban, sürgönyzött, telefonált, kérdések azonnali megválaszolását követelte rikácsolva. Ledobta az újságot, elábrándozott. Aztán fölkelt, hátán összekulcsolt kézzel megállt a magaácsolta kis kalitka előtt, fütyörészett, csipogott egy kicsit a stiglicnek, Gyuszinak. Később lámpát gyújtottak. Erzsi fölolvasta Mihelics néninek a „Szabad Nép"-et s egy részletet a „Nagy Összeesküvés"-ből. Az asszony hálás volt, elérzékenyült, sírt, amikor Gorkij halálát hallotta, pedig nem is tudta, ki volt.

Reggel berakta a három gömbvasat, nagykomolyan, biztosan fogott hozzá, mintha sose csinált volna mást. Berci bácsi, mikor, szokása szerint, késve megérkezett, rácsudálkozott a fűrészre, nem értette, mi történt. Elfordult, aztán ismét vissza, közelebb jött, ujjával megtapogatta a rudakat. — Mit akarsz te itt?

— Én semmit — felelte Csont Emil lassan, nyugodtan s a másik fűrészhez indult — dolgozom a gép helyett.

Már készült a kérdésre. Odaát is beerősítette a munkadarabokat, indított. Most nem volt semmi dolga, cigarettára gyújtott, kiállt a műhely ajtajába, süttette magát a reggeli nappal. Az öreg olyan közel tolta az arcát a gömbvashoz, mintha enni akarna belőle. Motyogott valami érthetetlent, aztán Csont Emilhez fordult. Amaz egy választ várt, egy egész élet tévedésének elismerését. Teljes mellel fordult oda, derűsen, elszántan, komolyan. Berci bácsi ezt mondta :

— Nekem adod a cigaretta végit!

A dolognak azonban gyorsan híre ment a gyárban. Először a szomszéd, a nagyobbik műhelyből jöttek csudájára az újításnak, majd mérnökök futottak le a tervező irodából, számoltak, adatokat vettek fel, markolászták a Csont Emil kezét. Délben a hangosanbeszélő bemondta a nevét. Délután lejött hozzá a vállalatvezető. Újra el kellett mesélni az egészet, sürgették a szerelőműhelyben, hát most majd én sürgetem a gömbvasakat — mutatta. Kevéssel négy előtt megjelent a kuckó ajtajában Farkasics szálas alakja. A fűrészhez sietett, minden oldalról megnézte, orrgyökerén bosszús ráncok jelentek meg, rövid körmével a rúdra koppantott.

— Négy hónap veszteség! — mondta s már nyargalt ki a műhelyből, mert az udvarról hívták.

— Micsoda veszteség!? — kiáltott utána Csont Emil.

— Ha előbb jössz rá! Hol tartanánk már! — De még visszanevetett egyszer az ajtóból, óriási öklét a magasba emelte kommunista köszöntéssel.

Az ismeretlen gépmunkás néhány nap alatt híres ember lett a gyárban. A szakszervezeti napon újításáért ő kapta a legnagyobb jutalmat ebben a hónapban: 2500 forintot. A többiek nevében is ő mondott köszönetet. — Elvtársak! Azt, amit tettem, én azért tettem, hogy a szocializmust még hamarább felépíthessük. És mi, a gyár dolgozói, igenis tudjuk hogy eredményeink mind egy-egy pofon az imperialisták arcán. Nekünk a hároméves tervet két és fél év alatt teljesíteni kell, mert így igértük meg Rákosi elvtársnak!

Hatalmas taps robbant föl, ütemessé tagolódott, úgy hangzott, mint mikor kovácsok verik roppant kalapáccsal a vörösen parázsló vasat, aztán ismét összefolyt, lassan elcsitult. — És igen, elvtársak, mi ezt meg is fogjuk valósítani. De nemcsak a három-, hanem az ötéves tervet is, és akárhogy acsarkodnak és makacskodnak a mi ellenségeink, a külföldön és belföldön, de még itt a gyáron belül is, hát nagyon tévednek, mert majd meg fogják látni, hogy mi nemcsak a pártmapon vagyunk kommunisták, de a munkában is, mert ez kell a termeléshez. Szabadság! — Öklét sutaszögletesen magasba emelte: a kis, szőke csapzott gépmunkás olajos ruhájában óriássá nőtt ott az emelvényen. Kőszoborrá, amely öklöt mutat az ellenségnek, példát a jóbarátnak. A vállalatvezető, az Ü. B. titkára, a szakszervezet küldöttje, a szónokok mind megszorították a kezét, amint végigoldalgott a hosszú asztal mellett: Farkasics rá is kacsintott, míg óriás ujjai közé fogta Csont Emil tenyerét. — Ki ez az ember? — súgta fülébe a szakszervezeti kiküldött. — Egy fejlődőképes elvtárs — súgta vissza Farkasics.

TÖBB CUKOR

Bádogból vert szavak értéke ma kevés.
Üresek, semmi sincs mögöttük.
Építünk. Első a többtermelés
és mert munkámhoz tartozik ez is
a gyártásról grafikont készitettem.

Láttam a gyárakat és azt, hogy a cukor
hogy készül. Szépek a havas hegyek,
de hidd el, engem jobban meghatott
a fehér dombokba feltornyozott
cukor, mint bármi, amit eddig láttam.

A kisleányom járt ott az eszemben
s szerte az országban a sok gyerek.
Nőnek. Az ételükbe több cukor jut.
Nőnek. Keményebb lesz tőle a csontjuk
és több lesz a mosoly nyitott szemükben.

BENJÁMIN LÁSZLÓ

ÓZDI KOHÓK

1

Az élet a tűzben született meg,
lángokban alakult a föld —
a tűz megteremtette az embert
s a lángban-született, tűzben-edzett
lábra állt és magasra tört —

az ember kötőféket tett a tűzre,
kő- és vas-istállókba űzte,
szolgálni, húzni kényszeríti,
egy hámba fogja, mellé fogja ősi
ellenségét, hogy együtt húzzanak —

a hűtővíz sivítva, dübörögve
porlik szét Ózd vastornyai alatt!

Vízesés, tűz-tó, acélzuhatag!
Martin-kemencék: izzó kőfalak
között a mangán hegyes tűi
acéllá öltik a vasat!

Vas fölolvad, láng lobog,
a föld, a levegő, izzik hevében!
Mint roppant szív, dobog
Ózd vasműve, süt mint nap az égen!
De terv szerint, pontos cél érdekében.

2

Magasban állunk, onnan nézünk széjjel...
A hegymászó, ki magasra jutott
s a csúcs felé tör, visszanézve méri
a már legyőzött meredek utat.
Csak egyre följebb! Mennyi harc mögöttünk,
mennyi áldozat, mennyi lázadás,
míg az első szerszámkészítő állat
mérnök lett, költő és kazánkovács!

Magasban állunk: Ózd vastornyai
büszkén nyúlnak a vastetők fölé,
az olvadó érc vörös fényei
világítanak négy égtáj felé.
A tornyokon s lenn a tornyok tövében
félmeztelen, gyorsujjú emberek
írják, hazám, soktornyú Magyarország,
a réginél szebb történelmedet.

A völgyben a vasmű dobog szünetlen,
a dombtetőkön könnyü pára száll —
szinte látni, hogy mély lélekzetet vesz,
emelkedik és süllyed a határ.
A sokszor feldúlt, sokszor letiport táj
elnyujtózik, szélesen, szabadon —
Ózdon formálódik a munkásosztály
s az osztálynélküli társadalom.

3

Nyugaton, a távoli kikötőben,
a fáklyán rég kialudt a láng —
a Szabadság nagy kőszobra alatt
terpeszkedik az új rabszolgaság.
A fasizmus új hódításra készül,
orv fegyverét vállához emeli —
„Ébren vagyunk!" — lobogják ki nem alvón
az ózdi kohók tábortüzei.

Északon a magas hegyláncok alján
ritkább a termőföld és mostohább,
de tízmillió vasmunkás kovácsol
a természetre kengyelt, zabolát!
Az ózdi tornyok jelzőtüzei
hirdetik két nép egy akaratát
és válaszul testvéri tüzeket gyujt
a csehszlovák népi köztársaság.

Fekete árulás foltja sötétlik
ott, ahol máskor élő nap delel —
a bányászlámpák fényét is kioltja
az áruló, ki népét adta el...

Szégyen, halál az áruló fejére!
A zsarnok ellen kelj fel, hősi nép!
Ózd tornyairól biztatón vetíti
fényét a munkásnemzetköziség!

A nap bölcsője, fény szülőhazája,
világító, melengető kelet
nagy tüzeiben egybeolvasztotta
a szabadságot és az életet!
Hogy el ne hallgasson, hogy ki ne hüljön
testben a szív és Ózdon a kohó:
ércét, szenét, erejét küldi hozzánk
a győzhetetlen Szovjetunió.

4

A hitványat, a gyöngét megemészti,
csak az erőset szolgálja a föld —
erősen állj barátod oldalán
és erősen az ellenség előtt!
Erős, legyőzhetetlen lesz az ország
— bár tépje földrengés, sodró vihar —
ha szívóssá ötvözi és keménnyé
társadalmunkat a nehézipar.

Ontsátok hát, kohók, a zuhogó vas
sistergő, szikrázó áradatát,
hogy vasvázakra építsék a népek
az új, a szocialista hazát!
Ózd öntsd a legdrágább, a legkeményebb
fémet, ami nélkül a termelés
csak únt robot; ami nélkül a harcban
a legvastagabb páncél is kevés.

Az emberek szívébe és szemébe,
az értelembe zudítsd anyagát,
hogy mind, aki szerszámot vesz a kézbe,
vele ötvözze erőssé magát;

ahogy a kohóban vas lesz az ércből,
acél lesz a sokféle nyersanyag, —
formálja úgy kemény tömbbé az embert,
a népeket a fényes öntudat!

5

Magasban állunk. Határon s hegyen túl
a tekintet a jövőt kémleli —
a tervszerűen felszántott időt
mutatják Ózd kilátótornyai.
Zúg lenn a víz, olvad a vas, hatalmas
teremtményeit szüli a jelen!
A földeken kenyér nő; a szivekben
a kenyérnél is lágyabb szerelem.

KARCZAG ISTVÁN

ACÉLVARROTTAS

AZ INDULÁSNÁL: a nagy sztálini műszak indulásánál az öt szegecselő egy pillanatra megállt az épülő hajó állványzatánál.

Az épülő hajótest miniumfestéktől vereslő bordázatán mint sűrű, fekete varrottas végtelen sorokban húzódtak végig egymás mellett, egymás alatt és fölött az oldallemezeket ideiglenesen összetartó anyacsavarok.

A szegecselő-csoport legfiatalabb tagja, Várkonyi Pista megrándította vállán a panyókára vetett kiskabátot. A magas hajótestre nézett.

A hajótatnál a decemberi korareggel ködfoszlányai lobogtak. Egyéb semmi. De Várkonyi Pista mégis úgy látta, hogy ott áll valaki. Zömök férfit látott katonaköpenyben, amelynek két szárnyát csendesen lobogtatja a dunai szél.

Várkonyi Pista jól tudta, hogy nyilvánvalóan a szeme káprázik. Ez a látomás csupán képzeletének játéka. De akarta látni ezt a káprázatot. Egész éjjel a nagy műszak előtt arra gondolt, hogyha látni akarja, akkor ott is lesz a hajótaton. Ugyanolyan barátságosan tekint majd le reá, mint azon a szép május elsejei színesfilmen, ahol a Lenin-mauzóleum kőemelvényéről szemlélte a nagy felvonulást.

Várkonyi Pista most társai előtt nem rejtette véka alá ezt az elképzelést:

— Látjátok, ott áll Sztálin elvtárs! — mutatott mosolyogva a hajótat felé.

A többiek komoly arccal néztek a magasba.

Várkonyi Pista arcán fényesebb lett a mosoly. Azután széles mozdulattal mutatott végig a vörös hajótest oldalán sűrűn sorakozó fekete anyacsavarokon és vidáman kiáltotta:

— Hímezzük ki születésnapjára ezt a hajót, tatjától a közepéig a huszonkét milliméteres szegecsekkel!... Hadd legyen ezen a hajón a hétköznapi gombok helyett szép ünnepi ezüstpityke!...

Most már a többiek is mosolyogtak. Azután hallgatólagos megegyezéssel átbújtak a gerendák alatt. Felkúsztak az állványzatra, le a pallókon, szembefordultak a fekete anyacsavarok hosszú sorával.

Ez a szembenállás azonban csak néhány pillanatig tartott. A következő pillanatban mindenki a helyére igyekezett. Alig egy perc multán hatalmas rengéssel megdörrent a hajó acéloldalán a revolverkalapács.

Várkonyi Pista a hajótesten belül volt. Meggörnyedten, mint az ölelő medve, szorította az izzó szegecsre a tartóvasat.

A hajótesten kívül, szemben Pistával, Búzás Béla tartotta a kalapácsot, a karján szablya-szélességűre húzódtak szét az izmok a dögönyöző kalapács markolata fölött.

Bondár Pali az izzító-serpenyőnél hevítette a szegecset és látható eltökéltséggel az arcán, szurkálta a csípővas fejével az engedékeny málnavörös parazsat. Aradi Jani meg néhány lépésnyire állt a serpenyőtől a pallón és előrehajolva, mint valami párviadalnál, nyujtotta fürkésző szemmel Bondár Pali felé csípővasát.

A hajótest belsejének félhomályában egyre sűrűbben jelent meg Várkonyi Pistánál Aradi Jani csípővasának fogai között az áttüzesített és rubintos fényben sugárzó szegecs. De Pista csípővasa egyre sürgetőbben mart bele: cikázott a félhomályban az izzó szegecs, akár a megugró parázs. Kint megvillant Búzás Béla kalapácsa, a szegecsre rászorult a kalapácsfej, azután feldördült keményen a kalapács, fellobbant egy kékes lángnyelvecske, majd opálos szürke füst és a bekalapált rubintfog helyett már a szegecs ezüstpitykéje ékeskedett a vörös lemezen.

A hajótesten belül Pista csípővasa a lemezen türelmetlenül és kihívóan kopogott, újabb szegecset követelve. Aradi csípővasa elfogadta a kihívást, ismét megugrott bent a rubintos szegecs, kint meg, mint zápor hullott a pallóra a fekete anyacsavar, amelyet megfontoltan, de sebesen hántolt le a lemezről az ötödik brigádtag: Csaplák Iván.

És ez így ment szép sorjában. Cikázott a szegecs Bondártól-Aradiig; Araditól-Várkonyihoz és Búzás éhes kalapácsa megkapta az adagját és már újabb acélpityke született az ünnepi lázban lobogó hajón.

Az idő meg nyargalt. De a brigád nyomon követte. Gyakran úgy tűnt fel nekik, hogy az idő elhúz mellettük, de voltak pillanatok, amikor érzésük szerint megelőzték az időt. Emberi szó nem igen követhette a munkát, minden szót túlharsogott a revolverkalapács égzengése. De ez az égzengés a brigád képzeletét nem nyomhatta el.

Várkonyi Pista sem láthatta a félhomályban, hogy kint az acélgombokkal miként áll a dolog, legföljebb a tartóvas gyors haladásából következtethetett a munka iramára. De lelki szemével jól látta kint a hímzést és összepréselt ajka körül mosoly futkosott. És lelkiszemével a hajótatot is látta: látni akarta a magasban a jólismert arcot és most arra gondolt, hogy talán az a hajnali köd a katonaköpenyes férfi derűs csibukjának a füstje volt, nem más.

Kint már déli verőfény aranyozta be a dolgozókat, s noha december huszonegyedikét írtak, tavaszi volt a napsugár.

A hajótesten hosszú sorban és ezüstösen szikrázott a frissenvert szegecs. Az izzító-serpenyő füstje egyenesen szállt a magasba, a Duna felől még csak szellő sem zavarta útját. A szegecselés meg úgy futott a kemény acéllemezen, akár a lágy szöveten az öltés.

Az öt ember díszítette a hajót lankadatlanul. A kalapács megállás nélkül dübörgött, a csípővasak követelőztek, a lehulló fekete anyacsavarok kopogtak, az izzító-serpenyő pedig, mint a bőségszaru, ontotta a cikázó rubintot.

Az öt ember most már tudta, hogy többet teljesített az eddigieknél. Testük súlytalanná vált; közeledő dicsőségük tudata, örömüknek előérzete elfújta fáradtságukat. Meggyőződésük lett, a testükbe ment át, hogy a dolgozó emberiség nagy vezetője iránti szeretetük a fáradtság legjobb ellenszere.

Az esthomály a fokozódó iramnak lehetett tanúja. És a nagy műszakot lefujó gyárduda a brigád kimagasló teljesítményének.

Ekkor már az időmérők lelkendezve vitték szét a hírt az egész gyártelepen. Rekord született!...

Az állványzatok előtt tömeg verődött össze. A brigád nagy nyugalommal közeledett a Sztálint éljenző tömeg felé.

Várkonyi Pista ismét a hajótat felé nézett. Négy társa követte tekintetét, a tömeg is követte.

Várkonyi Pista bólintott:

— Kihímeztük hát a hajót az ünnepre — szólt fel a tat felé csendesen.

Az időmérő lelkesen felkiáltott:

— Még hozzá kétezer százalékkal! Te meg Búzás kétezerrel!... A csoport is ment veletek, hétszázötvennel!...

Várkonyi Pista tűnődve nézte a fekete csavarok helyén csillogó szegecseket.

A gyárigazgató lépett a brigádhoz és rövid köszönőbeszédet mondott. Beszélt az ünnepről, a brigád munkaelőkészítéséről, mint a siker fontos tényezőjéről és a hűségről Sztálin elvtárs iránt. Egetverő éljenzés követte szavait és ez akkor is tartott, amikor a brigádtagokat egyenként megölelte.

Várkonyi Pista megint a magasba nézett:

— Elhiheti az igazgató elvtárs — mondta vontatottan és lassan elhúzta a tatról a tekintetét — elhiheti — és hangja most már félénkült — hogy ezt az ünnepet mindennapos ünneppé lehet tenni!...

Búzás nevetve Várkonyi elé állt és mutatóujjával megbökdöste a társa mellét:

Úgy legyen ahogyan mondtad... És ezt a szót ott a fedélzeten is hallották, el ne felejtsd...

POLGÁR ISTVÁN

VILLANY

Falunkban, házunkban ma gyúlt ki először,
nincs nálunk boldogabb! —
Nagyapám öklével dörzsöli két szemét,
zavartan pislogat,

nagyanyám a kapu elől úgy szalad a
fényre, mintha űznék,
mintha fiatal lány lenne — biz most az sem
lenne nála fürgébb!

Öcsém leemeli erős szemüvegét
s megtörli komolyan.
Kezében csillogón játszik az üveg, mint
nyáridőn a folyam.

Soká törülgeti óvatos-vigyázva.
Könnyes lett volna tán?
Eddig motozott, de most egy székre ül le
és úgy néz ránk anyám.

Nem szólok én sem, mert mindent elmond ez a
beszélő némaság:
mért éltesse a szó, élteti maga a
Pártot és a hazát,

mért éltesse szó, hisz éltetik a szívek,
éltetik az arcok!
Apám párat perdül, öcsém fejére nyom
két-három barackot,

aztán olyat hurráz, hogy majd leszakad a
tető s meglóbálva
kiviszi a régi, rossz petróleumlámpát a
szerszámoskamrába.

MÁNDI ÉVA

A VERSENYSZERZŐDÉS

A „Hétköznapok hősei" c. darabból

JÁNOS BÁCSI: Most már igazán kell jönnie annak a kölyöknek. *(Rendet csinál a pihenőn, karosszékét, a padokat arrébb tolja, a szerteheverő papirost egy gombócba gyúrja, s eldobja. Aztán leül és rágyújt egy cigarettára. Egy jó hosszú perc szünet.)*

HAJDU (fiatalember, előbb bedugja a fejét, aztán, amikor meglátja János bácsit, bejön): Szabadság! Jó kis pihenőjük van János bácsi. Mi az egyes kemencénél csak egy kis lyukon keresztül szellőzünk.

JÁNOS BÁCSI: Hát, ülj le.

HAJDU (leereszkedik az egyik padra): De nagy az izgalom itt maguknál. Megjegyzem, ha maguknak sikerül, mi is rámegyünk a 35 tonnára! *(Egy pillanat szünet után.)* Dehát... nem ezért jöttem én ide, igaz?

JÁNOS BÁCSI: Nem ám! *(Egy perc csend, egymást kémlelik.)* Hát te mit mondasz?

HAJDU (húzza a szót): Háát, mivel az én darum is olyan daru, mint a magáé, s mivel az adag is olyan adag, mint a magáé, de mivel én 25 évvel fiatalabb vagyok, mint maga, hát én vállalom, hogy 15 perccel gyorsabban rakodok be.

JÁNOS BÁCSI (csúfondárosan): Igen?

HAJDU: Miért? Maga mennyi idő alatt van kész egy adaggal?

JÁNOS BÁCSI: Először mondd meg te!

HAJDU: Maga hívott ki engem versenyre, nem én magát.

JÁNOS BÁCSI: Hát én egy óra 32 perc alatt rakodok.

HAJDU (diadalmasan): Akkor nekünk nem érdemes versenyezni, mert én már készen vagyok 1 óra 28 perc alatt.

JÁNOS BÁCSI: 30 tonnával?

HAJDU: Azzal hát!

JÁNOS BÁCSI: Akkor mégis csak érdemes versenyezned, még egy ilyen öreg emberrel is. Mert én nem 30 tonnát raktam be 1 óra 32 perc alatt, hanem ezt a 35-öt.

HAJDU (felugorva): Az lehetetlenség!

JÁNOS BÁCSI (diadalmasan): Szóval, most már nem vállalod a 10 percet?

HAJDU: Dehogynem vállalom. Amit maga meg tud csinálni, azt megcsinálom én is. Azért van nálam is egypár perc tartalékban.

JÁNOS BÁCSI: Szóval vállalod, hogyha sikerül ez a mi újításunk és ti is elindultok 35 tonnával, attól számított 6 hétre 10 perccel gyorsabban rakodsz, mint én.

HAJDU: Vállalom!

JÁNOS BÁCSI: Jól van, majd az írást megcsináljuk. Hogy nekünk éppen most nincsen versenytitkárunk.

HAJDU (kifelé menet): De hogy a csudába csinálja maga ezzel a 35 tonnával? Egyszer azért megnézem, hogy rakodik.

JÁNOS BÁCSI (boldogan): Tessék! Nem boszorkányság, csak egy kis ügyesség kell hozzá.

HAJDU: Hát az megvan. Szabadság. *(Kimegy.)*

JÁNOS BÁCSI (vigyorogva veszi elő cigarettás dobozát).

KOVÁCS (jön be izgatottan): Mindjárt öntünk.

JÁNOS BÁCSI: Csak aztán úgy vigyázz magadra, hogy baj ne legyen. Ha azt látod, hogy azzal az üsttel készül valami, abban a pillanatban ugorj félre.

TÓTH: Kovács elvtárs, készülhettek! *(Bejön, Kovács mellé áll.)* Aztán azzal a dologgal úgy lesz, ahogy megbeszéltük?

KOVÁCS: Úgy lesz, csak baj ne legyen belőle.

TÓTH: Mi baj lehetne?

KOVÁCS: Én nem tudok beszélni, szónokolni.

TÓTH: Dehogynem tudsz! Egyszer nehéz, kétszer nehéz, aztán megy a dolog valahogy. Hát kinek fogsz beszélni? A barátaidnak, elvtársaidnak, a munkatársaidnak. Különben is a te munkádnál fontosabb a szem, mint a száj. Nézed, figyeled az embereket...

PINTÉR (kintről, nagyon dühösen): Tóth elvtárs, azért nagy kár volt ám itt, mindenki előtt rámtámadni! Most mindenki énrajtam köszörüli a nyelvét. Most is azt mondták nekem, hogy ha van valami mondanivalója, megmondhatta volna négyszemközt.

TÓTH: Az igazat mondtam.

PINTÉR: Én nem értem magát, Tóth elvtárs. Maga úgy beszél velem, mintha isten tudja, ki volnék. Hát én nem dolgozom? Én ledolgozom a magam 8 óráját, minden nap. Ilyen munkahelyen, mint a Martin.

TÓTH: Azelőtt nem dolgoztál?

PINTÉR: Dehogynem.

TÓTH: És mit kaptál érte?

PINTÉR: Hogyhogy, mit kaptam? Maga is tudja, hogy mit kaptam.

TÓTH: Tudom bizony. Annyi fizetést, hogy csak éppen nem fordultál fel éhen. S akkor te nekünk azért az életért, amiről itt álmodozol, autóért, házért, ugyanazt akarod adni, amit a tőkéseknek adtál, nyolcórai munkát? Az már téged nem érdekel, hogy is visszük odáig az életszínvonalat, ahová te szeretnéd?

PINTÉR: De Tóth elvtárs...

TÓTH: Hallgass! Mit képzelsz te! Azzal, hogy az ország a miénk, ez a gyár a miénk, azzal már minden el van intézve? Most már mennek a dolgok maguktól előre? Dehogy mennek! Nekünk kell előrevinnünk, neked, nekem, nekünk munkásoknak... De ha kérünk tőled valamit, az orrod húzod. Hát mi lett

volna tebelőled, ha a Szovjetunióban a forradalom után így gondolkoznak a munkások, mint te?

Ha csak azzal törődtek volna, hogy mennél jobban éljenek, hogy ők mennél többet szórakozzanak. Megtehették volna inkább, mint te, mert ők maguk harcolták ki a szabadságot. De ők sok lemondás árán kikovácsolták azt a fegyvert, amivel téged is felszabadítottak. Másképp most is nyakadon ülne a báró úr és nem arról ábrándoznál, hogy autót veszel, hanem attól remegnél, nem löknek-e ki holnap az utcára.

PINTÉR: Én ezt mind nagyon jól tudom, Tóth elvtárs.

TÓTH: Hát akkor? Azt hiszed, azzal, hogy minket felszabadítottak, most már minden rendben van a világon? Már nincsenek tőkés országok? Ahol munka nélkül kódorognak tízezerszámra a munkások? Nincsenek gyarmatok? Nincsenek már ellenségeink? Még a báró úr sem halt meg. Ő is valahol Amerikában készülődik, hogy visszaüljön, ide a nyakadra...

PINTÉR: Dehát mit tehetek én ez ellen. Tóth elvtárs? Én olyan kis pont vagyok.

TÓTH: Hogy volnál te kis pont? Nem vagy te akármilyen ember. Kommunista vagy, nem? A Pártnak a tagja vagy, nem? Annak a pártnak a tagja, amelyik az egész világon vezeti a harcot, a szocialista társadalom megteremtéséért, az emberek, a népek felszabadításáért... Neked is annak kéne lenned, vezetője, irányítója a többieknek...

PINTÉR: Hát tulajdonképpen mit is akar maga tőlem? Hogy én legyek a versenytitkár?

TÓTH: Nem! Már nem akarom! Csak addig akartam, amíg meg nem ismertelek egészen. *(Dühösen kilép az ablakon.)*

PINTÉR (utána szól): Tóth elvtárs... *(János bácsihoz mentegetődzve):* Hát csak meg kellett gondolni a dolgot, nem igaz?

TIMÁR: (be izgatottan): Mindjárt öntik. Kovácsot nem láttátok?

SZABÓ (mögötte): Te, Timár elvtárs, jól meggondoltátok ti ezt a dolgot?

TIMÁR: Miféle dolgot?

SZABÓ: Mert van, aki azt mondja, hogy ez alá az üst alá állni életveszélyes.

TIMÁR: Hagyd már!

SZABÓ: Nem akármilyen ember mondja, hanem maga a főmérnök úr. S ő aztán igazán tudja. Kár lenne az életeteket kockáztatni.

TIMÁR: (dühösen megfogja Szabó karját): Hát hallgass ide, te Szabó! Ha megijedtél, nem kell jönnöd. Senkisem kényszerít rá.

SZABÓ: Dehogy ijedtem meg. Nem magamat féltem én, hanem titeket.

TIMÁR: Minket ne félts! Mert ha énnekem a Tóth elvtárs, meg a Nagy elvtárs azt mondják, hogy az alá az üst alá állhatok, akkor nekem hiába beszél a főmérnök úr, akármit, megértetted? És te se beszélj, te se fecsegj itt össze-vissza.

SZABÓ: De hát én csak azt mondtam, amit hallottam. A te érdekedben. *(Most jönnek be nagy zajjal Dunai, Kovács, Anna, Werner, Nagy, mire Timár ellöki magától Szabót. Szabó még egy-két pillanatig álldogál, aztán eltűnik).*

NAGY: Lehet készülődni az öntéshez, elvtársak!

KOVÁCS: Hol a sapkám? Az előbb még itt volt a sapkám.

PINTÉR (elszáguld az ablak alatt): Már engedik az üstöt a kemence alá!

DUNAI (félrehúzza Nagyot): Nagy elvtárs! És ha mégis baj történik? Ha nem bírja az az üst?

NAGY: Nem lesz annak az üstnek semmi baja.

JÁNOS BÁCSI: Ha ez az adag lemegy, fizetek nektek egy-egy korsó sört.

TIMÁR: Akinek nincs dolga lent, az ne jöjjön le. Innen felülről, a kemence mellől nézzétek az öntést.

HORVAI (egy csomó levéllel a kezében úgy jön be ijedten, jobbra-balra pislogva, hogy látjuk, még sosem járt itt): Hű, de meleg van! Igazgató úr kérem! Ezeknek a leveleknek tíz percen belül el kell menni.

DUNAI: Van egy töltőtolla?

HORVAI: Van. Tessék.

DUNAI (elkezdi aláírni a leveleket).

HORVAI (közben széjjelnéz).

JÁNOS BÁCSI: Még nem járt itt soha az üzemben, úgy-e?

HORVAI: Még nem.

JÁNOS BÁCSI: S mióta dolgozik itt, a gyárban?

HORVAI: 17 éve.

FÜZI (a mellette álló izgatott Kovácshoz): Itt az ebédet is úgy hordják szét, mint a feketéket?

KOVÁCS (elképedve néz rá).

TÓTH (az ablakban): Ti hárman elvtársak készülhettek, mehettek már lefelé. *(Timár, Kovács az ablak felé indulnak.)*

TIMÁR: Az előbb még itt volt.

TÓTH (odakint kiabál): Szabó!... Szabó!...

KOVÁCS: Az előbb olyan furcsán beszélt.

TIMÁR: Veled is? No, akkor ezt hiába várjuk.

TÓTH: Legalább szólt volna előbb, hogy nem vállalja. Kerestünk volna egy más kemencénél öntőt helyette.

PINTÉR (kintről): Elvtársak, lehet önteni már!

TIMÁR (kilép az ablakon): Jövünk!

TÓTH: Ketten nem tudjátok leönteni.

DUNAI: Nem is kell, hogy ketten öntsék le. Harmadiknak itt leszek én. *(A töltőtollat a meglepett Horvai kezébe nyomja, ledobja kabátját, leveszi a legközelebb álló ember fejéről a sapkát, a kék szemüveget, s kiugrik az ablakon. A többiek mind utána tódulnak, kivéve János bácsit, Wernert, Horvait, akik egy pillanatig dermedten állnak).*

PINTÉR (benéz ordítva): Werner elvtárs! Hát csapolni ki fog?

ANNA (megfogja a falnak támasztott csapoló vasat): Majd én! *(Ő is kilép az ablakon, Werner utána).*

TERV

A kisgyerek, ha várakat
épít a nyári fák alatt,
a part homokján, tervezi,
hogy később is majd ezt teszi.

Szerelmesek, ha csókjaik
magasba zengnek, tervezik,
hogy, mely a szíven illan át,
megőrzik csókjuk dallamát.

És nincs szebb, mint ha teljesül,
miért a vágyó lelkesül.
Terv nélkül semmi nem terem:
az almamag sem tervtelen.

Mert benne él az almafa
törzse, virága, illata,
gyümölcse, tervként ott feszül
a munkáló magon belül.

Tervek! Remények? Fellegek?
Nem! Nem vagyunk már gyermekek.
Jól tudva tesszük mit az ész
okos tervként elénk idéz.

Nem homokvárat épitünk.
Hogy arassunk, azért vetünk.
Hogy öltözzünk azért szövünk;
magunk kertjében öntözünk.

Nem sorsot és csodát leső
tervünk ma éltető eső;
az elgondolt jövőre hull,
s a szép jelenné lombosul.

BENJÁMIN LÁSZLÓ

ÖTÉVES TERV

Január hava, komoran hasogatja a szürke eget,
fagyon köszörült karmával felmetszi a hóhasu fellegeket;
szállong a pehely, tél tolla, jövő kenyerünk puha fészke.
Bolyhos takaró melegül az alvó gyönge vetésre.

Sűrü az ég odakint, nem süt az északi csillag, a holdas
estéket széttépte, lenyelte január fagya, az ordas,
de bárányfelhő száll a magasba, fodros esteli illat;
vacsora gőze, kenyér szaga árad — s mint csillag, fénylik az ablak.

Dunyha alatt a vetés, közös istállóban a jószág:
asztalnál a család, mára letette a gondját.
Zsong a gyerekhad, csíp, rajzik — csupa vadméh;
csöndben a felnőttek hallgatva: mit ír a Szabad Nép.

Csupa csillag táncol és villog a konyhai esti egen:
csillagok égnek a szívekben, a vidor szemeken,
fényes csillag ragyog, új csillag, a lámpa rezgeti szálán —
felolvas a nagyfiu, család csillaga, hadnagyi csillag a vállán.

Sohse volt, sohse volt szebb s igazabb kor, mint a mai,
sorra kigyúlnak Magyarország csillagai —
nem égi, hideg ragyogás ez, a földről a földre ragyog.
Szabad nép csillagai: vasasok, bányászok, traktorosok!

Tizenhat gépe között a szövőlány, mint a tépett szálakat összeköti,
a munkások és parasztok szövetségét szorosabbra szövi,
az esztergapadot is aki gyorsabb forgásra űzi,
a történelmet sebesebb haladásra ösztönzi.

Egy nép lélekzik, fejlődik, iparkodik itt szabadon,
csirázik a vetéssel a szocialista társadalom,
kőház, iskola épül — már a paraszt sem rabja a rögnek,
a nyögő földön a nép súlyos traktorai dübörögnek.

Új népet, szívében is szabadot, teremtett a munkáshatalom.
A történelem sztahánovistája: a Párt vezet útjaidon
népem, hogy a csillagokig emeld önmagadat s a hazát,
föl, föl a csillagokig, ötször négy évszakon át.

REMÉNYI BÉLA

TÜKÖRBE NÉZÜNK

Angyalföld, Tripolisz — s még ki tudja
milyen nevekkel illetett
az úri osztály, elhazudva
tőlünk a jobbik életet.
Arról volt hírhedt ez a környék,
hogy útonállók fészke lett.
Így mocskolták, akik megtörnék
ma is a munkáséletet.
Aki nem nézte, kiében gázolt,
így igazolta önmagát,
kinek mi építettünk páholyt:
így óvta tőlünk a tudást.
Pedig tudásuk annyi volt csak,
hogy rabszolgákat tartsanak.
Nekünk a Pártunk több tudást ad,
hogy szabadok legyünk s boldogok.
Tevékeny életünk nyomában:
kertünkben dal terem nekünk.
Színházban, hangversenyszobában
ülünk s kitágul életünk. —
Lehúnyt vagy tágranyílt szemekkel
forró versek röpítenek
a felszabadító sereggel
az ujjongó Kanton felett.
Dalolja, szavalja és kiáltja
száz és száz és százmillió,
s a német nép köztársasága,
hogy éljen a Szovjetunió!

Éljen a szabadság, a munka,
Sztálin, Rákosi, Mao-Ce-Tung,
a Párt, mely általunk s javunkra
világot alkot. Alkotunk!
S ezt játsszák el művészeink
ezt lejtik el a népi táncok,
Tükörbe nézünk — s ráismerünk
magunkra: győzhetetlen munkások!
Csináltunk vasútat, hidat, gyárat,
dagasztottunk fehér kenyeret
és építettünk kultúrházat
a tizenharmadik kerület
munkásainak, akik éjjel
boldog mosollyal alszanak,
mert elriasztották már — s ha még kell,
szétugrasztják az ellenséggel
visszasurranó árnyakat.

RÁKOS SÁNDOR

KULTÚROTTHON AVATÁSÁRA

Ez a ház a kősziklára épült.
Viharok meg nem dönthetik.
Egy nép növő ereje tartja.
sarkait s eresztékeit.

Házat, hazát magának épít,
szabadon alkot már e nép:
szerszámmal, tollal szerzi vissza,
mit elvett tőle ezer év.

Csata folyik minden műhelyben,
minden barázdán, asztagon;
csata, ha felszökik a norma,
vagy búza ömlik gazdagon.

Csatahely, harctér ez a ház is.
Falára felírta a Párt:
kit gyárból, kastélyból kiűztünk,
könyvekben se leljen hazát!

Erős bástyánk, megvívhatatlan
— de fészek, otthon, ha a mi
új kultúránk szép szava szólal:
színműve, tánca, dalai.

Ülünk pattogó kályha mellett
télen, míg künn szállong a hó;
sakktáblán fontolgatva lépünk
(halkítva szól a rádió);

lélekzettelen csendben, várón
figyeljük az előadót
(jegyzet előttünk, mely megőrzi
a gondolatot és a szót);

olvasunk, írunk elmerülten;
nevetünk (vidám film pereg!),
utána sorban megbeszélünk
tanulságokat, terveket;

így telnek estéink. Növekszik
a közös munka iráma,
mint gőz ereje: a sebesség
vasútunk mozdonyaiban.

Ilyen nagyléptű forradalmat
nem látott még e táj, e föld!
Egy hét alatt messzebbre érünk,
mint száz évenként azelőtt.

Harcok lépcsőjén egyre feljebb
emelkedünk, a Párt segít;
elértük s birtokunkba vesszük
a tudás fényes termeit.

Ím, itt vagyunk s e falak közt is
harcot vivunk majd ezután.
Győzelmünk nyomán fény ragyog fel
az ember büszke homlokán.

F. RÁCZ KÁLMÁN

SZENTESI BÁCSI VIZSGÁZIK

KILENC ÓRA felé járt az idő; lassankint elcsendesedett a körzeti párthelyiség. Az előadóteremben, a piros posztóval borított, széles asztalnál Molnár, a faliújság felelőse harmadmagával friss közleményeket ragasztott a jókora, díszes kartonlapra. Bizony itt volt az ideje. Már három, sőt négyhetes cikkek éktelenkedtek a faliújságon: múzeumba illő ócskaságok!

Szentesi bácsi kisideig a faliújságok körül őgyelgett, aztán duzzogva odébbállt. Még nem volt sehogy sem hazamehetnékje. Pedig már öt órakor a párthelyiség előszobájában ült a lócán, kissé borzas kucsmával a fején (télen-nyáron kucsmát viselt) és rézkupakos kurta pipájával a szája sarkában. Már közeledett a hetvenhez, de a legbuzgóbb pártmunkásnak tartották a körzetben. Különben favágó volt, tűzifatelepen dolgozott. Ha a párthelyiségben elromlott az egyik ajtózár, eldugult a vízcsap, vagy hirtelen rövidzárlat támadt, csak neki kellett szólni. Értett ő valamit minden mesterséghez: ez volt a pártmunkája, azaz, hogy soha semilyen apró-cseprő dolog, bosszúság meg ne akassza az elvtársak munkáját. Úgy vigyázott a párthelyiségre, mintha a saját otthona lett volna. Valójában így is volt: Szentesi bácsinak esztendők óta a Párt volt az igazi otthona.

Ezen a napon valahogy nem akadt munkája; még csak egy villanykörte se égett ki, amit pótolnia kellett volna. Máris úgy érezte, hogy mihaszna öreg ember. Csak járt-kelt az előszobában, eregette a füstöt, vizsgálgatta a falakat drótkeretű szemüvege mögül, de messze elkerülte az ajtókilincset.

— Hát te miért strázsálod a négy falat, Szentesi elvtárs? — kérdezte tőle Simon, a körzeti titkár, aki már nem tudta elképzelni, ki szöszmötölhet az előszobában; kinézett hát az irodájából. Nagydarab, rózsásarcú ember volt: cipőgyári munkás. Néhány szál haja a fejebúbján mindig az ég felé állt és mindig hamiskásan, bátorítóan mosolygott az emberekre.

— Segítenék valamiben, Simon elvtárs — mondta Szentesi bácsi kissé megszeppenten, tisztelettudóan.

A párttitkár végigsimította rakoncátlan hajszálait. Elgondolkozott. Vajjon mivel is csillapíthatná az öreg ügybuzgalmát. Végre megszólalt:

— Hát gyere be, Szentesi elvtárs. Itt van egy csomó papírszelet — mondta kisvártatva, már odabent a szobájában. — Diktáld nekem ezeket a címváltozásokat. Van elég a májusi költözködés óta, kivált, hogy annyi rossz ház újjáépült.

Szentesi bácsi azonban csak dermedten ült — nem nyúlt a papírszeletekhez.

Aztán reszkető kézzel még a pipáját is kivette a szájából (ami ritkán fordult elő) és feje alig észrevehetően megcsuklott. A párttitkár kíváncsi arcot vágott.

— Miért nem diktálod az új címeket? — kérdezte.

Az öreg egyre hallgatott.

— No, mi a baj? — firtatta a másik most már értetlenül.

— Simon elvtárs... az a baj... — akadozott Szentesi bácsi szomorú hangon — hogy én ezt a pártmunkát nem tudom elvégezni... mert én nem tudok... se írni... se olvasni...

A párttitkár az első pillanatban nem akart hitelt adni az öreg vallomásának.

— De hiszen mindenhova magad írod a nevedet...

Szentesi bácsi felemelte bütykös mutatóujját.

— Csak éppen a nevemet tudom aláírni — jelentette ki ezúttal már tárgyilagos helyesbítéssel. Meg aztán, ha úgy vesszük, ismerek néhány kisbetűt és nagybetűt is. De bizony még azt az egy elemit sem jártam ki egészen, mert annakidején a tél vége felé leszakadt a csizma a lábamról. Aztán hatan voltunk testvérek; apám szegény béres volt tanyán, Lajosmizse környékén. Tudod te ezt, Simon elvtárs...

— Tudom, mindent tudok — mondta halkan a párttitkár, aztán hozzáfűzte: — De ezt a dolgot sem lett volna szabad eltitkolnod előttünk. Már régen segítettünk volna a bajodon. No de nem számít: jobb későn, mint soha...

Így történt aztán, hogy Szentesi bácsi másnaponkint este kilenc óra után Simonnal, a párttitkárral maradt „bizalmas pártmunkára" a kis irodában. Az ügy nagy tapintatot és áldozatkészséget kívánt: a párttitkár később, az érdekelt hozzájárulásával másokat is bevont a „bizalmas pártmunká"-ba. Kivált a körzeti pedagógusok vállalkoztak arra, hogy Szentesi bácsival rendszeresen foglalkozzanak. Hajdan a királyok csemetéinek sem volt annyi jeles házitanítója, mint az öreg favágónak. Még gimnáziumi igazgató, sőt egyetemi magántanár is volt közöttük. Valamennyi vetélkedett tanítványa jó „előmeneteléért". Rá is szolgált a vetélkedésre, mert egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy egyre közelebbről meg ne ismerkedjék az alapfokú nyelvismeret szép, de szigorú szabályaival. Amellett állandó pártmunkáját sem hanyagolta el. Sőt, soha nem volt minden annyira a helyén a párthelyiségben, mint ezekben a gyorsan pergő nyári hónapokban.

Mert telt-múlt az idő — már közeledett az ősz — az első oktatási évad.

A pártszervezet vezetősége taggyűlést hívott össze; Simon, a párttitkár ismertette az új feladatokat. A hozzászólások után újra felállt és végezetül így szólt:

Javaslom, hogy az oktatási évad alkalmával küldjünk köszönő táviratot pártunk Központi Vezetőségének.

A pártszervezet elnöke pedig így folytatta:

— Aki Simon elvtárs javaslata mellett van, emelje fel a karját. Köszönöm. Tehát a tagság egyhangúan megszavazta a javaslatot. Most pedig felkérem Szentesi elvtársat, hogy olvassa fel a távirat szövegét.

A teremben elült a zsibongás; minden tekintet az öreg favágót figyelte, amint az első sorból átvette a távirat szövegét az elnöktől. Ügye már korántsem volt titok;

a nyár vége felé ő maga beszélt róla a körzetben. Most mindenki feszülten leste, vajjon hogyan vizsgázik a „bizalmas pártmunká"-ból? Szentesi bácsit is váratlanul érhette a felszólítás, mert eleinte zavartan pislogott, hol jobbra, hol balra, igazgatta a szemüvegét, aztán mégis megemberelte magát és kissé tagoltan, de magabiztos, bensőséges hangon ezt olvasta a papírlapról:

— Köszönjük, hogy a Párt alkalmat ad nekünk a tanulásra. Erre valamennyiünknek igen nagy szüksége van. Megfogadjuk, hogy szorgalmasan és kitartóan élni fogunk a lehetőséggel. Azt is megfogadjuk...

Erre már nem lehetett ölbetett kézzel ülni; felzúgott a tapsvihar, amely ezúttal nemcsak a Párt legelső embereinek szólt, hanem Szentesi bácsinak is, aki hűségéből és későn nyert tudományából egyformán sikerrel vizsgázott. Csak megilletődötten állt az ünneplés közepett és kereste, kutatta a szívébe zárt arcokat, amelyek hónapokon át oly türelmesen és szeretetteljesen hajoltak feléje a titkári szobában. De nagy zavarának és rövidlátó szemének csak egyetlen támpontja volt: Simon, a párttitkár, aki félfejjel kimagaslott az elnöki asztalnál. Most is mosolygott, ahogyan szokott. Szeretettel, bátorítóan.

VÉSZI ENDRE

ANYAGBÓL KÉL A TANÍTÁS

Gyerekkoromban nem sokat tanultam;
korán inasnak mentem,
s a könyveket, ha szenvedéllyel bújtam,
nem vezetett rohamra ifju múltam.
Csupán a becsület tanított engem.

De, korszakunkban kell a tudatosság,
a megérzésen túl az elv aranyja,
mely: bármily éjszakák és ködök mossák,
vagy bármily üldözések ostorozzák:
a tetteinket bátran beragyogja.

Mert megismertem én az irodalmat,
de még tudásom gyatra volt s hiányos:
hogyan születnek, múlnak birodalmak,
s a forradalom hogy növeszt hatalmat,
előttem tiszta nem volt, csak talányos.

Harmincéves koromban szervezetten
Pártom tanulni küldött iskolára
s velem nőtt, amint én is növekedtem,
s tanult, mint én is tudni törekedtem,
e jó hazának annyi fia, lánya.

Anyagból kél a tanitás s anyagba:
a tömegekbe hinti el vetését,
az anyaföldbe hinti: ugyanabba,
ahonnan szökkent, oda hull a magva,
hogy kivívja az életet, a békét.

S az útja átvezet a nagyvilágon:
s a győzedelme, diadalma biztos,
szívünkre ül, mint ifjú lomb a fákon,
mint hajnalt hirdető madár az ágon:
a nyár közelg, a fényes kommunizmus.

SŐTÉR ISTVÁN

KÖZEL A HATÁR

Beszámolóját Csűrös befejezte, s kimerülten ült vissza az asztalhoz; egész napját a gazdasági hivatal felülvizsgálásával töltötte — előző éjszaka egy falusi fogadó ivószobájában üldögélt, várva, hogy a kocsit megjavítsák, mely a fővárosból hozta vissza. Rossz szónoknak hitte magát, s ezért lelkiismeretes gondossággal készült fel beszédeire; minden erejét, képességét összesűrítette egy-egy nyilvános szereplésénél. A titkári beszámoló anyaga már napok óta gondosan előkészítve pihent íróasztalában. — Mégis a taggyűlés megnyitása után szorongón helyezte maga elé jegyzeteit: a vörös lepel-borította asztalon kápráztatta szemét a fehér papiros; elfulladt a torka, amikor beszélni kezdett.

Hogy beszédét befejezte, s megkönnyebbülten törölgette homlokáról a verejtéket, abban reménykedett, hogy a hozzászólásokból megkaphatja azt, aminek hiányát leginkább érezte munkájában. Ez a munka gazdag volt és szerteágazó, — az egyetemi pártszervezet titkári munkája. De Csűrös már korábban megtanulta, hogy a látszatra egyformán fontos és sürgős feladatok közt ott rejlenek azok is, melyek a jövő távlatait rejtik magukban. Ezeket felismerni, megragadni: ebben mutatkozik meg a vezető! Szilárdnak, biztosnak csak úgy érezheti magát, ha ezeket kezében tartja. De már hetek óta épp ezek hiányzottak a keze alól.

A régimódi sárgaréz csillárok még sötéten függtek a terem fölött, odakünn a tér messzi kilátást nyitott a várostúli síkság felé; rózsaszín por borította a láthatárt. A terem boltozatának aranydíszeit zöldesszürke homály borította, a falakról aláhulló vörös drapéria sátorként övezte a gyűlést. A széles ablakokat kinyitották, a folyosóra nyíló ajtók is tárva álltak, de Csűrös elégtétellel állapíthatta meg, hogy senki sem húzódott a közelükbe.

A bölcsészkar egyik öreg professzora nyitotta meg a hozzászólók sorát: fogatlanul, halkan beszélt és Csűrös kissé idegesen várta, hogy a hátulsó sorokban, ahol a pártszervezet legfiatalabb tagjai ültek, nem támad-e suttogás? Szerencsére a professzor féloldalt fordult s már az egész terem felé fejezte ki várakozásait, melyeket az ifjúság egységéhez fűzött. Az ingujjas sorok komolyak, figyelmesek maradtak; virágos kartonruhájukban a lányok bizonyos ünnepélyességgel ültek helyükön, karjuk, egyszerű derűs egészséggel barnállott a félhomályban. „Milyen szépek!" — élénkült fel Csűrös az arcuk láttán, s már a hőséget sem érezte oly súlyosnak; könnyű, vidám légáramlatok kezdték lebbenteni a falak vörös vásznait. Leült a professzor és még senki sem jelentkezett szólásra.

— Elvtársak! — mondta Csűrös, hogy sürgesse őket, de méginkább, mivel ezt a szót most szeretettel, gyengédséggel esett jól kimondani.

Juhos jelentkezett; otthonosan, higgadtan beszélt, a titkári beszámoló felszólításához kapcsolódva, az ifjúsági szervezet eddigi működését kezdte bírálni.

— Valamennyien hibásak vagyunk, — mondta — mert mindeddig alig törődtünk az ifjúsági egység előkészítésével. Tudomásul vettük a kongresszus közeledtét, de eredményességéért mit sem tettünk. Általában, gépiesen végezzük feladatainkat... És mindez meglátszik az egyetem munkájában, életében. Ez a munka hibás, — ez az élet tunya és lassú! Hibák vannak, elvtársak, s hosszú ideje töröm a fejem, hol kellene megfognunk őket! Egymagam nem tudok rájönni. Segítsetek most, világítsátok meg az okokat.

Az egész terem feszülten figyelt, a sorokban mozgolódás támadt; a sárgaréz csillárok közül az egyiket meggyujtották, de ez csak a terem felét világította be, — a hátulsó rész homályban maradt. Juhos hirtelen elhallgatott, mintha elvesztette volna a további gondolatok fonalát. Töprengőn nézett szét; a kínos csendben néhány szék reccsent.

— Azt hiszem, valami nincs rendjén! Hát csak ezt akartam mondani! — jelentette ki végül Juhos ingerülten.

Csűrös érezte, hogy ez a felszólalás éppúgy megzavarta, tanácstalanságban hagyta a többieket, mint őt is. Már azt hitte, előbukkan végre valami, a tagság tudata felszínre veti mindazt, aminek megragadására annyira vágyik! De a további felszólalók nehézkesen, s valami óvatossággal kezdtek beszélni; ügyeltek rá, nehogy valamikép belekapcsolódjanak Juhos gondolatmenetébe. Akadozóvá lanyhult a gyűlés, mindenki megmaradt az általánosságoknál.

Csűröst elöntötte a bosszúság; türelmetlenül hajolt előre, s a negyedik jelentkezőnél világosan látta, hogy Juhos kritikájára a taggyűlés a sima szavak kavicsait akarná lassanként ráhordani. A tagság nyugalma, melyben fegyelmezettséget látott még az imént, most valóban tunyaságnak tetszett! Nem hiába emlegetik ezt a várost a jámborságáról. — Mire vártok még? — akart volna rájuk kiáltani. — Úgy ültök be a taggyűlésre, mintha egy kiadós templomi prédikációt akarnátok végighallgatni.

Vagy talán valamennyien ismerik a hibákat, csak épp nem *mernek* beszélni róluk? Odakünn besötétedett, s a terem hátulsó, félhomályos része, egyetlen szürke mozdulatlan tóvá tömörült. Csűrös megfigyelte, hogy csak a csillár alatti sorokból jelentkeznek szólásra. „Nem lett volna szabad engednem, hogy Juhos lenyelje a többit!..."

Telt az idő, s Csűrös csüggedten látta, hogy nemsokára összegeznie kell az elhangzottakat. De mit összegezzen? Mi az, amit oly bőbeszédűen kerülgettek? Végigfutott a hozzászólók névsorán, melyet beszámolója hátlapjára jegyzett fel. Juhoson kívül csak ketten beszéltek hallgatók; két professzort, három altisztet és öt egyéb, idősebb személyt számolt össze. Az ifjúsági egység kérdésénél épp az ifjúság maradt néma? Újból végignézett a termen: rendületlen türelemmel álltak még a fal mellett is, mintha elhatározták volna, hogy valamit kivárnak. Nyugodt, ráérős

kíváncsiságot látott az arcokon. A félhomályba süllyedő, tömött terem láttán ismét elfogta a fáradtság érzése; újból tűrhetetlenné vált a hőség is.

— Gyújtsátok meg hátul is a csillárt! — szólt rá türelmetlenül egyik szomszédjára.

Hosszú csend támadt; az utolsó hozzászóló is leült a helyére. Csűrös kiérezte ebből a hallgatásból a sürgetést: „No, most te add hozzá, ami még hiányzik, titkár elvtárs!"

E pillanatban a leghátulsó sorból tartotta fel kezét valaki — váratlan, heves mozdulattal lendült elő a félhomály tavából ez a kéz. Csűrös megismerte Zselyonkát; falnak szorultan, feltűrt ingujjal, kócosan állt a terem mélyén. Őt eddig azok közé számította, akik a szavukat a taggyűléseken ritkán hallatják; nem ismerte eléggé a fiút, de, maga sem tudta még, kissé zavarosfejűnek nézte.

— Elvtársak! — csendült azonban tisztán és keményen Zselyonka hangja. — Két órája hallgatlak benneteket, de vagy azt kell hinnem, nem értitek, miről van szó, vagy azt, hogy nem is akarjátok érteni. Juhos elvtárs felszólalásától sem lettünk okosabbak, de ő legalább olyasmire figyelmeztet, amire mindnyájunknak régóta figyelnünk kellene. Arról van szó, hogy rosszul dolgozunk valamennyien: a vezetőségünk is, mi is és az egész egyetem!

Ebben a pillanatban felgyúlt a másik csillár: a fény elöntötte Zselyonka törzsét; vad szemöldökei az orra tövére nyomultak; miközben beszélt, szavainak a jobb öklével adott hangsúlyt, bele-belesuhintva a levegőbe. Csűrös önkénytelenül elmosolyodott, miközben nézte, — pedig a szíve elszorult kissé: most elsőízben érte a párttagság részéről bírálat.

És Zselyonka azzal az elmerültséggel beszélt tovább, mellyel a gondolatokkal agyonzsúfoltak keresik a kifejezést. Két könyökét most hátamögé a falhoz szorította, mintha el akarná lökni magát tőle.

— Nem gondolunk arra, hogy ez az egyetem a miénk kell legyen, a miénk kell maradjon! Hát tudhatjátok, már fegyverkeznek azok, akik az új életünket el akarják tőlünk ragadni! És vele együtt az egyetemet is. Hogy engem megint az uradalmi bognárműhelybe szorítsanak, Juhost a kotrógép mellé, Szabó Etit a lecsavartkanócos petróleumlámpához. Csűrös elvtárs már elfelejtette, hogy ki kellett maradnia a Horthyék egyeteméről? És ti, elvtársak, nem emlékeztek, hogy a jó iskolákból már a beiratkozásnál elküldtek benneteket a Rókusiba, ahol sok verést kaphattunk, de tudást keveset?

Csűrös elpirult: Az a kimaradás még ma is fájt! Meg nem tudta állani, hogy beszélgetés során, de különösen, amikor első évesek kerültek elébe, a magyar-történelem-szakos féléveire célzást ne tegyen. Mi támogatást remélhetett akkoriban az államtól a deszki kovácsmester gyermeke? Tandíját, kosztját azokból az ötven fillérekből rakta össze, melyeket a Royal-beli sakkozásokért, unatkozó ügynökökön keresett. De még így is befejezte volna, ha le nem bukik harmincegyben! A városház alagsorának kerek, rácsos ablaka mögött ért véget az ő egyeteme!

— Majd jaj lesz annak, aki meg akarná akadályozni, hogy egyetemi éveink

befejeztével, oda, az emelvény elé állhassunk! — mutatott előre Zselyonka az aula túlsó végébe, ahol most Csűrös ült, a vezetőségi tagokkal, s ahol máskor, egyetemi ünnepélyeken és doktorráavatásokon rektor és dékánok szoktak ülni.

Zselyonka nem is folyamodott több szónoki hatáshoz; már nyugodtan és biztosan beszélt, mivel érezte, hogy az egész társaság nevében szól. Odakünn, a folyó túlsó partjáról, s a temető környékéről, majd a pesti országút irányából is, gyári szirénák szólaltak meg: tíz óra, az üzemekbe kezdődik az éjszakai váltás. A terembe hűvösebb levegő áramlott, de a hallgatóság ügyet sem vetett rá.

— De hogy akarjuk megvédeni, amit még magunkévá sem tettünk? — kiáltotta emelt hangon. — Ha így maradunk: mintha puskalövés nélkül, máris kiűztek volna a birtokunkból!... Eddig csak félénken csipegettünk abból, amiből két pofára kellett volna magunkat telizabálni! Elvtársak! Ha meg nem vetjük a lábunkat a tudományban, máris kaput nyitottunk az ellenségnek! Ha mi tudatlanok maradunk, elakadnak az ötéves tervek, fejünkre dől a szocializmus épülete!... *Ők* csak ezt várják! De ti is ezt akarjátok? Mert ha nem, akkor kezdjük meg végre a harcot, a mi tudományunkért! A pártvezetőség pedig támogasson bennünket, jobban mint eddig tette! — kiáltotta az emelvény felé utolsó szavait.

Csűrös kíváncsian tekintett a szomszédaira; Rojkó, az agit-prop. felelős, aki a jegyzőkönyvet vezette, előredugta nyelvét, papirosai fölé görnyedt; kisfiús arcával, simán hátrafésült hajával jótanuló gimnazistának festett; jegygyűrűje megvillant az ujján, miközben takarosan kihegyezett ceruzájával a sorokat szántotta, időnként feltekintett, elgondolkozott, mint aki azon töpreng, mit rögzítsen az elhangzottakból. Csűrös tekintete elsiklott róla; tudta, hiába keres vele most kapcsolatot. — Majd csak a gyűlés végén közli vele Rojkó halkan és tartózkodón a maga szabatosan megformált gondolatait.

Még tartott a taps, melyet Zselyonka érdemelt ki; Csűrös félretolta maga elől a tálcát a fehéren szikrázó vizeskancsóval, mely a jobbszélső sorokat tekintete elől elfedte. Mintha előre érezte volna: a következő felszólaló onnét jelentkezett.

Csontos, szőke lány volt; haja kócosan és szárazon, mint a szalma, övezte téglavörös arcát. Kéken világított a szeme ebből a vörösségből.

— Szégyen, elvtársak, — kezdte rekedtesen — hogy most, az év végén eszmélünk rá arra, amit évközben kellett volna megszívlelnünk. Ismerjük be, idejöttünk az egyetemre, s jóformán máig sem tudjuk még, mit keresünk itt! Zselyonka elvtárs helyesen beszélt!... eddig tálcán hoztak elénk mindent: felvételt, ösztöndíjat, szállást ellátást, — s mi már-már úgy képzeltük: a tudást is ajándékba kaphatjuk! Például úgy, hogy a professzorok félév végén beleírják a tudományt az indexünkbe és mi csak zsebrevágjuk!

Voltak, akik nevettek és ez szemmelláthatóan megzavarta a lányt. Hadarva mondott néhány mondatot, miközben arca téglavörösből lángvörösre vált és szeme dühös kékséggel villant. Csűrös elégedetten nézte: ilyen lányokkal eddig csak a körtöltésen túl, a sárba, agyagba fúlt szegénytelepeken találkozott, diadal már az is, hogy idáig hatoltak az ilyenek az egyetemig. Emlékezett a nevére: Csipak Boris-

nak hívják. Napszámos volt, paprikát hasított az alsóváros on. Nagy vörös öklét fölemelte, dühösen, s lecsapta egy üres szék támlájára. Nyers volt a hangja, de valami illetődöttség rezgett benne. Miközben magát és társait szidta, megkönnyebbülés vett rajta erőt; lerítt róla a boldogság, amiért megteheti.

— Már elmúltam harmincéves — mondta a leány — de el fogom végezni az egyetemet! Megígértem ezt a Pártnak! Még írni sem tudtam helyesen, amikor felvettek. De amikor nagyon nehezen ment valami, mindig arra gondoltam, mit tenne a helyemben: Lenin . . .

A leány szavai nyomán kis mozgolódás támadt a teremben; székek reccsentek, az első sorokban ülők érdeklődően nyujtogatták nyakukat a hang felé, melynek nyersesége most szíveket melegített, mint egy okos és jó nővéré. A leány megérezte a bizalmat és szeretetet, mely iránta támadt hirtelen.

— És még vannak fiatalemberek, — kiáltotta végtelen megvetéssel — akik le akarnak „morzsolódni"!

Zöldes fényt hullattak a csillárok a sárgásszürke falakra, s a tagság még éjféltájt is úgy ült együtt, mintha összekovácsolták volna. Zselyonka és Csipak Boris szavai felrázták a fiatalokat. Mennyi hiba derült ki, mennyi mulasztás! Csűrös jegyzettömbjén felkiáltójelek, vesszők, rövid mondatok sorakoztak, de ő még mindig várt, várt, — még nem találta meg, amit keresett.

— Vizsgáljuk meg a szakérettségis kollégium helyzetét! — követelte az egyik felszólaló.

— Figyelmeztetni kell a professzorokat, hogy burzsoá-álobjektivitás, ha a munkáshallgatókat ugyanolyan elvek szerint osztályozzák, mint a többieket — fejtegette egy vékony, tücsökkülsejű fiú, akinek keskeny arcán aránytalanul nagy helyet foglalt el bozontos bajsza. De hárman is támadtak ellene, egymásután:

— A munkásfiúknak nincs szükségük kegyelem-kitűnőkre!

— Nem borravalóért tanulunk.

Lázban égtek, kettesével-hármasával lökték fel a karjukat, ketten kezdtek egyszerre beszélni. Viták robbantak ki, részletkérdésekről, melyeket eddig senki sem vitt volna taggyűlés elé. Végre, nekivetették magukat a kritika mezőnyének is. Kiderült, hogy a békebizottságok lanyhán végzik munkájukat, a Szabad Nép-körök ellaposodtak, s a menzát újból át kell szervezni. Voltak, akik Juhos hozzászólását is kifogásolták. Ennek arca már szürke volt a fáradtságtól, amikor újra szólásra emelkedett:

— Az én bajom, azt hiszem másoké is — mondta többek közt — hogy a szervezési munkákat fontosabbnak tekintettük a tanulásnál. Így én is, az orvoskollégium fegyelmi ügyének kivizsgálása miatt, két hétig az előadásokat sem látogattam rendszeresen, s az elmaradott anyagot máig sem pótoltam. Eddigi felkészültségemet is hiányosnak érzem.

De Juhos második felszólalásából több konkrétum már nem is derült ki, mintha valami homály nyugtalanítaná, gondolatai elkanyarodtak a kritikától, melyre felelni kívánt, ismét csak a korábbi, fennhangon, töprengő módon fejezte be szavait:

— Még nem emésztettük meg az egyetemet! Pedig, elvtársak, gondoljunk arra is, hogy a nyáron új káderekre kell felvennünk! Hát őket hogyan fogjuk *mi* megemészteni?

Várakozón tekintett körül, s mikor leült, ismét csak zavarodottnak látszott. Csűrös szemöldöke összerándult: villanásnyi idő alatt értette meg Juhos gondját. Az új káderek!.. De hisz ez az!... A feladat, melyben a jövő távlatai... Érezte, elönti a vér, mint mindig, valahányszor valami mulasztáson, hibán kapta magát. Most döbbent rá, hogy a felvételekre kellett volna már eddig is minden erőt és figyelmet összevonniok. Ez ugyan a minisztériumokra tartoznék, de szinte már előre átélte a helyzetet, amikor kiderül majd, hogy valahol elakadt valami... és nekik, a pártszervezetnek kell a készülő kudarcot győzelemmé átváltoztatniok. Az asztal alatt jobbcipője talpát kínos-idegesen a balbokájához szorította.

Éjfél volt, mire szólásra emelkedett, hogy a vitát összefoglalja. Gyötörte szemét a csillárok fénye, megpróbált a terem homályos sarka felé tekinteni, gyulladt szemhéjai attól még inkább szenvedtek. A tálca és az üvegedények kibírhatatlanul szikráztak az asztalt borító leplen, melynek vörössége úgy pattant neki szemének, mint kőszilánk. Csűrös tehetetlenül fordította fejét a kitárt ablak felé; mély lélekzetvétellel emelkedett a tavaszi éjszaka keble: nedves, pihentető áramlás húzott a nyitvaálló folyosóajtók felé. Felszegte fejét, erejét összeszedte; mit várnak tőlem leginkább? — ötlött eszébe hirtelen. Munkaerkölcsöt, fegyelmet!

Elhatározta, hogy a kései óra ellenére kimerítő, felelős választ ad az összes felszólalásokra.

Zselyonka lement, a kapu előtt találkozott Csűrössel; a lépcsőkön megállt a titkár, végigtekintett a fekete téren, Dugonics hallgatag bronzszobrán, a díszkerten, a sugárutak betorkollásán. Érezte, álom még soká nem jön majd megkínzott szemére, szerette volna továbbfeszíteni is a gondolatait, a nélkül, hogy megterhelné őket: erre csak a sakk nyujt alkalmat, — megfeszített, s mégis üresen futó gondolatok játéka.

— Gyere hozzám, eljátszunk két partit! — hívta Zselyonkát. — Nem gondoltam, hogy ilyen soká tart, megígértem, benézek édesapámékhoz.

— Ilyen későn?

Zselyonka némán bólintott. Tudta, az anyja ébren várná, hajnalig. Ahogyan az apját szokta várni: kocsmázásai idején.

Csűrös egyedül ment haza, a nagykörút sarkán fehérlő malter- és mészszagú munkásházba. Megcsikordult talpa alatt a friss deszkapadló, amikor szobájának sötétjébe lépett; lámpát gyujtott, s a szoba közepén, a lámpa fehér gömbje alatt soká, elmerülten állt. Később körültekintett, elégedetten, a szoba szigorú, de barátságos rendetlenségében heverő könyvein, szétszórt írásain. Lassú, szórakozott mozdulattal zárta el fiókjába annak a beszédnek fogalmazványát, melyet a küldöttválasztógyűlésen a megyeszékhelyen készült elmondani. Eloltotta a lámpát, ablakot nyitott. Az Alföld jóillatú éjszakája fölött bágyadtan rozsdállottak a hajnalelőtti csillagok: kesernyés, szíkes lehelet keveredett a gyógyfüvek, a zsíros harmat illatával. Messzi-

ről, a tanyák távolából, a láthatár sarkából egyenletes, tompa robaj kélt a széllel; Csűrös az ismerős hangot figyelte: már érkeznek a hetivásárra a láncos-zörgős parasztszekerek.

— Milyen harciasak voltak! — gondolt vissza az estére. — Valami megmozdult bennük!... Igen, igen, itt elkezdődött valami.

Nemrégiben hosszabb időt töltött a fővárosban, s megfordult az ottani egyetemi pártszervezeteknél is. Az egyik helyen kissé pártfogón beszélt vele a titkárelvtársnő, mintha csak azt akarta volna éreztetni vele: „jól nézz körül, tanulhatsz tőlünk, — hiszen ti ott vidéken..." Csűrös sohasem volt soká távol szülővárosától, s nehezen nyelte le mérgét, ha úgy látta, hogy munkájukat, eredményeiket a fővárosban nem ismerik.

Eszébe jutott Csipak Boris: szeretettől, gyengédségtől lágyult el a szíve. „Kitűnő gyerekek ezek!" — gondolta magában, mély meggyőződéssel. Igen, a pesti tagság fürgébb, élénkebb, — de van bennük valami léhaság, amin ő titokban mindig megbotránkozott: A *mieink:* lassúbbak, talán naivabbak is, — de: tisztábbak!

Hátat fordított az ablaknak. „Mi történt velük?" — mosolyodott el. A taggyűlés vége úgy festett, mintha odalenn, a téren, riadót fujtak volna.

Az imént még távoli, tompa zörgés egyre közeledett, mintha vasbográcsokban patkószegeket ráznának. A szél néha távolította a hangot, — de máris harsogóvá erősödött, a láthatár jobb sarkát betöltő, a város felé közeledő szekértábor lármája. Csak balkézről, a folyó felől hallgattak a földek; mozdony sípolt az állomáson, a hajnali gyors szerelvényét tolató mozdony. Ott, az állomáson túl, a töltés kanyarán túl, ettől az ablaktól alig nyolc kilométernyire: a határ! S a határ mögött, délre: az ellenség. Ablakától balkézre, a némán maradó földeken — az ellenséges határ némasága. Csűrös járt valamikor azon a határon túl, most elképzelte folyóik útját, meredekké vált agyagpartok közt, buja, fekete földek ölén, két partján vad füzesekkel. Komor falvak alszanak a síkságon, s az állomások előtt, a bokáig érő porban, géppisztolyos őr sétál. Narancssárgára festett kaszárnyákra hull majd a hajnali fény, örömtelen reggel virrad a városokra, melyeknek földszintes családi házai, török háremei, mély udvarú fogadói, amerikaias, hófehér háztornyokkal váltakoznak. A bíborszőnyeges szállodák télikertjében kifizetik számláikat a diplomaták, s félrészeg nőket támogatva, autójukba szállnak; az egyik attasé felesége üres zsákként hurcolja maga után a hall kőpadlóján nercbundáját; mint megannyi cápa úsznak a lakkozott kocsik a széles főutcán. Kétoldalt mogorva emberek állnak sort a gyérjáratú autóbuszok megállóinál. Kopár, szürke hegyek közt, melyekre kosaraikban cipelik föl a földet a parasztok, hirtelen fékez a keskenyjáratú motorvonat: őrmester vezetésével háromtagú csendőrjárőr száll föl, s megkezdi az utasok igazoltatását.

Csűrös megértette, hogy az esti taggyűlés hangulatában, harcosságában láthatatlanul jelen volt ez az ellenséges határ. Jelen volt Juhos, Zselyonka, Csipak Boris indulatában, — de jelen marad az egész egyetem botladozásaiban, nehézségeiben is. Csűrös sötéten tekintett a láthatár némán maradt szelete felé. Szívében mély gyűlölet támadt, melynek forróságában gőzzé foszlott az álom, a fáradtság, — a másnapi

fáradtságoktól viszolygó szervezet csendes tiltakozása. Lassan vetkezni kezdett; odalent sötét volt még az utca, de az első tanyai szekerek már a város házai közt zörögtek, a vámnál kezdődő sugárút gránitkockáin. Csörömpölésüket a paprikamalom háromemeletes tűzfala verte vissza a még alvó udvarok fölé.

SIMON ISTVÁN

INDULÓ

Vannak, akiket jó borok
lángja csiholgat kedvre,
s míg bírja szusszal a torok
tőle harsog az este,
s mihelyt a mámor szerte száll,
könyökre dőlve hortyog
a mulató, s reggelre már
nem lesz a bortól boldog.

Engem nem illó alkohol
derített most derűre,
egy nemzet láza, mint a bor
forr bennem is hevűlve,
és millió száj mozdul így,
kazán, kohó dohogja,
hogy e kedv mind jobban vidít,
pirosló hajnalokba.

Az Ötéves-terv indul el
s vele egy növő ország,
hogy amit korok loptak el,
dolgos percek behozzák.
Ki csodálja most, hogy határt
nem ismerő örömre
ébredtünk: ébresztett a Párt,
jövőnk hatalmas törzse.

S ha mozdul a törzs, a mozdulás
átterjed a levélre,
akit elold a lazulás,
hulljon csak le a mélybe.
Az öröm, lám, ma így hat át
és nem térít el semmi,
hogy forgassam a ceruzát
győzelmünket jelezni.

LUKÁCS IMRE

VÖRÖS CSILLAG ARANY KALÁSSZAL

Hazám: e föld és dolgos népe,
a szívem érted ver, dobog,
érted épülnek házak, gyárak,
hidak, iskolák, traktorok.
Érted harsog a munkaverseny,
a bő vetés néked terem,
téged köszönt ujjongva versem
a szabad magyar földeken.

Hazánk: népem és drága Pártom,
zászlós jelvényed közepén
vörös csillag aranykalásszal
utat mutat, ragyog felém.
Te lüktetsz rég szivem verésén,
húsz éve bennem él a hit:
a kommunisták harcos pártja
a győzelemre megtanít.

Utad börtön, bitó jelezte,
de vasbetonként állt a Párt.
Sallai, Fürst, Ságvári, Rózsa
s a többi mártír száz halált
vállalt: szabad legyen az ország,
a nép, a munkás és paraszt.
Mire gyengék voltunk magunkban,
Szovjet sereg meghozta azt.

Ötödik éve áll az ország,
romok helyén új élet int.
A Párt, a Pártunk öntudatra
neveli boldog lányait
és fiait, kiknek kezétől
terem a búza és a vas.
Önmagáért munkál e földön
a munkás és dolgos paraszt.

Hároméves tervünk naponta
újabb és újabb győzelem,
két és fél év alatt elvégzik
a gyárakban és földeken.
S mire tíz évig csak titokban
gondolhattunk párom meg én:
megszületett Marika lányunk
a Terv első esztendején.

S azóta sugaras lakásunk,
betölti gyermekkacagás.
Ma már gagyog, totyog a lányom,
szemében boldog villanás
derül, midőn karomba ugrik
s hozzám simul. Folyton nevet.
Miért is sírna, hisz csak egyet
ismer — a boldog életet.

Nem tudja még, de máris érzi,
hogy e földön minden övé,
övé s a többi proli srácé,
Marikáé s mindegyiké
a tej, gyümölcs, a hús, a játék,
a jobb élet s a szeretet.
Ezért látni ma országszerte
rengeteg boldog gyereket.

Ezért boldog a kisleányom
s én is nagyon boldog vagyok,
lakásom ócska bútorai
között is fényes nap ragyog.
Megértem azt, amire vágytam:
szabadon, társaim között
élek s virul-szépül a lányom
— s olyan rossz, mint az ördögök..

És ekkor — egy éves múlt éppen
kis Marikám — új hir kereng:
áruló, kémek furakodtak
sorsunk közé, hogy idebent,
mint jó barát, mint harcos társak
rombolják széjjel soraink.
Hogy visszahozzák, ami elmúlt,
a háborút, nyomort s a kínt.

Hogy országunkat, szép hazánkat
urak országává tegyék,
hogy a munkásnak és parasztnak
újból megláncolják kezét.
Trockisták, kémek, szabotőrök
törtek reánk — de itt a Párt
és dolgozó népünk nevében
kiáltott harsányan megálljt!

„Halál reájuk! Mind egy szálig
pusztuljanak az árulók!"
Egy emberként zúgja az ország,
ezt sistergik a vaskohók.
Ezt harsogja mozdonyok füttye
s kétezer traktor dörmögi,
követelik falun, városon
dolgozó népünk fiai.

Ezt érzem lányom nevetésén
s kacagásán is érzem ezt,
erre kéri Rákosi Mátyást
Kistelek, Miskolc, Budapest.
Ezt mondja minden, ami szép itt
s minden kacagó kisgyerek...
És mi szülők megvédjük nékik
jövőnk: a boldog életet.

BÉKÉS VIRÁG

BÉKE

Tavaszi szél kószál a kertben
körül susogja mind a fákat.

Méhecske zümmög önfeledten
a szirmát bontó tulipánnak.

Tavaszi szél emeli szoknyám,
a nap rámköszön meghatottan.

Lent, túl a kerten a napos táj
fölött a motor zaja robban.

A domb alatt fénylő barázdák
feküsznek egymás mellett sorban.

A traktorok vidáman szántják
a földet ott lent a laposban.

Tavaszi szél játszik a réten,
viháncol, emeli a szoknyám.

A távolból a dörgő gépen
Hugom int: vidám traktoros-lány.

Megyek felé: viszem ebédjét,
elmarad már a falu vége.

Dél van, a nap mosolygón néz szét,
szép a világ, oly szép a béke!

HEGEDÜS ZOLTÁN

ÓDA A FŐVÁROSHOZ

Elöntötte a napfény a várost
váratlanul e téli hajnalon.
A Nap óriás korongja lángolt,
lobogott a sötét házakon,
szinte már az égbolt is vakított,
üvegként zengett az utcák felett, —
és megkoszorúzta sugarával
a gellérthegyi bronz-emlékművet.
Mintha millió szív lángja volna,
a nép szíve a nagy szobor-művön. —
És a szobor kigyúlt, mint a fáklya,
ahogy kigyúlt szivünkben az öröm.
E hajnalon, a nagy Terv kezdetén,
elszántan, mint a béke harcosa,
hitet tett Sztálin zászlója mellett
hazánk munkásfővárosa!

Mert munkásvér öntözte hajdan
e város köveit,
és nem volt a nép kezében fegyver,
hogy szétverje a tőke fegyvereit.
Bőven csorgatták a vért az urak,
mint aranypatakot!
Vérből épültek a barokk-paloták,
s ringyójuk aranyért vonitott,
aranyért, a kiontott vérért
rohant a gyilkosok hada,
süllyedt és emelkedett a tőzsdén
a vér árfolyama,
hogy hízzanak a tőkés-farkasok,
sorvadt a munkások szive, —
a kifosztott nép csontjából tornyosult
a főváros az ország köveire.

A munkás étlen kóborolt,
nem volt hol meghúzódnia,
hontalan vadként menekült
Budafok barlangjaiba:

Királyerdőből szállt a rongyok korma,
temető volt az Auguszta-telep,
a nyomor már puszta kezekkel vájta
a lágymányosi szeméttelepet,
a nagyváros tömegszállásaira
mocsokként szállt le az éj! —
Budapest köveiből még
a múlt elevenen beszél!

De jött az omlás, megingott a föld,
rajtékot hányt, mint viharban a tenger!
A fasisztákat üldözve, a Szovjet Hadsereg
végzett a magyar úrirenddel!
1945!
a nagy nap: április negyedike!
Október a szovjet tankokon
robogva érkezett ide!
Felkelt a nép a nyomorból,
merre a Szovjet Hadsereg haladt:
földet osztott, s az országot birtokba vette
a proletár akarat!

S boldogságunkban, mint a gyermekek,
falakra írtunk három nagy nevet.
A falra irtuk, de szívünkbe véstük
Lenin, Sztálin és Rákosi nevét!
Lenin, Sztálin és Rákosi nevével
növeltük meg nagy Pártunk erejét.
Szabad népek közt megállhatunk végre
a Forradalom zászlói alatt:
a gyárak kapuján piros zászlók lengtek,
— így lett ünnepünk ez a nap!

S a történelem
a nép történelme lett!
Első lapja
a Szovjet Hadseregé,
velük megyünk
ha kell, tűzön-vizen át,
a béke, a győzelem s a kommunizmus felé!

Ha jársz a város házai között,
a falak beszélik már e történelmet;
itt vívtuk meg a legnagyobb csatákat,
itt nyertük meg a Hároméves Tervet,
itt bontottuk ki, hogy magasba lengjen,
az Ötéves Terv lobogóját,
itt dobban a munkásság nagy szíve,
hogy győzzön, erősödjék az ország!

Budapest küldte az első traktorokat
a földekre a szegényparasztnak,
iskolát, könyvet, s küzdeni: harcosokat
az ország szívéből kaptak.
Szív, valóban szív ez a város,
mely élteti a küzdő, szép hazát,
idefutnak az idegek, mint az észhez, —
s e csodálatos ész, a Párt.

Hatalmas város! büszke rád a nép,
útjaidon örömmel jár az ember,
oly végtelen vagy, szép vagy és erős,
mint a hullámzó tenger!
Mint napfényben a hánykódó vizek,
áramlanak az utcák:
mint tükörbe, amelyben arca fénylik,
arcodra néz az ország.

Nézd ezt a várost! mennyi szerszám,
gép! — az ipar diadala a jövő!
Az erdőkkel szegett határban
a dolgozóknak épül üdülő,
a végtelenbe nyúló utakon
színházak, gyárak, könyvtár, iskola,
hidak és házak épülnek! lásd van már
a népnek otthona!
S holnap a város új házaival
belép a hegyek szép erdeibe,
hol a források csobogása rivall
a sziklák közt, s az ifjúság éneke.

Hát csengjen a gránitköveken
kalapácsod útkövező!
oly szép ez a város, mint Ötéves Tervünk,
s ifjúságunk előtt a jövő.

Népünk erejét növeli, amit épít:
a hidak, erőművek, a gyárak!
Az új kohók vörös fényeitől
világít ez a század!
Már alkot és harcol a nép!
Nincs vihar, mely leverni tudja,
Mert győzhetetlen fegyvere a Párt
s roppant ereje a munka.

Budapest, előre hát,
a szocializmusba!

BARABÁS TIBOR

AZ ÉRETTSÉGI ELNÖK

ÖZVEGY KABA ISTVÁNNÉ Gyenge Ilonkának hívnak. Temesvárott születtem a gyárnegyedben. Apám, Gyenge Antal, cseléd volt Dunántúlt, majd a Weiss Manfréd gyárban dolgozott Csepelen. Hogy miként sodródtunk Temesvárra, nem tudom.

A Dobos-utca piszkos, szürke, földszintes házai a Bega-csatorna holtágáig értek. A házak odúiban cipőgyáriak, guberálók, cigányok laktak. Mindig zajos volt az utcánk. Hajnalonként részeg cigányok muzsikálták be magukat az udvarunkba.

Édesapám akkor vágólegény volt. Szerette a bort, meg az asszonyokat. Ha hazatért, anyánkat ritkán verte, inkább csak a négy gyereket, léccel, szíjjal, vagy ami éppen a kezébe akadt. Anyám magas, szép, barna asszony volt, sokat sírt és mindig azt mondta, hogy miérettünk tűr. Temesvárott, különösen a Gyárvárosban, magyarok, románok, sokácok és cigányok vegyesen éltek. Amikor először léptem az elemi osztályba, az Iskola-utcai sárga épületben még Ferenc József képe volt a falon. A gyerekek az udvar közepén csengetés után csoportba verődtek és így énekeltek:

Oláj, oláj, vadoláj
Fából csinál koporsót
Kilukadt a feneke,
Benne maradt a lelke.

A román gyerekek a fal mellé húzódtak és örültek, hogy legalább nem verik őket. Én mindig mellettük álltam. Inkább sírni tudtam volna, mint énekelni. A Dobos-utcán legjobb barátaim, barátnőim román- és cigánygyerekek voltak. Volt egy kis román barátnőm, Michaju Anna, de én csak Cundrinak becéztem. Akkor szerettem meg annyira, amikor a bátyjára ráfogták, hogy betört és bevitték a rendőrök; Cundri sírva, kiáltozva futott utána az utcán. Úgy szerettem, hogy amikor az apám zsírt hozott a vágóhídról és hagymát pirítottunk, kis kék lábasomban vittem neki belőle. Az iskolát négy elemi után velem együtt elhagyta. Tízéves korától anyjával együtt a cipőgyárban dolgozott, tizenhárméves volt, amikor megkapta a tüdővészt és két évig sorvadozott még. Egy nyári estén Anna nagyanyja, a Bábó, értem jött és kért, menjek, mert Cundri mindjárt meghal. Mentem. Ott feküdt az ágyban, olyan volt az arca, mint a porcelán. Ilus! — mondta, de már alig kapott levegőt. Köszönöm a barátságot, én most meghalok. Gyűjtsetek koporsóra... Cundrika nem sírt, csak a kezemet szorongatta. Ott maradtam mellette éjfélig. Akkor elaludt... Anyja és Bábó jajveszékeltek: „Dragucám, dragucám" és csókolgatták a halott kihűlt lábát.

Én is sírtam, de csak mert ők is sírtak. Már akkor rég húztam a vágóhídon a beleskocsit és nem tudtam, hogy mi a jobb, az élet, vagy a halál?

A Gyárváros kitett magáért. Minden ingyenbe ment, csak a pópa nem. Annak gyűjtöttünk valamit. Kitették az udvarra a gyalulatlan koporsót, fedetlenül. Barna kis ruhában feküdt benne Michaju Anna. Nyolc ministránsgyerekkel jött a pópa. Énekeltek, beszentelték a koporsót, azután beszegezték. Cigányzenével vonult végig utcánkon a gyászmenet. Elől húzták a zenészek, utánuk a nyolc ministránsgyerek lépkedett, azok nyomában a nagyszakállú pópa. A koporsó után a család, mi, Annuska barátnői, osztálytársai és a gyáriak, szolidaritásban az egész negyed. Mert ez évben tizenkét fiatal halt meg tébécében csak a Dobos-utcán.

Apámat elvitték katonának, folyt a világháború. Toncsi, a bátyám, meg az anyám a vágóhídra jártak belet pucolni, én, meg Böske, később Jenőke is, elemista korunktól vasaltkocsin húztuk a tisztított belet a vágóhídról a katonai raktárig. Mihelyt megérkeztem az iskolából, már mentem is a vágóhídra. Rongyos voltam, lábamujja kilátszott a guberálóktól szerzett cipőből. Az iskolában gúnyoltak, kinevettek. Mégis mindenem csak az iskola, csak az iskola volt. Nem fájt az, hogy a nehéz beleskocsit kellett húznom, de az nagyon, amikor megtudtam, hogy négy elemi után többé nem járhatok. A Kisárok-, vagy az Iskola-utcán volt tanulótársakkal találkoztam néha, akik szépen felöltözve iskolába siettek, ilyenkor éreztem, hogy kivetett gyerek vagyok. Egyszer a Fő-utcán volt iskolatársam, Zsembery Erzsébet jött velem szembe. Fuvaros vállalkozó volt az apja. Fehérgalléros kék matrózruha, berakott szoknya és fekete félcipő volt rajta. Tizenháromévesek voltunk mind a ketten. Attól kezdve nem egyszer sírtam, amikor a beleskocsinak dőltem és hánytam is, mert sohasem tudtam megszokni a vágóhídi bűzt. De azért bírtuk, bírni kellett. Erősek, inasak lettünk, de kellett is, mert néha három mázsát rakodtak a kocsira. Toncsi ekkor már egy lány miatt elhagyott bennünket. Csak néha kaptam tőle egy-egy Nick Cartert, Buffaló Billt, vagy Fantomas-könyvet. Vágytam a betűre. Nem egy vasárnap bementem a Belvárosba, s a Küttl-téren sokáig nézegettem a papirosüzlet és a könyvesbolt kirakatát.

A háború a vége felé járt. A Rékási és a Muzslai-utca sarkán, a Turul cipőgyárban kitört a sztrájk. Láttam a gyárudvari sztrájkgyűlést, a rendőrök rohamát a munkások ellen, a lovascsendőrök vagdalkozását, pedig uralmuk csak Michalán túl, a Vörös csárdánál kezdődött. Záporként szórták rájuk a köveket magyar és román munkások. Akkor a rendőrség győzött. Néhány hét mulva a sörgyáriak és a cipőgyáriak ezrével, zárt menetben vonultak a laktanya elé. Híre jött, hogy Pesten is kitört a forradalom. Felfegyverkeztek. A gyárakon vörös zászlók lengtek. De néhány hét múltán egymást váltották a szerb, a francia és román csapatok. A Bega-parton meg elszórt fegyverekkel játszadoztak a gyerekek... A Dobos-utca végén két bordélyház volt: a Zöldlámpás és a Piroslámpás. Fehérköpenyes arabok és pirossipkás szenegáliak rohantak le a Keller-dombról, egyenest be a bordélyházak udvarára és kergették a sivalkodó rosszlányokat.

Micsoda élet volt a miénk? Az odukban sváb és poloska, nappal kötéllel a

derekamon nekifeszülni a beleskocsi rúdjának, mint a ló, estefelé nézni, hogy sütögetik facér muzsikusok a varjút és a sündisznót... Ki, ki ebből az életből, erre vágytam.

1924-ben, augusztus közepén délutáni táncmulatságot rendeztek a sörgyár udvarán. Kotterinak hívták. Nem voltam szép, de mondják, hogy kedves lány voltam. A szomszédasszony egy kis barna zsákruhát csinált nekem. Nem tanultam, mégis jól táncoltam és sohasem fáradtam el. Azon a délutánon ismerkedtem meg Kaba Istvánnal. Vékonydongájú volt, tizenkilencéves és alig magasabb, mint én, de kedves volt és egyszerű. Sokat táncoltunk. Megcsókolt. Nálam nem volt akkora a szerelem, de szabadulni akartam a Dobos-utcából. Vasúti váltóőr volt az apja. Kint laktak a gyárvárosi szőlőkben. Két pici szobás házacskájuk volt és tizenkét gyerekük, de udvarukra a fű szagát hozta a szél és nem a szeméttelep bűzét...

A gyárvárosi katolikus templomban volt az esküvőnk. Fiakkeren mentünk, mögöttünk egy külön fiakkeren Kadarjó Evo, a sokáclány és Müller Maca, a prímás kisebbik leánya, a két nyoszolyólány. Április tizenkettedikén még hűvös volt, mégis az udvarunkon tartottuk meg a mulatságot, több zene volt, mint enni-, innivaló, de táncoltunk, fiatalok voltunk és új a reményünk. Az anyósomhoz költöztünk. Ez volt ifjúságom legboldogabb éve. Semmivel sem kellett törődnöm, csak a gyerekekkel, nyugodtan moshattam, senki sem bántott. Pistát is megszerettem. Az lett a baj, hogy anyósommal egyidőben kerültem másállapotba, ezt úgy szégyeltem, hogy rábírtam Pistát, vegyünk a szigurancán útlevelet és menjünk fel Pestre.

Itt Budapesten a Röppentyű-ucca 31-ben Zsidi Károly, Ganz-gyári munkásnál kaptunk átmeneti, rokoni szállást. A néniék eleinte szívesen láttak, de megharagudtak, amikor domborodni kezdett a hasam. Mit gondolunk, az ő nyakukra szülök? Én találtam végre munkát — a Vilmos-császár úton — egy baromfikereskedőnél. Kihordtam a megrendelt árut, Brunswick őrnagyhoz fel a Várba, Leiner bőrgyárosnak ki Újpestre és még száz meg száz helyre, szünet nélkül. Teherben voltam, nem bírtam. Pista meg nem kapott állást. Késő este a bolt előtt várt, hogy hazatámogasson, mert járni is alig tudtam. Csoda-e, hogy születése után nemsokára meghalt elsőszülött kisfiam?... Felgyógyulásom után tovább hordtam a libákat az urakhoz, reggel hattól este tízig. Ekkor már a Paulay Ede-utcában egy kóristanőnél laktunk. A cselédszobát béreltük, de rájött, hogy egyszer melegítettem a rezsóján és nyomban kidobott minket. Tizenkét évig laktunk albérletben, ezalatt összesen harmincegy helyen, pedig fiam született és az uram is munkát kapott a Kurtos asztalosárugyárban. Én a mozgalomról addig semmit sem tudtam. Egyszer az uram azzal jött haza, hogy odabenn gyűjtöttek a Vörös Segélynek. A szaktársak koszorút vesznek Sallai és Fürst sírjára, adjunk mi is. Az eszméért haltak meg. Adjunk, mondtam, az eszmét úgy értettem, hogy a jövőért. A gyűjtés miatt a Kurtos-gyárban több szaktárs lebukott, a műhelyből vitték el őket a detektívek. Az uramat csak kidobták... Az albérletet felmondtuk, drága volt. Kiköltöztünk Sashalomra, egy rendőrnél béreltünk olcsó odút. Itt születtem meg László fiamat. Mikor felgyógyultam, Pistával együtt a józsefvárosi rakodón hasábfákat dobáltunk ki a vagonokból. Holt-

fáradtan, gyalog tértünk haza a Dühöngőbe. Ha nem volt munkánk, sokszor a rendőr moslékából laktunk jól. Ilyenkor az volt a vágyam, bárcsak az én fiam is rendőr lehetne. Később ínségkonyhára jártunk. Ünnepnapunk volt, ha egy kevés egységes lisztet osztottak. Akkoriban százával estek össze éhen az emberek. Ezerkilencszázharminchétben már készültek a fasiszta háborúra, az uram megint munkát kapott. Heti negyvenkét pengőt keresett, mint műbútorasztalos. Az Erdélyi-utcában béreltünk szobakonyhát, boldogok voltunk a kis Lacikával, de Pistát nemsokára bevitték katonának és amikor a háború megindult, az elsők között vitték a frontra, ki Ukrajnába... Amikor a felesége lettem, azt hittem, hogy megszokom majd, később megszerettem. Becsültem a kedvességét, a kitartását és a törhetetlen reménykedését. Most, amikor nincs mellettem, már tudom, hogy mindig szerettem, ma is szeretem. Nehéz évek következtek. Küzdelem a gyerekért. Munka a lámpagyár sötét pincéjében, örökös villanyfény, reszelők, fúrók, káromkodások, légitámadás, tél, Lacika éhes, reszket a légópincében, nyilasok zsidókat keresnek... A mi írásainkat is odaadtuk egy házbeli családnak, ha jönnek a gonosztevők, legyenek ők a Kabáék... Hányszor álltam a folyosón, jött-e lap Pistától? Sohasem jött többé posta tőle...

1944 TELÉN fogytán volt már az erőm. Nem felejtem el azt a januári napot. Rengett a ház, az Erdélyi-utca. Egy percre felmerészkedtem a kapu alá. Égtek a Teleki-tér bódéi, mintha a köztemető sírkövei is lángoltak volna. Egy ápoló fehér köpenyben futott le óvóhelyünkre. A Kerepesi-útnál és az Orczy-térnél már szovjet csapatok vannak — mondta sietve. Reggeledett. Mi elgémberedetten, agyongyötörten a földön, padon, vackainkon kuporogtunk, mikor a légópince ajtaját felszakították. Harsány, fiatal hang kiáltott felénk: Zdrasztvutye, zdrasztvutye! Az első szovjet katona ott állt az ajtóban. Az arca kormos, poros volt s ettől még kékebbnek tűnt a szeme és szőkébbnek a haja. Köszönt és mindkét kezével integetett felénk.

Én a felszabadulás után az Ardó lámpaárugyárban dolgoztam. Nyomban beléptem a Pártba. Hogy miért? Az érzés vitt oda. Pista is idetartozott. Egy romház négy szobáját hoztuk rendbe a pártszervezetnek. Súroltam, szegeltem, székeket hordtam. Szereztünk egy Sztálin, meg egy Rákosi képet és kiszegeztük a táblát: „Magyar Kommunista Párt". Minden este a Pártban voltam, Lacika velem. Mintha Pista is küldött volna... Eredj, dolgozz, agitálj! Nem volt olyan munka, amit én el ne vállaltam volna... A sok küzdelem, meg a bánat is megedzett engem. 1946 elején a Párt szeme megakadt rajtam. Háromhetes bennlakásos iskolát végezhettem. Budatétényben. Egykori kastély volt az iskolánk. 1947-ben pedig a pécsi háromhónapos pártiskolára hívtak. Laci jelesre érettségizett és beiratkozott az egyetemre. Egyetemre... az én fiam, — hát volt már a világnak nagyobb fordulása?

— Mire menjek anyám? — kérdezte tőlem Laci. — Csakis tanárnak, fiam, csakis tanárnak... De a nagyobb csoda mégis velem történt. Amit gyermekkoromban el nem érhettem, elértem érett fejemmel. Egyszer az iskola, szép havas, decemberi napon kirándulni ment a Mecsekre. Elől az ifjúság. Énekeltek: „Sej a mi lobo-

gónkat fényes szellők fújják...“ Tiszta volt a lég, alattunk a hófödte Pécs. A főtéri templom török kupolája olyan volt, mint a cukorsüveg. Lassan keringett felette néhány fekete varjú. Hátramaradtunk Kókai elvtárssal, az iskolavezetővel. — Te, Kókai elvtárs, mondhatom neked, hogy talán senki sincs itt, aki többet köszönhet a Pártnak, mint én, mégis alig tudtam ezt kifejezni... Kókai elvtárs csodálkozva nézett rám. — Csak tanulj Kabáné, tanulj, mennél többet, ezzel már törlesztesz is valamit a hálából. Sose bántson a tegnapi felszólalás, majd megjön a szavad.

Új élet nyílt meg előttem. Regényeket olvastam, verseket. Elolvastam például Fagyejev, Osztrovszkij regényeit, Mikszáthot, Petőfit, József Attilát. Mindig szerettem moziba járni. Régen, ha eljutottam, a mozi álombaringatott, most felráz, megindít. Egyik este Laci két mozijegyet hozott a Pátriába. Lementünk. Az „Egy életen át“ című szovjet filmet játszották. Egy szibériai faluba vitt a történet. Egy kislányról és egy kisfiúról szólt. Varvarának hívták a kislányt. Tanítónő lesz belőle, tanítónő... Az én sorsom is más lett volna, ha nem jönnek a franciák, ha a cipőgyáriak nem szórják el fegyvereiket a Begaparton... De most már más lett. A film így szólt hozzám: látod, mire képes az erős akarat és a nagy szeretet? Ekkor elhatároztam, akárhogy fájjon is a fejem a tanulástól, nem hagyom félbe, nem én, nem... Az elvtársak a körzetben is mindig buzdítottak. Ispánki, az oktatási felelős megdícsért a szorgalmamért és mert a pártmunkában mindig elől jártam, csak azt nehezményezte, hogy olyan röviden szólalok fel. Mégis káderes iskolára küldtek és onnan a Kereskedelmi Minisztérium személyzeti osztályára. Olyan volt az egész, ami velem történt, mint valami varázslat. Pedig tudtam, mi történik, miért történik. Értettem és mégis volt abban valami csodálatos, valami, ami meghaladta néha az erőmet. Tavaly nyáron például behívott Gál elvtárs, a minisztérium párttitkára. Egyidős velem, olyan negyvenes lehet, mindig sapkában jár, alacsony, vállas, gépkocsivezető volt. Szereti az embereket, mégis kötekedik velük. Már láttam a mosolyán — ilyenkor olyan, mint a gyerek — hogy valami meglepetés készül.

Idehallgass Kabáné, kezdődnek az érettségi vizsgák. Az ötkerületi leánykereskedelmiben te leszel az elnök. — Gál elvtárs, ne vicceljen velem, hiszen tudhatja... — Ne félj — szakított félbe Gál elvtárs, most már komolyan. Nemrég olvastam az életrajzodat. Eredj csak nézd meg, mi van a mi leányainkkal? Állj melléjük, segíts nekik és ha talán kevesebbet tudsz is egy és másban náluk, lesz amiben többet, sokkal többet. Megértetted.

— És ha ki kell javítanom őket, mit tudok én irodalomról, részletes történelemből?

— Menj csak, az alelnök tanár lesz, szintén elvtárs, segíteni fog.

Mihelyt magamra hagyott a folyosón, elvesztettem az önbizalmamat. Hogy fogok én ott helytállni? Kinevetnek majd, szégyent hozok a Pártra.

Este a Laci biztatott. Végülis pártiskolát végeztem, az ő tanulásából is tudtam Petőfiről, a Toldiból, de megkértem, és ő felmondta nekem a világtörténelmet is. Sok nevet, meg évszámot. De fáradt voltam és reggel nevetve mesélte, hogy Napoleonnál elaludtam.

Közel a Szabadság-térhez volt az iskola. Kék szoknyában, fehér blúzban mentem, ahogy egykor jártam volna. Ha most harminc évvel fiatalabb lehetnék.

Most már mi lesz? Bevallom, féltem. Az iskolakapu körül, mint fehér lepkék röpködtek a lányok. Valamennyin berakott kék szoknya és fehér blúz, de valamennyin, mint annakidején Zsembery Erzsébeten. Ez megerősített.

— Hol a tanári terem? — kérdeztem egy kis fekete, fitosorrú lánytól.

— A tanári, tessék csak jönni... és már rohant előttem. Mielőtt benyitottam volna, ismét elfogott a félsz. De a falon megláttam Rákosi elvtárs képét. Sokszor láttam már ezt a képet, de így talán még nem. Ott állt a magos búzában, érett kalásszal a kezében és mosolygott.

Benyitottam. Az igazgatónő, magas kardos teremtés, kemény, határozott léptekkel jött elém. — Szabadság! — mondtam. Köszöntésemet több elvtárs és elvtársnő is viszonozta a tanári karból. Fellélegeztem. Egy hajlott, ősz ember lépett hozzám. Elvtársnő, ha megengedi, Ágotai Ferenc, a kultuszminisztériumból. Én leszek az alelnök. Örülök, hogy megismerhettem... — mondta. Egy-két tanár a szekrények előtt állt. Lassan jöttek felém. Én ebből valami hidegséget, lebecsülést éreztem. De lehet, hogy csak képzelődtem.

Tanári értekezletet hívtam össze. Röviden csak annyit mondtam, hogy népi demokráciánk nagy feladatot rótt reánk. Egy leánykereskedelmi IV.b. osztályának 42 diákja érettségizik ma előttünk. Mi az, ami ítéletünket irányítja majd? A nép, az ifjúság szeretete, gondoskodásunk a munkások, parasztok és haladó értelmiségiek gyermekei iránt.

Az érettségi megkezdődött. Az igazgatónővel, a tanári karral és az öreg alelnökkel beléptünk a feldíszített osztályba. A lányok felálltak, a padok zörögtek, azután csend... Eszembe jutott Rákosi elvtárs, hogy mosolyog a búzatábla közepén. Lányok, mennyi lány és mind fehér matrózblúzban. Tudtam, hogy sok már közöttük a munkás- és parasztgyerek. A táblán színes krétával ez állt: Éljen a Párt! Éljen a Dolgozó Ifjúság Szövetsége!

— Kedves Lányok! — mondtam. — A Párt, a Minisztérium nevében üdvözöllek benneteket. Legyetek bátrak, nyugodtak. Biztos vagyok benne, hogy megálljátok a mai próbát. Az érettségi vizsgát megnyitom.

Csak a szóbeli érettségin voltam jelen. Irodalommal kezdték. Kiválasztottam egy-két lányt és figyeltem őket. Egy kis barna, akárcsak én a fiatalságomban — örökösen izgalomtól kicserepesedő szája szélét nedvesítette, egy másik a sorban, csontosarcú, nagyorrú a haját simogatta... Az egész terem tele volt izgalommal, várakozással. Aknai Jolán...a magas, szép, szőke lány már felelt is. Csak úgy szórta a neveket. Zuhogtak az évek, a könyvek... és lányok, lányok egymásután... Az egyik akadozó, a másik sebesbeszédű, de mind tanult, tudott, többet mint én. Hogy kerülsz te ide, Kaba Istvánné, hiszen te ebből alig tudsz valamit, csak éppen amennyit a fiadtól ellestél? Hát nem, ez már túlzás volt, Gál elvtárs. Igenis, állítsatok akárhová, de ez már nem volt sem szép, sem okos tőled! Mi lenne, ha véletlenül az egyiknek eszébejutna visszakérdezni az elnököt?... Csak lassan jutottam lélek-

zethez, akkor, amikor Petőfiből, Adyból és József Attilából feleltek. Laci sokszor felolvasta őket és az iskolán is tanultam róluk. Itt már kérdezni is mertem. Épp a kis barna volt a soron, láttam az osztálykönyvéből, hogy az apja cipőfelsőrészkészítő. Bognár Máriának hívták... Melyik József Attila vers tetszik neked leányom és abból is melyik rész? Bognár Mária elkomolyodott, megnedvesítette ajkát és mondta: — A „Külvárosi éj". Mi is a Szent László-úton lakunk... Az a része, hogy:

S a szövőgyárak ablakán
kötegbe száll
a holdsugár
a hold lágy fénye a fonál
a bordás szövőszékeken
s reggelig, míg a munka áll,
a gépek mogorván szövik
szövőnők omló álmait.

— Ez a vers azért tetszik nekem, mert ez a munkásság, a forradalom dícsérete és éppen ez a részlete azért, mert ebben nyilatkozik meg legjobban a költő szeretete a dolgozó nők iránt. Én nagy gyengédséget érzek ki abból, hogy József Attila a holdfényből is szövőnők álmait szövi.

Irodalom után a történelem jött. Visszaestem a kétségekbe. Megint csak nevek, számok. (Én meg Napoleonnál elaludtam...). Az alelnök kérdezett, eligazított, javított... Csaták és forradalmak egymásután... A szünetben odamentem Bognár Máriához, a folyosószögletben állt, egyedül, a közgazdaságtant magolta...

— No, Marika... Mi akarsz lenni?

— Tovább tanulnék... Én félárva vagyok, az apám beteg, kórházban fekszik... Borzasztó. Tessék elhinni... Néha azt hiszem, hogy ki sem bírom. De azután beszaladok a DISz-be. Ott körülvesznek az elvtársak, biztatnak, vigasztalnak: — Ne félj Marika — mondják, mellettünk áll a Párt, segít majd rajtad, csak dolgozz, tanulj. — Nem vagyok egyedül és ez nagyon jó. Így van erőm és kedvem is a tanuláshoz.

Megsimogattam barna haját. Kinéztem az iskolakertre. Árnyas, nagy diófa nőtt az emeletig. Lombja majd az ablakot érte és harmatcsöppekként ragyogott friss, zöld levelein a víz. Az altiszt hosszú gumicsővel locsolta az udvart.

A közgazdaságtan következett. Bérmunka és tőke, bér, ár, profit, használati és csereérték. Itt azután már otthon voltam, a pécsi iskolán is ez volt az erősségem. Kérdezgettem, segítettem, magyaráztam. Mi a használati és csereérték? Miként lehetséges, hogy a tőkés megfizeti a munkaerő értékét és mégis kizsákmányolja a munkást? Magamon éreztem a lányok figyelmét, csodálkozó tekintetét. Mégis csak jól tetted, Gál elvtárs, hogy ide küldtél.

Végetértek a vizsgák. Az osztály telve volt várakozással, szorongással. Távolból hallottam az igazgatónő hivatalos hangját:

— Most pedig felkérem Kaba Istvánné elvtársnőt, hogy szóljon az osztályhoz.

Erősen megfogtam az asztal peremét és amíg beszéltem, el sem engedtem.

— Kedves leányok! Gyermekeim! Először is hadd mondjam meg, mennyire örülök, hogy senki sem bukott meg.

Valaki felsóhajtott.

— Boldog vagyok, hogy megálltátok az élet első nagy próbáját. Komoly feladat volt ez. Be kellett bizonyítanotok, hogy méltók vagytok a Párt bizalmára, reményeire. Itt ezen a vizsgán elvonultak előttem életem képei. Hadd mondjam meg nektek, hogy én a proletárnyomorúság mélységéből jöttem. Nagy bánatom volt, hogy csak négy elemit járhattam. A Párt jóvoltából továbbfejlődtem és most itt állok előttetek, s én bocsáthatlak benneteket szárnyra, az egyetemek felé... Tanuljatok tovább. Milyen szép a mi szocialista hazánk. Milyen nagy, milyen jó a szíve. Szeressétek, védjétek, oltalmazzátok!

Hogy mit mondtam még, már nem is tudom. A meszelt falon, mintha szívem vérével írtam volna oda, Lenin elvtárs szavai voltak: „Tanulni, tanulni, tanulni!"

JUHÁSZ FERENC

DAL A TRAKTORRÓL

Hulljatok térdre jámbor lovacskák,
a szövetkezet új traktort kapott.
Egy zöldrefestett, harminc lóerős,
gumikerekü nagy motort.

Vasárnap még körülállták, mosolygó
szemmel nézték az emberek,
símogatták, fölültek rá,
forgatták a kormánykereket.

Hétfőn már szántott is vidáman,
egyszerre négy ekét huzott,
fényes orrából párolgott a víz,
füstkarikákat durrogott.

Hulljatok térdre jámbor lovacskák,
csillagosfejü kis lovak.
Tüzes vascsikó a traktor.
Benzint eszik, meg olajat.

Szántunk most a hamvas földön,
fölöttünk pacsirta énekel,
felhők futnak a kék szélben
s a szivünk vidáman énekel.

Dél van, pihenünk a traktor meg én,
homlokomra kék virág hajol.
Egy foltos kis tehén jön a rétről
megáll mellettem s megszagol.

RÉGI-ÚJ SZAVAK

Tanyahasú

Héja-Nagy István hires,
mély-bő gyomrára céloz
az első nevezett:
„Aki még enni kíván.
aggyad eléje tálcán
az ételeket."
Reggelire: liter tej,
félkilónyi kenyérrel
s vagy húsz deka szalonna.
Nem tengerszéles ágyú,
nem országos étvágyú,
tanyahasú csak Pista.
Akit gazdája egykor
s szüléje sírva otthon,
evéstől visszatartott,
ozsonnázik, — barátom!
Rántottát nyolc tojással
s valami kis habartat.
Jár néki már előlegül:
dolgozzék rendületlenül,
jó képessége után.
A többi megszavazta mind:
a jövő törvénye szerint,
egyék, amennyit kíván.

S elnézi az egész tanya,
mit győz a Pista hasa.

Cigányhajnal

Mikor keltetek fel,
leányok, ma reggel?
Kuncog az egész raj.
Ilon, Juliska, Eszti,
huncut szemeit mereszti
a mondanivalóval.
Vagy tíz évvel korábban,
úgy tízéves korában —
késő este mind ásít,
mert loholt a lúd nyomában
s hajolt a kis-napszámban,
látástól vakulásig.

Az ember, rég csak jószágát
kímélte, fiát-lányát
hajszolta, mint a barmot.
S ki ma cigányhajnalban
kél, várja az alkonyatban
a jó társas vigalmat.
Amíg a nap száll, dolgos
kéz röpdös, dalol, olvas
napszálltán az ifju gárda.
Nyugszik Lenin nevével,
míg a hajnal betérdel
a szobák ablakába.

Immár Kiskirályságon
jogos, honos az álom.

Bíbickocogó

Kit eddig ispán, gazda ölt
s lehúzott a szikes föld,
most a földtől tanulja
megművelni a régi jót,
hantolni mélyre a holt
régit, hinteni az újat.
S hol eddig madár futkosott
a kérges földabrosz fölött,
most lóhere virágzik.

Hol éhes bíbic jajgatott,
most leányok gyomlálnak ott
s pusztul a kopár szik.
Kis-kondás, libapásztor,
ha visszagondol olykor,
merre kocogott a bíbic,
most hallja a magasból,
a madár magázva szól:
„mit visz, fiu, lány, mit visz?"
Viszi a kövér szénát,
az érett ős mezőn át,
kender szalad utána.
Viszi a tömény búzát,
a kemény csikók húzzák,
a kimeszelt tanyába.

S a víg ostor suhogja néki,
jobb az új, mint a régi.
S a tanyában hozzáteszik:
a java csak most következik.

VASVÁRI ISTVÁN

HÁLA

Ott lenn a völgyben
három jegenye,
mögötte hársak
virággal tele —
ahogy mögöttem
három boldog év
termő tavaszból
messzeségbe lép.
Fölöttem szél zúg,
úgy lélekzik itt,
ahogy befutja
Dorog dombjait.
Közel akácos;
száz csivitelő
madártól hangos
fenn a dombtető.

Előttem út, hol
minden porszemen
harcok emléke —
tűnt történelem.
Fegyvert emelve
itt rohantak át
vérük hullatva
ők, a Katonák.
Itt zúgott át, mint
elsöprő folyam
a gazság partjait
zúzó tankroham.
Öt éve múlt s e
táj felett lobog
nem múló hálánk,
szovjet harcosok.

Fölértem ide
s népemtől szegett
földek vetésén
széttekinthetek
sugárzó szemmel:
annyi harc után
van már hajlékom,
asszonyom, hazám.
Ünnep van május
szabad földjein —
szememben — béke
s szívemben: Sztálin!

VERES PÉTER

DANKÓ JÁNOS

A „Próbatétel" c. műből

AZON AZ ŐSZÖN Dankó János megpróbálta azt is, amit életében még sohase próbált: a bőség gondját. Nagy kínnal vetett ugyan a tavaszon, nehéz volt megkeresni a fuvarbért, de végre egyszer lett is eredménye. Búzája, gabonája ugyan kevés lett, mert még tavaly őszön sem volt elég vetőmagja, hiszen a nagy családnak sok kell fejadagra, majdnem harminc mázsa, de lett tengerije olyan csomó, hogy még életében nem látott maga körül olyan kazal tengerit, csak Csatáry góréja előtt. Nem is volt hova tenni, mert góréja még nem volt, a kunyhója padlására meg alig fért valami. Ott pocsékolódott a tanya előtt, disznó, tyúk, liba, kacsa, minden benne gázolt és minden jószág dúlásig evett. A malacok bele is csömörlöttek a zsengés tengeribe.

Mindegy, életében először érezte a bőség érzését, ami megint különös jó érzés.

De ha már így van, nem hagyhatja az ég alatt, ahol eső éri és elrohad, hanem górét is kell csináltatni és el kell belőle adni ruhára, csizmára, adóra, adósságra és a kis gyermekeknek könyvekre, irkákra, pennára. A góréhoz azonban ágas és léc kellene, meg szeg és ezt pénzért adják. Sárinak kendő kellene, neki nagyujjas, minden gyermeknek teljes öltöző ruha, a leányoknak menyasszonyi előkészület, szakajtók, párnahaj, miegymás: egyszóval az elhalasztott szükségletek most egyszerre előjöttek és mind a tengerire vetemedtek, mert ha az egyiknek vettek valamit, akkor a másik is követelte. A nagyobbak, azon a jogon, hogy ők is dolgoztak, a kisebbek meg azon a jogon, hogy ők is élnek.

És formálgatták is, főleg Sári és a gyerekek, — mert Dankó most is hallgatott — a szép reményeket, hogy mi mindent vesznek majd.

De kiderült mindjárt, hogy a bőség sem ad teljes boldogságot. Mert nemcsak nekik termett sok tengerijük, csizmafejnagyságú krumplijuk, gyereknagyságú répájuk, hordónagyságú tökjük, hanem másnak is és olyan olcsó a szerdahelyi hetipiacon a tengeri, — huszonöt forint mázsája, — hogy egy szekér tengeriért se adnak egy pár csizmát. A fuvar meg drága. A sáros úton a messze faluba nem bírja a Rózsi tehén a szekeret, nem hogy egyedül, de még párosan, a Samu Gáboréval összefogva sem.

Mire betakarodott minden és összeszámolták magukat, megint ott voltak, hogy oda a sok tengeri, eladogatták a fölös jószágot is, de a sok vásárolni valónak fele sincs meg és megint itt az őszi szántás: pénz meg nincsen rá.

Ekkortájban fordult úgy, hogy Kis Gáborék, akik a Csatáry-tagból kapott részen már társasgazdálkodást kezdtek, kijöttek a tanyára és szépen elmagyarázták mások

után Dankónak is a jövő útját. De addig is, amíg ez megérik és megértik az emberek, hogy mit kell cselekedniök, ott van a gépállomás, most létesült Szerdahelyen, menjen be Dankó, meg azok, akiknek nincs igájuk és hívjon ki egy traktort. Nem kell kilincselni sehová, nem kell az ajtófélre állni és várni, se Török Andrásnál, se Szekeres Imrénél, jön a traktor, szánt, vet és utána már könnyebben sóhajt az ember: a földben van a búza.

És egy októbervégi napon megjelent a kis pöfögő masina a Háromnyárfa dűlőben, a Dankó-tanyán, három fényes ekéjével. A csirkék, kacsák, libák, akik itt nőttek fel és még sohse hallották a motor püfögését, szétriadtak, a koca a malacokkal kiszaladt a tanyából, mert a pusztában minden jószág elvadul és csak a gazdáját vagy a pásztorát ismeri meg. Még a Fürge is megugatta, aki pedig a Csatáry-tanyán már látott traktort. A Rózsi tehén meg nyugtalanul, ijedten topogott a nyári jászol körül. Nem gondolt rá szegény, hogy ez a csunya kis masina fogja megmenteni őtet az undok járomtól, ami mindig kidörzsöli a nyakát és úgy leveszi a lábáról az erőt, hogy sokszor csak lerogyik este a jászol mellé, enni sincsen kedve.

AZ ESZTENDŐ megint fordult egyet és Dankó körül is változott a világ. Hogy az országban mi van, azt nem tudja pontosan, mert még újságot se lát, ide még a rémhírek se jönnek ki mind, mert Szladek beköltözött a faluba. Szekeres Imréékhez meg, amióta összedúrátták a földjét és a barázda fenekére szóratták a tengerit, hogy sose keljen ki, nem igen szólnak, csak a gúnyos mosolyukat érzik, amiért immár négy éve újgazdák és még mindig kunyhóban laknak és egy tehénnel szekereznek. A pártoskodás is elhamvadt, mióta szétszéledtek a cselédek a földjeikre. De azt tudja, hogy Csatáry úr itthagyta a tanyát, elment Pestre és Antalházába egy bérlőszövetkezet költözik be. A Háromnyárfa dűlő túlsó végén Kis Gáborék társas termelőcsoportot alakítottak és lám, az ő tengerijük már szépen sorol, amikor ő még nem is szántott, az árpájukat markolni lehet, amikor az övé még nem is bújkál, és Szentgyörgy-napra mindennel készen lesznek, mert az ökreik, lovaik szüntelenül mennek és a traktor is dohog éjjel-nappal a dűlő túlsó végén.

Nagy darab cukorrépájuk is van, már ki is kelt és a lánygyerekek gyors kezekkel már kapálgatják is. Ő eddig még nem tudott cukorrépát vetni, mert ősszel nem tudta volna beszállítani a vasútállomáshoz, ha a Rózsi belegebedt volna, akkor se. Pedig milyen jó lett volna, ha ő is zsákszámra kapta volna a cukrot, mint a tehetősebb gazdák. Ezek a rajkók még sohse ettek cukorból és cukros ételből eleget, pedig nagyon kívánják. Azelőtt a Gyepsoron csak répaformájában rágták.

Azután azoknak ott rizsük is van, sok pénzt kaptak belőle már az őszön is. Kendert, lent, ricinust is vetnek, a gyerekeknek is dolguk van, ő meg nem tud velük mit kezdeni. Imre már elment ugyan katonának, megunta itthon a mezitlábas tétlenséget és kornyadozást, de nő a többi is, már a legkisebb is nyolc éves, annak is mindjárt munka kellene, jobb volna, ha itthon dolgoznának a lányok is, mintha cselédnek mennek a városba: egyszóval Dankó megint gondolkozott.

És egy reggelen, amikor látta, hogy az ő tanyájához közel kapálják és egyelik a tengerit, átment Kis Gáborékhoz.

Reggeliztek éppen és Dankó sorba kezelt velük, hiszen régebben, de legutóbb tavaly is együtt dolgozott velük a rizs-főcsatornánál. Még most is jó érzéssel emlékezett rájuk, hogy nem marták ki a gyengesége és a rossz szerszámjárása miatt. Igen, ez jó társaság, nem marakodó banda. Idősebb emberek is voltak köztük, akik az ökröket, lovakat hajtják és nem érzik félembernek magukat, mert minden munka fontos a szövetkezetben.

És olyan jó volt itt a bandában, ahogy sütötték a szalonnát és közben mókáztak egymással, hogy Dankó Jánosban felébredt a kívánság: közéjük állni. Mit emésztődjön ott a gyepszélen egyedül a gondokkal, földdel, jósággal, vízzel, faggyal, szárazsággal, pénztelenséggel, igátlansággal és a sok gyerekkel, amikor itt együtt birkózhatnak meg minden bajjal, amit az ég és a föld szül és a sors magával hoz. Úgy érezte, hogy talán itt nyílna meg az az új élet és az a szebb jövő, amiről a szónokok beszéltek.

Félrehívta Kis Gábort: — azt mondd öcsém, hogy csatlakozhatnék én ide, vagy mit csináljak, hogy mifelénk is így legyen?

— Az nem úgy megy János bátyám. Egyedül nem tehet semmit. Hanem tudja mit! Vasárnap délelőtt majd kimegyek én magukhoz és megbeszéljük Samu Gáborral is, meg a többiekkel is, mert a szövetkezet is csak úgy ér valamit, ha együtt akarják és nemcsak a földjét és az erejét, hanem az eszét és a lelkét is beleadja az ember.

HAJNAL ANNA

FERTŐDI NÖVÉNYNEMESITŐ

Hol a harcok sebhelye gyógyul,
hol a tölcsérből buja fű
nyers illata bóditva tódul,
megállni milyen gyönyörű.
Hallgatni a széllenge árnyban
a tücsök kéthangú dalát.
míg a béke a napos határban
felépíti új otthonát.
Jó gazda: munkaruhában
jár-kél, felgyűrve az ujja,
s ahol úgy fájt a táj pusztulása,
a béke felépíti újra.
Nem a régi, az elnyomott törpe,
nem a gondok, a kényszer világa,
hol a lélek ága is görbe:
— új rend nő a boldog világba.

Hol a béke maga a gazda,
kezes lesz ott a nap meg a felhő,
szél úgy fuj, ahogy ő akarja,
megkérdezi: kell-e az eső?
A folyó ott parancsra megárad,
a kertekbe öntözni tér be,
itatni akárcsak a dajka,
ha szomjas a sok kis gyökérke.
Mert a béke maga a gazda,
az ekének mélyebb az útja,
nem terem konkoly a rozsban,
ágasan szökken a búza.

Hol a béke a bú altatója,
ott galambok ülnek a házra,
ott a tornácra kúszik a rózsa,
szép gyermek nevet az anyára.
Ott az almafa földre lehajlik,
gyümölcstől görnyed az ága,
ott a szerelem meghajnallik,
mikor ifju nevet a leányra.
Hol a kertész maga a béke,
a narancs a kertbe telepszik,
honos lesz az idegen télben,
a citrom fügével vetekszik,
falusi ház oldalában
simulnak, akárcsak a repkény,
nevelőjük az édes szabadság,
s a béke fölöttük a napfény.

BOLDIZSÁR IVÁN

KISTORMÁS, SZOCIALISTA FALU

A parasztdelegáció szerepe

AZ ÚGY VOLT, — mondja Nádas Pál — hogy nem is augusztus 12.-ével kell kezdeni, hanem azzal, hogy Jancsó Mártonné elvtársunk, a községi bíró, a Március 15 tszcs elnöke, kint volt a parasztdelegációval a Szovjetunióban. Mikor megérkezett első levele és beszámolt a kolhozparasztok csodálatos, nagyszerű életéről, mi elhatároztuk, hogy meglepjük valamivel. Azzal, hogy mire hazajön, szövetkezet lesz az egész falu. Felosztottuk egymás között az egész községet. Azokban a napokban népnevelő lett mindenki. Leírtuk magunknak sok példányban Jancsóné levelét. Kiírtunk más leveleket is a Szabad Népből és a Szabad Földből, megjelent akkoriban naponta egy-kettő. Ezzel jártunk házról-házra, földről-földre.

— Kidolgoztunk bizonyos kérdéseket és ezeket feltettük a gazdáknak. Bementünk egy házba például és megkérdeztük, mennyi volt a búzatermés? Megmondta, hogy 6 mázsa vagy 7. Ekkor következett a második kérdés: akar jövőre tizenkettőt? Tudtuk előre, hogy nincs olyan dolgozó paraszt, aki erre ne igennel felelne. Mi ekkor megmondtuk ennek az útját. Lépjen be hozzánk. Gondolja, hogy véletlenül volt a mi földünkön két éven át nagyobb termés, mint az övén? Ilyeneket kérdeztünk, azután arra biztattuk a gazdákat, kérdezzenek ők is. A legtöbben az elszámolás iránt érdeklődtek. Az ellenség a munkaegység-elszámolás körül végezte a legjobb munkáját. Sikerült ezt a kérdést az emberek fejében úgy összezavarni, hogy órákig magyarázgattuk, míg egy-egy keményebb koponya megértette.

Hogyan győzték meg a falut?

— Vasárnapra elhívtuk őket ide a szövetkezetbe, üljenek le közénk, hallgassák meg, miről beszélgetünk, hogyan tárgyaljuk meg a dolgokat. Délelőttre az embereket hívjuk, délutánra, estére inkább az asszonyokat, meg a fiatalokat. Az asszonyokat az érdekelte, van-e sok veszekedés? Hogyan férünk meg egymással? Nem kell-e végül mégis közösen főzni, mert ők azután abból az egyből nem engednek. Este a mi fiataljaink együtt énekeltek és táncoltak a többiekkel. Látták, hogy nemcsak a munkában férünk meg jól, de marad időnk szórakozásra is.

— Tisztában voltunk azzal is, — mondja Nádas — hogy aránylag kevesebb nehézséggel kell megküzdenünk, mint más falvakban. Telepes község vagyunk, nincsenek kulákok és az egyházi reakciónak sincsen talaja nálunk. De azért volt nehézség bőven. Egyik gazdát — Szolnokmegyében — a földim volt, napokon keresztül

kerestem, de az meg került engem, ha meghallotta, hogy jövök, képes volt a kertek alatt elmenni hazulról. Ezt a gazdát a földjén kaptam el. Tudom, miről van szó, Pali, mondta, én nem vitatkozom veletek, igazatok van, több a terméstek, többet fizet a búzátok, de én már csak a magam gazdája maradok.

— Hát ezzel az önfejű emberrel mit csinált? — kérdezem.

— Volt már előbb is hasonló esetem, szintén hatholdas gazda. Ezt megkértem, mutassa meg, mekkora a földje. Megmutatta. — Ez mind a tied? — kérdeztem. Ez mind — válaszolta és már élhetett a gyanúperrel, mert megkérdezte, tán sokallod? Keveslem, mondtam én és felvittem a szövetkezet földje melletti dombtetőre. Ez több, mint a te hat holdad és ha közénk jössz, ez mind a tied lesz. A te hat holdadon nem sokra mész. Egyik évben búzát vetsz, a másik évben lucernát, azután kukoricát váltasz árpával és vagy erre nem jut földed, vagy arra, legtöbbször arra nem, ami legjobban fizet. Ha közénk jössz, ez itt mind a tied, beleszólhatsz abba, mit vessünk, mennyit és hol, ha kedved van az állatokkal foglalkozni, oda mész, ha ki akarod tanulni a gyapottermesztést, kapsz egy darabot és azért te vagy felelős, ha megbetegedsz, szépen ágyban maradsz, kapod a táppénzt és mi megdolgozunk helyetted is, mert társaid vagyunk. Így beszéltem annak a hatholdas gazdának és mire visszatértünk a házához, kérte a tollat, meg a papirost. De ez a földim, ez nem hallgatott a jó szóra.

— És mi lett vele?

— A végére hagytuk. Amikor látta, hogy minden tisztességes ember belépett a szövetkezetbe, csak azok maradtak ki, akikkel még kezet se fogna szívesen, ő is kérte a papírt, meg a ceruzát. — Ha mind együtt vagytok, — mondta — én sem akarok kimaradni. Az első napokban mindenben csak a hibát látta meg. Ez se volt jó, az se tetszett neki. Mi ráhagytuk, ha zsörtölődött, segítettünk a hibán, ha igaza volt. Mindig megkérdeztük, mit akar csinálni és mert jó munkásember, gyakran megdícsértük. Multkor már hallottam, hogy valakinek azt magyarázta, hogy itt mindannyian a magunk gazdája vagyunk...

— Hogy el ne felejtsem, a hiányzó kulákokat igyekeztek a szomszéd falvakból pótolni. Soha annyi szekér nem jött át Tengelicéből, mint ezekben a napokban. Mióta ide telepítettek Tolna megyébe, soha annyi meghívást a kistormásiak szomszéd falvakból, módos gazdákhoz nem kaptak, mint augusztusban. Mi megnéztük, melyik házba jönnek vendégek, kit hívnak a szomszédba, azután másnap mi is meglátogattuk. Rámutattunk, miért érdeklődnek most egyszerre irántuk. Nem is kérdeztük, mivel tömték tele a fejüket, tudtuk azt magunktól is és úgy válaszoltunk a beléjük oltott aggodalmakra, ijedtségekre, hogy azokat meg sem ismételtük.

— Így aztán sok aprómunkával, mire Jancsóné hazajött, csakugyan majdnem az egész falu aláírta a belépési nyilatkozatot. Ekkor tartottuk azt a bizonyos augusztus 12-iki közgyűlést és közös akarattal elhatároztuk, hogy alkotmányunk ünnepére szocialista falu leszünk. Harmadnap, augusztus 15-én elmondtuk a járási párttitkárnak, 19-én jelentettük a megyei titkárnak is. Azt mondják, az mindjárt telefonált Pestre. Sokan jöttek hozzánk augusztus 20-ára. Nem vallottunk szégyent. Az alkotmány ünnepén még 32 család lépett be. A két szövetkezet földje most már több,

mint 1200 hold. Nem kell már tagosítani. Tagosított az élet. Mi lettünk az első szocialista falu.

— Nem maradt ki senki?

— De igen. Négy család.

— Kulákok?

— Földjük csak 15 hold, de a lelkük kulák.

— Miért, milyen emberek?

— Idefigyeljen, ha jöttek volna, bottal kergetjük vissza őket.

— Nem is lennénk szocialista falu, ha ezek közénkjöttek volna — bizonykodik Majzik.

A szövetkezet és a nemföldműves lakosság

Erről jut eszembe valami: — És mi van a falu nemföldműves lakosaival? Azoknak mi a dolguk, szerepük az első magyar szocialista faluban?

— Gondoltunk mi erre is. A mesteremberekneknek mind akad dolguk az építkezés körül. Van egy villanyszerelőnk, azt elküldtük könyvtárosi tanfolyamra is, úgyis szeret olvasni. Kovács János elvtársat az ősszel felküldjük Pestre, tanulja ki a mozigépészetet, mert tudjuk, hogy nemsokára keskenyfilmvetítőgépet kapunk. A bognárt és a borbélyt is bevettük a szövetkezetbe, ledolgozzák a nyolcvan munkaegységet ők is. Cipész nemcsak magam vagyok: elhatároztuk, hogy cipészműhelyt nyitunk.

— Nem lesz az túlzás?

— Gondolkozzék csak! A Dózsának 450 dolgozó tagja van, nem számítva a gyerekeket és az öregeket. Mindennap egy-két cipőt rendbehozni, nem is csekélység. Persze a tagok ezért nem fizetnek semmit, a szövetkezet gondja a bakancstalpalás, csizmafejelés. Veszünk talpbőrt, borítást, annak az árát levonjuk a tagok keresetéből, de a munkadíj a szövetkezeté. Mi így képzeljük a szocialista falut. Ha valaki jobbat tud, majd megmondják.

— Az igazgatót ki ne hagyd, te Pali!

— Az iskolaigazgató, a két tanító, meg a két óvónő sem akart kimaradni a mi kollektívánkból. Befogadtuk őket, egyelőre feltételesen, megkérdezzük a Pártot.

A jövő képe

— Mik a terveik? — kérdem most. Tisztázzuk, hogy nem a mezőgazdasági üzemtervre gondolok, hanem az egész falu közös terveire, fejlődésük legközelebbi állomásaira. Megint kinyílik a vastagfedelű könyv, de nem abból olvassa Nádas elnök, csak ellenőrzi önmagát. Tudja jól, fejből is, mire készülnek.

— Egy: az építkezések. Erről már beszéltünk. Kettő: negyven holdon akarunk gyapotot termeszteni az eddigi 400 négyszögöl helyett. Három: áttérünk a minőségi állattenyésztésre. Négy: megerősítjük a kultúrgárdánkat, ezerkötetesre

növeljük könyvtárunkat, kifejlesztjük sportszakosztályunkat. Öt: szerzünk egy teherautót.

— A legfontosabbat kihagytad, Pali — szólt közbe a párttitkár. — Én így mondanám: Egy: egyesülés a Március 15 tszcs-vel.

Nádas és az igazgatóság többi tagja bólogat. — Sor kerül arra hamarosan.

BÓKA LÁSZLÓ

SZEBB AZ ÚJ

Csattog a csákány mindenütt,
pöfög az úthengerelő,
jó útakon majd eldugott
kis falvak gurulnak elő,
felnyitják sok villanyszemük,
kis csatornákban mosdanak,
néprajzi furcsaság helyett
új igazságot mondanak.

Mert a réginél szebb az új
s elkésik, aki elmarad,
rossz ökre dögre nyúzta, ma
nem izzad, ha traktor arat!

A VAS, A SELYEM ÉS A TISZTA SZÓ

Ez nem a híres Pápák Palotája,
napfényben égő Avignon-i kő,
nincs tündöklő arany-szabálya,
tűnt századok varázsát őriző;
és vasbeton kényes vázán se nyúlik
felhőkbe erkélyes nyaka:
ez nem a bámulatos-ívű múlt itt,
sem a szédítő modern technika.
Csak egy körúti bérház, fele rom még,
a tetőből egy vashuzal kicsüng,
cirádás, csúf, milléniumi emlék:
nem olyan, amit majd mi épitünk!
Mélyén még mindig sötét udvarokba
lát munka után, aki hazatér —
de üvegbélű felhőkarcolókra
mégsem cserélném én már semmiért!
Mégis boldogan mondom ki előtte,
hogy szép s maradandó műalkotás,
ha felnézek az új neon-betűkre:
20. sz. Állami Áruház.

Mert benne törik meg a tőke útja,
mely „megtörte törékeny termetét"
József Attila anyjának — s e földön
minden anyának minden gyermekét!
Mert benne szakad meg a félvilágot
behálózó csatorna-láncolat,
mely a válságok szennyes ár-apályán
sodorja a tiszta gyártmányokat.
S a könnyű inget, mit szőtt a szövőnő
és lányok varrtak munkaversenyen,
már nem az üzlet dobja a vevőhöz,
hasznot hasítva róla szélesen.
Nincs rajta azok ragadós pecsétje,
kik nem dolgoztak érte semmivel;

ki fényes szálát sohasem vetélte,
ki vásznat nem mért soha centivel;
ki csak pénzzé olvasztotta a forró
munkát s a népnyomort, amely jeges;
kinek az élet csak gazságra volt jó:
részvényes, gyáros, ügynök és kupec.
Itt az teszi eléd, aki csinálta,
dolgozótól dolgozóhoz vezet,
ahogy a költő viszi ki a gyárba
szíve szőttesét, az új verseket.

Szállj, vers! nem tátong már ingó szavadnál
kétely s magány nem dönt a mély felé.
Milliók szívén egyre hangosabb már
a mi dalunk, amely mindenkié.
Szállj, vers! nekik szólj! s egyre hangosabban!
Mert érti mind a tervben dolgozó,
és minden értünk van, mi általunk van:
a vas, a selyem és a tiszta szó.

A BÉKÉT ÉS A BÁNYÁT

Ajándékul küldöm nektek e verset,
susogjon benne szálfenyők szava!
Fekete szén! Te adj erőt kezemnek
s te megszépült ezüstös zuzmara!
Dermedt múltamban mennyit áztam-fáztam!
Robotjaim vacogva róttam én.
Ó boldog évek — most meleg szobám van,
árasztja bennem ős-hevét a szén!
Megköszönöm e meleget tinéktek.
Ingujjban írok, könnyü ujjaim
tollamra kulcsolódnak. Visszanézek —
végső fokon tőletek jön a rím!
Rólatok szólok, kikhez annyi emlék
tapasztja elmult éveim sorát
s akik között mindig hazára lelnék.
Boldog, ki megtalálja otthonát!

S boldog, ki megtalálja hivatását!
A múltkor egy előadásomon
ilyen meleg elégedettség járt át —
akár ha versek sorait rovom.
S eszembejut most az a kollégista,
ki a hetes aknáról oly meleg
szavakkal szól, mintha valami tiszta
első szerelmet énekelne meg.
És eszembejut B. Vilmos barátom.
Bármily sikerrel vájta könyökét
az aktahegybe — asztalánál, látom,
nem hagyja nyugton a huszonöt év,
mit l e n n töltött el. Múltja, mint az álom
jóize üt ki mongolos szemén —
és arra vágyik, hogy megint leszálljon,
mágnesként vonzza őt a bányamély.

Ki mondja, hogy gyökértelen a bányász?
Mélyebbre eresztette gyökerét
mindenkinél! A szén kisérti álmát
és honvágy hajtja küzdeni kezét,

Az emberek iszonyodnak a mélyben,
hitetlenkedve csóválták fejük,
amikor dolgotokat elbeszéltem,
mikor csendesen közöltem velük,
hogy szeretik a bányászok a bányát,
amelyről azt hiszed, az a pokol —
s a föld belét oly otthonosan vájják,
ahogy te ásol, fát vágsz, almozol.

Bár az a virtus hevítene mindig,
ha sokasodnak feladataim
s ha tekintetem fáradtan lesiklik,
ti adjatok példát, barátaim!

Én arra a sortűzre nem emlékszem,
de él bennem az év iszonyata.
A csendőrökre oly riadva néztem
és felijedtem sokszor éjszaka!
Így alkonyattájt sokszor megzavartak,
a kannámból cipőmbe folyt a tej —
nyikorognak a durva csizmasarkak,
ködök szitálnak, eső szemetel...
Aztán a sztrájkok, megvert emberekkel,
sárbataposott, vérpiros virág —
s kivándorlás! Hány ezer ember ment el?
Kóbor kutyák — hazátlan páriák!

A munka akkor kénytelen robot volt —
kinek telt benne öröme, kinek?
Virult a tőkés, dáridózott, sportolt
s fiadra néztél — elszorult szived.
Örült, akinek volt kis krumpliföldje,
parasztszülőktől rászállt hagyaték —
s kinek nem volt, magát holtig gyötörte,
hogy egy falat föld óvja életét.
Félig paraszt volt, aki csak tehette
s csak félig bányász, — ilyen „kétlaki" —
kettős robotban őrlődött a teste.
A bánya állt? — a föld tartotta ki!

De hagyjuk már a múltat. Eltünőben —
az emlék mért kisért még? A kezed
ne kösse béklyó! Örömét a földben
a bányász már mélyebben lelte meg!
Egész embert kiván a tárna, vesd le
a megszokást, a szűk, kinőtt ruhát!
Agyad, szived a jövendőt keresse —
olyan mohón, akár az ifjuság!

Bízzál őbenne, aki ezt kimondta,
figyeld szavát. Rád gondol. És tanít.
Emeld fel a szemed a csillagokra!
Tekinteted kövesse Rákosit!

Én láttam régi sorsodat, garázda
gondok fogták le izmos karjaid.
De bizalommal néztél fel a Pártra.
Figyeld hát most is, halld meg szavait!
Szűk szemhatárod végtelenbe tágul,
ha követed éles tekintetét,
az udvarodra alma hull a fárul
és legigazabb társad lesz a gép!
Gépek!... A körforgás tetőled indul.
Szenet! Szenet !— kiált a vasipar.
Ki ne fogyjon a szén mozdonyainkból
s az erőmüvek dinamóiban
sokszorozódva óriásra nőjjön
az az erő, mely karjaidon át
szivedből árad. — Te gyujtod a földön
a lámpák, fütőtestek áramát!

A gyermekek! — Bennük látja az ember
megvalósulni régi álmait.
Korláttalan a sorsuk, mint a tenger,
veri a fényt, hogy szinte elvakít. —
Gombárné egyszer ilyesformán mondta.
Sok bajt látott, nem szól valótlanul.
A nyugvó nap az iskolára szórta
fényét — mely vasbeton, vadonatúj!
Mikor ott tanitottam, két barakk volt
az iskola — hát felmérem szavát.

A munkásosztály nem hiába harcolt,
láttam a nagy fejlődés vonalát.
Vasút készül, sportpálya. Gombamódra
szaporodott az új bányászlakás,
a buckás dombról felkuszott a dombra.
— Majd két év múlva! — mondta kis Takács.

A gyerekek rajzottak körülöttem —
már majd mindegyik középiskolás.
Nagyon gazdag termést hozott a földem.
Az út olyan volt, mint egy áldomás!

S az asszonyok... Emlékszem, rég az asszony
gyámoltalan őrizte otthonát,
a sorsa az volt, hogy holtat sirasson,
gyereket szüljön, főzzön vacsorát.
Amikor a férfiak hazajöttek,
lemosta őket reszkető keze.
A bányát, mint ködös, távoli földet
ismerte csak, hol minden fekete.

De találkoztam Balláné nevével
a szakma legjobb dolgozói közt.
Úgy dolgozik a légsürítőgépen,
díszoklevéllel tüntették ki őt!
Ma otthonos az asszony is a mélyben,
közelkerült a távoli vidék.
Nem elég, ha szemébe belenézel —
kemény munkával hódítsd meg szivét!

A régi korhadt osztálytársadalmak
az öregeket semmibe veszik.
Kivetették az utcára, kacatnak,
ha felőrölték erejét, eszit.

Ne félj öregkorodtól, semmi bánat!
nem lesz a részed kegyelemkenyér.
A társadalmunk büszke megnyugvást ad
dologban töltött gazdag életért.

A tisztes agg mellén az érdemérem
kicsengi játszva munkás hőskorát,
galambszárny-bajsza röppen hófehéren
és tisztelik a boldog unokák!

De mindez nem hull mannaként az égből,
meg kell keményen érte küzdeni!
Terjeszd kezed a bányáinkra féltőn —
vicsorognak a halál ebei.
Régente csákányod könnyen szaladt
homályos, félreeső járaton
hajcsár hátába — hát úgy védd magad!

„A békét és a bányát —
Nem adom!"

Ölts díszruhát most — soha, soha szebbet!
A bányászöltönyöd övezze fény!
Egy ország néz rád — húzd ki hát a melled!
Szemében boldog büszkeség, remény!

SÁNDOR ANDRÁS

VARGA BARNABÁS

Részlet

ÉLETÉNEK ÚJ KORSZAKÁT úgy kezdte Varga Barnabás, hogy sokkal inkább magáénak, tulajdonának érezte a tizennégyes aknát, mint Vida Jenő bármikor. Hogyisne érezte volna akár saját édes gyermekének is, amikor annyit küzdött érte. Úgy ismerte már, mint a tenyerét. Minden kanyarulatát, gödrét, szénfalának minden rétegét, vetületét. Az első hetekben és hónapokban pedig nagyon nehéz volt a helyzet. Kevés az élelem, a harcok lerongyolták az embereket. Sokan menekültek akkor a bányából. Akik ott maradtak, azok sem szívesen dolgoztak. A részvénytársaság nem is nagyon biztatott a munkára. A peyeristák ezekben a napokban spekulációra, feketézésre adták a fejüket és igyekeztek erre biztatni sok becsületes munkást is.

Hanem olyan erő lépett a színre, amellyel nem bírtak sem a régi bánya-burzsujok, sem a jobboldali szociáldemokraták. Megalakult Tatabányán is a Magyar Kommunista Párt, azaz nem is megalakult, hanem a föld alól feljött a föld felszínére.

Varga Barnabás az elsők között volt, akik beléptek.

Nem sokkal belépése után tornyosult elébe az első feladat. A tönkretett, csak ideiglenesen összetákolt vízvezeték levált csődarabjai hatalmas víztócsák fenekén feküdtek. Értékes csövek ezek és minden vízben töltött nap óriási károkat okoz rajtuk.

Ki kellett húzni a csöveket.

Lementek az aknába vagy tizenöten. Hanem amikor elébük tárult a vízzel telt széles gödör, megtorpantak. Kinek volt kedve belemászni a jéghideg vízbe? Megmérték a mélységét: legalább nyakig ér. Ha gumicsizma lett volna, az sem ért volna semmit. Inkább csak a gumiruha, de olyan meg sohasem volt a tatai bányászoknak. Most meg egyenesen egy szál rongyos ruha és rongyos bakancs fityegett rajtuk.

— Oda nem lehet bemenni — vélték tizennégyen.

— Akkor ott vesznek a csövek — vetette ellen a tizenötödik.

— Nem bolondultunk meg — mondták amazok.

— Én sem — mondta a tizenötödik — s avval belegázolt a fagyos vízbe. A többiek némán, dermedten nézték. Ő pedig belemászott nyakig és hozzálátott a csövekhez. Olyan volt a víz, mint a jég, csontig hatott a hidege, szinte égetett. Egy percig maga küszködött, aztán hátrafordult a többiekhez:

— No, nem jön senki segíteni?

Azok meg csak álltak, nézték, de aztán megmozdultak. Nem bírták tovább nézni, hogyan küszködik ott magában az az egy ember, az a Varga Barnabás a jég-

hideg vízben. Elszégyelték magukat és mindnyájan bementek a vízbe. Hamarosan ki is húzták a csöveket.

Egyiknek se lett semmi baja, csak Varga Barnabás fázott meg nagyon.

Így lett Varga Barnabás kommunista, olyan ember, aki mindig elől jár és a maga követésére tudta bírni a többit. Varga Barnabás az ÜB elnöke lett.

A tizennégyes akna rendre 40-50-60 %-os teljesítményeket mutatott. A csoportvezetők bizonygatták, hogy magas a norma és annyit nem lehet termelni. Varga Barnabás nem engedett a száz százalékból. Az ÜB-tagok nagyrésze is ellene fordult. Varga Barnabás nem hátrált. A lentiek azt mondták, hogy próbálná meg személyesen, majd meglátná.

Legnagyobb meglepetésükre Varga Barnabás meg is próbálta.

Akik ezt ajánlották, azok bizonyosak voltak abban, hogy Varga Barnabás úgysem fog lemenni az aknába. Megszokták, hogy a szocdem ÜB-tagok mindjárt hivatalnokokká lettek és feléje sem néztek többé az aknának, csákánynak. Gondolták, Varga Barnabás is örül, hogy megszabadult végre a széntől és esze ágában sem lesz leszállni az aknába.

Leszállt az aknába és mindjárt az első műszakban 160 %-ot teljesített.

Később a 202-es csapatba került. Hárman voltak. Akkor az átlagteljesítmény szakonként hét-nyolc csille volt, súlyban 40—50 mázsa. Varga Barnabás hozzálátott és néhány nap mulva a 202-es csapat 15—16 csillét bocsátott ki.

Volt is nagy feltűnés.

Ez a Varga Barnabás nem nyugszik! Vajjon hogyan csinálja? Pedig nem volt ördöngősség. Jól szervezte meg a munkát. Gondosan csinálta az ácsolatot, ésszel telepítette a fúrólyukakat.

Négy esztendeig folyt ez a harc, attól kezdve, hogy a 202-es csapat kibocsátotta az első 16 csillés átlagot.

A győzelem története a következő:

Varga Barnabás első hadművelete a nyolc óra teljes kihasználása volt. Általában nagyon sok idő szokott eltelni előkészületekkel, segédmunkákkal, várakozással, járkálással. Ő mindezt megszüntette. Bevezette a „melegcsákány"-rendszert, azaz addig nem hagyták ott a munkahelyet, amíg a váltás meg nem érkezett. Ez két okból is hasznos volt. Először is a munka egy percig sem maradt abba. Másodszor pedig a helyszínen lehetett megbeszélést tartani a következő szakkal és ez pótolhatatlan.

A második hadműveletet az ácsolat arcvonalán hajtotta végre. Itt történik ugyanis a legbosszantóbb időveszteség. Ha az előző szak nem hozza rendbe az ácsolatot, a termelő munka kezdete előtt félórákat kell eltölteni a termelés biztosításával. Varga Barnabás a maga munkahelyén bevezette, hogy addig nem hagyhatja el munkahelyét egyetlen csapat sem, míg tökéletesen át nem adja az ácsolatot a következő szaknak. Magát az ácsolást is észszerűsítette. Mindenekelőtt eltervezte magának az egész munkát és már ennek a tervnek az érdekében készítette el az ácsolatot. Ez attól függ, milyen nagy lesz a fejtés. A fejtésnél mindig a „főte" alatt ment tovább (a „főte" az ácsolat felső keresztfája) és így igen sok időt takarított meg. Általában

vékony fákkal ácsoltak a bányában, mert vékony fával sokkal könnyebb volt a munka. Hanem a vékony fa könnyebben kettéroppant, hamarabb megrohadt, sokszor kellett pótácsolni és ezzel eltelt az idő. Varga Barnabás nem restelt vastag fából ácsolatot készíteni és így szinte kiküszöbölte a pótácsolást.

A harmadik hadművelet a csillefronton indult meg. A tizennégyes akna erősen nedves, iszapos. Hiába iszapolják be az akna alját, csak lesüllyednek. A felületes vájár igyekszik hamar továbbmenni és az előző fejtési helyen magasan hagyja a talajt. Ő maga egyre jobban süllyed, a csille útja meg egyre emelkedik. Egyszer aztán azon veszi észre magát, hogy ő valahol lent áll, a csille meg jóval fölötte. Persze, sokkal nehezebb magasra rakni, mint alacsonyra. A csillék mind nagyobb időközökben hagyják el a fejtési helyet. Ezt a helyzetet úgy hívják, hogy mélyítés. Mivel mélyítésben nehezebb dolgozni, azért valamivel többet fizetnek. Így aztán a vájár is kevesebbet keres, az önköltség is magas. (Ha többet fizetnek is, a teljesítmény kicsiny.) Varga Barnabás csak annyit tett, hogy vigyázott: inkább kis eséssel vezesse a vasutat, vagy legalábbis szintesen, mintsem belevesszen az átkozott mélyítésbe. Már ezzel magával majdnem megduplázhatja a termelést. Varga Barnabás mindig egy szinten van a csillével. Soha sem kell magasan a feje fölé emelni a lapátot.

Végül az utolsó és döntő hadműveletet a robbantásokban hajtotta végre.

Nagyon sok függ a fúrólyukak telepítésétől. Nem olyasmi ez, ahogyan a hanyag vájár gondolja, hogy ahogy esik, úgy puffan. Gondosan meg kell nézni a falat, a réteget, a vétődéseket. Úgy kell telepíteni a fúrólyukakat, hogy a lehető legtöbb szenet adja a robbantás. Ha rosszul sikerül a robbantás, porrá zúzódik a szén és ez annyi, mint a gyárban a selejt. De az is keserves ám, amikor hatalmas, nagy darabok omlanak ki és a vájár egész idejét kénytelen azzal tölteni, hogy csákánnyal szétverje a széndarabokat. Úgy kell robbantani, hogy mindjárt szép, darabos szén terüljön a bányász lába elé és máris rakni lehessen. Varga Barnabás tudta azt a régi igazságot, hogy két pont között a legrövidebb út az egyenes és hogy a feszítőerő is annál jobban érvényesíti a hatását, minél merőlegesebben esik a szénfalra. Nem sajnálta hát a fáradságot és olyan hegyesszögben fúrt, amilyenben csak lehetett, hogy a robbanás iránya lehetőleg kilencven fokban essék a falra. Nem csoda, ha az ő robbantásai sikerültek legjobban: szép darabosszenet kapott és robbantás után nem sokkal már gördültek is kifelé a megrakott csillék.

Ha valaki úgy képzeli el Varga Barnabást, hogy izzadtan, lihegve csákányoz, téved. Mert ő nagyon keveset forgatja a csákányt, hiszen robbantás után nem kell szétvernie a széndarabokat, vagy csak néha.

Így ért el 208 %-ot az első sztahanovista-kongresszusra, amelyen Rákosi elvtárs azt mondta, hogy a sztahanovi munka alapja a régi magyar közmondás: többet ésszel, mint erővel. Bizony, Varga Barnabás csak meggyőződéssel bólogatni tudott ezekre a szavakra.

Nagy boldogság volt ez a 208 %.

Nem is csak az ezerkétszáz forintos havi jövedelemért. Nem is a legkevesebb hatvan forintnyi napi keresetért. Hanem azért, mert a nehéz harcban kivívott győze-

lem mindennél nagyobb boldogsággal tölti el az embert. Még 1948-ban, az első négyhónapos munkaversenyben második helyre szorult a brigád. Ormospuszta került eléjük. De az öthónapos munkaversenyben már megszerezték a kerületi elsőséget. Az egyéves munkaversenyt pedig az egész országban megnyerték.

A nyolc és fél csillés norma helyett a Varga Barnabás-brigád tizennyolc csillét ad naponta, azaz száztizenhét mázsa szenet.

Varga Barnabás munkaversenyre hívta az időt. 1950-es tervét már az év áprilisában befejezte.

Nincs szüksége három esztendőre, hogy elkészüljön ötéves tervével.

Büszkén és boldogan viseli a Kossuth-díj zöld koszorúját.

Varga Barnabás .más emberré lett, egész élete megváltozott. A „kutyaól" és a mosókonyha már a multé. Szép, napfényes házat kapott, konyhakertet és mangalica hízik az ólban. Felesége a felszabadulás óta újra tanít. 1947-ben még egy kislányuk született, ámbár, mint mondják, fiút rendeltek. Node, nincs veszve semmi, Varga Barnabás derűsen bízik a jövőben és ami késik, nem múlik.

Az első elismerés az egyéves munkaverseny után érte. Ezer forint jutalmat és kerékpárt kapott. Azután újabb ezer forint nyereségrészesedést kapott. Jövedelme egyre emelkedett és végül a Kossuth-díj tízezer forintjának tulajdonosa lett.

De mindennél többet jelentett számára a Rákosi Mátyással való találkozás.

A sztahanovista kongresszuson derült ki, hogy Rákosi elvtárs egy idő óta figyelemmel kísérte munkáját. Olyan érzés ez, hogy az ember bele is pirul a boldogságtól és el is sápad az ijedtségtől. Mert a munkásember úgy van, hogy mindig silánynak tartja a munkáját, ha arról van szó, hogy Rákosi Mátyás elismerését kell kivívnia. Rákosi elvtárs annyit tett a munkásosztályért, hogy az embernek mindig szégyenkeznie kell — Varga Barnabás is így érzi — ha vele hasonlítja össze a maga munkáját. A szünetben Rákosi elvtárs kezet fogott vele, érdeklődve és régi ismerősként rámosolygott s csak ennyit mondott:

— Maga az a Varga Barnabás?

Ez ütötte szíven Varga Barnabást, ez az „az a". Rákosi elvtárs ismeri őt.

A Kossuth-díj kiosztását követő fogadáson már hosszasabban beszélgetett Rákosi elvtárssal. Kiderült, hogy Rákosi elvtárs már hosszú ideje figyelemmel kíséri és be is kérte termelési adatait.

Így diadalmaskodott Varga Barnabás és diadalmaskodott vele együtt a munkásosztály.

Varga Barnabás módszerei ma már terjednek Tatabányán és az üzem termelése napról-napra nő. Hanem a harcnak azért nincs még vége. Mert Vida Jenő milliomos cinkosai a határon túlról úgy fenik a fogukat, hogy idáig hallatszik a zaja. Újra veszély fenyegetné azt a drága tizennégyes aknát!? És az akna tágul, szélesedik: Tatabányává, Dunántúllá, Budapestté és az egész országgá, a hazává, amelyet Varga Barnabás most érez igazán hazának, most, hogy látja, milyen elszakíthatatlanul, szétválaszthatatlanul épült bele az ő sok küzdelmes munkája a haza testébe.

TÓTH GYULA

DUNAPENTELEI ÁLOM

Pattog a tűz, jó meleg van.
A szobában áldott csend van.
Teát főz a nagyanyó
és a tájra hull a hó.
Megjönnek a régi társak,
akik hajdan árkot ástak,
téglát raktak vagy falat,
itt, a szürke ég alatt.

S szóra szó jön s mennyifajta!
Emlékszel még erre, arra?
— Ezt a házat mi raktuk.
— Habarcsot meg mi adtunk!
— Én szereltem be a kályhát.
— Gyalultam a parkettáját.
— Mi ástuk az alapot.
— Csináltuk a vasbetont!

— Ne locsogj már annyit, János! —
Talán így szól most urához
Böske, Sári, vagy Mari...
S beszédüket hallani:
— Mi lett volna, ha a konyha
az ebédet gyéren osztja?
Erre felelj, aranyom!
— Jól van, jól van, csillagom...

... te is tettél egy keveset...
Ám a sok-sok kihült levest
nem felejtjük el, babám!
S jön már szó a szó után.
Egyik ezt dícséri váltig,
másik meg azt, éjszakákig.
Egyik-másik így beszél:
— Az volt aztán a legény!

— Az az elvtárs sose fáradt!
— Nappallá tett éjszakákat.
— Ha valahol baj került,
ő már nyomban megkerült!
— Tanácsot adott a népnek.
— Meghallgatta, mit beszélnek:
mi a baj és mi az ok.
— S megoldódott a dolog!

— Mennyi kosz és mennyi csürhe
sereglett itt nyakra-főre:
ficsur, lógó s más here, —
léhűtők nagy tömege.
— S kezdetben még hangot adtak!
— Reánk ujjal mutogattak.
— De a szív, a harc, a tett
úrrá lett a gyom felett!

S nézz szét: most már áll a város!
— Jó út vezet a Dunához,
susog a lomb, él a táj:
eltűnt a szenny és a sár!
— Dohog, morog a mi gyárunk.
— Szép az utcánk, melyen járunk.
— Játszanak a gyermekek.
— S vidámak az emberek.

— Szinte mi is újak lettünk:
új emberek! Új a lelkünk,
új a szívünk, az agyunk,
új az izmunk, a karunk!
— Formálódtunk, mint a város!
— Elértünk új állomáshoz.
— Formálódtunk, mint a táj.
— Nőttünk, mint a ház s a gyár!

— Birtokunk lett, ami épült.
— Nekünk szépült, ami szépült.
— Ami felnőtt általunk,
annak gazdái vagyunk!
... Üdvözlünk te csodás század,
melyben szív s erő nem fárad
s melynek napja süt reánk:
köszöntünk most, szép hazánk!

... Így álmodott sok-sok társam:
munka közben, hóban, sárban,
árkot ásva, falat rakva,
téglát kézről-kézre adva,
formálva az új világot,
építve az ifjú várost,
hol az álom és a tett
győz a végtelen felett.

SZŰDI GYÖRGY

PÁRTTAG LETTEM

Amerre az Ördögárok
látja már a vén Dunát,
roskatag híd vitt a rétről
a meredek mélyen át.
Ott, ahol a gyalogösvény
érinti a dombszegélyt —
figyeltem a fűrészgépek
zörgő, búgó ütemét.

Melengető boldog érzés
símogatott engemet —
kacagni lett volna kedvem,
ajkam mégis remegett.
Sírni szégyen, mégis sírtam...
bocsássatok meg nekem —
így könnyezek ma is érted
felszabadult Nemzetem.

Megbénít egy pillanatra,
mi testemen villan át,
hogyha látom a magasban
Sztálin elvtárs zászlaját:
belém nyilal, megborzongat,
pillámra csal könnyeket —
nem tudom, hogy boldogság ez,
vagy nagyon mély szeretet?

Ez az a könny, amely súlyos
csaták után belemar
testünkbe, ha küzdelmünket
követi a diadal.
Ez az érzés, amely feltör, —
piroslón az arcon ég,
hogyha látjuk, milyen boldog,
a most növő nemzedék.

Ez az a könny, amely titkolt
sejtelmeket felderít —
simogatja szájunk szélét
s mint a tűzhely melegít.
Ez az érzés, ott a hídnál
testem forrón járta át —
húsz év előtt, mikor első
ütközetbe vitt a Párt.

Tripoliszból büszke hittel,
futottam a hídon át,
Angyalföldnek hírül vittem
az élcsapat jelszavát.
Párttag lettem, — a szél lágyan
cirógatta kezemet,
amikor a falra írtam,
Sztálin elvtárs, nevedet.

BENJÁMIN LÁSZLÓ

ERDŐBEN ÉLTEM

Mint Zubolyt, a takácsot, a jókedvű tekergőt,
a hős-szerepre éhest, akit az átkozott
gazfickó, Robin pajtás elvarázsolt; s az erdőn
Szent Iván éjjelén szamárrá változott, —
úgy varázsoltak el engem is kerge eszmék,
vadított rágalom, ugratott szerelem,
s mennyi goromba kéz, mennyi szoros kötőfék
alatt konyult le búsan szegény szamárfülem.

Erdőben éltem én s mindannyian; a század
erdővé sűrűsödve zúgatta éveit.
A napok, mint gonosz manók lepték a fákat,
rikoltva és huhogva zavarták lépteink.
Ki út voltál az erdőn, szilárd palló az árkon,
erős csillag, a szeplős égről villantva fényt —
szegény mesterlegények ébresztgetője: Pártom!
Vezess, bolond varázsból ébredt mesterlegényt.

Úgy érkeztél elém, sebesen futva, lábam
előtt irányt adó, mint édesvizű patak;
s míg ittam vizedet, erőre kapva láttam
tükörben visszanyert emberi arcomat.
Neked köszönhetem és csak neked, ha ház van
e tájon, hol szemét volt, ürgelyuk és romok.
Segítettél, hogy a földön megvetve lábam,
hazámmá kössem a rákosi homokot.

Segíts meg újra, végy erős kezedbe engem,
nézd meg, hogy nőttem-e? méltó vagyok-e rád?
Ha tévedtem, te mondd meg: mit kellett volna tennem?
Taníts meg elkerülni a vétket és hibát.
Vagy dobj le engemet, merüljek el magamban,
ha gyönge voltam és a hűségben hanyag —
Pártom, maradj erős és elpusztíthatatlan,
mint az újjászülő és születő anyag.

PÁRTHELYISÉG

Párthelyiség! Megfontolt bölcs szavak.
„Parasztok, barnák..." már nem alszanak.
Mint pásztorok a nyájat, úgy veszik
gondjaikba a falu ügyeit.

Tapogatják az ország sebeit,
mint akik ezer éve ezt teszik.
S minthogyha lettek volna könyveik,
oly szépen fűzi a szót némelyik.

Itt Kaszinó volt tavaly s „Olvasó
Egylet", ahol sosem volt olvasó,
csak szemfényvesztés, billiárd, teke,
bor-sör-pálinka és cigányzene.

Az olvasatlan könyvek levelét
s a kuglipályát bomba vitte szét,
kiszorultak a billiárdozók —
múlt lepje őket, sűrű vadbozót!

Nem ember az ember, ha játszani
nem tud, de meg szeretném vallani,
hogy álmaimban úgy élt ez a nép,
amint a könyvért nyujtja a kezét.

Mint aki immár tudja az utat,
egy napszámos árjegyzéket mutat
s válogatunk a könyvcímek között.
Ő ismeri már ezt az örömöt.

Hogy amazokban nem volt értelem,
megtartani egy országot, legyen
tanulságunk. Mi másfajták leszünk.
Légy pajzsunk, Szellem, fénylő fegyverünk!

KÁDEREK

A „Kőművesek" című regényből

REGGEL LEESETT az első őszi hó; mint az aranypor, fújta be vékonyan a tájat. De a délelőtt fölolvasztotta a korai fagyot, lecsurgatta a zuzmarát a fákról: minden csillogott és pocsogott. A szél szétűzte a vemhes, sötétméhű felhőket; mégis kisütött a nap, a fény a földön, vizen vándorolt.

Balázs Ágnes reggel bement Göll Aladárhoz, a normairoda főnökéhez. Ez a hosszú, tohonya ember épp egy végtelen fölterjesztést diktált a gépírónőnek, közben lassan keringett a szoba falai mentén és a mondatok közötti szünetekben előrecsücsörített ajakkal dúdolt. Mikor a lány a szobájába lépett, Göll ujját némán fölemelte, úgy jelezte, hogy dolgozik.

— Idefigyeljen, — mondta Ágnes — a normairoda munkájáért ma reggeltől én felelek. Tegyenek félre minden mást és a legsürgősebben készítsenek egy kimutatást arról, hogy hol, milyen üzemrészekben, milyen munkákban bújkál itt még a plafón; soroljon föl akár minden embert, aki még így dolgozik. Továbbá állítsa össze, hogy viszonylanak egymáshoz az egyes szakmák átlagkeresetei; melyek a legmagasabb és a legalacsonyabb fizetések, azután egy statisztikát a bérezés fejlődéséről az utolsó évnegyedben, és arról, kik s mennyi jutalmat kaptak. Az adatok itt vannak, tessék nekiállni. Szóval, mégegyszer: a plafón, a legmagasabb bérek...

— Ne fáradjon, — szól közbe Göll — nem vagyok süket.

Ágnes ezután bement a vállalatvezetőhöz. Bezerédi épp arról beszélt Török Zsigmondnak, hogyan fogják „kivinni" a telep dolgozói közé a bérezés új elvét.

— Épp ezt akartam kérni magától — mondta Török mosolyogva. — De nem elég ismertetni: arra van szükség, hogy a munkások maguk harcoljanak érte. Hisz az övék!

Bezerédi egy cigarettát sodorgatott két ujja közt, de aztán nem szívta el, a füle mögé dugta.

— Mozgósítottuk a bizalmiakat és a népnevelőket. Az ebédszünetben munkába indulnak.

— Kitűnő — felelte Török. — Azt javaslom, mozgósítson minden kommunistát, s a pártonkívüliek közül is, akit lehet. Ez most a főfeladat. Nyúljon csak merészebben az emberekhez!

— Nehéz lesz, — jegyezte meg Ágnes — kevés itt a bátor, áldozatkész ember: nincs káder.

Török felkapta a fejét.

— No? Kövér halat fogtunk: egy személyzeti főnököt, aki szerint nincs káder. Legalább túl vagyunk ezen is: egyszeriben kitekerjük a kígyó nyakát. Mióta dolgozik itt az elvtársnő?

— Három hónapja.

A vállalatvezető elővette az óráját.

— Én még húsz órája sem. De csak jöjjön velem. Majd én mutatok magának kádert.

Nem engedte vissza a lányt a munkájához, vitte magával le a telepre. Török kabát nélkül járt a novemberi szélben: a fronton szokta meg, mesélte, néha harminc fokos fagyban is köpeny nélkül sétált. Az álláson nézték egy darabig a falazást: az egyik kőműves egyszerű, ügyes szerkezetet készített magának, falécekből, hogy ne kelljen mindig külön bemérnie az ablakot-ajtót. Török figyelte, aztán Ágnesre villantotta a szemét:

— Káder!

A másik kőműves kis sámlit rakott le maga mellé, így nem kellett lehajolnia a kalapácsért.

— Ez is káder.

Mikor lefelé mentek az épületről, fiatal, bőszoknyás, kendős asszonnyal találkoztak, aki mintás sokác harisnyát viselt, s a vállán rudat vetett át, azon cipelte föl a két vödrét, így a keze szabadon maradt, kapaszkodhatott.

— Káder — mondta rá Török.

Lent egy habarcshordó fiú gumipántot szögelt a talicskája kerekére: egy ócska autóról szedhette le, így sokkal könnyebben s simábban tolta a talicskáját, nem zötykölődött. Töröknek ez az ötlet különösen tetszett.

— Vezető-káder — kacsintott.

A betonkeverőknél Gyalog András bizonyult kádernek, mert a lapátját nem emelte olyan magasra, mint a többiek s a talicskát jobban betolta a homokba, kevesebbet fáradott — a műkőüzemben valamelyik csinos barna asszony, aki zsákvászon kesztyűben dolgozott, hogy óvja a bőrét. A kilences házon az egyik szobafestő deszkát csapott ki a létrájára, azon kényelmesebben állt s megszabadult a gólyalábjárkálástól: — Káder. — Mikelicz asztalos brigádjában beléptükkor a távolkeleti helyzetről folyt a szó; egy fehérhajú, fürgeszemű bácsi épp a vietnami harcokat foglalta össze tömören, szénnel le is rajzolta a nyers padlóra a frontok állását. Török itt néhány apróságot kijavított a rajzban: csak a szemével intett oda Ágnesre: milyen kádert lelt. A lány már jegyzett, rájött, hogy okosabb, ha valamennyit fölírja.

A telepet jártukban még vagy tíz-tizenöt ilyen kádert találtak, csupa ismeretlen embert, akikről senki sem tudott, nem beszélt, a vezetőségben még a nevüket sem hallották. Bementek a konyhába, a raktárba, az irodákba is. A könyvelésen az egyik gyöngeszemű tisztviselő a falról leemelte a nagy tükröt és ferdén az asztalára támasztotta: az ablak világa épp az írásra esett, késő délutánig természetes fényben dolgozott. Török csak az ujját bökte Ágnes felé, hogy írja a többihez. A másik bérelszámoló kartonlapra gépelte ki a szabvány órabérek és munkaórák leggyakrabban előforduló szorzatait; kétszer annyit végzett, mint a társai.

Mikor Konkoly szobájába léptek, a mérnök felállt, de Török Zsigmond nem őt nézte, hanem a hatalmas rajzot a falon. Egész menetrend volt ez a térkép, rajta haloványan a telep körvonalai s a folyó munkálatok, erős vastagon a már meglévő eredmények, épületek. A mérnök reggelenként berajzolta, amit az előző nap végeztek, s így minden pillanatban tudta, hol állnak. Törököt lázba hozta ez az aprólékosság. Odaállt, percekig nézte, közben pipájára is rágyújtott.

— Tudna ilyet csinálni nekem is? — kérdezte, háttal Konkolynak.

— Tudnék — felelte a mérnök s Ágnes pillantását kereste.

A vállalatvezető hirtelen megfordult; Konkoly elkapta tekintetét a lányról. Török leült az asztal elé.

— Konkoly elvtárs, eddig én magától tanultam itt a legtöbbet. Aki csak rápillant a rajzára, észreveszi, hogy a telepen nem tisztáztuk az egyes műveletek sorrendjét. Némelyik munkára túl sok az ember, másokkal meg állnunk kell, mert egyáltalán nincs ember. S miért? Mert egyszerre rohantunk neki az egésznek, s már az elején kifulladtunk. Egész kincstartalék búvik itt még a mélyben. Így van?

— Így — mondta Konkoly még mindig állva, s közben arra gondolt, mért beszél Török első személyben a régi bűnökről, hisz tegnap érkezett.

— Kérem, üljön le — folytatta a vállalatvezető. — Véleményem szerint, egészen másképp kell itt a munkát ütemezni. Ne egyszerre kezdjünk mindenütt az alapozásba, hanem sorjában, tehát legelőbb az első, azután a második, harmadik épületben és így tovább. Akkor az egyes munkákra különböző időkben kerül sor, s a szakmunkás csapatokat mindig egyik házról a másikra tudjuk irányítani. Eddig ezt itt teljesen anarchikusan folytatták. A bérrendezés után rögtön ezt az új ütemtervet kell kidolgoznunk. Gyökeres átszervezés, de persze zökkenők nélkül. Érdekes feladat lesz. Én egyelőre még nem tudok ezzel foglalkozni, készítsék elő. Hány nap alatt tudnák felvázolni?

— Három nap alatt.

— Lehetetlen. Ne tegyen meggondolatlan kijelentéseket.

— Kérem, Török elvtárs, nem meggondolatlan... én próbáltam kidolgozni egy ilyen új módszert, van néhány ív jegyzetem, azt hiszem, nem olyan rettenetes feladat... talán föl lehetne használni.

Török szeme a magasba futott. — Próbálta? Ki bízta meg?

Konkoly hátrább lépett, mint aki valami súlyos hibát követett el. — Nem bíztak meg... érdekelt a kérdés. Sajátos probléma, nem közönséges, matematikai szempontból sem...

— Ide tudná adni azokat a feljegyzéseket?

— Hazamehetek értük. Esténkint szoktam csinálni... többnyire szórakozásból.

— Hozza be kérem, holnapra. Majd még a lakótelep és a gyár jobb elhelyezéséről is kell beszélnünk. Visszájára fordítjuk, mint a rossz ruhát...

Mikor kiléptek a folyosóra, Török udvariasan előreengedte a lányt.

— Jó agyvelő — mondta, és hüvelykujjával hátrabökött a mérnök ajtajára: — És ezt a kádert maguk ilyen csöpp szobában, kurta részletmunkákra fogják.

Ágnes alig titkolhatta boldogságát e szavak hallatára; rögtön lelkifurdalása támadt, hogy félreismerte és lekezelte eddig a mérnököt. Török tekintete azonban olyan fürkészően vizslatott a lány arcán, hogy gyorsan megjegyezte:

— Sok benne a polgári vonás. Bátortalan, puha, kevéssé aktív ember. Pedig párttag. Nem szeret beszélni...

— Tegyék meg szemináriumvezetőnek; két hét alatt belejön. Tetszik nekem a fickó. Szeret gondolkodni. Persze ő sincs kihasználva. Maguk eddig többnyire csak a rosszat látták meg az emberekben és nem jártak utána, kiben mi rejlik. Ha csak a ma fölfedezett apróságokat ki tudnók terjeszteni az egész építkezésre, jó öt-hat százalékkal többet termelnénk azonnal. Ki kell csalogatni az emberekből a tehetséget, a termelő ösztönt! Egyébként maga sincs kihasználva; most nem a tevékenységéről beszélek. Fiatal munkáskáder, vezető helyen, de lefogadom egy sült malacba, hogy a munkásoknak legalább a fele nem ismeri. Holnapra adjon egy szép fényképet s rövid életrajzot: kifüggesztjük a faliújságra és bemondjuk a hangosan-beszélőbe. Hopp, hisz itt még az sincs. Reggel hétkor az egész telepen bömböljön, helyes? Balázs Ágnes, született ekkor és ekkor; gyereke nincs. — Ránevetett jókedvűen a lányra. — Majd lesz, mi?

Mikor Ágnes ismét belépett Göll Aladárhoz, amaz még ugyanazt a fölterjesztést diktálva, keringett dúdolva a szobában. Bele sem kezdett a kimutatásokba, nem is szólt róluk senkinek; Knurr alatt alkalma volt megszokni, hogy a kiadott rendelkezéseket úgysem ellenőrzik soha. Most is nagyon csodálkozott, mikor Balázs Ágnes további intézkedésig elmozdította a normairoda éléről. Csak a szeme fehérje dagadt ki a megdöbbenéstől, hosszú karja félúton megállt a levegőben. Göll jobboldali szociáldemokrata volt, a pártból már másfél éve kizárták, itt is mindenki utálta. Juhászné került a helyére, egy harminckét éves, csendes, komoly, szemüveges asszony, aki eddig a könyvelésen dolgozott: értelmiségi származású, megbízható pártmunkás, nemrég fogadták el egy racionalizálási javaslatát. Mikor megtudta, hogy hova kerül, nem szólt, fogta a táskáját s néhány holmit, amiket a fiókjában tartott, mind átrakta Göll megürült asztalába. Azonnal minden egyebet leállított, szétosztotta a munkát és maga is nekiült a számoszlopoknak.

BOLSEVIK HONFOGLALÁS

Vitt a Mávaut, de olyan biztonsággal,
Pécsről kifelé, a Mecseken át,
hogy robogásunkra, mint kedves parancsra,
derékban hajoltak felénk a fák —
jókedvüen kárált alattunk a motor,
iparunk műve, büszke diadal —
elénk nyujtóztak a kurta egyenesek
s játék volt a sok csalóka kanyar...
Nem győztem bámulni a hullámos tájat,
(percenként süllyedt és emelkedett)
a szőkülő búzát, a boglyás kaszálót,
az erdőket: az eleven szenet
s a hegyek bokáján karéjló falukból
ki-kivillanó vörös csillagot,
a jelt, hogy pártunk e tájon is munkál
s az életnek új értelmet adott.

Mánfa — egy völgybe szorult falucska,
majdnem súroltuk házait
s mértem: egyik ötéves tervünk
e szűkösségen is javít
és mértem, hogy a cikk-cakkos útból
is hogyan lesz majd egyenes,
mikor egy kanyarból kilendülve
s elhagyva a förgeteges
portengert, egy hegyre kapaszkodva,
a szemem szinte kiabált
a meglepetéstől: hej, hol vagyunk?!
Nem is házak, de paloták
ragyogtak a júniusi fényben
s köröttünk nyüzsgő sokaság:
csákánnyal és ásóval szabdosták
a nagyra hízott hegy hasát.
Vízvezetékcsövek és csatornák,
sudárfa villanyoszlopok
bújtak a hegybe, nőttek a hegyből
emeletes állványzatok;

mész és cement, és kövek és téglák,
itt egy rakás, ott egy halom —
az egész hegy egyetlen tüntetés,
káprázta tó forradalom
s a hangszórókból harsogó zene:
frissítő, tarka zuhatag!
ritmusára csapdosták a hegybe
az ásókat, csákányokat,
zenére inaltak fent a felhők,
a szél is zenét görgetett,
míg a baranyai völgyek felé
aprózta szét a meleget.
Tetszik? — kérdezte tőlem egy elvtárs.
Szocializmus! — mondtam én
s hogy északnak mutatott, láttam meg
az erdőszegte völgy ölén
a komlói bányát, kéményeit,
a fák közé búj t kis falut:
átszőtte, mint testet a vérerek:
a „kisvasút" és „nagyvasút".

Itt laknak majd az élmunkásaink! —
hallottam még egy mondatot,
de minden szónál több volt a látvány:
munka s eredmény — úgy hatott
az élő tájban, oly bűvölőn, mint
jövőt vetítő villanás,
pedig nem villanás, de tartós jövőnk
e bolsevik honfoglalás!

Már Somogyból csorgatta aranyát a nap,
mikor a zsúfolt Mávaut
maga mögött hagyta a dohogó bányát
s a porban úszó kis falut —
a völgykatlanra meg ráborult az árnyék,
itt-ott kigyúlt a villany is;
egy kanyar s eltűntek, még a salakhegy is,
a lilaszínű piramis;

elmaradtak a Kökönyös-hegyi házak
s az indulókat zengető
hangszórók — csak a Mecsek kölykeit láttam
s a hetven utast cipelő
motorunk lármája karcolta az estét:
robogtunk vissza Pécsnek, át
a hegyeken, dombokon, völgyeken, vitt a
Mávaut, mint egy karaván...

Vittem a domború Kökönyöst és Komlót:
csilléket, tárnákat, vasutat,
a dombgyaluló gépet, amint tömködte
a süppedős mocsarat;
vittem az épitésnek és alkotásnak
baranyai változatát:
vittem magamban versnek, hogy hirdethessem
büszkén Pártunk diadalát!...

DEVECSERI GÁBOR

TÉLI FIGYELŐ

— Határőr bajtárs! A fehér lepel
miért borít téged, ha hull a hó?
— Hogy a hazánkba titkon surranó
gazembert észrevétlen érjem el.
Hogy akkor lásson csak, mikor hiába
szeretne visszaszökni már;
s érezze: nemcsak én csapok le rája,
de az egész havas határ!
Hazám egész szent földje, melynek
itt minden hajlatát jól ismerem:
az ágak ellene szuronyt emelnek,
mert mindig együtt őrködnek velem.
A hóban hóemberré változom,
sapkámat nyáron friss gallyak fedik:
mindünktől fél a felbérelt lator,
mikor határunkon settenkedik.
Mert tudom én, hogy hová tartozom,
és tudja, kikhez tartozik, a táj:
együtt torpantjuk őt meg, én s a hon,
mikor keményen rákiáltok: „Állj!"

ANYA TANULNI KEZD ...

AHOGY A HAGYMÁT metélte, a kés egyenesen az ujjába szaladt. A hagymaszeleteket befutotta a vére, melytől azok pikkelyszerűek, sikosak lettek. Zsebkendőbe tekerte a kezét és hirtelen sírni kezdett. Nem érzett fájdalmat s mégis csurogtak a könnyei, egyik a másik után. A torkára meg mintha párnát nyomtak volna s a degeszre tömött vánkoson át küszködne kifelé a hangja. Megrázta a fejét, legyintett és újra munkához látott. De a szorítás csak nem engedett. Könnypácos arccal hajolt a lábasok felé és ismét kibuggyant belőle a sírás.

— Kapunk vacsorát? — kiáltott át a szobából a férje s már jött is kifelé, újságokkal a hóna alatt, homlokára tolt pápaszemmel.

— Gyorsan vacsorát — mondta a fia is, aki a konyha sarkában mosakodott és prüszkölve, fújva locsolta magára a vizet, egész kis tócsát csapkodva maga körül. — Van tiszta ingem? Kilencre a SZIT-ben kell lennem.

Máskor már szaladt volna a szekrényhez. Most csak állt leeresztett vállakkal és a sercegő zsírt kavargatta.

— Mi lelt mama? Nna... — A férje állt mellette, tenyerét a fejére tette, szoros kis kontyára. — Te sírsz? — kérdezte csodálkozva és fürkészve nézett az arcába.

— Megvágtam a kezem — mondta gyorsan s bebugyolált ujját védekezően magasra tartotta.

A fiú abbahagyta a mosakodást, amúgy vizesen, vörösre paskolt felsőtesttel ment feléje.

— Mutassa a kezét! — Kibogozta a kötést, egy pillantást vetett a vágásra. — Ettől maga nem sír — mondta és törülközőért nyúlt a fiókba. Amíg szárazra dörzsölte magát, odaszólt: holnap falura megyünk, kultúrautóval. Ötkor kelek, mert amíg összeszedelőzködöm... Jó rumostea kéne a termoszomba.

— Ne nyaggasd mindig — szólt rá az apja. — Nem látod, hogy valami baja van? Mi történt? — fordult megint az asszonyhoz, megfogta a könyökét s maga felé húzta.

— Eriggy már! — hátrább lépett, zsebkendővel nyomkodta a szemét. Majd vacsora után, gondolta, előbb hadd egyenek... Ha most mondom meg, egy falat se megy le a torkukon. Pedig pörkölt van, színhúsból.

Szinte megkönnyebbült, hogy csak egy félórával is kitolta az időt. Mert minek is kezdte volna ezzel? Ráérnek megtudni... Egy pillanatig az járt a fejében, hogy csak holnap szól. Miért rontsa el a szombat estéjüket?

Vacsoránál azt mondta a férje: Addig nem nyúlok az ételhez, amíg ki nem

bököd, hogy mi rág. — De azért evett, a fűszeres, jó szagok az orrát csiklandták, kétszer is telerakta a tányérját. A fia is nekilátott, kapkodva tömte magába az ételt, a szája széle zsírosan fénylett, úgy kérdezte: — Bántotta magát valaki?

— Dehogy is bántottak. — Nagyot nyelt. A torka is megfeszült belé. — Ma volt taggyűlésünk. Visszaminősítettek tagjelöltté.

Kint volt belőle. Köténye alá dugta bebugyolált kezét, gyorsan letekerte róla a zsebkendőt.

— Nocsak — mondta a férje és előrehajolt.

— Tagjelölt — ismételte és megforgatta a szót a szájában, mint egy forró falatot.

A fiú felállt. — Tagjelöltnek lenni nem büntetés — mondta érdesen, mert gyengéd akart lenni és valahogy elcsúszott a hangja.

— Biztos figyelmeztetni akarják, hogy ... — Az órájára nézett, nem késik-e el. Csakugyan. Mire akarják az anyját figyelmeztetni? Sürgetve kérdezte: — Aztán miért történt a visszaminősítés?

— Hogy ilyen eszes asszonynak tanulnia kellett volna — vágta ki s restelkedés, meg büszkeség hintázott a hangjában. Mondtam a tagságnak: — Mikor tanultam volna? Még arra sem érek rá, hogy átböngésszem az újságot. Mire ágybakerülök, leragad a szemem a fáradtságtól.

A férje odábbtolta a tányérját. Az asztalra könyökölt és úgy bámult az arcába, mintha ma látná először. A homlokát nézte, melyre mintha egy gyermek ügyetlen keze húzott volna ceruzával vonásokat. Meg a hunyorgó szemeit, melyek valamikor fényesek, barnák voltak, mint a polituros vadgesztenye. S a megszikkadt bőrét, amely hol petrezselyem-, hol formalinszagú volt, aszerint, hogy otthon dolgozott-e, vagy benn a szűcsműhelyben.

A fiú lármás mozdulatokkal járkált fel-alá, néha megállt mögötte, aztán tovább folytatta útját. „Mama, varrja meg az ingemet." „Mama, készítsen valami ennivalót." „Mama, meg van vetve az ágy?" — hallotta sajátmagát és azt is hallotta, amit nem mondott ki, az el nem hangzott szavakat is, s felelet rá az örökös munka volt, az anyja szakadatlan, megállás nélküli hajlongása, amint hazajövet a műhelyből, nekilát a tisztogatásnak, főzésnek, mosogatásnak s reggel korán még megtoldja az álmukat azzal, hogy ő seper, súrol, cipekedik, mindig csak ő...

— Mégis csak kell tanulni — mondta keményen s ádámcsutkáját tapogatta. — Majd én... Hagyja csak. — Összeszedte az edényt, vizet eresztett a mosogatóba.

Az apja bólintott. — Reggel meg majd én készítem el a löttyöt. S mindenki kipucolja a cipőjét, úgy, mint katonáéknál. Hadd tanuljon az anyád.

Szétsimította az újságokat az asztalon.

— Most pedig felolvasok neked. Tudod, mért folyt Kínában a háború?

Az asszony riadtan figyelt. Ismerős volt mindaz, amit a férje mondott és mégis úgy kellett kibontogatni minden mondat értelmét, mint húsos gyümölcsből a magot. A konyha sarkában edénycsörömpölés hallatszott, a keze dologtalanul feküdt az asztalon, mintha nem is őhozzá tartozna.

— Érti, mama? — szólalt meg a fia s érzi, amint két pár szem rájaszegeződik, a tarkóján a fia szeme, a homlokán meg a férjéé, közrefogják s tartják a fényükkel, meg az értelmükkel. Még sohasem törődtek vele ennyit, még sohasem fordult elő, hogy azt mondták neki: ülj le, mama. Majd én... Még sohasem kérdezték tőle, hogy érti-e. Elég volt, hogy ők értették, ő csak a hátával, a két kezével, dagadt lábával segítette őket, hogy értsék.

— Értem, mondta csendesen s valami jóleső érzés áradt szét benne s úgy gondolt a Pártra, mintha megtalált volna valamit, amiről maga sem tudta, hogy milyen becses neki.

HAJNAL GÁBOR

A PÁRTKONGRESSZUS ELÉ

E hazában a dolgozó,
ki terv szerint épít jövőt,
ha elfárad és lepihen,
ezer forrásból kap erőt,
ha nézi fenn a dombokon
az alvó venyigék sorát,
a gondos kéznek erejét
dicséri és igaz csodát

már ezután csak alkotó
Pártunkban, eszménkben keres.
Az elemek lábunk elé
feküsznek már, oly kezesek.
Megfordulnak a folyamok,
a szikes földön rizs terem,
az elnyomott bús pária
szemünk előtt ember leszen.

Pártunk, ki nagy tanácsra gyűlsz,
hogy számba vedd a nép javát,
megmérjed kemény tetteink
s napfényre hozz minden hibát:
oly bizalommal fordulok
hozzád én s minden dolgozó,
mint atyjához a gyermeke, —
segíts nekünk, te fénythozó.

Öt éve már tiéd vagyok,
de harmincig az elnyomás
bűzös, szennyes keze nevelt,
suhogtatta rám ostorát.
Még bennem van a keserű
múlt görcsös, lázadó ize,
segíts oldódni, derüsen
vezessen már jövőnk hite.

Nyugatról torkát tátja ránk
az elnyomás és vicsorog,
de szabadságunk győztesen
új harcra, munkára lobog.
Pártunk, vizsgáld meg terveink,
hogy legyen elég fegyverünk
a gyűlölethez s harci kedv,
ha ellenség tör ellenünk.

Pártunk, ki nagy tanácsra gyűlsz,
hogy számba vedd a nép javát
s hogy gyönyörű terved szerint
felépítsük a szebb hazát, —
most minden szem feléd tekint,
formálj minket, és holnapunk
légy bíránk és bölcs vezetőnk,
acélozd meg akaratunk.

TAMÁSI LAJOS

SZEMEMET FÉNYRE TE NYITOTTAD

Éjfélkor a hegytetőn álltam,
a város már aludt,
nyáron tejszínü holdsugárban
őrizte léptemet az út,
csöndes a gépek robogása
röppen a szívem dobogása
házak, hidak felett,
ezernyi csillag záporából,
szeretőm meleg mosolyából
sütöttem kenyeret.

Valaha féltem a haláltól
tele volt vele a világ,
Erzsébeten a prédikátor
fejemre hívta a halált:
tested és lelked ördögé lesz!
— és láttam hogy az ujja véres,
s arca fehérre vált;
robbant az ágyu: mégis élek,
holtak helyett is én beszélek,
fegyvert és szót adott a Párt.

Apám helyett. S ha visszanézek,
árnyéka itt ragyog velem
szikáran, mint a gyár-kémények,
és nincs már bennem félelem.
Hol a halál? A szolga-élet!
Dalolnak lányok és legények
hegyeken-dombokon át,
hősök szivéig magasodva
megy a mi népünk hegycsúcsokra,
újul és szépül a világ!

Mióta eszemet tudom,
kerestem, minek élek,
láttam a harcot féluton,
de nem láttam az egészet;
tudom ma már: a város széle
mért ölelt engem a szivére
keserű éveken át,
harcolni érte: ez a dolgom,
az egészre is legyen gondom,
s te adtál új és szép hazát.

Nőnek a zsoldos seregek
bakancsuk sarkig véres,
jajdulnak vizek és hegyek
a bátrak fegyveréhez:
van aki véd és őriz minket,
aki beköti sebeinket
s elűzi a halált,
szép szóra és fegyverre oktat,
ellenség ellen sorakoztat,
őrségen áll a Párt!

Ellenség ellen csupa kés,
a zászlók selyme éget,
te mozdítsz havas hegyet és
seregek várnak téged;
szememet fényre te nyitottad,
szívemet verni tanitottad
magyarul s minden népnek,
hősöknek a kincseit őrzöd,
századok röptét megelőzöd,
örök a dicsőséged!

ACZÉL TAMÁS

SEM AZ IMA, SEM A FEGYVER

Pártunk megalakításának harmincadik évfordulójára

Évenként tíz-húsz évet
öregedett —
most összesen harminc éves,
de öregebb —
s annál, ki ma született
fiatalabb —
bozontos, mint a hegy
és égő, mint a nap,
korát már nem az évek száma,
de cselekvése magyarázza,
így igazabb.

Tépdesték, mint a dudvát,
kívül-belül.
Ezerszer halottnak hazudták —
nem sikerült!
Bankfiúk, rendőrkapitányok
lesték nyomát —
fogházőrök, bírók, jogászok
és katonák
álltak az ingó Állam ormán
s papok mormoltak felettük mogorván
szentelt imát.

De sem az ima, sem a fegyver
nem foghatott
azon, akin akár sziklán a tenger,
széttört a bot
s belecsorbult a kés, ha levágta
hidra-fejét,
mert ezer fej igyekezett nyomába,
dördült az ég,

rettegve állt és iszonyodva nézte
az elnyomás csapatnyi hadvezére
a Párt növekvő erejét!

Ha föld alatt is, ha odúkban,
de mindenütt —
nem magamtól — tőlük tanultam
e négy betüt.
A transzformátorház falára kentük
mésszel a Ceglédi-uton:
„Éljen a béke-KMP" s elszeleltünk
a friss havon.
Ma már értem, nemcsak érzem a titkát,
hogy teérted harcoltam akkor, szabadság,
azon a falon.

A szégyen az, hogy csak e néhány szóra
lehettem kapható
s nem sujtottam az elnyomókra,
pedig volt rá okom —
csak egy kis zászlót markolásztam
és nem a lobogót,
de amíg bírtam kiabáltam:
kenyeret, jogot!
Csak így küzdhettem a veszéllyel,
ments fel, ha akarsz, vagy ítélj el —
többet nem mondhatok.

NAGY SÁNDOR

TANÁCSVÁLASZTÁS ZSOMBÓN

MÁR CSAK néhány nap volt a tanácsválasztásig. A Járási Bizottság Pusztai elvtársat küldte ki, egy szegedi cipészmestert, instruktornak, amolyan sündörgő, vizsgálódó embert, aki előbb mindent alaposan átnézett s csak azután fogott neki a tanácsadásnak. Az új házakat is megnézte és az utolsónál maga is beállt segíteni, az ajtófélfát kifűrészelni. Csöndes beszédében fojtott szenvedélye volt az igazságnak és az utolsó küzdelemre a népnevelőket rábuzdította. — Mi ez a tanács? — magyarázta a népnek. — Erről a törvényről mondta Sztálin elvtárs 1937-ben a választóinak: „Ez kitűnő törvény, elvtársak. A tanácstagnak tudnia kell, hogy ő a nép szolgája, küldöttje s hogy azt az irányvonalat kell követnie, amely szerint adott neki utasítást a nép. Ha letért az útról, a választóknak joguk van új választások kitűzését követelni az útról letért tanácstagnak a szűrét kitenni."

Minden házba eljutottak a népnevelők. A meggyőzés ereje most volt a legnagyobb, mert a népnevelők is sokat tanultak az egy hónap alatt. Egy fiatal házas azt merte mondani Meleg Jánosnénak, hogy őt ne zaklassa politikával, őt nem érdekli, csak a saját munkája. — Aki politizál, az nem ér rá kenyeret keresni! — bölcselkedett... — Aki nem politizál, az saját maga ellen tesz, — vágta rá Melegné nyomban — és nem igaz, hogy te nem törődsz mással, kérdem én: a feleséged kiadnád felesbe?

— Azt már nem — röhhentette el magát a férjecske.

— No ugye, kártyázni, inni is eljársz. De ilyet, barátom, az állat is tud: eszem, iszom, alszom. Az embernek politikai jogai is vannak mostantájt. Hogy az asszonnyal kedvedre mulass, ahhoz béke is kell, és hogy a tanácsban gyorsan elintézzék a dolgodat.

— Igazat beszél a Kati néni — szólt pártolólag a fiatalasszony — vasárnap mindketten leszavazunk a népfronti tanácsra.

Kiss Antal az elviselhetetlen földjáradék megszüntetését kérte a tanácstól, amit egy gonosz mostohának fizet. Bakóné korpát, kukoricát kért a göbe számára, amelyet nincs szíve éheztetni, mert már a kilencvennyolcadik malacot elli az áldott.

A bábaasszony gyönyörű gyereket fogott egy elsőszülő fiatalasszony ölecskéjében, éppen a Bábadűlőben. — Áááá! Áááá! üdvözölte a kis rózsaszín tündér a világot. — Halljátok? — forgatta, mutogatta a gólyanéni — tanács, tanács! — ezt sikítozza a szentem. Van-e szavazati jogod? — cuppogtatta össze öklöcskéjét. Azt mondja: majd húsz év múlva... tudjátok? Én arról érzem, hogy más világ van most, hogy olyan négy-ötkilós, makkegészséges csecsemők születnek, alig férnek a

pólyába, olyan kövérek. A régi rendszerben? — olyan porontyok születtek, hogy sok meghalt az ember kezében.

— Ha már a kisfiúnk is azt mondja, akkor rászavazunk a tanácsra — mosolygott a szederjes arcú menyecske az ágyban.

A nagy nap is elérkezett végre, olyan volt, mint egy népi hőskölteményi, megérett munka gyümölcse. Tóth Ernő egész éjszaka szántott az ezüsthold világánál, s mikorra égi fényszórója hajnaltájt kialudt, meg is húzta az utolsó barázdát a dűlővégen. Aztán bősz puffogással ébresztőt köszöntött az árnyék-subákból kifejlő tanyaházaknak és elindult egy kis vakdűlőn felesége háza felé. — Hé, tanácsnok asszonyság, kaput nyiss! — állt meg a ház előtt.

Tóthné, akit szintén tanácstagnak jelöltek, álmosan nyitott kaput. Ernő leugrott a traktorról, megcsókolta és felemelte a levegőbe: — Kész a vetés, most már választhatlak... Éljen Rákosi elvtárs, éljenek a tanácsok!

Keletről kibukkant a nap örvendező feje. Hosszú sugárujjaival piros szövetet terített a mezőkre, cirkalmas, piros szalagokkal aggatta tele a fákat, rohanó autók után zászlónak húzta a port. Jöttek az autók daloló városi népnevelőkkel, instruktorokkal, dallal ébredt a vidék. Pusztai, Tari elvtársak a szavazatszedő bizottságokat irányították szét a körzetben. Címeres szavazólapokat osztottak szét, mégegyszer elmondták a tudnivalókat, s kocsira rakták a szavazóurnákat, néhány népnevelőt csoportosítottak minden körzetben.

Őszi nap, nyarat hozott. Hét órakor már kopogtattak a szavazóhelyiség ajtaján, tízkor már hosszú sorokban álltak, hogy leadják szavazatukat testvérükre, apjukra, szomszédjukra, vérükből való tanácstagokra. Gallyakkal, pántlikákkal diszített zászlós szekerek hozták az öregeket, a könnyebb betegeket, sántákat, a régi élet nyomorultjait. Gyönyörű jelképesség volt ebben; az urnába bedobott levelekkel egy boldogabb jövendőnek üzentek, mert minden jólétnek, egészségnek alapja a néphatalom erősítése. Nagypál Andrásnét az úton szedte föl az egyik kocsi, amint kilencvenesztendős lábaival topogott szavazni; szinte ki sem látszott a fekete kendőkből, többször megcsúszott a fűvön. — Hová lesz Magda néni, hát maga is leszállt a kemencepadkáról? — szólította meg az egyik népnevelő. — Le ám, — válaszolt a nénike, fogatlan síphangon, — akkor már csak le kell, amikor arra szavaznak, hogy örökre vége legyen az úri hatalomnak... Jóistenkém, csak ha ezt is megérhettem...

— Honnan gondolja Magda néném, hogy vége van az úri hatalomnak? — ugratta a kocsis.

— Onnan öcsikém, — nyöszörögtette hangját — hogy az Almási Antal is képviselő lett a tanácsba... és az mindig magamfajta csendes szegényember volt... Akkor már csak kellett változni valaminek?...

Vén Balog Kálmán, egy másik ősz, ki tán várost se látott soha s fehér hajagyapja alatt sárgára szárította arcát a homok, mellyel Rózsa Sándor kora óta küszködött; ő is szavazni jött. — Itt lehet szavazni Sztálinra meg Rákosira? — kérdezte a szavazatszedő bizottság elnökétől. — Itt a tanácsra, a népfrontra lehet szavazni, vagy ellene — válaszolták neki udvariasan. — Hát hol lehet Sztálinra? — kérdezte

makacsul az öreg. — Nekem a Lépő Kati úgy mondta, hogy itt lehet. Szépen elmesélte nekem, hogyan kell a háború ellen cselekedni, hogy Sztálin védi a békét és Rákosi elvtárs meg a maga népével a bástyán áll... Azt mondjátok, hol kell a békére szavazni?

— Itt is lehet, a béke útja a népegység, a Tanács — nyújtotta neki a szavazólapokat Fodor Antal. Kálmán bácsit azonban már megmarta a kétség, s hogy mégse csalhassák meg, a szavazófülkében elővette a tintaplajbászt és az egyik tanácslajstromra ráírta nehéz betűkkel: Sztálin! a másikra: Rákosi! a harmadikra: Béke!

Úttörők, fiatalok járták énekelve a dülőket és szavazásra szólították fel a szülőket, köszöntötték a választási harc munkásait. Egy fiatal pár erre a napra tette házasságát s az esküvő után koszorúsan a szavazóhelyiségbe mentek: a piruló menyasszony, a nyalka vőlegény, a vigyori násznagyok, örömapák, az egész násznép leszavazott a Népfrontra.

Este a DISz-ifjúság és az MNDSz szórakoztatta műsorral a falu népét, mindenki ott volt szeretetben, egységben, vígalomban.

Így ünnepelte a zsombói nép a tanácsválasztás napját. Délre már leszavazott 70 százalék, a többi délután három óráig. Száz százalékos eredmény született. Vidáman kurjongatták egymásnak a diadalmas számot a népnevelők.

Ti átkozott ágyúgyárosok, imperialisták, reszkessetek népünk egysége láttán!

LADÁNYI LÁSZLÓ

TEREMTŐ BÉKE

Én anyámat, apámat adtam,
saját életét adta más.
Holt csecsemő hült a romokban.
Tombolt az elnyomás.
De tűnt a füst, leszállt a pernye,
futott a gyilkos had leverve,
mert űzték száz határon át,
kik a jövőnket — hadra kelve —
lánggal írták a fellegekbe:
a szovjet katonák.

A tűzvésztől még kormos arccal
fogott munkába itt a nép.
Tépetten és korgó gyomorral
szolgálta nemzetét.
Napfényre hozta féltett kincsét,
a gépet, hogy letört bilincsét
szerszámmá kovácsolja át.
S erős fegyvert adott kezébe,
hogy így vigyázzon életére:
melléje állt a Párt.

Megvívta harcát. Füstölgve
születtek újjá gyáraink.
Új mozdony gördült új sínekre,
megnőttek álmaink.
Millió szív dobbant a hírre,
vöröslött az új hidak íve
a hároméves terv nyomán
s tanított, óvott, megsegített,
új módszerekre lelkesített
a szovjet tudomány.

Most mint tüzesre fűtött mozdony,
fut az ötéves terv velünk,
már nem beszélünk itt romokról,
mindennap többet termelünk.
A gyermekek pirosló képén,
ellenségeink vereségén
mérjük fel munkánk erejét.
Szabad földünkön traktor berreg,
vasmű épül a Duna mellett.
Hatalom lett a nép.

Hát legyen is! Fogja keményen
markába éles fegyverét!
Kik megfürödtek már a vérben,
a harcot újra kezdenék.
Kiknél csak árucikk az ember
s kereskednek a félelemmel,
rágalmak piszkát szórva ránk,
esküsznek Krisztus hét sebére
s mindegyik ráüt a zsebére,
mert hazug és falánk.

Készen állnak a kommunisták:
„Az inség és harc fiai"
kik vezetik a munkásosztályt,
mert Lenin tanítványai.

Nem gyűlöletre, nem halálra,
nem hódításra, gyilkolásra,
munkára épít itt a nép
s ki úgy hiszi, hogy eltiporja,
azt vad haragja elsodorja,
megvédi gyermekét.

A Kreml csillagára nézz fel.
Hatalmas nemzet védi azt.
Egy ablak világít az éjben,
Sztálin elvtárs, ki ott virraszt.
Kiket anyáknak méhe rejt el:
a születendő gyermekekkel
együtt érik meg a jövő.
A szégyen bélyegét lemosva,
teremtő békénk nőjj magosra,
szép Hajnal! Lépj elő!

KUCZKA PÉTER

NEM ADOM SENKINEK

Egy egyszobás, összkomfortos lakásban,
Zuglóban, a város keleti végén
élünk mi hárman,
a feleségem, a kislányom és én.
Van egy parányi íróasztalom,
rengeteg könyv szekrényem polcain,
az apámról egy festmény a falon
s mellette fénykép: Gorkijjal Lenin.
Asztalomon egy váza faluról,
hamutartó, egy sötét szemüveg,
— emlékbe kaptam — ezt teszik szemükre
a hegesztők, mikor hegesztenek.
Kis lakás ez. Mikor megházasodtam,
még üres volt, most függöny, bútorok
vannak, munkánk nyomán fokozatosan
éppúgy, mint országunk, gyarapodott.
Akár, ha nem is lennének falak,
úgy áramlik be a teljes világ,
mint öntözőcsatornákon a víz,
mely életet ad s érlel gabonát.
S ha van, aki elzárna a világtól
— én tudom jól, hogy vannak ilyenek
nem szerettem soha a háborút,
de akkor, adjatok fegyvereket.
Megfogom a géppisztolyt s odaállok
és harcolok, míg mozdulni tudok,
nem adom senkinek már a világot
s az életet, mely mint a víz zuhog.
Nem adom senkinek sem a szobámat,
az apámat, a lányomat, s Lenint.
Mi tudjuk már, hogy mi az a szabadság
s egy emberként harcolunk érte mind!

MEGYEBIZOTTSÁGON

OROSZ SÁNDOR azóta van így, hogy Nyíregyházáról hazajött. Ilyen nagy elmerülésben. Remeteségben. Egyszerre így elöntötte a tudományszomj.

Nyíregyházára úgy ment, hogy dagadtak benne a sérelmek. Sértett önérzete magas lánggal lobogott, a bosszú sötét mérge marta a szívét. Most már aztán elég volt. Tovább ezt sem lehet tűrni. Ő így nem tudja csinálni a dolgokat. Azért nem mennek a dolgok, mert mindenki beleszólhat, minden jött-ment. Egy lovat kétfele hajtani pedig nem lehet. De elvégre ő a párttitkár, mit jönnek neki idegenek beleszólni a dolgába!? Ő tudja, mit hogyan kell csinálni, ne tanítsa senki. És főként ne akarja kioktatni az emberek előtt... Most alaposan el van intézve a Párt becsülete. Ember legyen, aki helyreállítja! Mert olyanok akarnak a parasztpolitikában dirigálni, akik sose jártak falun, nem is ismerik a parasztot. Hát annak most itt a gyümölcse.

Szépen kigondolta magában, mit mond majd a megyénél. Amit kap Tóth elvtárs, azt nem teszi zsebre. El is helyezteti a faluból... A vonat dohogott s ahogy egyre tovább dohogott, úgy szálltak alá Orosz Sándorban az indulatok; néha rendülni akart rendíthetetlen igazságában, de mihelyt ezt észrevette, azonnal gondolkozni kezdett, agya tömegével szállította a meggyőzőbbnél meggyőzőbb érveket, melyek mind az ő igazsága mellett kardoskodtak. Így, mire kikötött Nyíregyházán, a magas lánggal lobogó indulatnak már nyoma se volt, viszont annál szilárdabban állott benne az igazság tudata, jól megtámasztva az érvek pilléreivel.

A főtéren, szemben a katolikus templommal, kihúzta magát és egyenesen, mint ki karót nyelt, belépett a Magyar Dolgozók Pártja Megyebizottságának kapuján. Otthonosan lépdelt a folyosón s egyszercsak megszólítja valaki:

— Elvtárs! Hová megy?

Ez meg ki? Ki meri őt föltartóztatni útjában ilyen szigorú és bizalmatlan hangon. Őt, a Párt belső emberét! Megfordul önérzetes sarokpendítéssel. Kis asztalka mellett semmi legényke ül, kezében ceruza, orra előtt füzet és gyanakvó pillantásokkal méregeti Orosz Sándort.

— Kit keres elvtárs?

Sándor is végignézi a süvölvényt.

— Azt keresem, akit akarok! Benn van Timár elvtárs?

De a legényke se hagyja magát:

— Milyen ügyben?

Ez a faggatás már mégis csak sok. Hát ellenség ő, hogy így csinálnak vele?! Ki hallott ilyet!

— Ej, hát mi közöd neked ahhoz kisöcsém! Nem ma gyüttem én a Pártba, hogy velem így beszélj! Oda megyek, ahova akarok.

Azzal dühösen megindulna az ajtó felé, ha „kisöccse" vissza nem rángatná.

— Jöjjön vissza, így nem lehet bemenni. Hogy hívják az elvtársat?

— Az istenit, még hogy nem enged be!

Taszítani akar egyet a legénykén. Akkor jön ki éppen Timár elvtárs. Látja a Sándor dúlt képét, a taszításra álló könyökét.

— Itt a mi Sándorunk! Mi szél hozott erre?

— Majd azt megmondom, de már úgylátszik, be se lehet menni hozzátok.

— Bemondod a neved és akkor bejöhetsz. Ez az új rend.

— Kitaláltok tik mindig valamit. Mire jó ez?

— Arra, hogy a nyakas és szilaj párttitkárokat kicsit megszelídítsük... Nem árt nektek egy kis regula.

Nevet rá mindjárt, hogy így megmagyarázta és kezet ráz Orosz Sándorral, aki be van savanyodva ennek ellenére.

— No eriggy csak be, kicsit várnod kell. Hodásziak vannak itt, azokkal van még dolgom. Mi az, nem tetszik? Jobb, ha magadba szálisz, lesz számodra néhány szavam. — És a halványuló mosolyán látni, hogy az a „néhány szó" nem tréfa.

— Én se passzióból jöttem, — morogja kedvetlenül, de azért magabiztosan Sándor. Nem fél tőle, hogy Timár elvtárs „néhány szava" túlharsogja az ő mondanivalóját. Biztos az igazában.

Persze, ki tudja azt, Timár elvtársnak mi baja van már megint vele. Erről a szántási dologról még nem igen tud. Nem tudhat. Bemegy hát egy nagy szobába, ahonnan több ajtó nyílik majdnem minden világtáj felé. Leül a sarokba és vár. Hallgatja az írógép egykedvű kocogását. Egy elvtársnő a MOSzK-ot hívja telefonon. Egy csóróparaszt, olyasforma, mint ő, ácsorog az asztalnál, várja az eredményt.

— ...Oda fog menni egy elvtárs, halló... odamegy igen... Újfehértóról... Intézzék el ezt az ügyet...

Orosz Sándor a falat nézi. A várakozás tétlenségében olvasgatja a jelmondatokat s időnként arra ijed, hogy túlságosan lankadásnak indult a harciassága, szinte felőrlődik az idő múlásában. Ilyenkor gyorsan elismételgeti magában, mit fog mondani. Csakhogy minden ismétlésnél úgy érzi, hogy egyre gyengébb beszédet tart az igazsága mellett.

Timár elvtárs végre jön.

— No gyere — és megy Sándor előtt.

Sándor feláll, nehézkesen és komoran követi Timár elvtársat.

— Jól megvárakoztatjátok az embert.

— Hja, ha nekünk csak veled volna bajunk.

— Mér van velem bajotok?

Timár elvtárs legyint:

— Ülj le.

Orosz Sándor szó nélkül leteszi magát az íróasztal tövében és körülnéz a szűk kis szobában. A fal mellett polcokon könyvek sorakoznak. Sándor összeráncolja a homlokát.

Timár elvtárs mosolyog, szokásához híven, csak talán kicsit halványabban, mint máskor. Ez pedig azt jelenti, hogy jobb kedve is lehetne.

— No beszélj, mi szél hozott?... Várj csak.

Mert az ajtó nyílik és belép Árvai elvtárs, a megyei titkár.

— Szabadság, — áll föl Orosz Sándor és gyürköli fekete markában a fekete kalapját.

— Á, itt a mi hősünk. Mi újság maguknál, mikor lesz megint egy jó kis bál?

Sándor vörösen áll. Tudja, mire megy a célzás.

— Bál az most nem lesz, de újság az van, — mondja gyorsan. Kap a szón, hogy így jött, hogy egyenest a megyei titkárnak pakolhat ki.

— Halljuk, mi az? — és nekitámaszkodik a szekrénynek.

Sándor el akarja kezdeni, ahogy már kiformázta magában, de nincs sehol az eleje, hanem úgy összekuszálódott minden, hogy először csak levegő után kap s az ujjai ránganak meg idegesen, aztán — most már mindegy — belevág a kellős közepébe:

— Ezt a Tóth Jánost, ezt kéne onnan elvinni... Ez kavarja meg mindig...

Erre Timár elvtárs megáll s Árvai elvtárs szeme is hüledező kérdőjel.

— Tóth Jánost? A gépállomásvezetőt?...

— Tóth Jánost, ha mondom. Az mindennek az oka!

Jön már Sándor tűzbe. Fújja már az igazát, táplálja belülről az indulat.

— ...Én eddig csak néztem, hogy a papnak fogja a pártját, meg hogy a kulákokat védelmezi... — nem veszi észre, hogy Timár és a megyei titkár összemosolyognak. — ...Eddig néztem, de most már, hogy szétlökte a bérlőszövetkezetet... Igen szétlökte, szétrúgta, ezt már mégse lehet hagyni... Odagyün nekem, hadonászik... visszarendeli a fogatokat! Én így nem tudok dolgozni az istenit neki! Vagy ő, vagy én! Engem ne égessen le az emberek előtt, mi vagyok én neki?! Kapcája?! Taníjja, akivel hál! Most megnézheti, mit csinált! Az embereknek betette a taplót a fülükbe, mind el van vadulva! Nem tereli össze azokat már az isten se! Szétment az annyifele, ahány!...

— No várjon csak elvtárs, — szól a megyei titkár gonddal a homlokán. — Sorra mondja el a dolgokat, mert ebből mi így nem értünk semmit. Miféle fogatokat rendelt vissza Tóth elvtárs?

— Hát amikkel ott szántottunk a bérlőszövetkezetbe. Ahhoz neki semmi köze. Ő parancsoljon a traktoroknak, a lóba ne szóljon.

— No... Ezt nem egészen értem. Honnan voltak azok a fogatok?

— Honnan lettek volna? A faluból, — méltatlankodik Orosz Sándor.

A megyei titkárnak egyre gyanúsabb a dolog, egyre jobban összehúzza a szemét. Most Timár elvtárs is megszólal:

— A tagságnak ott nem igen lehet fogata, ahogy én ismerem a helyzetet.

— Akkor honnan volt? — kérdi boruló arccal a megyei titkár.

— Mondom, a faluból. Kiment a cédula forspontra, volt fogat, amennyi kell, volt ötven is. Nem kukoricázunk mi! Szántani kell! — és kihúzza magát büszkén. — Ment is volna minden szépen, ha ez a Tóth nem gyün oda...

A megyei titkár otthagyja a szekrényt és róni kezdi a szobát, hogy belső felindultságát elnyomja.

— Na ez szép! Ez remek. Szántani kell... és mit csinál a gépállomás?

— A gépállomás is szánt, de nekünk sietnünk kell! Már úgyis későn fogtunk hozzá! Hogy menjünk rá a kulákra, ha még mi sem végzünk időre! Nem lehet aludni!...

— Nem lehet aludni... de önkényeskedni azt lehet, igaz elvtárs!? Micsoda rémuralmat teremtenek maguk ott?! Így hajtják végre a Párt utasításait?! kihajtják a falut szántani, a bérlőszövetkezetnek. Szép kis história. Így járatják le a Pártot! És még azon csodálkozik, hogy elvadulnak az emberek! Elhajlás, tiszta elhajlás! És teljes tudatlanság! Elvtárs, tudja, mit ártott maga a Pártnak!? És mit ártott egyáltalán a kollektívizálási mozgalomnak!? Még jó szerencse, hogy ott van az a gépállomásvezető. Most aztán nézhetnék az eget...

A megyei titkár nagyon haragszik. Indulatait alig tudja féken tartani. Jobb, ha leül. Orosz Sándorral pedig forog a világ, össze van esve, mint egy semmi rongy. Ki hitte volna, hogy így elfújja a szél az igazságát. Elhajlást, tudatlanságot vágnak a fejéhez. Hogy haragszik ez az Árvai elvtárs...

De hogy Árvai elvtárs leül az íróasztal mellé, nagyon halvány a hangja, egészen szomorú.

— Mondja Orosz elvtárs, most mit csináljunk magával?

Sándor lehorgasztja a fejét.

— Én jót akartam, legyen meg a szántás, mert már nagyon sürgetett az idő.

— Ott voltak a traktorok.

— De csak három.

— Nézze, az idő nem sürgethet annyira, hogy megfeledkezzünk a Párt tanításáról. Mikor teszünk, pláne, ha nagyon nagy dolgot teszünk, mindig ki kell kérnünk a nép véleményét. Ha világosan megmagyarázzuk, mit akarunk, a nép támogatni fog bennünket. Természetes is, hiszen a Pártnak minden lépését a nép érdeke irányítja. Csak ott a hiba, hogy egyes elvtársaink könnyen és pillanatok alatt szeretnének bevonulni a kommunizmusba. Nincs türelmük kivárni még csak a szocializmust sem. És ezért önkényhez, erőszakhoz folyamodnak ahelyett, hogy a meggyőzés nehezebb, de hatásosabb fegyverét forgatnák. Azt hiszem Orosz elvtárs, maga is ezek közé tartozik.

Orosz Sándor bűntudatosan nézi bakancsa orrát.

— ...És ez nem is az első félrelépése magának, Orosz elv[illegible] Ha jól meggondoljuk, még abba a verekedésbe is maga volt a hibás, amikor megszúrták.

— Miért? — kérdi önérzetének utolsó maradványaival Sándor.

A megyei titkár arcán szomorú mosoly fut át.

— Látja Orosz elvtárs, legalább az önkritikával ne állna hadilábon. Jó ha az ember néha magába is belenéz, nemcsak másokban keresi a hibát. Talán mi vetettünk ki Kosztik Illés nevezetű „jóakarójára" igazságtalan tejbeszolgáltatást!? Talán mi golyóztuk ki az előljáróságból? Szabad így kifordítani a Párt politikáját a középparaszttal szemben? Nézzen csak kicsit magába, Orosz elvtárs.

— Jobb, ha én lemondok — dünnyögi Sándor és majdnem sírva fakad. — ...Én úgyse tudom jól csinálni... Hiába adom ki a lelkem, akkor se jó... Csinálja akkor más...

— Nohát, ez az, ahogyan nem lehet beszélni. Ahelyett, hogy magábaszállna, érzékenykedik. A jó kommunista, ha hibát csinál, beismeri és tanul belőle, nem így vonja le a következtetéseket. Persze, senki se születik tökéletesnek. Az embernek nevelnie kell magát, tanulnia sokat. Egy kommunistának éppenséggel. Hogy tudhat különben mások előtt járni, példát mutatni a tömegeknek. Az élet is sokmindenre megtanítja az embert, a kudarcok, a pofonok, de a könyvek... A kettő együtt... A könyvek megtanítanak a fegyverforgatás művészetére. Egyszercsak valami könnyű érzése van az embernek... Azt érzi, hogy biztos a keze. Tudja, mit tanultam én csak csupán a Bolsevik Párt történetéből?! Csak egy könyvből! De hiszen azt maga is tudja, mit lehet abból tanulni.

Orosz Sándor szégyelli bevallani, hogy nem tudja, mert nem olvasta a Bolsevik Párt történetét. Még újságot is csak hébe-hóba lát, nemhogy könyvet.

— Na rendben van, fel a fejjel — mondja megenyhülve Árvai elvtárs, hogy látja ezt a konok embert összerogyva. — Ne törje a fejét bolondságokon, menjen szépen haza s lásson komoly tanuláshoz. A Pártnak egész emberekre van szüksége. Majd aztán meglátjuk.

Sándor valahogy kibotorkál az ajtón. Ég a torka, ég a szeme, nincs az agyában épkézláb gondolat. „Majd meglátjuk..." csengnek a fülében Árvai elvtárs utolsó szavai.

Timár elvtárs fogja a karját, kíséri ki. A nagyszobában hallja, hogy muzsikál apró kattogással az írógép. Mint mikor kukoricamorzsoláskor pergetik szakajtóba a szemeket... És Timár elvtárs duruzsol a fülébe:

— ...A kulákharcot erélyesebben kell vinni... És a középparaszt, jaj, az a ti gyengétek. Tóth Jánossal ne veszekedjetek, hallgass rá, komoly tapasztalata van... Tudom, most el vagy keseredve. Ilyenek vagytok ti, ha egy kicsit megmossák a fejeteket...

Sándor nem szól, talán nem is hall semmit.

A friss levegőn tér észhez. Mi is volt odabenn?... Kirántották talpa alól a talajt. Csak szédeleg, szédeleg.

Az utca, mintha szántóföld volna, felhasogatott barázdák... Lovak inai megfeszülnek, eke jön eke után... Az emberek inai is megfeszülnek. Parancsra szántanak... Az emberek szemében gyűlölet ég... Erőszak!... Menjetek haza, én azt hittem, hogy ... azt hittem, hogy jól van. Nincs jól. Menjetek haza, szántsátok a magatok földjét. Énrám ne nézzetek úgy!... Kosztik mégiscsak megszúrt.

Azt mondta rám, hogy csajkabetyár, piszkos kuminista... Itt tudnak mindent. Timár azt mondta, hogy számolnak velem... Vagy nem így mondta? Mindegy. Az volt az, hogy én Kosztikkal mit csináltam? De mért is nem lehet benne az előljáróságban? Meg az a buta tejdolog... Mire volt az jó? Haragszok én Kosztikra? Csinált ő nekem valamit?... Leszúrt, de én... Igazuk van, igazuk van... Magam szúrtam magamba azt a kést... Hogy Kosztik kezével, mindegy... Teljesen mindegy... Sírni kéne, az volna a legjobb... Elbujni...

Nem lehet sírni. Ki van száradva a szeme. Ég az arca...

Üvegajtó előtt kotorász a bugyellárisában. Számol. Ez kell ahhoz, hogy haza tudjon utazni, van még negyven forint. Bemegy.

— A Bolsevik Párt történetét kérem, aztán Rákosi könyvét, meg... —

Nem baj, haza megy gyalog.

— Ez az, amit mindig mondanak, ez a Solohov?

— Igen.

— Azt is kérem.

Így érkezett haza Orosz Sándor Nyíregyházáról, egy hónalja könyvvel s azóta van az, hogy nem lehet vele beszélni.

MENETGYAKORLAT

Hajnali három óta mentünk,
szempillánk csupa jég.
Ólmos felhők húztak felettünk,
hallgatott a vidék.
Csattant a csizma a hidegben,
de meleg volt bent a szívekben:
mert tudtuk, hol a cél.

A fegyver súlya húzta vállunk
s csúszkáltunk a havon.
Percenkint kemény támadást vártunk,
ellenség nyugaton,
de mégis mentünk, föl, előre,
így értünk mi a hegytetőre,
keményebb lábakon.

A völgyben ellenség, az erdő
óvta a századunk.
Amíg készültünk a tekergő
szél fütyülte dalunk.
Aztán egy pisztoly dördült s nyomban
kiáltás szállt a völgytorokban:
hajrá, mi támadunk!

Rohantunk tíz lépést előre,
szökelltünk százakat.
Dobtuk magunk a fagyos földre,
de ment az áradat.
Szökellj, tüzelj — hullámzott végig,
így jutottunk az ellenségig,
egy félóra alatt.

Géppisztolyunk gyors hangja pergett,
sok halált köpködött.
A hegyoldali erdő pengett,
géppuska dörmögött.
Ritkult a sor, mindenütt holtak,
arccal a földre leborultak,
nem látták a ködöt.

Győztünk, az ellenség kiverve,
a foglyok szabadok,
örültünk s újabb haditervre
gondoltunk, hisz a sok
támadás minket edz erőssé,
így válsz te is, és én is hőssé,
hősök a magyarok:

A holtak is vidámak voltak,
a szívem is vidám,
mert jól sikerült a gyakorlat.
A kemény harc után
megbeszéltük a terveinket,
a terv tesz erősekké minket:
zászlónk lengett a fán.

S aztán újra mentünk, a lábak
csapódtak a havon.
Vigyázzuk népünket, hazánkat:
„ellenség Nyugaton"
és ez már nem képzelt, de állig
felfegyverzett, foga ránk vásik,
a tőkés hatalom!

Mentünk, nyomunkban jött még újabb
század, jött a sereg.
Hiába tör ránk majd a dúvad,
mint vasról lepereg!
Velünk a Szovjet, a hős, bátor,
győzünk, velünk a béke-tábor,
s a győztes fegyverek.

Délután értünk végre célhoz,
keményen állt a láb:
A gyakorlat minket acéloz,
mi védjük a hazát.
Ha kell, tudunk meghalni érte,
hisz ő az életünk reménye:
a Köztársaság!

TITO

1

Bemocskoltad az Adria
kéken sugárzó bársonyát,
felégetted a Dalmát földön
a legédesebb fügefát;
amerre jársz, farkasok járnak,
pofájuk vérrel itatott,
amerre jársz, — sűrű sötét van,
elfordulnak a csillagok.

Az öregek szívében bánat,
reszketve fonnyad tört kezük,
a csecsemő kerek szeméből
az éhhalál rémsége süt. —
Ha csak mozdulsz, már sokasodnak
az árnyékok, a temetők,
s minden sír után szolgamódra
hajolsz meg Truman úr előtt.

2

Hiába adtad hóhérkézre
Göröghon hősi fiait,
hiába tépnéd, taposnád szét
Sztálin szépséges szavait,
hiába gyűröd mély zsebedbe
Truman úr véres aranyát:
minden lépésed számontartják
a megcsalatott hős apák!

Azt hitted, elég börtönöd van?
Azt hitted, elég lakatod?
Hitted, a népek igazságát
a rácsok mögé dughatod?!
Börtönözd be az Adriát is,
s az égen minden csillagot:
a víz kitör, a csillag szárnyal,
a nép felkél és eltapos!...

Idehallik, hogy Boszniában
már megszólaltak a hegyek,
a rohanó vizek tükrében
csillámlanak a fegyverek;
a bokrok közt, a sűrűségben
a partizándal fellobog:
parazsát szítják gyönyörködve
öklömnyi piros csillagok!...

A nép felkél, és minden népek
ítélőszéke elitél:
mind ott leszünk, kik harcban állunk
a békéért, az életért!
— Hiába hazudsz, izzadsz, ágálsz!
Rajtad már semmi nem segít. —
Nézd! a népek karéjban állnak!
Nézzed a népek szemeit!

SEBŐK ÉVA

KIM GUN OK KAPITÁNY

Tajtékot vág a tenger,
csattogva zúg az ár,
a fergeteges vízen
négy kis hajócska száll.

Öklét magasra tartja
Kim Gun Ok kapitány —
„Pusztuljanak a latrok!
Pusztuljon a zsivány!"

A hullám földörömböl,
fenyegetőn neki
három páncélos órjás
ágyúit szegezi.

A kis hajó a habban
surran, mint fürge gyík.
A vörös torku ágyúk
tüzük nem szüntetik.

Találat! Reccsen, roppan
a jenki lobogó,
mint korbács, úgy cikázik
a négy kicsiny hajó.

Öklét magasra tartja
Kim Gun Ok kapitány
s lomhán a mélybe süllyed
a páncélos titán.

Riad a forró éljen!
Haragvó, csapkodó,
mint iszonyatos cápa
a másik két hajó.

Hős Korea szivéből
süvít a lövedék,
horpad, törik a páncél,
a vastag vas se véd.

Szitok a jenki ajkon!
A gyilkos menekül,
nyomában élő vádló:
a négy hajó repül.

Öklét magasra tartja.
Kim Gun Ok kapitány:
„Matróz bajtársak: Tűz! tűz!
pusztuljon mindahány!"

A szabad tenger szele
pirult arcukba csap,
mint domborodó páncél —
a mellük úgy dagad.

Magasra tartja öklét
Kim Gun Ok kapitány:
„Szabadság napja pirkad
a győzelem nyomán!"

FÜSI JÓZSEF

MOSZKVÁBAN

Beszélgetés Berki Mihálynéval

NEM HITTEM VOLNA, hogy még nagyobb élményben is lehet részem, mint amilyen a párizsi békegyűlés volt. De 1949 december 4.-én, amikor hazamegyek a megyéből, ahol kiszálláson voltam, mondják, Pestről kerestek telefonon, azonnal utazzak föl. Gondoltam, sürgős értekezletre hívnak. De nem azért hívtak, hanem azt adták értésemre a Pártban, hogy Muszka Imrével együtt én kísérem el a magyar nép ajándékvonatát Moszkvába és mi adjuk át az ajándékokat Sztálin elvtársnak. Még jószerént magamhoz sem tértem a nagy meglepetéstől, ettől az igazán nagy ajándéktól, amellyel az én szeretett Pártom megint kitüntetett, már ültünk is föl a vonatra és 6.-án elindultunk. Csak még Csillag elvtárs jött velünk, aki jól tud oroszul, meg egy szobrászsegéd, annak a híres magyar szobrásznak a segédje, aki Sztálin elvtársnak szobrot küldött és még valaki, szakember, aki az ajándékok bepakolását végezte, hogy aztán ott majd ugyanolyan sértetlenül pakolja ki sorba. Az egész úton mint valami diadalmenetben mentünk, mozdonyunk ablakába a Kossuth-díjas Tóth III. János könyökölt ki, ő vezette a határig. Majd minden állomáson leszálltunk. Emlékszem, Debrecenben mennyien jöttek hozzánk, leveleket nyomtak a kezünkbe, Sztálin elvtársnak írták, és mondták is szóval, hogy mi üzenetet küldenek neki szóban, megmondták a nevüket, elismételtették velem, és hogy okvetlenül személyesen adjam át neki. Igen, igen mondtam, átadom okvetlen. És potyogtak a könnyeink, mert össze is ölelkeztünk az üzenetküldőkkel. 11.-én hajnali ötkor érkeztünk Moszkvába, de már az előző éjszaka semmit sem aludtunk, mert azt mondták a szovjet elvtársak, mindjárt Moszkvába érünk. Hát ez a „mindjárt" két-háromszáz kilométer volt még, de ekkora távolság bizony ott a hatalmas Szovjetunióban csakugyan „mindjárt" van, itt a szomszédban. A Pártközpontból küldött elvtársak vártak bennünket és mellém került hamarosan Grigorjev elvtárs, aki annak idején itt dolgozott a szovjet követségen és csak később tudtam meg, hogy szovjet ember ő is, és hogy kicsoda, mert olyan jól beszélt magyarul, hogy azt hittem: moszkvai magyar. Amint leléptünk a pályaudvarra, megingott a lábam az izgalomtól, olyan gyorsan jött mindez, az egész utazás, mintha álmodnék és akkor ébrednék föl, amikor lelépünk a földre és az a föld már a világ közepe, Moszkva. Rögtön mikrofon elé léptettek, de mit is mondjak hirtelenében! Alig jött szó a számra, hát csak azt mondtam ami szívemen volt, hogy mennyire örülünk, míly kimondhatatlan boldog érzés az, hogy most azon a földön és abban a városban állok, ahol Sztálin elvtárs él. Ő volt a sötét években a mi reménycsillagunk és most már ő a mi vezércsillagunk. Hogy mi mindig éreztük nagy nyomorúságunkban, hogy eljő majd egyszer a nap,

amikor így nézhetünk fel reá. Muszka Imre is beszélt, már nem emlékszem, hogy mit, de nem is ez volt a fontos akkor, hanem az, hogy egyáltalán tudott valamit mondani. Másnap már együtt mentünk el Lenin elvtárshoz. Hogy ott mit éreztem, meg se próbálom elmondani, úgy sem tudnám. Csak néztük-néztük Imrével és szemünk megtelt könnyel, a hála könnyével. Néztük amint ott fekszik, és mintha csak aludt volna, olyan volt, mintha csak az imént hunyta volna le a szemét. Sötétszürke ruha volt rajta, jobbkeze ökölbe szorítva, balkeze nem. Önkénytelenül is megfogtam Imre kezét, mert éreztem, hogy elgyöngülök, éppen mert hirtelen olyan erőt árasztott belém ez a perc, olyan erőt, ami soha ki nem fogy belőlem. Még az utolsó lélekzetemhez is az ád majd erőt, hogy láttam Lenin elvtárs csodálatosan szép homlokát, amelyben annyi nagy gondolat született és ahonnan a mi szabadságunk fénye is elindult valamikor régen...

Értem, hogy kíváncsi, hogyan láttam meg először Sztálin elvtársat! Én is erre gondoltam abban a tíz napban mindig. És ez december huszadikán volt a Moszkvai Nagy Színházban a nagy ünnepségen, ahol köszöntötték őt és mi Imrével a földszint hármas páholyban voltunk. Először Svernyik elvtárs jött ki a színpadra, amely gyönyörűen volt kidíszítve, meg sem próbálom elmondani, hogy hogyan, milyen szeretettel és szépen. És akkor ő szólította Sztálin elvtársat és Sztálin elvtárs frissen és ruganyosan jött be, fiatalosan. Mekkora taps fogadta, még mindig a fülembe zeng! Muszka Imre mikor nagynehezen abba maradt a taps, nézte a tenyerét, vörös volt, pedig nem valami finom kezek ezek, de a bőrkeményedéseken átütött a vér pirosa és még tovább is szívesen tapsolt volna velem együtt. Izgalmában azt méregette, milyen messzire lehetünk Sztálin elvtárstól, akinek kedves arcát végre megláthattuk. Én azt állítottam, nem lehetünk többre, mint hat méterre, de ő azt mondta, megvan tíz méterre is, és ezen vitáztunk bizony sokáig, mint két nebuló, de most, hogy mondja, hogy az a szék ott legalább tizenöt méterre van tőlünk, látom, még Imre is csalt egy kicsit, de azt hiszem, egyikünk sem tévedett, mert akkor úgy éreztük, hogy itt van ő egészen mellettünk és ezt érezhette mindenki, még, aki legmesszebb volt is és távcsövön nézegette. Milyen megható volt az is, hogy mikor Rákosi elvtársat is kiszólították, ő szerényen a harmadik sorba akart leülni, de Sztálin elvtárs odament hozzá, és az első sorba ültette le... Hogy az ünnepség miként folyt le, azt én elmondani nem tudom, hát meg sem próbálom. Csak annyit mondok róla, hogy az egész színház mint hatalmas szív dobogott ezen az estén és ebben ott volt az egész Szovjetunió és ott volt az egész világ.

— Ugyanígy nehéz lenne elmondanom az ünnepi vacsorát is, amelyen háromezren vettünk részt. Persze, nem a sokfajta étel és ital nevét nem tudom, és ezeknek ízét, — hanem az egészet, úgy ahogy volt, azt nem tudnám se részletesen, se sommásan elmondani, hogy aki nem volt ott, azt érezze, amit én. Csak annyit említek meg belőle, hogy most is azt néztük, hol ül Sztálin elvtárs. Most is jól láttuk, és láttuk azt is, hogy Rákosi elvtárs mellette ül közvetlenül. Ennek mi nagyon örültünk, mikor láttuk, milyen hosszasan, barátságosan elbeszélgetnek és nevetgélnek is vacsora közben. És egyszer csak, a vége felé Rákosi elvtárs felkelt a helyéről és megindult a nagy soka-

ságban. Te, Imre, mondom Muszka elvtársnak, alighanem minket keres Rákosi elvtárs. És vitatkozni kezdtünk, hogy így lehet-e, vagy sem. Később, másnap kiderült, hogy bizony így volt, még ki is kaptunk Rákosi elvtárstól, hogy miért nem segítettünk neki, hogy megtaláljon bennünket, mert be akart mutatni Sztálin elvtársnak. Oh, de nagyon bánkodtam ezen, oh, de nagyon búsultam. Meg is fogadtam akkor, hogy sose leszek többet bátortalan. De próbáltam megmagyarázni magamnak, hogy miért nem vétettem észre magamat. Mert ahogy Rákosi elvtárs elkezdett bolyongani az asztalok mentén, egyre csak álltak föl az asztalok mellől, és borultak a nyakába a régi ismerősök, egyszerű emberek, sokan, a világ minden tájáról. És akkor úgy elgyöngültem a boldogságtól, hogy a mi Rákosi Mátyásunkat ennyien ismerik és szeretik és ölelgetik és szólnak hozzá és nem engedik tovább menni, hogy talán ezért is nem zavartam meg őt ebben a körsétájában. De másnap elképzeltem mégis, hogy mi lett volna akkor, ha mégis ránk talál és én ott állhatok meg Sztálin elvtárs előtt. De most is úgy érzem, hogy én bizony reá borultam volna és megcsókoltam volna jobbról, balról, mind a két orcáján.

LÁNYI SAROLTA

LÁTOMÁSOK

Merjem leírni?
Láttam őt, Lenint.
Kinyujtott kézzel állt... Hallom szavát:
„V a n ilyen párt!" — harsogja. S csak legyint
a kétkedőkre. Száz országon át
süvölt e szó. S hol nem volt — l e t t a Párt.

Merjem leírni?
Őt is láttam, őt,
a városmentőt, országépitőt,
a létmozdító nagy Sztálint a Téren,
hol esküt tett Leninnek huszonnégyben.
Esküdt igéje mind valóra vált.

„Szeretlek, Lenin s Sztálin alkotása!"
— kiáltaná, ha m o s t élne a Költő,
ki egykor Péter emlékét köszöntő
versében így dicsérte városát s a
Névaparton élt, amig meg nem ölték.

Szeretnek, Lenin s Sztálin alkotása:
szép Szovjetország, szeretnek s követnek,
zászlója vagy a dolgozó tömegnek,
feléd eseng a rabnépek sirása
s terólad írnak verseket a költők.

Harcos lét vár az utánadjövőkre,
de győzelem. És envérükbe fúlnak
halottrabló hiénái a múltnak.
Korunk követje vagy boldog Jövőbe!
Ha veled küzdünk, nem éltünk hiába.

AZ ELSŐ KOLHOZBAN MASZLOVKÁN

EZEN A NAPON — július 24.-én — a kievi kerület mironovkai járásában, Maszlovka község Sztálinról elnevezett kolhozát látogattuk meg. Az utunkat a Szovjetunió mezőgazdasági minisztériuma kitűnően megszervezte. Tudós vezetőink, a Moszkvából jött Jevgenij Terentijevics Varenica és a Kievből való Sztyepán Haritonovics Duka pedig nagyon jól igazították. Tegnap egy állami nemesítő telepet és kísérleti gazdaságot, ma egy kolhozt, holnap egy gépállomást látogatunk meg. Úgy, abban a sorrendben, ahogy a valóságban is egymásbakapcsolódik a Szovjetunió mezőgazdasági élete: tudományos intézetek — paraszti termelőközösségek — gépállomások. A paraszti termelőközösség — a kolhoz — középen áll és mellette egyik oldalon a tudomány, a másik oldalon a technika. Köznapi nyelven úgy mondják, segítik a kolhozokat, de ez nemcsak segítség, mert segíteni a gyengéket kell, de a tudományos intézetek és a gépállomások nemcsak a gyengéket segítik, hanem az erőseket is, hogy még erősebbek legyenek: egyszóval a tervszerű és szerves együttdolgozás, valójában a szocializmus mezőgazdasági rendszere már ez.

Mindnyájan igen izgatottak vagyunk, mert életünkben először nézünk meg egy kolhozt közelebbről. Életünkben először kerülünk a szovjet valóság ajtaján belül. Amit erről eddig hallottunk és olvastunk, az mind csak a kíváncsiságunkat fokozta, akár dicsérő, akár gáncsoló szó volt. Magában mindenki azt gondolta — jó lenne a saját szememmel látni. Hogyne, amikor az egész emberi élet és különösképpen az emberiség kenyerét adó mezei munka ősformáinak a megváltoztatásáról van szó! Kevesebb munka, kevesebb kín, több kenyér, több szabadság, több öröm: ez kellene mindenkinek. A boldogság az élet ritkán adódó nagy pillanatai mellett a mindennapok apró örömeiből áll és ezt megvalósítani a legnagyobb dolog a földön. Eddig ez még nem sikerült soha sehol, senkinek, de erre vágyik mindig, mindenhol mindenki.

De ezen túl még azért is izgatottak vagyunk, mert itt már nem tudósokkal és hivatalnokokkal, hanem dolgozó parasztokkal kerülünk össze és ez nekünk is próbatétel. Megtaláljuk-e a barátság és bizalom hangját, tudunk-e értelmesen, okosan és hasznosan kérdezni, mert nemcsak a feleleteiről, hanem a kérdéseiről is megismerhetik az embert. Jó ember jól kérdez s akkor már nyílik nemcsak a szó, hanem a szív is s ha az megnyílt, közelebb kerül az igazság, jobban megismerhetjük a valóságot.

Lássuk hát ezt a valóságot.

A találkozás jól sikerült. Fényes délelőtt érkeztünk s hozzá aratás-cséplés idején, a nép zöme ilyenkor a határban van. A kolhoz elnöke, és az itthonlevő öregek, asszo-

nyok, leányok fogadnak egyszerű szavakkal és ősi ukrán szokás szerint kenyérrel és sóval.

Ez a kolhoz, mint itt a környéken a többi is, átlagos földmívelő kolhoz, amelyik már áttért a külterjes gabonatermelésről és állattartásról a belterjesebb állattenyésztéssel és mindennemű ipari növényekkel foglalkozó gazdálkodás útjára. A fő termelési ágak mindenesetre a gabona, a cukorrépa és a takarmányok.

A cukorrépatermelésük olyan fejlett, hogy egyik tagjuk Maria Liszenkó, az általa munkált földön már elérte a 600 mázsás termést és ezért a Szocialista Munka Hőse kitüntetést kapta. Így viszik át a gyakorlatba a mironovkai kísérleti és nemesítő állomás eredményeit, mert hiszen ez a nemesítő állomás évtizedek óta foglalkozik a cukorrépatermelés, nemesítés, trágyázás és műtrágyázás kérdésével s ma már tiszta munka, hogy azon a vidéken mi kell a cukorrépának, hogy teljes termést adjon. De ahol ilyen jó munkát adnak a kapásoknak, ott a búzatermés is jó lesz, mert a sok és jó kapálás a következő évi termésnek is használ.

Ebben az évben előreláthatólag 4 kg kenyérgabona és 2 rubel jut minden munkaegységre. Ezenkívül igen sok főzelékféle és minden egyéb, mert igen gazdag minden kerti vetemény. A nyár elején megérkező eső is annyira jól találta a határt, hogy olyan szép zöldek a kapások és a kertek, mint tavasszal és az egész határ a gondos munka és a buja bőség képét mutatja.

Ezenkívül prémium jár minden olyan terméseredményért, amely az állami tervben meghatározott termésmennyiséget meghaladja. Ez terményenként és brigádonként különböző, de legnagyobb a cukorrépánál, ahol az átlagos prémium 100—200 kg cukor évente, de van olyan termelő, aki 8 mázsa cukrot is kap egy évben, mert a cukorrépa termelési tervében az alap csak 180 mázsa hektáronként s ami ezen felül terem, azt mindet jutalmazzák. És ezt ezen a földön, jó munkával, nem nehéz túlhaladni, még száraz esztendőben sem.

A mieink még most próbálgatják először a helyes kérdezést és így innen is, onnan is röppen a kérdés a kolhozelnök felé, aki minden kérdésre gondos és alapos választ ad.

Az első ilyen kérdés, amelyet hazulról is úgyszólván minden küldöttre külön rábíztak, az öregek sorsa, az öregek ellátása. Ez itt nálunk Magyarországon a paraszti élet egyik legkeservesebb gondja, mert a hajszálhasogató krajcároskodásban és a fogcsikorgató zsugoriságban az öregek kenyere mindenütt panaszos volt, ha nem gyüjtöttek maguknak, de néhol még akkor is.

Ahogy én megfigyeltem, a szovjet parasztok nem egészen értették a mieinknek ezt az aggodalmaskodó fontoskodását. Náluk magától értődő, hogy az öregekről a kolhoz gondoskodjék. Nemcsak azért, mert a kolhoz alapszabályaiban benne van, hogy az össztermés és összjövedelem 2%-át tartalékolni kell az öregek alapjára és szociális célokra, hanem azért is, mert a kolhoz tulajdonképpen egy teljes emberi közösség, amely nem hagyhatja sorsára egyetlen tagját sem. Az öregek, betegek, árvák, munkaképtelen özvegyek a kolhoztól a kolhozgyűlés által meghatározott részesedést kapnak. Ebben a kolhozban például az öregek havi egy pud (16 kg) kenyér-

gabonát kapnak és ehhez arányosan mindent, ami a kolhoztagoknak jár. Természetesen házuk és háztáji földjük is van, úgy mint a többieknek. Különben pedig a sokágú mezei munkában sokféle könnyű munka és foglalkozás van és mindenki talál erejéhez való munkát. Egyáltalán, a mi számunkra a legnagyobb meglepetés az, hogy a kolhoz nemcsak munkaszervezet, hanem valódi közösség, amelyben benne van mindenki, aki a faluban lakik, még az iparosok is és azok is munkaegységek alapján kapják a részesedésüket a kolhoznak, sőt a kolhoztagoknak végzett munkáért. A köznek végzett munkáért a kolhoz munkaegységeket fizet, az egyéneknek végzett munkát, — pl. cipésznek, szabónak — pedig szintén a kolhoz számolja el a dolgoztató kolhoztag számlájára.

Ez mielőttünk ismeretlen dolog volt. Az azonban világos lett, hogy a kolhoz nem hagy magára senkit semmi bajban.

Ez a közösségi felelősség abban is megmutatkozik, hogy a kolhoz úgyszólván elvként alkalmazza, hogy minden kolhoztagnak a háztáji gazdaságában legalább egy tehene borjastól, egy anyakoca évi szaporulatával, hízója, mindenféle baromfia s még méhe is legyen, mint ahogy ezt az alapszabályok megengedik. Újig való kenyerének és egyéb élelmiszerének minden kolhoztagnak lennie kell, mert hiszen a gabona évente csak egyszer terem. Az őstermelésnek vannak olyan adottságai, amelyek a társasgazdálkodásban is érvényesek.

A régi házakon itt-ott még meglátszik a háború nyoma és a futólagos helyreállítás, de az építőbrigád már építi a takaros, cseréptetejű újházakat. De itt, ebben a faluban még a régi zsupfedeles házak is igen takarosak, formásak. Olyan mesterien felverik és leszegik a zsuptetőt, ahogyan nálunk csak a legügyesebb nád-ácsok tudják megformálni a nádtetőt.

A házak kívül-belül fehérek és nagyon célszerű beosztásúak. A legtöbb háznak az utcára két szobája van. Az egyik a nálunk is ismert „tiszta szoba", a másik — a családhoz mérten kisebb vagy nagyobb hálószoba. Belül van a mi méreteinknél sokkal nagyobb konyha, kemencével és berakott takaréktűzhellyel. Napközben, ha nincs munkában, itt tartózkodik a család épp úgy, mint nálunk, csak az itteni konyha tágasabb, melegebb és jobb beosztású, mint a mieink.

A régi házakon — nagyságuk szerint — két, három vagy négy ablak van. Az új házak, amelyeket a kolhoz most épít, általában hatablakosak.

Az ukrán asszonyok tartják népi szokásaikat. A népviseletből ugyan már csak a majdnem általános fehér fejkendő van meg, de ha a házukba belépünk, le is kell ülnünk és a kínálást el is kell fogadnunk. Majdnem minden házban mézet és jó falusi buzakenyeret adtak elénk és ennünk kellett legalább néhány falatot.

S miközben a házakat járom és a családokkal ismerkedek, s Lenin és Sztálin arcképeivel találkozva, érzem a nagy tanítók szellemét — elgondolom, hogy minden nép jó nép, ha békét hagynak neki, ha nem uszítják, ha nem gyűlöletre, hanem békességre és barátságra nevelik. Ez a nép íme, miközben újraépíti felperzselt hazáját, gyanakvás nélkül, mosolyos nyíltszívűséggel örül annak, hogy megnézzük a házait.

TÉGED KÖSZÖNT MOST

Téged köszönt most, hetvenéves, téged köszönt e dal —
s e dalban 800 millió, öreg és fiatal.

Téged köszönt, kit boldog béke nevetni tanít
s ki még börtönökben rágja öklét, ordítja kínjait.

Téged a kínai, a román, a grúz, a cseh, magyar, tatár, —
harsogva a tenger s a szelíd dunántúli táj.

Anyád sikongva szült, a drága, hol a grúz hegyek,
mint foszló csipkét fércelik a szálló felleget.

Milliók nyomora küldött, vezérnek, hogy poklából fölkelt a nép!
Elég volt! — kiáltott s a csillagokig emelte szép fejét.

S hogy utólszor húnyta le nagy Iljicsünk oly emberi szemét,
— mint fekete kalászok sokasága zúgott, zokogott a nép —

a halhatatlan ravatalnál, Sztálin, esküd szava szállt:
„magasra tartjuk, Lenin elvtárs, a Pártunk zászlaját."

Micsoda csodás városok, erdők, uj tájak, emberek
épültek intésed nyomán: hatalmas fegyverek!

S hiába jött a germán csőcselék, taposni földeket,
— a földön szivek tört kelyhe nyílt, pipacsok helyett,

recsegve égtek, füstben kavarogtak a falvak, városok, —
fölmagasodván a győzelemre vitted sok hősöd, harcosod!

Hazánk szabad! Vérüket adták, hogy szabad legyen, a Szovjetek.
Köszönjük néked Sztálinunk. Pártunk, köszönjük neked.

Nálunk a béke őrzi most a teremtő lelkeket.
Köszönjük néked Sztálinunk. Pártunk, köszönjük neked.

Traktorok szántják a földeket s lassan már arat a gép,
a paraszt mosolyog, míg pöttyke gyermeke őrzi kis foltos tehenét.

göndör nyáját a pásztor is a bársony dombokon.
Békéjük őrzi Sztálinunk, a Párt, a munkáshatalom.

Miénk a gyár, az iskola, a föld méhe, az édes, a vad vizek.
Köszönjük néked Sztálinunk. Pártunk, köszönjük neked.

Békén alszik az este is, egy csillagra hajtva fejét,
s a reggelek! ki tudná elmondani a munka örömét?

S ha lenne, ki taposni vágyná, mi nékünk drága, jó,
fegyvert fogunk és harcolunk, mi, 800 millió.

Most béke van és száll a szél, füstölnek gyáraink.
— Friss havat hozott a tél. — Jövőnk? Nézzétek, hogy vakít!

Ötéves terveink során a nép a végtelenbe lát.
Előre vasöntők, földművesek, tanítók, katonák!

ZELK ZOLTÁN

A HŰSÉG ÉS A HÁLA ÉNEKE

Részlet

Kétmilliárd szív
doboghat egy szívben?
Szívemben, érzem, ennyi szív dobog
és torkomból úgy csap föl a kiáltás,
fölzeng vele kétmilliárd torok!
A közösség meleg tekintetét,
én-népemét és minden népekét
látom lobogni most, hogy szembe nézek
veled, Emberiség!

Látom, föláll
— kezében borral telt pohár —
egy vasöntő Moszkvában s fölkiált:
„Éljen Sztálin! Éljen a Hetven Éves!
Társunk! Vezérünk! Tanitónk! Apánk!
Éljen a férfi, aki fölnevelte,
ki széppé, naggyá nevelte hazánk!"

Koccint.
És nézd, fölemelt poharához
fölnyúl millió s millió pohár,
nyujtja kezét orosz, lett, kirgiz, örmény,
ukrán, gruz, üzbég, tadzsik és tatár!
Egyetlen dúsan megterített asztal
a nagy haza,
körülállják a népek
és teli szívvel és teli pohárral
köszöntik ezt a termő hetven évet,
melynek kalászait
begyűjtik eljövendő ezredévek!

S a győzelem
kapuit sarkig tárva,
feléje fordul és nevét kiáltja
a gyermekarcu nép, amely
az éhinség ezer s ezer
esztendejét magáról most lerázza:

Négyszázötven millió kínai
így köszönti a férfiút, aki
az elnyomottakat győzni tanítja!

Micsoda ekhó!
Ott száll a kiáltás
Sztálin nevével India felett,
hegyek sziklái csattogják magasba,
hullám csucsára tűzik tengerek!
A partizán, kit szakadékba löknek,
zuhanva is még fölveti fejét
s mint kézigránátot, hajítja vissza,
a gyilkos arcába Sztálin nevét!

„Bosszúnk a győzelem lesz — ezt kiáltja —
mikor Göröghon tiszta homlokára
fölírják a Szabadság szép nevét...
Ragyogj halálomon s ragyogj
győzelmünk napján, fénylő Példakép!"

Sötétbe süppedt
városok és falvak,
vacogó némaság,
csontvázra fosztott kert, fekete ablak,
megfojtott dal, kettétört furulyák...
hol örömét, bánatát dalra váltva
törte sziklasorsát szerb, macedon,
most ráfonódik hegyre és lapályra,
mint kígyó tekeredik, az iszony.
De hirtelen, miként szellő ha támad
és megnövekszik s befutja a tájat,
úgy nő, úgy száll, úgy adja száj a szájnak:
Sztálin! Sztálin! Sztálin!

S nevére
kigyúl a szívek mécse,
olaja: hűség, lángja: a remény.

Mert nem feledi
ez a nép soha,
hogy vérét írta itt a fenyvesekre,

utak porába, sziklára, fűvekre
a szabadító Szovjet Hadsereg.
Ezt a jelet
nem mossa víz, nem futja be moha!

És itten éit
a költő, kinek kiszúrták szemét,
kit átfúrt füllel, drótra fűzve-kötve
hű társakkal vetettek sírgödörbe.

De verse él,
víjjogva száll szünetlen!
Hinnéd, hogy nesz, parányi hang se rebben,
és mégis szól, zúg, ég minden fülekben,
zúg, mint a vád, ég mint emlékezet!

Világolj hát
te hűség drága lángja,
te reményszínű, te szabaditó!
ömölhet rád árulás éjszakája,
lobogj, lobogj, te sohase hunyó!
Szól még a fegyver fönn a szerb hegyek közt,
a harcra, győzelemre jelt adó —
és száll a dal és furulyák sikongnak
és járja, járja, járja a koló!

Föl most a dallal,
föl Párizs egére,
daloljunk camarade!
Fonjuk Sztálin neve köré babérnak
a forradalmak ősi dallamát!
A Carmagnole s a Marseillaise köszöntse,
föl a dallal, párizsi proletár
s ti öblök, tárnák, sztrájkok hősi népe,
s te gyilkos sortüzek völgye, Loire!

A barrikádok
ősi televényét
a szolgaság dudvája veri föl,
bezárt üzem, kihúnyt kohó, vak gépek,
üllő talpánál aluvó pöröly...

De maquisard-ok vérét lobogtatja,
mikor zászlaját emeli a Párt,
hallod dalolni a munkást, a költőt,
a földművest — a bányász asszonyát,
kinek mellét csendőrpuska sebezte
s szoptatni mégis emlőjére vette
a Jövőt, mindnyájunk édes fiát!

Hol üszkös sorsukat
égig üvöltik
a lincs poklába hurcolt négerek,
kinek homlokát csizmatalp szakítja
s aki forró szurokban hempereg...
hol hullahegyek tébolyult, vad álma
vetül bankárok keselyű-szemén,
hol puskacsőre fogják, hogyha szállna,
ha versbe, dalba búvik a remény.
Rikolt a dzsez kürtje, a fegyvergyárak
kertet, kórházat, iskolát zabálnak,
az őrület zúg, kattog, zakatol —
de a téboly hörgését túlkiáltja
a munkátalan milliók családja,
a nép
a béke atyjának nevét,
mindenhol Őt, csak Őt, csak Őt kiáltja!

És angolok és olaszok
és dánok,
belgák, norvégek — az emberiség,
minden népek lobogtatják nevét —
úgy nézd a fát, ha van még korhadt ága,
ha féreg rágja is sok levelét:
a televényt markoló hű gyökér,
az ifju ág, mely gyümölcsöt igér,
a derék törzs — ők az Emberiség!

A többi
a vihar s a fürész dolga,
a permetező jó kertészeké,
mert lásd, milyen dús ott az ország lombja,
hol a hatalom a munkásoké!

Ezért repülhet
boldogabban szállva
a mi hangunk, a szabad népeké,
sorsunk felé is küldjük már az éljent,
mikor a Hetven Esztendős felé —
csehek, románok, lengyelek, bolgárok
s mi, mai magyarok
jövőt ivó, tág lélekzetvétellel
mondjuk nevét, ahogy csak szabadok,
ahogyan csak a szabaddá lett népek
köszönthetik a Felszabaditót!

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL

Vörösmarty Mihály: Szózat 9
Katona József: Bánk bán 10
Hegedűs Géza: Függönyös ablakok mögött 12
Gergely Sándor: A Hármaskönyv 16
Illyés Gyula: Dózsa György beszéde a ceglédi piacon 21
Zrinyi Miklós: A török áfium ellen való orvosság 22
Gárdonyi Géza: Dobó esküje 25
Ady Endre: Esze Tamás komája 27
Névtelen szerző: Szegénylegény éneke 28
Csokonai Vitéz Mihály: Az estve 32
Bacsányi János: A franciaországi változásokra 34
Barabás Tibor: Magyar jakobinusok 35
Berzsenyi Dániel: Napoleonra 38
Kölcsey Ferenc: Huszt 38
Petőfi Sándor: Egy gondolat bánt engemet 39
Petőfi Sándor naplójából 40
Petőfi Sándor: Nemzeti dal 44
Petőfi Sándor: A XIX. század költői 45
Móricz Zsigmond: Pozsonyi mese 46
Jókai Mór: Zenith 49
Petőfi Sándor: A nemzethez 55
Ady Endre: Emlékezés Táncsics Mihályra 57
Arany János: A walesi bárdok 58
Arany János: Szondi két apródja 60
Kiss József: A Knyáz Potemkin 63
Babits Mihály: Május huszonhárom Rákospalotán 65
Juhász Gyula: A munkásotthon homlokára 67
Ady Endre: Rohanunk a forradalomba 68

ELŐRE MAGYAR PROLETÁROK

Ady Endre: Csák Máté földjén 71
Örkény István: Hazafelé 72
Gyóni Géza: Isten kegyelméből 78
Móricz Zsigmond: Népszavazás 79
Kamjén István: Munkásemberek pártja 81
Tóth Árpád: Az új Isten 83
Somlyó Zoltán: Bölcsődal 85
Nagy Lajos: 1919 május 87
Várnai Zseni: Vörös május 108
Balázs Béla: Tábortűz mellett, vörös őrségen 110
Madarász Emil: Csihajda 112
Zelk Zoltán: Miskolc 1919 116
Rideg Sándor: Toborzó 117
Balázs Béla: Dallá halnotok így kell 120

HŐSÖK, HARCOSOK

Hamburger Jenő: Latinka-ballada 123
Sándor Kálmán: A tőkés visszatér 124
József Farkas: Halhatatlan emberek 129
Pákozdy Ferenc: Vers 131
Gábor Andor: Megvertek egy asszonyt 132
Gábor Andor: Az én hazám 134
Komját Aladár: Proletár-Magyarország marsol 135
Rideg Sándor: Emlékeimből 140
József Jolán: Találkozás Rákosi Mátyással 145
Fehér Klára: Próba 149
Asztalos Sándor: Szabad életünk törvénye 153
Vas Zoltán: Rákosi a börtönben 155
Kiss Károly: Harc a börtön falai mögött 159
Gergely Sándor: Győzelem a börtönben 162
Lővy Sándor: Mi itt is veletek vagyunk 166
József Attila: Lebukott 168
Tamás Aladár: Vers 169
Gergely Sándor: A gárdista 170
Gereblyés László: Nehogy engedj 172
Déry Tibor: 1930 szeptember elseje 173
József Attila: Tömeg 179
József Attila: Külvárosi éj 180
Illyés Gyula: Micsoda alkony 182

Lányi Sarolta: 1932 július 183
Radnóti Miklós: Hispánia, Hispánia 184
K. Grandpierre Emil: Röpcédulák a gyárban 185
József Attila: Egy spanyol földműves sírverse 188
Illyés Gyula: A kacsalábon forgó vár 189

HOGY MI NE LEGYÜNK NÉMET GYARMAT

József Attila: Hazám 199
Keszthelyi Zoltán: Pusztulás előtt 201
Kis Ferenc: Május 1940 202
Képes Géza: A szabadság dala 203
Réti László: Hol az igazi boldogság 207
Radnóti Miklós: Nem bírta hát 209
Rózsa Irén: Rózsa Ferencről 210
Földeák János: Őszintén 215
László Gyula: Munkásfeleség 216
Illés Béla: Találkozás a Volgaparton 217
Fehér Lajos: Harcunk Budapestért 225
Darvas József: Város az ingoványon 229
Balázs Anna: Büszkeség 231
Földes Mihály: Ítéletvégrehajtás 235

FELINDULNAK TESTVÉRI TANKOK

Illés Béla: Találkozás a pincében 241
Heltai Jenő: Szabadság 244
Szabó Pál: A csata 246
Szüdi György: Felszabadulás 257
Szalai János: Az első találkozás 259
Kovai Lőrinc: Budapesti csata 266
Fodor József: Piros fejfák 271
Gellért Oszkár: A felszabadult a szabadítónak 272
Juhász Ferenc: Kezek 273
Egry Irén: Életre-halálra 275

MINDENNAP GYŐZELEM

Benjámin László: Mindennap győzelem 281
Illyés Gyula: Megy az eke 282
Barát Endre: A mozdony éneke 283

Háy Gyula: Az élet hídja 285
Aczél Tamás: Enyingi járás 290
Zelk Zoltán: A pártos éneke 292
Gereblyés László: Válassz 293
Karinthy Ferenc: Szép élet 294
Kuczka Péter: Több cukor 297
Benjámin László: Ózdi kohók 298
Karczag István: Acélvarrottas 302
Polgár István: Villany 305
Mándi Éva: A versenyszerződés 306
Devecseri Gábor: Terv 310
Benjámin László: Ötéves terv 311
Reményi Béla: Tükörbe nézünk 312
Rákos Sándor: Kultúrotthon avatására 313
F. Rácz Kálmán: Szentesi bácsi vizsgázik 314
Vészi Endre: Anyagból kél a tanítás 317
Sőtér István: Közel a határ 318
Simon István: Induló 325
Lukács Imre: Vörös csillag arany kalásszal 326
Békés Virág: Béke 327
Hegedűs Zoltán: Óda a fővároshoz 328
Barabás Tibor: Az érettségi elnök 332
Juhász Ferenc: Dal a traktorról 339
Cseres Tibor: Régi-új szavak 340
Vasvári István: Hála 341
Veres Péter: Dankó János 342
Hajnal Anna: Fertődi növénynemesítő 345
Boldizsár Iván: Kistormás, szocialista falu 346
Bóka László: Szebb az új 349
Somlyó György: A vas, a selyem és a tiszta szó 350
Kónya Lajos: A békét és a bányát 352
Sándor András: Varga Barnabás 357
Tóth Gyula: Dunapentelei álom 361
Szüdi György: Párttag lettem 362
Benjámin László: Erdőben éltem 363
Kónya Lajos: Párthelyiség 364
Karinthy Ferenc: Káderek 365
Földeák János: Bolsevik honfoglalás 369
Devecseri Gábor: Téli figyelő 371
Palotai Boris: Anya tanulni kezd 372
Hajnal Gábor: A Pártkongresszus elé 374
Tamás Lajos: Szememet fényre te nyitottad 375

Aczél Tamás: Sem az ima, sem a fegyver 376
Nagy Sándor: Tanácsválasztás Zsombán 378
Ladányi László: Teremtő béke 381
Kuczka Péter: Nem adom senkinek 382
Szeberényi Lehel: Megyebizottságon 383
Takács Tibor: Menetgyakorlat 389
Csohány Gabriella: Tito 390
Sebők Éva: Kim Gun Ok kapitány 391
Füsi József: Moszkvában 392
Lányi Sarolta: Látomások 395
Veres Péter: Az első kolhozban Maszlovkán 396
Juhász Ferenc: Téged köszönt most 399
Zelk Zoltán: A hűség és a hála éneke 401

Készült

A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA

II. KONGRESSZUSÁRA

1951 február 24.

a Magyar Írók Szövetsége,

a Szépirodalmi Könyvkiadó

és a Révai Nyomda

dolgozóinak közös munkájával